MORRIS ROSENFELD'S
SELECTED WORKS :: Vol. II.

געזעהלטע שריפטען

פון

מארריס ראזענפעלד

צווייטער באנד.

א יאהר

ארויסגעגעבען פון „פארווערטס"
175-173 איסט בראדווי
ניו יארק, 1912.

אינהאַלטס־פֿערצייכנים

א יאָהר.

זייטע

א יאָהר..... 1
פֿריהלינג..... 5
זומער..... 11
הערבסט..... 19
ווינטער..... 27
שנעע און גראָז..... 33
א חזן אָהן אַן עמוד..... 45
כּפֿרות שלאָגען..... 51
די אידישע פֿאַמיליע..... 57
דעם פֿערפֿאַסער'ס ווייב..... 66
צווישען בערגלעך אַש..... 72
דאָס שרעקענס בילד..... 77
א קאָנצערט פֿון יתומים..... 81
א געזאַנג צו די לופֿט־רייזעס אין נייו יאָרק..... 86
פֿאַנטאַזיע..... 91

פֿון די קעטסקילס.

פֿון די קעטסקילס..... 99
אויפֿן 6פֿיץ באַרג..... 104
די קעמפּסקילס פֿון דער צוקונפֿט..... 110
די סודות פֿון ששאַל..... 115
מענער בעלי בית'טעס..... 120

אַ יאָהר

(פּאָעמע)

די שטאָדט און די בערג..... 125
אַרבייט..... 131
פּרעטענזיעס..... 137
בעגינען אין די קעטסקיל בערג..... 144
קאָרמען..... 149
קאָנטרי קאָזינס..... 154

ימים טובים.

משה..... 163
פּסח'דיגע חלומות..... 170
צווישען פּושקאַרטס..... 178
דעם מענשענ'ס שונאים..... 184
די סוכה..... 189

סצענעס.

דער באַנקראָט פון צדקה..... 197
רעכט סטרויק..... 204
טרויעריגע זאַכען..... 212

לעבעדס וויסענשאַפט..... 221

פריהלינג

פריהלינג

פריהלינג!

איך פיהל זיין נעווירציגען אטהעם אויידער איך זעה זיינע גרינע שלייפען.

ער רעדט צו מיר אין א שפראך פון בשמים, דער טהאל־שטראם כאפט איהם אונטער און די ערשטע שוואלב איז זיין דאלמעטשער.

ווי אונשולדיג, ווי נאאיוו זיי זיינען, די יונגע בלעטלעך!

ערשט־געבאָרענע זויגלינגע אויף דער פולער ברוסט פון דער מוטער ערד, שמייכלען זיי און מיין נשמה שמייכלט מיט.

זיי האבען נאך ניט געפיהלט דעם פערדערבליכען צאהן פון אקס; זיי זיינען נאך ניט געטרעטען געוואָרען פון די אונגעלומ־פערטע קלאָטשען פון בהמות; דער משוגע'נער ווינד האט זיך נאך אויף זיי ניט געבייזערט; די בלינדע, איין־אויגיגע יאָמער־נאכט — ניט געשאלטען מיט טויטע קללות; די אלטע וואהרזאגערין, די צייט, האט נאך דעם בוים'ס שמעקעדיגע האנד ניט געלעזען און ניט אויסגעזאגט דעם סוף פון גרינען.

דער שפראצענדער קוסט שמייכלט פון שלאף ווי א מלאך וואלט איהם א נאלדענע מעשה'לע דערצעהלט; ווי דאס פרישע לעבען וואלט איהם מיט א פארפומירטען פינגער אויפ'ן פיסקעל געקיצלט.

די דופטענדע וואלד־סיסקע ליעגט נאך אין שטילען סוד פון „ווערען", עס האבען זיך נאך איהרע גרינע צייהנער ניט אויסגע־שניטען.

דאס איז נאך ערשט דער „אלף בית" פון „זיין". די ערשטע גרינע פופציקעס אויף די צוויייגען זאגען אויפ'ן וואונק, אז די ערד

אָ, גלִיקלִיכע אונווִיסענהַייט!

איך זעה ווי דער „זיין" און „ניט זיין" האלטן זיך, נעהמען זיך ארום ווי געלִיעבטע. לעבען וויים ניט, אז ער שפּראַצט אין בוזים פון טוידט און טוידט פיהלט ניט ווי ער פערוואַנדעלט זיך אין לעבען. זיי וועבען זיך איין איינע אין די אַנדערע, און מיר האָבען א פריהלינג.

און די נאַטור קוקט זיך דאָס איין און שווייגט, זי זאָגט ניט אויס, בעהאלט איהר סוד און מאַכט זיך ניט וויסענדיג.

— ביזט דאָ, — מזל טוב! ביזט ניטאָ, — ברוך דין אמת!... און שא!

און איך, איך וויים, וויים אלץ און דאָך וואַקסט מיין התּפּעלות מיט יעדער נייעם פריהלינג. די פויגעל אפּלאַדירען מיט די פלִיענדע אוך מיט די געפיהלען. יעדער גרינער גראָז רייצט מיין התּלהבות, מיין בעגייסטערונג פלאַטערט אין די טהויאיגע קעפּ פון די סאָסנעס. מיט די יענלעם פרעה איך זיך, מיט די בעלעבטע וועלבעס.

איך האָב שוין באלד פון פופציג פריהלינגס די ריחות געשלונגען און בין נאָך אלץ ניט זאַט.

די שעהנסטע אָפּערא קען איך ניט שטענדיג הערען; דעם בעסטען ספר — ניט שטענדיג לעזען. אַנדערש איז דאָס מיט דער וואַלד־קאָפּעלִיע און מיט דער גרינער לאַנדשאַפט. איך קען דעם הייליגען בוך מיט די גרינע טאַוולען זיך ניט גענוג אָנלעזען.

אָ, פלאָרא! דו געטין פון די בלומען, וואָס פאר אן אייביגען כשוף האָסטו אויף דיינע גערטנער אויסגעוועבט!

זאָגסט קיין מאל קיין ניי וואָרט אין דיינע שעפּפונגען, די אייגענע זאָרט רויזען, וואָס האָבען מיין זיידען געקוויקט, קוויקען מיך אויף. די גראָזען בייטען ניט זייער פאסאָן און זייער אראָמאַט און דאָך דערפרעהען זיי די הערצער פון די מענשען היינט, ווי אמאל. איך, שטערבליכער, נור מוז זוכען נייע פּאַרמען, נייע געשטאלטען און נייע טענער.

האָט מאַך און בלוט, אז די בוים־וואָרצלען האָפטען אין א שוים פון האָפטיגקייט און קוויקונג, זיי זאָגען און וויסען ניט וואָס זיי זאָגען.

ווי איינפאַך און ווי ערהאבען!

א גרינער, יונגער גרעזעלע, אויסגעשאָסען העכער פון זיינע ארומיגע פעלד־חברים, וויעגט זיך אונזיכער אין די מילדע אָרעמס פון לינדען פריהלינגס־ווינטעל, פונקט ווי א קינד וואָלט זיך געלע־רענט שטעהן.

א הויכער, גרינער בארג, אזא גיגעלניק און אזא קינד!

דאָס איז די קינדער־צייט פון יאָהר.

א יונגער וואלד מיט אלטע עופה'לעך.

די האק איז שוין דאָרט קיין גאסט ניט. זי האָט שוין טויזענד מאל געבליצט אין די געריכטע דונקעלהייט; זי האָט שוין דאָרט טויזענד פיינעם געלאָזען. צופויל־טע, הוילע פיינעים, קערפערס מיט אבגעהאקטע קעפ; אבגעהאקטע פים און הענד; אבגעשניטענע גליעדער, אבער די נייע גרינע, וואקסענדע יונגענד פערשטעהט דאָס ניט...

ער גיהט, דער פריהלינג, צווישען די פערשניטענע, וויי א קינד אויף א בית עולם. ער פרעהט זיך מיט די בליהמלעך, ניט וויסענדיג אז זיי וואקסען אויף קברים. ער לויפט איבער די בערגלעך און לאכט, און וויים ניט, אז אונטער די דאָזיגע בערגלעך ליגען זיין משפחה; ליגט ער אליין, זיין פערשטאָרבענער „איך" פון פאר־א־יאָהרען.

איך קוק אויפ'ן שטאָדט־פאַרק און זעה דאָרט:

א שווארצער, אומעטיגער פלעק פון פערברענטע הערבסט־בלעטער, וואָס דער גאָרטען־שומר האָט אונטערגעצונדען לעצטען אלוֹ, זיי זאָלען ניט פאראורייניגען די בעטען. א שווארצער שרפה־פלעק און אין מיטען שמייכלען נייע בלעטלעך, נייע גרעזער לאבען אונשולדיג ארויס פון דעם פינסטערען צייכען פון פערדערבליכקייט.

אָט די פּעטע, שוואַרץ־ערדיגע וויזע מיט די אָפּענע, וואָסער געפּילטע טאַרף־גריבער, מיט די רויטע זשוראַווינעס און זילבער־הויטיגע, יונגע בעראָזעס און פּויגעל־בעוואוינטע נעסטען אין בעהאַלטענע, פערפּלאָנטערטע צווייגען.

איז דאָס מעגלעך, אַז אויך בין שוין דאָרט מעהר ניטאָ און לעב נאָך?

אָט איז די שוואַרץ־אויגיגע, הויך־בריסטיגע ברונעטקע מיט א נאכט דונקעלע האָאר אויפ'ן קלייענעם קאָפּ. זי טרייבט מיט א גרינע רוט איהר טאטענס שעפּסען פון די בערג און זינגט א מעלאַנכאָליש־זיסען דאַרף־ליעדעל. די זון זעצט זיך ביים ווייטען ברעג פון טייך און דער פריעדליכער אבענד שפּינט אַרום די רוהיגע פישער־שיפלעך.

איז דאָס מעגלעך, אַז אויך זעה דאָס מעהר ניט און בין נאָך ניט געשטאַרבען?

אָ, הייליגער פריהלינג! ווי איינפאַך רייצענד, ווי רייצענד איינפאַך דו ביזט! איך זוך דיך ניט אַריבערצופּליגלעך. מיין מוזע ליעגט ביי דיינע יונגע, מיידעל־פרישע פים און קושט דעם בלומען־שטויב פון דיינע טריט. פּראָסט און דופּטיג ווי דיינע גראָזּ זיינען מיינע שאָפונגען. זיי רויידען צום האַרץ, צו דער נשמה, און שמייכלען ניט דעם איבערזעטיגטען געשמאַק פון קראַנקע גייסטער.

יונגער פריהלינג, איך בענרים דיין איינפאַכקייט!

מיינע גייסטיגע בלומען מוזען שטענדיג בייטען זייערע פאר־
בען און בלעטלעך, און ריחות.... מיינע נשמה־פויגלעך, מיינע
הארצענס־נאכטיגאלען מוזען טרילערען פון נייע נאטען...

דער מענש וויל דיך דערגרייכען, אָ, אייביגע נאטור, און
אנטלויפט פון דיר, ער ווייכט דיך אוים און וויל דיך געפינען. דו
געפעלסט אלעמען, דער מענש זוכט צו געפעלען אוינצעלנע... דו
ביזט ניט דעקאדענטיש, דיין געניוס געהט ניט ארויס פון זיינע
גרענעצען. די זעלביגע גראזען און בלומען, און פלאנצען, און דאָך
האבען זיי די מאגנעטישע קראפט יעדערען צו געווינען. דער מענש
נור זוכט און גריבעלט, און בלאנדזשעט, און פער׳מיאוס׳ט די
קינדער פון זיין אייגענעם גייסט. זיינע געזאנגען עסען זיך איהם
צו, זיינע שפפונגען לעבען זיך אריבער און ווערען איהם איבער־
דריסיג. ער וויל דיר נאכטהאַן און קען דיך ניט, דער פערגענגליכער,
וועמעס לעבען עס איז א שפאן, דער שקלאף, וואס איז אונטער־
ווארפען אונטער דיינע געזעצען, ער וויל שאפען דאס, וואס דו
קענסט ניט, וואס דו ערלויבסט ניט.

איך קוק אויפ׳ן בית המדרש, וואו מיינע אמאליגע חלומות
האבען געבליהט, איך קוק אויף די פאליצעס מיט די הייליגע ספרים,
די הערליכע בלומען פון מיין יוגענד־גארטען, מיין גייסטיגער פריה־
לינג, און א בייזע מרה־שחורה בעפאלט מיך. זיינען דאס די פעלדער,
וואו מיין נשמה האט שפאציערט? האבען יענע בלעטער געהאט
טהוי פאר מיין קינדהייט, באלזאם פאר מיין גייסט, וואורצלען פאר
מיין בעשטאנד?

אונגלויבליך!

איך קוק אויף דעם בוים, וואס וויעגט זיך נעבען פענסטער פון
דער שטיבעלע, וואו איך בין געבארען געווארען און א חיות געהט
מיר דורך דורך די גליעדער. מיר דוכט, אז איך הער נאך ווי יענע
קוקאווקע שלוקערצט איהר ערשטען פריהלינגס־גרוס. אט איז דער
וואלד און דער טייך, און דער בארג. אט איז דער יאגערניק און

זומער

זומער

עס ברענט דער טאָג פֿלאַם־פֿייער, פֿונקט ווי אימיצער וואָלט איהם אונטערגעצונדען.

די זון קאַמט איהרע פֿייערדיגע לאָקען איבער דער ערד און עס שיטען זיך זשאַר און פֿונקען.

דער רוב שטעהט אין פֿעלד ווי א ריעז אין א תענית, זיינע צוויינען מאַט און דורשטיג.

א צוהיצטער זעצט דער בוהאי איבער די לאָנקעס, בלאָזט מיט זיינע בריסטע, זודיגע נאָזלעכער אין דער קאָכעדיגער לופט און שמייסט מיט זיין שטאַרקען עק די היץ...

די שוואַלב לאָזט זיך ארויף אין דער הויך, איהרע קליינע פֿליעגעלעך פֿלאַטערען אין זונשיין ווי זיי וואָלטען אראָבגעוואָרפען פון זיך דעם ברענענדיגען שטראַהל.

דער בארג, דער חקרן, האַלט פערריסען דעם פערשפּיצטען מוח אין דער הויך מיט א שטומע שאַלה צום הימעל: „וואָס פֿרעגעלסטו אזוי?"

ווי מטושטש שמאיעט דער זשוק אהין, אהער, פֿונקט ווי ער וואָלט משוגע געוואָרען פֿאר חמימה.

די זאָנגען פערוואַרפען די קעפּ פֿאר חלשות, האַלטען זיך קוים אויף די פים פאר מיעדקייט. מיט איינגעבויגענע רוקענס, ווי ישיבה־בחורים, נייגען זיי זיך צום טרוקענעם באָדען, זיי הערען פון דעם ווייטען פעלד־גראָבען דאָס בעהאַלטענע גריבלען פון שטילען וואַסערל, וואָס גנב'עט זיך פֿאַמעלעך דורך די טהאָלען.

אויף דעם שטויביגען זאמר־וועג געהט דער עלענדער וואַנ־דערער מיט צו'שרפה'טע ליפּען. זיין שטעקען איז א גליהענדע

פאסטושקע מיט דעם פאסטוך צום טיעפען, פערהויליענעם גן־ערן, צווישען די פערפליאנטערטע יאגדניקעס ווייסען זיי דעם שהנסטען ארט... באלד וועלען זיי זיין צוריק אויף דער פאשע און טרייבען די שעפסען צום טרינקען, — דער טאג איז א גיהנום.

פון ווייטע, צובראכענע פעלזען רוישט דער וואסער־פאל, מיט א משונה'דיגען טומעל שלייערט ער זיך איבער די מאכיגע שטיינער און קרייטעבער. אבגעמאטערט פון זייער אייגענע היץ שפרינגען די נאקטע שטראהלען אין די צודרוזגעטע וואסערען און קייקלען זיך מיט זיי אוועק אין טהאל־שטראם, העט אין די ווינטן אריין.

ביים זוים פון גאשצינעץ, וואו די פערסאפעטע פערד פאלגען דעם בייטש און די פערשטויבטע רעדער ראלען זיך סקריפענדיג פער־ביי, דארט הויבט דער שטיינער־האקער דעם שווערען, גליהענדיגען האמער. זיין שוויים מישט זיך מיט דעם צושמעטערטען זשוויר. שטויב, ליכט און פייער בלענדען איהם דעם בליק. זיינע אויפגע־קאשערטע הענד — פערברענט פון דעם חמימה־חודש. די צוטרוברירטע אדערען — אויפגעטראגען ווי בייטשען. ער האקט און קרעבצט און בעט ביי די זון דערבארמונג, זי זאל זיך אויף א ווילע בעהאלטען... א רעגען ווילל ער, א וואלקען־ברוך...

באוועגט, מיט אויסגערויטיגטע פנים'ער גאלאפירען די קינדער איבער די בערגלעך. זיי לויפען זיך באדען אין דער נאהענטער סאזויוקע ארום וועלכער די וואסער־קווייטען וואקסען. אט שפרינגט ארויס א זילבער־פישל און עס שפרינגט אריין א זילבער־ליבינגער איינגעל און פערשטעקט זיך אונטער דער ווייסער קאלדרע, פונקט ווי די צוויי קלייגע קונדסים וואלטען זיך געשפיעלט אין בעהעלטענים.

פון ווייטען שטעהען די דארפס־מיידלעך און סוד'ען זיך.

אויף אן אנגענליהטען שטיין ליגט צונויפגעדרעהט די דינע גראז־שלאנג ווי א גרינער קנויל און זופט מיט די שפיציגע צונג די חמימה. איהר קען די הימעל'ס־ליכט ניט גענוג דערוואַרעמען.

קויהל. ער באקט זיך אויף דעם אפענעם טראקט ווי אויף א סקאוו־
ראדע. אונטען סמאליען איהם די מיעדע טריט און אויבען בראט
זיך איהם דער שארבען.

דער נאלדענער שמעטערלינג שוועבט אויף א שטיק גלאנץ, ווי
ער וואלט זיין א טהיל פון איהם, און ביידע לאזען זיי זיך ארונטער
אויף א פערשמאכטע, אונבעשיצטע פעלד־רויז...

אלץ איז געזונד, יונג, פול־אטהעמדיג, נור מיעד, פערמאטערט
פון צופיעל ליכט, צופיעל זון... עס נארט א קיהלען ווינטל, עם
געהט אוים נאך א וואלקען, נאך א כמארע, נאך א שטיקעל שאטען...
עס בעט זיך א קלאפ פון א דונער, א ליאפ פון א רענען, א סטראשען
פון א בליץ... אן אויפרעגונג.

מיט רחמנות און פערצווייפלונג קוקט דער אריימער בויער
אויף זיינע פערזעעטע פעלדער, וואס ווערנען זיך מיט די אונערבא־
רעמדיגע תמוז־גלוט און קוקען אוים די פלאמענדיגע אויגען נאך א
טרונק.

גליקליך זיינען די בלויע און רויטע בלימלעך צווישען די קארן
און גערשטען־זאנגען, וועלכע בעשירמען זיי פון זומער'ס ברענע־
דיגע פיילען. מיט א זון־טשעפעק אויף די דיקע צעפ קומט די ליעב־
ליכע דארפס־טאכטער און רייסט זיי אוים און בינדט זיי אין א
קראנץ, וועלכער גלאנצט און שמעקט און פערשעהנט די פרעהליכע
אבענד־טענץ פון די יונגווארג.

אין שטומע מיהזאמקייט ארבייט די מוראשקע טראגענדיג א
טוידטע פליעג, וואס א שפין האט אויסגעוויגען און אוועקגע־
וואלפען... זי ראנגעלט זיך מיט איהר משא און לאזט דאס ניט אב.
דאס לעבען איז קיין קינדער־שפיעל... אזוי שלעפט זי איהר רויב
איבער דעם גליהענדען זאמד, צום גרויסען, הויסען, גימזשענדען
מוראשניק...

דער וואלד איז שא: קיין שעפטשע פון א בלעטל. צווישען
דעם קוויקענדען שאטען פון די בוימער פיהרט די ליעבע דער

ער זעהט דעם איבער־געדאנק אין דאָס געוועהנליכע און דאָס גאנצע בעשאַף איז איהם אַ הויליגעם פראכט־געדיכט.

אָ, לאָזט מיך זינגען דאָס ליעד פון זומער, דעם סימבאָל פון אונגעשטערטע לעבענס־פלאַמען, דעם אָבשיין פון מיין אייגענעם פערשוואונדענעם „אמאָל“ ! זאָל ער וויעדער דורכבריקען דורך מיין בלאַסען זכרון יענער קרעפטיגער, צוהיצטער יונגער מאַן, דער זון־מענש, דער „איך“ מיינער, וועלכער האָט זיך פערוואַנדעלט אין אַ געבראָכענעם אלטען. אונטער אַ שטומע שאטען־יעגלע זיץ איך מיט דעם רויך פון מיינע חלומות, איך האָב שוין אָבגעזומערט... עס ווארפט די זון איהרע בלאַנקע שפיעזען פון אלע זייטען, איך זעה פיעל בלוטענדע הערצער... מאַנכער נאַרישער שפיעז טרעפט מיך דורך די צווייגען, אָבער ער שפרינגט אָב צוריק ; ער ארט מיך ניט...

דונער, רעגען און געוויטער האָב איך שוין דורכגעמאכט, בין געשטאַנען מיט אַ הויליע ברוסט אונטער מבול־וואלקענס, איבער מיין נאקעטען רוקען האָבען שוין אלע שטורעמס געשלאָגען מלקות און אין מיין צוריסענעם בוזעם האָבען שוין אלע פייערען געברענט... וואָס קימערט מיך דער תמוז ? איך בין „פייער־פרוף“... אין שאטען בין איך אוועק ניט ווייל איך האָב מורא פאר די היצען, נור ווייל איך האָב זיי פיינד...

ברען, זומער טאָג ! דו מוזט. זאָלען וועלט און מענש דורכגעהן זייערע פייער־טעג, שפעטער וועט דאָס רעגענען !...

איהר גלײמצערדיגער גוף איז קאלט ווי אייז און איהרע קלײנע כיטרע אויגען קוקען פערדעכטיג און מסוכן.

זיך וויעגענדיג געהען די שווערע געדאנקען אויף זייערע קורצע פיסלעך, ציהען אוים די לאנגע חנ'עוודיגע העלזער און מיט א געשרייי פליהען זיי ארויס אין דעם קלײנעם טייכעל אויף דער וויזע, שטעקען ארײן די שהנע, קלאהרע קעפ אין די קיהלע פליסיגקייט, קאהרען זיך איבער און דערלאבען זיך.

נור אין שטילען שאטען פון א פערצווייגטע יענלע זיצט דער איינזאמער דיכטער אין פריעדליכע רוהיגקייט און בלעטערט מיט זיין בייגקענדע נשמה דעם גרויסען בוך פון לעבען. די פעלדער, וועלדער און טייכען מיט אלע זייערע בעשעפענישען זיינען איהם נקודות אין דעם אונשטערבליכען חיבור, וואס איז געבונדען צווישען די צווויי טאוולען — הימעל און ערד.

דאס, וואס ער פיהלט און קלאהרט, איז איהם א פירוש אויף דעם, וואס ער זעהט און הערט: דער פייערדיגער ריזע, דער זומער איז דער קרעפטיגער בחור, פער'שכורט מיט די בעטויבענדע וויין פון יוגענד; ער איז דער מענש אין מיטען פון זיין כח־צייט, בראנדיג אין זיינע פערוועלענישען, וואס בעאונרוהיגען די נאטור און פערברענען אלע צוימען פון חשק.

בעהערשט פון זיין גאנצע גלוטענדע צולאזענקייט: דורכנע־דרונגען מיט די פרישע כחות פון שאפען; מיט די פלאקערענדע זון פון האפנונג און אימפעט, אין רעכטען מיטען פון זיין אונבעפלעקטען הימעל — וואפט דער בעל־נצחון, דער רגע־גאסט, דער מענש, זיינע פייערדיגע נעצען אומעטום. זיין ענערגיע פלאקערט, זיינע מעשים זיינען שטיקער פייער, עס ברענט די וועלט אין זיין נאהענטקייט.

אזוי טרוימט ער, דער זינדער, צווישען די שטערבליכע, און זיין רייניע פאנטאזיע פערקניפט זיך מיט אונענטפלעקטע ספערען.

הערפסט

הערבסט

די געפאלענע בלעטער לייגען הויפענסווייז אויף דר׳ערד און דער ווינד טאנצט מיט זיי דעם טוידטען־טאנץ איבער די גאסען.

די פֿארקס, וועלדער און פעלדער הויבען זיך שוין אָן אויסצוטהאָן, זיי מאכען זיך גרייט צו דעם לאנגען שלאָף, וואָס וועט דויערען דעם גאנצען ווינטער.

דער שטורם קנעפּעלט פונאנדער דעם לעצטען בלומען־קוסט, הייסט איהם „לייענען קריאת שמע" און זאָגען „גוט נאכט צו אלעמען"....

דער פֿאסטוך געזעגענט זיך מיט זיין סטאדע און צוואמען געזעגענען זיי זיך מיט דער פֿאשע.

די לאנקע קאַרטשעט זיך איין און דער טהאל־שטראָם רוישט פערצוויפעלט. ער שטעלט זיך אָב איינער אליין, ניטאָ ווער עס זאָל בעוואונדערען זיין חלום.

די פויגעל פערפליהען; דער טומעל־טאנץ פון דעם שמעטער־לינג ווערט ניט, נור די שוואַרצע קראָהע הוסט איהר קאלטען יאוש פון דער לופטען און די גיפטיגע קאמארע שוועבט איבער די זומפֿען.

אך! נור די שהנע און די גוטע פערגעהען!

די פערגניגענס־גערטנער האָבען מעהר קיין רייז פאר די יוגענד. די לעבט לאכט ניט אין פערוועלקטע פלאנצען.

די קינדער שפּיעלען זיך ניט אויף די גראָז; די יונגע מוטער ווייזט ניט אָהן איהר קינד אויף די בלומען און רייסט ניט אָב פאר איהם קיין קווייטעל.

דער בוים שטעהט א נאקעטער און שעהמט זיך פאר זיך אליין.

דער הערבסט האָט נע׳ירשה׳נט דעם זומער און דאָס האַרץ איז באנג.

טיכטיג, נור צו פּראַקטיש. ער איז מעהר חבר מיט'ן גוף. דער גייסט קען זיך מיט איהם שוועריליך קוויקען.

ער טהייליט אָב דאָס שעהנע פון דאָס ניצליכע און ווייזט אונז דעם קאַלטען פּוּנקט יוצא פון אונזערע שעהנסטע חלומות און פּאַנטאַזיעס.

דער גרינער בעעט מיט די חנ'עוודיגע, ווינקענדע זאַנגען וועלט א סנאָפּ אויסגעדראָשענע שטרוי, אונטערצושפּרייטען אונטער די פּיס פון בהמות... די גאַלדענע ווייצענפעלד איז דער בלאָטיגער פּוס־דיוואַן פון פּערד און אָקסען — מיסט פּאַר'ן קומענדען פּריהלינג...

אין דעם שעהנעם פולען זאַנג איז ניט געלעגען פּערוויקעלט דער סוד פון לעבע, נור דער קערן פון טעגליכען ברויט, אָנצופילען דעם מאָגען...

דער פּריהלינג רעדט פון נאַטור'ס נאַיוויטעט; דער זומער גיט שוין אָנצוהערען אויף א „פּניה", און דער הערבסט ווייזט דעם קאַלטען, פּראַזאַישען סך הכל.

די הויליע טרוקענע קערנער אין שפּייכליער קענען ניט בעגיים־טערען ווי דאַן, וועו זיי זיינען געלעגען בעהאַלטען אין זייער פּאָעטישען אוצר, בעשפּרינקעלט מיט פּערל און בעשפּיעלט מיט שטראַהלען.

דאָס פּער'חלום'טע פּעלד האָט דערמאָנט אָן גאָט; דער שייער דערמאָנט אָן בעקער.

דער זומער האָט א בלום, דער הערבסט — א דרעשער...

אויף די בליהענדע, וואַקסענדע פּעלדער פּאַנטאַזירען די לעבע און די האָפּנונג און אין שייער רעכענט די ערנסטע בעל הבית'שאפט.

דאָס איז א גרויסער אונטערשיער.

די ערשטע חשבון'ען מיט נשמה; די לעצטע מיט בליישטיפט.

דער זומער האָט א הימל, דער הערבסט — א מאַרק...

ער איז א בעל הבית, דער הערבסט; א בעל הבית און א

און דאָך איז דער הערבסט ניט דער ערגסטער.

וואָס ער האָט אָבגעראַמט פון די פעלדער, האָט ער געבראכט אין שייער. ער האָט ניט חרוב געמאכט די וועלט; ער האָט איהר בלויז „קאָנדענסירט".

דאָס, וואָס איז פערשוואונדען פון אונטער די גרויסע, אויסגעשפרייטע הימעלס־חופה, געפינט זיך איצט אונטער א שינדעל־דאָך און דאָס, וואָס איז געווען צואוואַרפען אויף הונדערטע אקערם לאַנד, איז די פרייד פון איין איינציגער געבוירענער.

וואָס דער מענש האָט צוזעעט און צושפרייט, און בעגראָבען אין דעם שטומען באָדען, האָט דער מיהזאמער הערבסט מיט פליים צוזאמענגעקליבען, אויסגעגראָבען און אוועקגעלעגט אויף אַן אָרט, גרייט און פאַרטיג צו געברויכען.

דער הערבסט האָט דעם זומער ניט בערויבט; ער האָט נור גענומען דעם זומער'ס מיה אונטער זיין שוץ, דאָס זאָל ניט קאַליע ווערען אויף אונבעשיצטע אקערם.

זיי בערויבען זיך ניט, די פערשיעדענע תקופות פון יאָהר, זיי ארבייטען קאָאָפעראַטיוו אין דער גרויסער פאבריק פון דער נאטור. די ארבייט איז פונאנדערגעשיידט אין טהיילען און יעדער תקופה מאכט נור איהר טהייל, איבערגעבענדיג די פאַרטזעצונג פון איהר מלאכה צו דער צווייטער.

דער פריהלינג גיט איבער זיינע יונגע גרינסען און בעשפראָצטע פעלדער צום זומער, וועלכער זונט זיי אוים אונטער זיינע פארטיגע הימלען און גיט זיי איבער צום הערבסט, ער זאָל ענדיגען און גרייט מאכען צו פערזאָרגען דעם אַלטען, הילפלאָזען ווינטער, וועלכער איז ניט קיין גרויסער בריה אַליין...

עס איז א פאבריק לויט דעם לעצטען פלאַן פון ארבייטס־פערטהיילונג.

ער איז ניצליך, דער הערבסט, ער איז וויכטיג, ער איז

איך ליעב דעם לעבען מיט זיין פולע בליהונג און זיינע טויזענד פליטערלעך און קווייטען, אבער ניט אן אויסגעדראשענעם...

דער הערבסט צופאלמעסט די רייצענדע נאטור, ער גיט מיר איהר גליעדערווייז; איך קען איהר אבער נור געניסען אין גאנצען.

די פרישע ברייסט פון דער גרעסטער פארשוין וואלטען פערלירען זייער רייז און ערקווויקונג, וועז מען זאל זיי אבטהיילען פון וויסען, יונגען לייב. בעזונדער זיינען זיי שטיקער פליש פאר א קאניבאל... די פערל־וויסע צייהן בעצויבערען, וועז זיי וווייזען זיך דורך צווייי לעבעדיגע, שמייכלענדע, רויזען־רויטע ליפען, אבער ניט ביים צאהן־דאקטאר אויפ'ן פאליצע; די פערפיהרערישע לאקען, בלאנדע אדער שוואַרצע, קענען נור פערפלאנטערען א נשמה, וועז זיי שמייכלען אויף דעם גראציעזען קאפ פון א שהנהייט; וועז זיי שפרייטען זיך איבער א וויסען האלז, א ליכטיגען שטערען אוז א פאר בליצענדע אויגען, אבער ניט וועז זיי זיינען פערוואנדעלט אין סחורה אין פריזירער'ס מאגאזין. דער ליעבעס־בעכער דער־קווייקט נור וועז מען געניסט איהם דאַרט, וואו די נאטור האט איהם בעהאלטען, צווישען דעם פאנטאסטישען פוץ פון בליהונג אוז נרעזעלעך אוז ניט אין דעם סלאי פון שפיטאל אלס „כארטש" פאר פארשונג; שפייז פאר טרוקענע גריבלעריי פון דער וויסענ־שאפט....

איך האב ליעב דעם גאנצען לעבען, אבער ניט קיין צושניטע־נעם; איך ליעב דעם גאנצען „סטראנטש", דעם פערמאכטען „שויט", אויף דעם בליהענדען בעעט, נור דאז האט ער פאר מיר ניט קיין שאלעכץ אוז דער בעהאלטענער קערנדעל איז מיר דאפעלט טהייער. דער הערבסט צוטהיילט מיר איהם אין צווייי טהייל. ער שיילט אויס, „לוסטשעט" אויס דאס לעבען אוז וווייזט מיר „דאס איז דיינע אוז דאס דער בהמה'ס... דאס איז צום גענישען אוז דאס אוועקצואוואַרפען" אוז גראד דאס אוועקגעוואַרפענע, דאס „בהמה'־שע", יא, גראד דיעזער טהייל איז דאס, וואס האט מיך בעגייסטערט.

מעכאניק: ער פערוואנדעלט איינפאכע גראז פון די לאנקעס אין גוטע היי און צושפרייטע זריעה אין נויטיגע לעבענסמיטלען.

ביים הערבסט איז ניטא קיין שהנקויט אהן ניצליכקייט.

קוים הערט אויף דער בוים צו אטהעמען דורך די בלעטער, רייסט ער זיי ארונטער און ווארפט זיי אוועק...

ער איז א פראזאאיקער, דער הערבסט, ער האלט קיינעם ניט פון חן וועגען. ער איז א פארעווער געשעפטסמאן און פייפט אויף פאעזיע און פאנטאסטישע התפעלות.

אט טאקע דערפאר ווארפט ער אן אזא אומעט.

שעהן איז געווען די וויזע, ווען זי האט געגרינט און געבליהט, אבער ניט איצט, ווען איהר חן ליעגט ביי דעם פערד אין קריפע... איהרע רויטע, ווייסע, געלע און בלאע בלימלעך זיינען אבגעקאסעטע היי — טרוקען, שווארץ און צושניטען — פוטער פאר פיער־פיסיגע. די בלימלעך ווערען איצט אבגעשאצט לויט די הנאה פון די בהמות און ניט לויט זייער געווענעם צויבער.

דאס פעלד האט גערעדט צו דער זעלע, דער שטאל — צום בויך.

זומער האט דער מענש געהאט א העכערען געגנס פון דער נאטור ווי די בהמה, ווען איז געשטאנען ארבעלאזט דעם קאפ און געגריזשעט, אין הערבסט זיינען זיי חברים: — ביידע קיינען.

דער אקס האט זיך כאטש קיין מאל ניט בעגיסטערט; דער מענש אבער עסט אויף זיינע אייגענע אינבילדונג; ער צוקייט די בלומען פון זיינע אייגענע געפיהלען און שלינגט ארונטער דעם שאטען פון זיין פאנטאזיע.

איך האב דרך ארץ פאר דעם הערבסט; אבער איך קען איהם ניט מוחל זיין זיין פראסטקייט. ער קען געווינען מיין מאגען, אבער ניט מיין נשמה. איך קען מיט איהם ניט ארומגעהן געארעמט איבער די פולע „זאשיקעס" און לאבען, זהענדיג, אז מיינע בלומען זיינען טוידט און מיינע בלעטער — געפאלען...

ווינטער

אָ, ווי שעהן איז דער שאָלעכץ פון לעבען!
דער הערבסט ווארפט איהם אריין ביי דער ציעג אין צעבער...
ער טראָגט אוועק די חג'עוודיגע בלעטער און ווייזט מיר,
אז מיין חלום איז געווען אַ טרוקענע שטשאפע האָלץ...
דערפאר לייעב איך מעהר דעם זומער: ער גיט מיר דעם גאנצען זאנג, דעם גאנצען „שויט", דעם גאנצען בוים, בעלויכטען מיט זונענשטראהלען און בעשפרינקעלט מיט חלומות פון יונגען מאָרגען־טהוי. ער ווייזט מיר די גרינע שמעקעדיגע וויזע אין איהר פולסטען פראכט, אָבער גיט קיין אָבגעקאָסעטע.
דער הערבסט גאָלט אָב דעם בארג'ס בכבוד'ע באָרד, און ווייזט מיר אַ בלאָטיגען פנים מיט ערד און שטיינער. מיין שעהנסטער, הייליגסטער טרוים: מיין בלומען־שטיינגעל, פאר וועלכען איך האָב אזוי אָפט מיין הארץ אויסגעגאָסען, געוויינט און געלאכט, שטעהט פאר מיר אַ הויליר „דראפפאץ"; אַ בעזים, וואָס קראצט מיר די נשמה.
איך בין אַ מענש, אַ גאנצער, לעבעדיגער מענש — קערנדעל און שאָלעכץ צוזאמען... און אזוי ווייל איך זעהן דאָס לעבען, אזוי ווייל איך אלץ זעהן, אפילו מיין העכסטען אידעאל; אפילו גאָט אליין... איך ווייל דעם אמת, די נשמה, צוגעדעקט מיט אַ שאָלעכץ פון פאָעזיע, איך ווייל דאָס גרויסע און ערהאבענע — דאָס לעבען זאָל מיך אביסעל אבנארען, זאָל זיין שאָלעכץ, אבי עס איז שעהן...
דער הערבסט האָט דאָס ניט... אַ קאָלטער, רוהיגער, טרוקענער אמת, געווייזען אונטער'ן גלאָז פון אַ זויערען הימעל און אן אונפרייגדליכע זון.... אונטערגעאָגט פון אַ בייזען, הארצלאָזען ווינד...
אָבגעריסענע, אָבגעשניטענע, און געפאלענע, — זיי צונעהמען מיר דאָס הארץ, זיי ערוועקען אין מיר געוויין און אומעט. איך בעדויער די געפאלענע בלעטער, איך בעמיטלייד זיי אָט וואו איך טרעף זיי, — אין דער נאטור פונקט ווי אין דער געזעלשאפט...
אָ, הערבסט! מערדער פון מיינע חלומות!...

ווינטער

א ווייסער חלום פאלט פון הימעל און פערשפרייט די פעלדער.
א ווייסער אומעט טומלט אין דער לופטען. א ווייסער טול העגגט איבער דעם צוקנייטשטען פנים פון דער וועלט.
איך קען אייך איהר ווייסע בלעטלעך!
איהר זייט ניט די, וואס האבען געהאלזט דעם קארשען־בוים אין די ליכטיגע יוגענד פון יאהר. איהר זייט ניט קיין בליהונג...
ווי א בלענד קומט איהר פון דער הויך און צוגעהט אין גארנישט.
פרוכטלאז זייט איהר, ווי די ווייסע שלוחים פון עלטער, וואס בעצייכענען די טעג פון יאוש.
נוצלאז ווי די ווייסע פודרע אויף די טרוקענע באק פון א זקנה, אויף וועלכע די צייט האט שוין מטהר געווען די לעצטע לעבענס־קושען און ארבגעשוועגקט מיט טרעהרען דעם געשטארבענעם רייז פון ליעבע.
שנעעלעך, ווייסע שנעעלעך!
ווי צופיצעלטע תכריכים פאלט איהר פון די וואלקען אונטער די מיעדע טריט פון דעם וואנדערער; איהר פליהט ווי לויזע שמות פון נאטור'ס צורייסענעם סדור; ווי טוידטע, ווייסע שמעטערלינגען זינקט איהר מחנות'וויז אויף אלע וועגען.
איך בלאנדזשע איבער אייער טוידטע ווייסקייט און אייער אין־טאניגער קאליר טריבט מיר דעם מיעדען בליק.
איהר קומט ניט אליין, איהר קינדער פון מרה שחורה, איך בעגלייטען די יללות פון צפון־ווינד, איהר אטהעמט מיט שרעק און לעערקייט, און שרייט וועו לעבען שטעלט אויף איך זיין פוס...
און דאך איז מיר דער ווינטער ליעבער ווי דער הערבסט, איך

וואלגערען אונטער די אָפענע הימלען, ער לאָזט זיך ניט רייצען די קראָה מיט די געשטאָרבענע בעעטען און ניט וויינען דעם שטראָהל אויפ'ן טוידטען בלומען־קוסט.

איך זעה אן אנדער וועלט, א גאנץ אנדערע: א קארגע, אן ענג־הערציגע, א קלייגע. אָט וואו איך קום לאָזט זיך אראָב דער הימעל. ניטאָ זיך וואו א קעהר צו טהאָן, אומעטום איין קאָליר, וויים, תכריכים־וויים; ניטאָ קיין פארבען־רייץ, קיין זאך רופט ניט, לאָקט ניט, נארט ניט; אלץ איז אמת — עס איז טוידט....

אָבער מיך ארט ניט: איך האָב שוין פערגעסען וואָס פריהער איז געווען. דאָס פערגאנגענע איז פערגאנגען. קיין סליאד, קיין שפור. אוועק פון די אויגען איז אוועק פון הארצען...

וואָס? איהר וווייזט מיר אויף די ספעקטעז? איהר וווייזט מיר וווי עס שפראָצט און בליהט, און וואקסט אין די וואלעס־הייזער?... זייט זיי ניט מקנא!

די בלומען, וואָס קנאָספען אונטער א גלאָז, וואקסען ניט אונטער די זון.

בעסער שטארבען אין פרייהייט איידער לעבען אין געפענגנים.

דער פאלשער, בעטריגערישער הערבסט שעכט און וויל בלייבען געראכט; א רוצח, וואָס טרייסט זיין קרבן, אז ער האָט א לייכטע האנד. דער באנדיט! אָט צורייסט ער די רויז און אָט ניט ער איהר א זוניגען שמייכעל. דער פאקוסניק! מיט איין האלבען פנים קרימט ער זיך און מיט'ן צווייטען האלבען שניידט ער פאיאצען־מינעס. פוי, איך האס איהם!

ער ענטבלויזט דעם בוים און ווינקט נאָך צו איהם, צוטראָמ־פעלט די לילייע און קושט איהר נאָך... ער פערלענדט ניט אלץ מיט איין מאל, נור לאנגזאם און אייניגזווייז: איין בלום לאכט נאָך און איינע מאטערט זיך. ער צוקווועטשט די קנאָספע אויפ'ן ברוסט פון איהר מוטער. — א פאנראמסטשיק!

דאָס איז דער גאנג פון גראָמילאָם, אזוי טהוען קלעק־נשמות:

האָב שוין ניט אויף וואָס רחמנות צו האָבען ; וואָס צו זשאַלעווען און איבער וואָס צו ווייגען.

עס איז קיין זאַך ניטאָ מעהר סיי ווי סיי...

דער הערבסט איז ארומגענאַנגען ווי א פּאַנראָמסטשיק צווישען די אונשולדיגע קרבנות פון די נערטנער און סעדער ; איבער בארג און טהאָל, איבער גראָזען און בלומען, און בוימער. איבער אָפענע קברים האָט ער געשפּרייזט, קנאַקענדיג זיין בלוטיגען בייטש איבער די גוסס'ע....

איצט איז גאָר נישט, נישטאָ.

אפילו די קברים זיינען בענראָבען, די מצבות בעהאַלטען. דער שנעע לייגט אין די אויסגעהאַקטע אותיות פון די צוקאָפּענס־שטייגער, איך קען צום מאָל ניט איבערלייענען דעם נאָמען פון די טוידטע.

דער ווינטער איז ישרנות'דיגער ווי דער הערבסט, ער פער־דעקט די קברים און נעענדיגט...

א נאַנצער טוידט, א פאַלשטענדיגע פערניכטונג, א פערענ־דיגטע אָבגעמאַקטקייט. נאָר נאָך אזא תהו ובהו קען אפשר ווערען א נייער בראשית...

איך האָב פיינד האַלבע ארבייט אפילו אין פערלענדונג.

איך גיכער אויף א בית עולם אריידער אין א שפיטאָל פון אונהיילבארע קראַנקע...

איך וויל ניט דערפאַר קיין „יענע וועלט". איך ציטער פאר'ן שכר נאָך מעהר ווי פאר'ן עונש. פערגעסען וויל איך, אויס, גאָר נישט, אָבגעמאַקט און א סוף...

איך וויל ניט נעגלעט ווערען פון א האַנד וועמעס חבר'טע עס האַלט א מעסער.

דער ווינטער איז ניט דער מלאך המות, נאָר דער קברן. ער בענראָבט די הרוגים אויפ'ן שלאַכטפעלד פון לעבען, ער בעהאַלט די מארטירער פון צייט'ס פּאַנראָם, ער לאָזט זיך זיי ניט ארום־

שנעע און נראָז

זיי טויטען און פערנוואלדיגען די טויטע אין געגענוואַרט פון די לעבעדיגע, די רציחה פערלויבט זיך אין איהר אָפּפער און פערניכטעט איהם קושענדיג און קושט איהם נאָך דער פערניכטונג.

דער ווינטער האָט ניט קיין צוויי פּנים'ער. ער איז דאָס, וואָס ער איז.

ער איז שטרענג, האַרט, ערנסט. ער שטעלט אויך אויס אַ נאכט מיט שטערען, אָבער זיינע שטערען פינקלען נור, זיי קאָקעטירען ניט מיט דער וועלט, זיי שמייכלען ניט מיט חניפה און פאַלשקייט. זיי גלימצערען, וויי זיי מוזען, אָבער זיי זיינען ווייט און קאַלט, און פרעמד — זיי נאַרען ניט.

און איז דער ווינטער שוין טאַקע דער פינאַל פון נאַטור'ס גרויסע אָוווערטורע?

האָבען ניט די ווייסע נאַטען אַ פערבאָרגענע מעלאָדיע, וואָס וועקט און מינטערט די ערד צום נייעם געבערען?

דער ווינטער איז צו געזונד, צו קרעפטיג צו שטאַרבען אָהן אַ דור. ער בעשאַפט. . זיין פראָסט איז נעמישט מיט פייער... ער ברענט.... און וואו היץ דאַרט איז שאפונג.... אונטער זיין דיקע ווייסע קאַלדרע נעהמט ער אַרום דעם פערשלאָפענעם באָדען, ער אומארעמט די שטילע ערד און צואוואַרעמט אין איהר די זריעה פון דעם קומענדען פריה־יאהר.

ער פערדעקט א סך פון מיינע פריידען, דער ווינטער, אָבער אויך א סך פון מיינע ליידען: איך זעה ניט דעם גרינעם זאנג, אָבער איך זעה אויך ניט דעם קבר. דער בלומענשטענגעל איז אזא וויסער בערגל וויי דאָס טהרה־שטיבעל. איך זעה זיי ביידען ניט.

איך שטעה אויפ'ן בית־עלמין און ווייס ניט וואו איך שטעה. ביי מיר איז רעכט, אז איך בין אין א יונגען ווייננאַרטען און די פערשנעעטע מצבות זיינען די ערשט־פערפלאַנצטע בוימלעך. זיי זיינען פערשנעעט — זעהט מען זיי ניט....

און די אייביגקייט וועבט זיך אין ביידע ערטער, אונטער ביידע וויסע בערגלעך רעגט זיך דער סוד פון לעבען.

שנעע און גראָז

יונגער שנעע און יונגעם גראָז, ביידע זיינען זיי פּריש, אונ־
שולדיג; ביידע איבערראשען זיי מיט זייער פּלעצליכע ערשיינונג,
ביידע זיינען זיי שעהן, פּאנטאסטיש שעהן, און ביידע זיינען זיי
קאנדידאטען אויף „גאָרנישט".

איינער פּאַלט פון הימל, דאָס צווייטע טויכט אויף פון
אונטער דר'ערד. אויף דער ערד אָבער זיינען זיי גלייכע יחסנים.
דעם שנעע צוטרעט מען באַלד, דאָס גראָז צוטרעט מען שפּע־
טער — מען צוטרעט זיי ביידען.

און צוטרעט זיי ניט דער מענש, צוטרעט זיי די נאטור
אַליין, עס וועגדט זיך וואו זיי זיינען.

איבער'ן גראָז פּליענגלט די קוקאווקע, איבער'ן שנעע פּלא־
טערט די קראָה — ביידע האָבען זיי זייערע פּויגלעך...

שנעע און גראָז, ביידע לאָזען זיי זיך דערפיהלען איידער מען
דערזעהט זיי.

דער שנעע צולאָזט א קעלט אין דער לופט און דאָס גראָז — א
ריח פון בשמים, מען קען זיי ביידען געניסען, וועו מען פערשטעהט
און מען וויל.

און דער שנעע איז אזוי ליעבליך, ער קלעפט זיך, טוליעט זיך
צו אַלעמען, קריכט אריין אין בוזים, שמייכעלט זיך אין, און בעגלייט
יעדען איינעם אין הויז אריין...

אָבער ווי דער שמייכעל און די ליעבליכקייט פון א געפאַלענע
שטראַסען־וואָגלערקע, דערוואַרעמען דעם שנעע'ס שמייכעל און
ליעבליכקייט קיינעם ניט. קיינער ווייל דעם גאַסט אין שטוב ניט
האָבען. מען טרייסעלט איהם אָב פון זיך ווי א טמא זאך און זיין

דער נעפיהל פון צוואוואַרפען האָט אין מיר זעהר פריה ערוואַכט...

מיין חבר האָט זיך נעלאָזט אַנריידען פון שלעכטע אינגלעך און האָט מיך אומזיסט נעטשעפעט און איך האָב זיך נעזוכט אָבצורעכענען מיט זיין „קונסט", זיין שטאָלץ, זיין שנעע־פיגור, וואָס ער האָט אוועקגעשטעלט נעגנאיבער דעם בית המדרש...

ער איז נעווען דער בצלאל פון חדר. אלערליי שפיעלצייג און קונציג זאכען פלעגט ער אויסטראכטען און מאכען, און אונז פער־קויפען פאר קנעפלעך, אדער שטיקלעך צוקער־לעקעך. איבערהויפט פלעגט ער זיך איבערנעהמען מיט זיינע שנעע־פיגורען. ער פלעגט זיי אריינלעגען א שטעקען אין די טויטע שנעע־הענד און שרעקען אלע אינגלעך.

איין מאל האָט ער אוועקגעשטעלט א שנעע־מענש נעגנאיבער דעם אלטען בית המדרש, האָט איהם געמאכט פון אן אלטען בעזים א בערדעל, האָט איהם אנגעטהאן א יארמולקע אויפ'ן קאפ און אריינגעשטעקט א קאנטשיק אין די הענד און אן אלטען סידור אונטער'ן ארעם.

ער האָט נעוואלט אבטהון א שפיצעל דעם רבי'ן.

מיך האָט דאָס פערדראָסען.

ערשטענס א גרעז נעבען בית המדרש! אוא חלול השם! צווייטענס, ווי מאכט מען דאָס חוזק פון רבי'ן?!... איך האָב מיין ארימען, בלייכען רבי'ן ליעב נעהאט. איך האָב פשוט נעהאט אויף איהם רחמנות... און איבערהויפט דער סידור! צי איך האָב נעדאווענט צי ניט — דעם סידור האָב איך קיינמאל ניט נעלאָזט בעליידיגען.

און לויפענדיג אהיים פון מעריב, האָב איך דעם שנעע־מענש צוואוואַרפען און צוגענומען די יארמולקע מיט'ן סידור.

עס האָט מיר נעהאקט אין הארץ ווי ביי א גזלן, מיר האָט זיך עפעס אויסגעדאכט אז איך האָב גע'הרג'עט א מענשען, אז דער

גאנצע לעבליכקייט און פרויגדשאפט איז א ביסעל שמוציגע ווּאסער...

דאָס גראָז אבער לויפט ניט נאָך נאָך קיינעם. דאָס יאָגט זיך ניט מיט א שמייכעל נאָך די שטערבליכע, מען נעניסט דאָס נור דאָרט, וואו דאָס איז פּאַראַן. דאָס קריכט ניט אַליין אין בוזים, מען מוז זיך איינבויגען צו דעם....

דאָס גראָז, דאָס שטילע, נאָאיוועג גראָז רייסט מען אויס, מען בינדט דאָס און מען ברענגט דאָס אַליין אהיים, מען מינטערט דאָס צוריסענע לעבען, נור אָהן א באָדען, אָהן טהוי און אָהן זונענשיין נעהט דאָס אונטער.

דאָס בליבט טויט און דאָר, און שוואַרץ, מען צורייבט דאָס אין די פינגער, א ביסעל שמעקעדינג שטויב, מען ניט דאָס א שמעק און מען וואַרפט דאָס ארוים...

אזוי האָבען זיי ענדליך דעם אַלביגען סוף, — זיי ווערען ניט ביידע —

יונגער שנעע און יונגעם גראָז.

פאר די קינדהייט האָט דער שנעע פיעל צויבער, פיעל פרייד, פיעל ממשות. דאָס קינד קען פון שנעע מאכען א האלקע, א „מענש", פון גראָז קען ער נאָר ניט מאכען...

די עלטער נור בייגקט נאָך די גרינע פעלדער, נאָך דעם שעהנעם, דופטיגען נחת, וואָס איז מעהר ניטא.

די היסע קינדהייט יאָגט זיך נאָך דעם זילבערנעם, בלענדענדען שנעע, און די קאלטע, גליווערנדע עלטער לעכצט נאָך די גרינע זון־צאצקעס — און ביידע יאָגען זיך נאָך „גאַרנישט"...

א ווינטער אין האַרץ און א ווינטער אויפ'ן גאס איז ניט פרעהליך.

איך געדענק נאָך ווי היינט מיין שרעקליכע חרטה אויפ'ן צו־וואַרפען א שנעע־מענש, וואָס מיינער א חדר־חבר האָט געמאכט.

וואו מען טרעט ניט מיט מענשען־פים און וואו דער לופטיגער פלוג פון אדלער לאָזט קיין שטעג ניט איבער.

איך ליעב ניט דעם שנעע׳ס קומען. וועז ניט זיין פראָטעסט, וועז מען טרעט אויף איהם, וואָלט איך איהם פיינד געהאַט. ער קומט מיר צו שטיל, צו בנעימות׳דיג, ווי פערטאַיעט, איך וויים ניט וואָס ער מיינט מיט זיין קומען אַהער, אפשר מיינט ער גאָר ניט, פונקט ווי מיר אַלע מיינען גאָר ניט מיט אונזער קומען אַהער. מיר קומען ווייל מיר קומען. אבער מיר לאָזען זיך הערען, מיר שרייען, מיר געוואַלדעווען וועז מיר פאַלען אויף דער וועלט...

פּראָטעסטירען מיר? פרעהען מיר זיך?

דער רעגען קומט אויך פון אויבען, אָבער ער לאָזט זיך הערען. ער קלאַפט אין שינדעל־דאַך, אין פענסטער, אין קויסען, ער זאָגט אָן אז ער איז דאָ. ער גנב׳עט זיך ניט אריין אין דער וועלט ווי א נאַכט־דיעב, אָדער א נאַש־קאַץ. דער שנעע קומט אויף די שפּיץ פינגער, אויף די „טשיפּקעס", א באַרוועסער קומט ער, מען זאָל ניט הערען זיין אַריינגאַנג.

וויל ער דאָס נאַכטהון דעם געבענשטען טהוי, — די שטילע, הייליגע טרערען פון דער בלייכער, קראַנקער לבנה, וועלכע וויינט מיט צערטלעכקייט אויף די פערוויעגטע פעלדער?

אָ, ווי גרויזאַם, וועז דער טויט וויל איבערמישען דאָס לעבען! איך האָב ליעב נאַטור׳ס ריידעווודיגע קינדער מעהר ווי איהרע שטומע. איך האָב ליעב צו הערען ווי זיי רעדען, דערצעהלען גאָט׳ס סודות פאַר די דורשטיגע נשמות פון די לעבעדיגע.

דער האָנעל איז אויך א געפאַלענער, אבער ער רעדט ווערטער. ער זאָגט, וואָס ער טהוט. דער ווינד פייפט און שרייט, א שטיפער און אָפּט א יונגאַטש, אָבער אָפענהערציג...

דער דונער רעדט אויפ׳ן קול. ער רוישט, שרייט, בייזערט זיך, ער שרעקט און וועקט, און וויים אָפּט אליין ניט וואָס ער וויל... דער שנעע אָבער קומט שווייגענדיג.

שנעע־נעץ האָט עפּעס א וווערטה. שפּעטער איז מיין חבר געשטאָר־בען און איך האָב אויסגעפונען, אז אפילו ניט קיין שנעע־מענש האָט אויך קיין וווערטה ניט, און איצט זעה איך אין אַלץ און אַלעמען די זעלביגע יחסנות.

איך קוק אויף דעם קלאָרען שנעע און זעה, איהם אַרט נאָר ניט וואָס שפּעטער וועט זיין . טאַנצענדיג קומט ער ארונטער אויף דר'ערד, ריין און וויים ווי א ערשט־געבאָרענע פרייד, וואָס די וועלט האָט ניט איבערגעשראָקען, לאָזט ער זיך אראָב אויף די בלאָטיגע גאַסען.

ער איז אונשולדיג, דער יונגער שנעע, ער קומט פון דער הויך ער קען נאָך ניט קיין מענשען־פּים און וויים נאָך ניט וואָס עס הייסט צוטרעטען וווּרען. ער פרעהט זיך, דרעהט זיך, קאַרעהאָ־דירט און וואַלצערט אַריין מיט א האַסט אין שוים פון פערניכטונג.

דאַרף כאָטש דאָס גראָז ניט פאַלען, דאָס איז אויך א גליק...

דער בליענדער קוסט וווּרט זיין אייגענער קבר. די ווינדען, וואָס רויבען העם זיסען אראָמאָט פון די פעלדער און אַנטלויפען, זיינען היימישע גנבים און ערדישע טריט צוטראַמפּלען ערד'ס גליקען. דאָ נעבאָרען, דאָ פערלאָרען — ביי זיך אין דער היים.

דער שנעע צוגעהט אין א פרעמדע וועלט. אין פרעמדע גראָבענס צורינט זיין קאַלטער לייב ווי טרערען, און פילט אָן און פילט איבער פרעמדע שטראָמען.

וואו אן אויסגעריסענער גראָז, א בלאָט זאָל ניט פערשלייערט וווּרען איז עס אַלץ צווישען אייגענע, און וואו דער שנעע זאָל ניט פאַלען איז ער אַלץ צווישען פרעמדע. אויפ'ן שפּיץ פון די אַלפען אַדער אויפ'ן שפּיץ פון די הימאַלאיאס, אויפ'ן שפּיץ צלם פון א קירכען־טהורעם אַדער אין די אויסגעהאַקטע אותיות פון די לוחות אויף א סינאַגאָגע — דער שנעע איז א פרעמדער, ער איז אַלץ דאָרט ניט געבאָרען, ער קומט פון העכער, פון אויבען, פון דאָרט,

פֿאַרב, אבער אייניג אין תכלית. ביידע ערפילען זיי איין פונקציע, וועלכע די נאַטור אליין נור וויים, ניט־וויסענדיג וואָס זי וויים.

זיי דיענען דער וועלט, יעדער אויף זיין שטייגער. אלץ קומט פון איין זאַך און אלץ איז איין זאַך. און מענש און וועלט און גאָט איז אלץ איינס...

מען שטעהט אויף אין דער פריה און מען געפינט א טוידטע, פער'תכריכים'טע וועלט....

דאָס גראָז קומט אויך אזוי שטום און שטיל, אָהן לשון, און דאָס שווייגט אפילו וועז מען טרעט אויף דעם... א ערדישע בעשעפענים, איז דאָס געוואוינט דערצו... אבער דאָס גראָז עפענט אויף אזוי ווייט די וועלט און דער שנעע מאכט איהר אזוי ענג און קליין, און לאָזט ניט אויפמאכען די אויגען..

דער שנעע טומעלט און מישט, און בלענדט דעם בליק, איך זעה ניט ווייטער ווי מיין האנד, אָבער דער גרין־בעגראָזטער בארג ווינקט צו מיר פון ווייטען, ער וויזט מיר דעם „אין־סוף", די בליהענדע, לאכענדיגע אונענדליכקייט. די ווייסע האָריזאָנטען גליהען אין זון־אונטערגאנג און די קרוינען פון די פאפעלבוימער גלאנצען אין גאָלד און בלוי פון די לעצטע אָבענד־שטראהלען.

און ווי ער נארט, דער שנעע!

ער דעקט צו דעם גליטש מיט א ליילעך, מען זאל איהם ניט זעהן און לאָזט טרעטען אויף סכנות. ווי אלע געפאלענע מאכט ער אנדערע פאלען... ווי גיך ער קומט אויף דער זינדיגער ערד ווערט ער פערדאָרבען...

און דאָס גראָז?

פערדעקט דאָס ניט מיט א גרינע קאלדרע די גיפטיגע שלאנג, וואָס לויערט אין פערבערגענים? איז דאָס ניט אן אויפ־האלט פון ווערים און שפינען, און אינזעקטען פול עקעל און סם המות.

קיין זאך איז דאָ בעסער איינם פאר דאָס אנדערע, סיידען מיר קוקען אויף דעם אנדערש ווי מיר קוקען.

דער שנעע מיט'ן גראָז זיינען פון דעם זעלביגען מאטעריאל געמאכט, פון דעם זעלביגען מייסטער דער אויפטהו, פון דעם זעלבען געניום ערפונדען און צו דעם זעלביגען צוועק און ענדציעל. שנעע און גראָז, דאכט זיך פרעמדע, אָבער דאָך פריינד. פערשיעדען אין

פאַנטאַזיעס און ווירקליכקייט

אַ חזן אָהן אַ עמוד

עס איז נאָך אַ חודש צו די ערשטע סליחות, דאָך איך בין שוין פֿאַרטיג מיט'ן ראש־השנה'דיגען מוסף.

איך האָב שוין אָבגעזאָגט און אָבגעווויינט אויך.

אין לעבען וועל איך דעם בעל־תפילה ניט פערגעסען און קיינער פון זיינע הערער וועלען איהם ניט פערגעסען.

אָהן אַ כאָר האָט ער געזונגען; אָהן אַן עמוד פאַר גאָט געשטאַנען. קיין מחזור פאַר זיך ניט געהאַלטען.

די תפילות זיינען ווי פייערדיגע פויגלעך צום הימעל געפלויגען, וועלטען געווען, די מלאכים זייערע פליגעל געסמאַליעט.

גאָט, וואָס פאַר אַ זאָגער!

מעהר פון אלץ, איך האָב קיין בילעט ניט געדארפט, אונ־געשטערט האָב איך מיין „שטאָט" פערנומען. דער גאַנצער עולם איז כמעט אַן אומזיסטער געווען. מען האָט נעגעבען אַ מטבע און גענוג.

אָבער געוויינט האָבען אלע גלייך.

קיינער האָט אין סטענדער ניט געקלאפט עס זאָל שטיל זיין אין „עזרת נשים"; עס וואָלט געווען אומזיסט סאי ווי סאי.

די וווייבער האָבען געיאָמערט.

ווי שופֿרות האָבען זיך זייערע זיפצען דורך הער לופט געצוי־גען; ווי תקיעות — זייערע טיפֿע שלוכצען, ווי שברים־תרועות האָבען די תחנונים דאָס הארץ צובראָכען.

אפילו די וואָלקענס האָבען נעווויינט...

און דער זעלטענער שליח צבור האָט ניט אויפנעהערט זיין אמת־אידישען „שטייגער" פול מיט די מעלאַנכאָליש מתיקות פון

און איצטיגען עלענד געזונגען מיט פערשמאכטע ליפען און אויף א פייקעל געקלאפט... איך האָב געזעהען צוויי בליהענדע ציגייניע־רינס, קאָנצערטירענדיג אויף א טאמבורין, צובליצענדיג מיט די שוואַרצע, פייערדיגע גיהנום־אויגען און צוליכטענדיג מיט די ווייסע, רייצענדע צייהן, וואַרטענדיג מען זאָל זיי וואַרפען א גראָשען; איך האָב געהערט אן אלטע, מאָגערע, אירלענדער פרוי מיט ביינערנע הענד זיך פרייענדיג אויף א פיעדעל מיט איהר אירלאַנד און זינגענדיג אין שארפע אקצענטען דאָס פאטהעטישע ליעד פון אירלאַנד'ס ליעבלינגס־בלימעל „שעמראק"; איך האָב געהערט ווי גאַלדפאדען'ס „שבת, יום טוב און ראש חודש" האָט גע'גוסס'ט אין אן אלטע פיעדעל פון א שווינדזיכטיגען קלעזמער אויף א ברודיגען הויף פון שניידער־שעפער.

אָה, איך האָב א סך געהערט און געזעהן, דאָך קיינמאָל ניט געהערט און ניט געזעהן אן אלטען סגי־נהור, גלאָצענדיג די אויס־געלאָשענע אויגען מיט ראש השנה'דיגע תפילות צווישען דעם דומפפען חלל פון ניו יאָרקער טענעמענטס.

דאָס איז געווען פונקט האלבער טאָג.

אלע זיינען מיר בעקוועם ביים טיש געזעסען און מיטאַג געגעסען, ווען פלוצלינג זיינען די הענד מיט דעם עס־נעשיר אין זיי געבליבען אויפ'ן טישטוך, אדער אין דער הויך, מען האָט זיך פערטראכט, א ווייענדיגער ימים נוראים־נגון האָט זיך דערהערט דורכ'ן פענסטער, וואָס פיהרט צום הויף און אלץ איז שטיל געווארען.

עס האָט געפלאַטערט אן אלטע, הייזעריגליכע שטימע דורכ־געשטרייפט אלע ווייל מיט א זיסען, דינעם, זיידענעם קול'כעל פון א קינד.

— „הנשמה לך" — האָט דאָס געקלונגען מיט א דורכדרינגענ־דען אידישען וועהטאָג און האָט אונז אלעמען אין שטוב צונומען — „והגוף שלך" — האָט ער ווייטער געקרעכצט — „חוסה על עמלך"...

דעם אלטען דור דעם פרומען, וועלכער איז שוין איצט ניט מעהר ווי אן עראינערונג.

און ניט נור איז אונזער פֿאַרבעטער געווען א חזן אָהן אן עמוד, נור אויך א חזן אָהן א שוהל.

דער נאקעטער הויף, אונטער גאָט'ס בלויע חופה, האָט איהם אלם „מקום קדוש" געדיענט און מיט אן אָפּענעם, פרייען פּנים, ניט אריבערגעדעקט מיט קיין טלית, האָט ער דער שכינה, דער גאנצער וועלט גלייך אין פּנים געקוקט...

עס איז דאָכט זיך א ליכטיגער טאָג געווען, די זון האָט געשיינט, דאָך וועז ער האָט אויסגעציטערט „אדם יסודו מעפר וסופו לעפר", האָט זיך דאָס הימעלשע אויג פערדונקעלט; אן אויפרעגונג איז אין דער הויף געווארען און אין דער טיעפער בלויקייט האָבען זיך גרויע, אומעטיגע פלעקען בעוויעזען...

זיי זיינען אפשר געווען פון פריהער, נור איך האָב זיי ניט בעטראכט.

דער צווילינג עלענדע יתומים: די צוויי גרינע בוימער, וואָס זיינען זאנסט שטיל און פערקלערט ביי אונז אין הויף געשטאנען, האָבען זיך פלוצלונג וויעגען אנגעפאנגען, פונקט ווי געריהרט פון בעל מוסף'ס טיפֿע דורכגעפיהלטען אידישען גוסט.

איך האָב שוין פערשיעדענע אָרימע לייט ביי אונז אין הויף געהערט און געזעהן, זיי האָבען שוין זייער נויט און חרפה אויף אלערהאנד אינסטרומענטען געשפּיעלט, אויף פיערלען, האַרפען, קאטערינקעס, האַרמאניקעס און פייפלעך, איך האָב אָבער קיינמאל קיין זילבער־בערדיגען בלינדען אידען, אין די אידישע הויפען, ניט געהערט, קרעכצענדיג די הייליגע תפילות פון ימים נוראים.

דאָס איז דער אָרימקייט'ס נייעסטער אויפטהו.

איך האָב שוין געזעהן ווי דער דלות האָט אויסגעלערענט באַרוועסע פיס פאנטאזירען אויף א צימבעל; איך האָב שוין געזעהן ווי א גרייז־גרויער ניגער האָט זיין אמאָליגע שקלאָפערייי

און געשעפטען איינשלינגען זייער מאהלצייט, — זיי האבען אין דער גלות־סצענע קיין אינטערעס ניט געפונען. זיי זיינען צוגעלאפען צום פענסטער און באלד פערשוואונדען...

זיי פערשטעהען ניט קיין לשון קודש, קענען ניט דעם איד און זיינען פרעמד אין זייער געבעטען.

— דאס איז א חוצפה! — האט מיין פרומער שכן פלוצלונג אויסגעשריען — א ביטערע חוצפה צו זינגען „ונתנה תוקף" אין א „יארד"; ען אלטער איד זאל בעגעהן אזא חילול השם!

— הונגער און גלות, מיין פריינד! — האב איך געזאגט — הונגער און גלות צווינגען איהם דערצו. בעסער זינגען „ונתנה תוקף" אין די גאסען איידער גנב'ענען. פערגעסט ניט, אז דער „ונתנה תוקף" האט א „מי יחיה", אט אויף דעם דאזיגען „מי יחיה" וויינט די גאנצע מענשהייט אויפ'ן גאס און אין הויז, אויף ים און יבשה.

א נשמה אנגעפילט מיט די פלאמענדע אקארדען פון „כל נדרי" וועט קיינמאל ניט פערגעסען, אז זי איז א אידישע; אין דער הימלשער אפערא פון דער מוסף'דיגער שמונה עשרה צווישען „מלכיות, זכרונות און שופרות" טאנצט מען ניט קיין סאלאמע טענץ, די ליעבע־לידער צו דער שכינה בעגייסטערן ניט צו מארר אויס אייפערזוכט...

— אבער הילליגע ווערטער אין דרויסען! — האט מיין שכן זיך שרעקליך געערגערט.

— וואס דען? טריפה ווערטער ווילט איהר? — האב איך אויסגעשטורעמט — קנאפ „טריפה" איז דאס גאנצע לאנד? קנאפ טריפה דאס לעבען; דער גאנצער ווילדער, אונמענשליכער געטומל? אה, לאזט איהם! לאזט איהם, דעם בלינדען אביון, זינגען א אידיש ווארט אין די הויפען! עס וועט אוועק נאך א דור און מען וועט דאס מעהר ניט הערען...

דער אלטער האָט זיך צוכליפּעט און מיט איהם דער גאַנצער עולם...

מיר זיינען ניט געווען די ערשטע און אויסציגע, וואָס זיינען צוגעלאָפּען צום פענסטער אין מיטען עסען, ווער מיט א לעפּעל, ווער מיט א גאָפּעל און ווער מיט א מעסער אין האַנד. אַנדערע האָבען נאָך ניט געהאַט ארונטערגעשלונגען זייערע ביסענס און האָבען זיי נאָך געהאַלטען רוהיג אין מויל, ניט בעוועגנדיג מיט די באַקען. די, וואָס וואַהנען אונטען, זיינען אין הויף אַריינגעלאָפּען.

א זקן, מיט ווייסע האָר, ווי מילך, מיט א בכבוד'ע, שנעע־קלאָרע באָרד, הויך און שלאַנק — איז געשטאַנען אָנגעשפּאַרט אָן א שטעקען. האַלטענדיג די ביסטרע אויגען אין דער הויך, איז ער „פערגאַנגען" אין רעציטאַטיוון, וועלכע א קליינער, בליבער אינגעלע האָט אונטערגעכאַפּט מיט א קליינגענדען ביי־קול.

ניט צו אַלעמען האָט זיין מינאַרנער, טרויעריגער „זאָגען" געוועדט. יונגע אידיש־אַמעריקאַנישע קינדער האָבען איהם אָנגעקוקט מיט א שמייכעל... א שייגעץ האָט אַראָבגעווארפען אויפ'ן אַלטען א שטיקעל ארענזש־שאַלעכץ, אָבער דער בלינדער בעל־תפילה האָט ניט אויפגעהערט זיינע רחמנות'דיגע געזאַנגען, וואָס האָבען זיך אָבגעשלאָגען אין די קאַלטע, שטיינערנע וועגט פון די מויערען.

וועו ער האָט אָנגעהויבען צו זאָגען „ונתנה תוקף", האָט מען געמומען וואַרפען מטבעות פון אַלע זייטען, וועלכע דער קליינער משורר'ל האָט אויפגעהויבען. דער אַלטער אָבער האָט זיך ניט איינגעהערט צום קאַלטען קלאַנג פון ערדישען מעטאַל און געטאָן דאָס זייניגע.

די נדבות, זעהט זיך, האָט בלויז זיין נויט געמומען; ער אַליין האָט „געדאַוונט" אומזיסט...

די עלטערע פרויען האָבען געשאָקעלט מיט די קעפּ און געווישט די טרערען, אָבער די יונגווארג, וואָס איז געקומען פון די פאַבריקען

כפרות שלאָגען

מיין ערב יום כפור'דיגער חלום.

„א חלום איז א נאר
און גאָט איז א האר."
(א פאָלקס ווערטיל).

איך וועל קיינמאָל ניט פערגעסען מיין ערב יום־כפור'דיגען חלום:

איך בין, דאכט מיר, אויפגעשטאנען בעגינען מיט דעם קרעה פון דעם האָהן און האָב באלד אויפגעוועקט מיין „אידענע" — שטעה אויף כפרות־שלאָגען!

זי איז אויפגעשטאנען.

איך האָב געכאפט און געבונדען דעם ווייסען האָהן, וואָס האָט מיך אויפגעוועקט און מיין ווייב האָט געטהאָן דאָס אייגענע מיט די ווייסע הוהן.

מיר האָבען אָבגעזאָגט „בני אדם יושבי חושך"... האָבען אָרום־געדרעהט די געבונדענע אָרום אונזערע קעפ און זיי איבערגעגעבען צום שוחט — ער זאָל זיי טהאָן זייער רעכט.

א בלאנקער קלינג האָט א בליץ געטהאָן אין דער לופטען און איך האָב דערהערט א ברכה...

באלד האָט א שטראָם רויטעם בלוט בעגאָסען דעם ווייסען שטאָלצען האָהן, וואָס האָט ערשט ניט לאנג אזוי הויך און מוטהיג געקרעהט...

ער האָט זיך נאָך אפילו פרובירט צו צאפלען, האָט מיט גסיסה־שמערצען אויפגעהויבען די פערבלוטיגטע פליגעל אין דער

מיין שכן האָט א מאָך געטהאָן מיט'ן האַנד האַלב אונצופריע־דען, האָט אַראָבגעוואָרפען א מטבע און איז אוועק...

איך בין אָבער געשטאַנען אין פענסטער און געקוקט. מיין אויער האָט געזויגען דעם אומעט פון די הייליגע מעלאָדיען און מיין בליק האָט געוואַנדערט צווישען די בלינדע אויגען, די וויסע באָרד און דעם שווארצען שטעקען.

איך האָב זיך דערמאָנט אָן דאָס גאַנצע אידישע פאָלק, וואָס איז א חזן אָהן אַן עמוד...

איך האָב אַ שמייכעל געטהאָן פון מיין פערדאַכט. טויטע רעדען ניט; געקוילעט איז געקוילעט...

דער ערב יום־כּפּור מיט זיינע טרערען־שוועריקייטן איז אלץ קאלט און אומעטיג געקראָכען ביז עס איז געקומען די צייט פון פערפאַסטען. דאָס הויזגעזינד איז געזעסען ארום דעם געדעק־טען טיש; מיין טויטע שוויגער איז, דאַכט זיך, אויך געווען אין מיטען. מיר האָבען איינגעטונקט די המוציא׳ס אין האָניג און געגעסען. די גרעסטע המוציא מיט האָניג האָב איך געגעבען דער שוויגער...

מיר האָבען געגעסען עטליכע געריכטען. איך האָב אבער קיין הנאה ניט געהאַט, ווייסענדיג, אז מען וועט דערלאַנגען די כּפּרות... אן אונפערשטענדליכער, אונערקלערליכער שרעק און עקעל האָט מיך ארומגענומען; עפּעס האָב איך די טויטע עופות ניט געוואָלט זעהן. האָבענדיג אַ פויל האַרץ מיט חרטה אויף מיינע חטאים פון א גאנץ יאהר, זיך קלייבענדיג ארויפצולעגען די הענד אויף מיינע קינדער און זיי בענשען, האָב איך ניט געוואָלט זעהן מיינע קרבנות פאר מיינע אויגען.

אבער דאָס ערוואַרטעטע איז געשעהן.

צום ערשטען האָט מען ארויפגעבראכט דעם האָהן און באלד דערנאָך די הוהן.

איך האָב אבגעקעהרט דעם קאָפּ.

וועו איך האָב וויעדער אַ קוק געטהאָן אויפ׳ן טיש, האָב איך געזעהן ווי די פערשיעדענע טהיילען פון מיין טויטען קרבן הויבען זיך אן צו ריהרען, ווי זיי וואקסען געשווינד צוזאמען. דער גאנצער האָהן איז פלוצלונג געשטאנען א נאקעטער אויפ׳ן טעלער.

ער האָט האַסטיג אַ פאטש געטהאָן מיט די הויל, הייסע פליענעל, און אויסציהענדיג די האלז, פון וועלכע עס האָט נעפליסצט בלוט, האָט ער אויסגעקרעהט א מין „שברים תרועה", אז איך בין געבליבען פערציטערט.

הויך... פערזוכט א פליה צו טהון ארויף... איז אבער באלד געפאלען מיט א קלאפ צו דר'ערד.

דער שוחט, מיט דעם בלוט־טריפענדען חלף אין די ציין, האט ארויפגעשטעלט זיין אונרויענעם שוך ביי דעם גע'שחט'ענעם אויפ'ן האלז... דער קרבן האט אויסגעשטעלט א פאר גלעזערנע אויגען, דער רויטער, הויבער קאם איז געווארען פריהער בלוי, נאכדעם בלייך ווי קאלק...

דער העלפער פון די עופות, דער וועקער און רופער איז געווען טויט... אנטקעגען איז געלעגען אין אן עהנליכען צושטאנד די כפרה פון מיין ווייב: א שעהנע הוהן מיט קלאר־וויייסע פעדערען ווי מילך, וואס האט ערשט ניט לאנג גערייצט די ליעבע פון איהר געקויעטען פרוינד און פערשפראכען א יונגען, פרישען דור מיט גייע הינדעלעך און הענדעלעך — איז געלעגען אויף דר'ערד און זיך געווארפען אין א טייך ווארעמע בלוט, צומישט מיט בלאטע...

דאס הארץ האט מיר פערדריקט און איך וויים ניט פארוואס איך האב א קוק געטהאן אויף דעם אומעטיגען, ערב יום־כפור'דיגען הימעל... א געלעכטער האט מיר אריינגעשאסען פון אויבען גלייך אין פנים אריין...

איך וויים ניט ווער דאס האט געלאכט, איך וויים נור, אז איך האב מיך געשעמט די צוויי געקויעטע עופות צו בעריהרען, עפעס איז מיר געווארען אונהיימליך.

שפעטער האב איך זיי געזעהן אבגעפליקטע, צושפאלטען איבער העלפט, כשר" געמאכט און אריינגעלעגט אין א טאפ קאכעדיגע וואסער.

— פיינע כפרות, — האט מיין פרוי בעמערקט — אנגענאסען מיט שמאלץ, מען וועט הנאה האבען... פיינע כפרות...

— פיינע כפרות!... האב איך פלוצלונג דערהערט ווי אימי־צער מישט איבער מיין ווייב'ס רייה, און מיר האט זיך געדאכט, אז מען רעדט דאס פון מאפ...

זיי דיר, זינדיגער, אבגענעבען. און אין דיין הויליגסטען טאג פון יאהר האסטו מיך געקוילעט. וואס בין איך שולדיג אין דיינע זימד? האב איך דיר וועז געהאלפען ליגען זאגען, פאלש שווערען, אבנארען דיינע מיט־מענשען. און פערטומלען א וועלט? וואס בין איך, ארעמע, אונבעהאלפענע הוהן, שולדיג אין מענשליכע עולות?

— פארוואס שלאגט איהר, מענשען, קיין כפרות מיט א לייב, א טיגער, א וואלף, אדער א לעמפערט? פארוואס כאפט איהר ניט א שלאנג און דרעהט זי ניט ביי זיך ארום קאפ? פארוואס שלאגט איהר ניט קיין כפרות מיט די בלוטיגע, גיפטיגע און שלעכטע? וואס טשעפעט איהר זיך, מערדער, צו אונז, אונבעשיצטע עופות, און קוילעט אונז פאר אייער רשעות? וואס פאר א גאט האט איהר, וואס פערלאנגט, אז איהר זאלט אבוואשען אייער נידערטרעכטיג־קייט מיט די ריינע בלוט פון אונשולדיגע? וואס פאר א ברואים זייט איהר, וואס האבענדיג חרטה אויף אייערע זינד, ווילט איהר זיי נאכדעם אויפעסען און זיי הנאה האבען? איהר ווילט זיך צוויי מאל קוויקען מיט די חלב פון אייערע פערברעכענס. און אויס־געקליבען האט איהר פאר אייער דאפעלטע עולה דעם טאג, אין וועלכען איהר בעט א מחילה אויף אייערע זינד, א כפרה אויף רשעות.

— מערדער! — האט אויסגעקרעהט דער האהן — מערדער! דערפאר, וואס איך האב דיך געוועקט האסטו מיך געשלאגען פאר א כפרה. קרעהען וועל איך פאר בית דין של מעלה און פרעגען אויב גאט וויל דאס, אויב ער איז צופריעדען מיט דעם שוחט'ס חלף?... מיין ניט, דאס וויל דו האסט מיך ג'הרג'עט און אבגעקאכט, האסטו מיך שוין פערניכטעט! ניט דו האסט מיך בעשאפען, ניט דו קענסט מיך אין גאנצען אומברענגען; און האסטו מיך פער־צעהרט, דאן לעב איך אין דיר. דיין געשריי צו „כל נדרי" איז געמישט מיט מיינעם. וועז דו וועסט ווייגען, וועל איך מיטווייגען,

גלייך איז אויפגעשטאנען די טויטע הוהן און געגומען רופען איהרע הינדעלעך און שארען מיט די פערבלוטיגטע פיסלעך צווישען די המוציא־ברעקלעך...

איך האָב געשוידערט און זיך צושראָקען צוגעדרוקט צו מיין טויטע שוויגער, וועלכע איז געזעסען אין תכריכים און געשעפט מיט א מענשליכען שארבען די פעטע כפרה־יאויך און געטראָגען צו איהר ביינערנע מויל, קלאפענדיג מיט איהרע טרוקענע יאסלעס: „א מאכל“...

דער האהן איז אבער אלץ געשטאנען און געקוקט מיט זיינע צוויי לעבעדיגע אויגען, פון וועלכע עס האָט געזעצט א פארע מיר גלייך אין די אויגען אריין.

עס האָט מיך אויפגעבראכט און איך האָב געכאפט דעם המוציא־מעסער און איהם געוואלט דערלאנגען איבער'ן קאפ, אבער ער האָט אויסגעמיידט דעם קלאפ און, עפענענדיג דעם פערבלוטיגטען שנאבעל, האָט ער אויסגעשריען:

— מערדער!

— מערדער! — האָט באלד אונטערגעכאפט די הוהן.

א קעלט איז מיר גלאפען דורך די ביינער.

— מערדער! — האָט דער האהן ווייטער געשריען — וואס האסטו גענאט צו מיר? וואס האָב איך דיר געטהאן, וואס דו האסט מיך אומגעבראכט? האָב איך דיך אליין ניט אויפגעוועקט צו עבודת הבורא? פלעג איך ניט וועקען דיין גאנצע הויז־געזינד, זיי זאלען ניט פערשלאפען און זאלען אויפשטעהן צו דער צייט?... מערדער! אום ערב יום־כפור האסטו מיך אומגעבראכט...

עס האָט מיר געווארפען הענד און פיס.

— מערדער! — האָט וויעדער געכארכעלט די ג'שחט'ענע הוהן — איך האָב דיך ביי דיין זינדיגען לעבען דערהאלטען מיט מיינע צייטיגע און אונצייטיגע קינדער... די האסט געפרעסען מיין אונגעבארענע פרוכט, האסט זיי מיר פון לייב געריסען... איך פלעג

די אידישע פאַמיליע

זיי זיינען עלטערע, אידישע מענשען פון „דער היים", אידיש־ריידער, שוין איבער א פערטעל יאָרהונדערט אין אמעריקא, כמעט די ערשטע אידיש־רוסישע אימיגראַנטען. זיי וואוינען די גאַנצע צייט אין דעם ניו יאָרקער אידישען קוואַרטאַל פון דעם אונטערשטען טהייל שטאָדט, די „איסט סיידּ".

ער איז א מאַן מיט א גרויסע, בכבוד'ע אידישע באָרד, וואָס מאַכט איהם אויסזעהן ווי א כהן גדול און זי איז א ציכטיגע אידישע בעל־הבית'טע אין א רייניעם, ברייטען, שוואַרצען, גלאַנציגען האָר־שייטעל, פון וועלכען עס שפּיגעלט.

אין דער אידישער גאַס, וועלכע זיי האָבען דאָ געהאָלפען שאַפען און אין וועלכע זיי זיינען אלט געוואָרען, האָט מען זיי בעטראַכט פאַר אָנגעזעהענע, אידישע מענשען פון דעם אלטען דור. אין זייערע אינטימע קרייזען זיינען זיי נאָר געווען די אויבערשטע פון שטויסעל.

א קלייניגקייט־מיסטער און מיסים ליווּאי!

איהם אין שוהל די שעהנסטע עליה, איהר אין עזרת נשים — דעם רעכטען אויבענאָן און זיי פלעגען זיך טאקע אמאָל, וען זיי זיינען רייך געווען, לאָזען קאָסטען אויף דער שוהל א שעהנע מטבע.

מיסטער און מיסים ליווּאי זיינען אָבער אמאָל יונג געווען און האָבען געבראַכט א דור אויף דער וועלט, און אט דער דור זייערער, כאָטש געבוירען און ערצויגען אין אידישען קוואַרטאַל, האָט געוואָר־פען אויף דעם קוואַרטאַל א בעזען „אום־חן", געשפּייט קלעק אויף אידישע גאַסען און דוקא געצוואונגען די עלטערען צוועקצויהען אין א „שהנערען געגענד", וועלכער איז־ניט „אידיש" נור „אמע־

יאָ, מיטוויינען און זיך בעקלאָגען אויף דיר, אויף דיין מאָרד אין נאָמען פון דיין אמונה...

אזוי רוידענדיג האָט דער האָהן דערלאַנגט אזא קרעה, אז איך האָב מיך אויפגעכאַפּט.

וועז איך בין אויפגעשטאַנען זיינען שוין געלעגען געבונדענע עופות גרויט צו שלאָגען כפרות, אָבער צו מיין הויז־געזינד׳ס איבערראשונג האָב איך פונאַנדערגעבונדען די אָרעמע עופות און זיי אוועקגעלאָזט.

— וואָס טהוסטו, פאַפּא? — האָט מיר מיין קלייניע מיידעלע געפרעגט. — וועסטו ניט שלאָגען כפרות?

— ניט מיט אונשולדיגע בעשעפענישען! — האָב איך שטרענג געענטפערט — זיי זיינען ניט שולדיג אין אונזערע זינד.

— טאָ מיט וואָס וועלען מיר שלאָגען כפרות?

— מיט געלד!... — האָב איך געענטפערט — יאָ, מיר וועלען שלאָגען כפרות מיט געלד, וויי! נור דאָס פערדאַמטע געלד איז שולדיג אין אלע אונזערע פערברעכענס...

— פלעגט זיך מיסטער ליוואי בעקלאָגען פאר זיין הויזגעזינד, — אמרט דאָס מיך ניט אזוי פיעל, ווי וועז זיי גיבען מיר א רים די באָרד, וויל דאן זעה איך, אז מען טשעפּעט ניט אין מיר דעם מענש נור דעם איד... דער איד איז זיי א שטאָך אין הארצען, פונקט ווי די אידישע באָרד וואָלט זיי פערשטעלט דעם וועג, אָדער דעם הימעל...

„וואָס אמרט אייך, אז איהר וואוינט אין די „איסט סייד“? פלעגט ער זיך בעטען ביי די קינדער, „וואָס פעהלט אייך אין איסט בראָדווי, וואו איהר זייט „אייגענע מענשען“, יערער וויים ווער איהר זייט און קען אייער טאטען און אייער מאמען... וואָס עפּעס האָט איהר זיך איינגערעדט „בראָנעקס“ און „בראָנעקס“, פּערקריבען אין עק וועלט, אנטלויפען פון אידען?“

— מיר וויללען טאקע ניט ציהען נאָך די „בראָנעקס“, נור נאָך די ב ר א נ ק ס, — פלעגט איהם ענטפערען דער עלטערער בחור, — מיר וועלען ניט פערברענגען אונזער לעבען צווישען גרינע און פערגעסען דאָס ביסעל גוטע ענגליש, וואָס מיר האָבען געלערנט אין די פּאָלקס־שולען. איהר זייט שוין אזוי לאנג אין אמעריקא, איך מיין דו און די מאמע, און קענט אלץ קיין ריכטיגען וואָרט ענגליש ניט רעדען. איהר זאָגט נאָך אלץ „בראָנעקס“ אנשטאָט בראָנקס.

— דזשויק איז גערעכט, — פלעגט אונטערשטיצען דעם ברודער די עלטערע שוועסטער דזשעני, ניט קיין שטאַרק גערָאטענע בתולה, וואָס איז שטענדיג געווען בעז אויף די „איסט־סיידער“ אידישע בחורים דערפאר, וואָס מען כאפט זי ניט אויס און מען לאָזט זי פערזיצען ביז אין גראָען צאָפּ ארויין, — וועמען זעהט מען דאָ? — פלעגט זי אויסשרייען מיט כעס — לויטער „גרינהאָרנס“ מיט „קאיקס“... ניטא קיין רעכטער מענש אויף א רפואה... נישט־קשה, מיר וועלען ציהען!

— ניט מיט מיר! — פלעגט דער אלטער ליוואי זאָגען פעסט און ענטשלאָסען. — אמת, איהר זייט איצט מיינע ברויט־געבער,

ריקאניש", „קריסטליך" און „אידישע פנים'ער וואלפען זיך ניט אזוי שטארק אין די אויגען"...

די אלטע לייט פלעגען אויסהערען די דאזיגע טענות פון די קינדער מיט הארץ־קלאפונג, מיט יסורים. זיי פלעגען זיך פערהערען מיט די בנים; זיך פשוט קריגען מיט זיי. איבערהויפט פלעגט זיך ערגערען דער אלטער מיסטער ליוואי וועז איהם פלעגט אריינפאלען אין מח די ערנסטע קשיא: „סטייטש, אן אלטער איד מיט א גרויסע אידישע באָרד צווישען גוים"? וועלען זיי איהם דאָרט ניט טשעפען? ניט נאָכשרייען דעם שענדליכען נאָמען „שיני", וואָס די אמעריקאנער אנטיסעמיטען האָבען אויסגעקלערט פאר אידען? מה דאָך זיי טשעפען איהם אָפט אין זיין אייגענעם קוואָרטאל, מען קען זאָגען ביי איהם אין הויז, טא ווי וועלען זיי איהם שוין נאָכ־שרייען און נאָכוואָלפען מיט שטיינער אין ז י י ע ר ע נאסען, ביי זיי אין דער היים?

די באָרד איז געווען ביי מיסטער ליוואי א טהייל פון זיין פערמעגען, דער גרעסערער טהייל דערצו. אחוץ דעם וואָס זי האָט פערציערט זיין הויכען, פול־געוואקסענעם גוף, האָט זי אויך פער־שהנערט זיין העכערען „איך", זיין גרויסע, אידישע נשמה... דער הדרת פנים האָט אָבגעשטראהלט מיט גייסט, מיט רוח הקודש, טיעף־הינטער דער באָרד איז געלעגען דער עהרליכער, פרומער איה. מיסטער ליוואי פלעגט קוקען מיט שטאלץ אויף זיין באָרד און איהר אָבהיטען וויי א בת יחידה. היינט נעה, פאל אריין מיט איהר אין גוי'אישע הענד!...

אין אזעלכע טרויעריגע מינוטען פלעגט דער אלטער פשוט ווייגען אין זיך; דאָס נאנצע הארץ האָט אין איהם געיאָמערט, ביטער געיאָמערט און די אלטע הענד פלעגען איהם מעכאניש צופאלען צו די באָרד, פונקט ווי ער וואלט זי וועלען פערהיטען, מען זאל זי ניט אויסרייסען, אדער פערוואלפען מיט בלאָטע.

— וועז זיי גיבען מיר א קלאפ, אדער א וואָרף מיט א שטיין,

פון וואָס צו רייַדען. נו, טאָ געה, וועט אויף דער עלטער מגולגל אין די בראָנקס, צווישען גוים דערצו...

די ליוואים זיינען אמאל געווען וואהלהאבענדע מענשען. דער אלטער איז געווען א „קאָסטאָמער פּערלער" צווישען אידען און פלעגט פערדיענען שהען געלד. ער פלעגט פערקויפען אויף אבצאָהלען קלייַדער, מעבעל און ציערונג, פלעגט האנדלען עהרליך און מענשליך. זיינע קונדען האָבען איהם ליעב געהאט. ער האָט אָבגעשפּאָרט א קליינעם פערמעגען. האָט געגעבען זיינע זעקס קינדער א נישט־קשה'דיגע ערציהונג. איין זוהן מיט איין טאָכטער האָט ער שוין פערהיראָטה און צוויי זיהן מיט צוויי טעכטער זיינען נאָך אין דער היים. ליוואי האָט פערלאָרען זיין אויגענם אין פערשיעדענע אונגעראָטענע אונטערנעהמונגען. דער ביטערער קריזיס פון 1907 האָט צויאָגט זיינע קונים פון ניו יאָרק און פון אמעריקא און ער מיט זיין ווייב האָבען נור געלעבט אויף דעם חסד פון די קינדער.

דאָך אבוואהל אלע האָבען געוואוסט, אז מיסטער ליוואי איז שוין ניט מעהר רייך, איז ער נאָך ערוועהלט געוואָרען פּרעזידענט פון זיין שוהל, און מען האָט איהם אָבגענעבען גרוים כבוד. ליוואי איז געווען דער למדן פון זיין געמיינדע. מאנכע אידען אין שוהל פלעגען זיך אפילו אויפהויבען פון זייערע ערטער ווען מיסטער ליוואי איז פערבייגענאנגען. זיי פלעגען זיך פאר איהם אוועקשטעלען ווי פאר א רב. א איד א בן תורה, האָט מען איהם אָבגענעבען כבוד.

ביי זיך אין שטוב אבער פלעגט ער ליידען. ער פלענט ניט קענען פערטראָגען די קליינ־קעפיגקייט פון זיין פאמיליע און זעהר אפט פלעגען זיי גאָר פערגעסען צו האָבען דרך ארץ פאר'ן טאטען.

— איך זעה ניט וואָס פאפא האָט אזוי מורא מען זאל איהם ניט טשעפען זיין בארד? — האָט זיך איין מאל אָבגערופען פעני, דאָס אינגסטע מיידעל, אין א געשפּרעך ביים טיש — מען מוז דאָס

איהר זייט כלומרשט ביי מיר, אין אמת'ן אבער בין איך ביי אייך, אבער דאָס איז נאָך קיין בעווייז, אז איך וועל אויך נאָכגעבן און פערלאָזען מיין אידישע גאס מיט מיינע אלטע גוטע פרוינד, מיינע אידען. איהר קענט זיך ציהען געזונטערהייט, איך בלייב דא, וואו מיינע ברידער זיינען, וואו מען הערט א אידיש וואָרט...

אין אזא מאָמענט פלעגען די קינדער בלייבען שטיל. געווהנליך פלעגען די יונגע בלייבען ביי דאָס זייערינע, זיי האָבען אבער ניט געוואגט צו ריידען. דאן פלעגט זיך אפטמאל ארויסמישען די מוטער און געבען כלומרשט די יונגע ערעבט.

— וואָס דארפסטו די קינדער אבעסטען דאָס הארץ? — פלעגט אויסרופען מיסים ליוואי צום אלטען — זיי זיינען דאָך היגע קינדער, זיי וויל'ען ציהען, זאל'ען זיי ציהען...

דאָס פלעגט אבער די אלטע בלויז זאגען פון שלום בית וועגען. אין גרונד געמומען פלעגען די קינדער'ס רייד איהר שרעקליך וועה טהאָן און פיינליך בעריהרען איהרע איניגסטע געפיהלען. זי האָט אויך קיין חשק ניט געהאט צו פערלאָזען די אידישע נאבבארשאפט. נור נאָר ניט, א מאמע איז א מאמע, איז זי געווען נעהנטער צו די קינדער. אגב האָט זי געוואוסט, אז דער מאן פערדיענט שוין פון לאנג ניט אויף א לעבען און די יונגע האלטען אויף דאָס הויז מיט די גאנצע הוצאות.

זי האָט אויך געוואלט זיין בעסער צווישען „היימישע" מענשען, וואו זי קען אלעמען און אלע קענען איהר. אין דער „איסט סייד" וועו זי פלעגט אריינגעהן אין א שפייז־קראָם, צום קצב, אדער צום בעקער, האָבען זי אלע ווייבער בעגריסט: „העלא, מיסים ליוואי"! „גוט מארגען", צי „גוטען אבענד, מיסים ליוואי"! די אלטע ווייבער געדענקט זי נאָך וועו זיי זיינען יונג געווען און די יונגע ווייבלעך קען זי, וועו זיי זיינען נאָך געווען עופה'לעך. מיט אנדערע קען זי זיך נאָך פון דער היים. זי וויים מיט יעדער אידענע

ער האָט שוין אָבער מעהר ניט געקענט זיין ביי זיך אין שטוב. דער אָנבליק פון די קינדער פלעגט איהם שרעקען ווי שרעקן. ער האָט ניט געקענט קוקען דער קליינער פעני'ן אין פּנים און איהם איז ענר־ליך אייגנעפאלען דער געדאנק אָנצוקומען אין א „היים פּאר אלטע לייט". ביי איהם איז קיין ספק ניט געווען, אז די אלטע וועט מיט איהם מיטגעהן. זי וועט דאָך איהם ניט לאָזען אוועקגעהן אליין, נאָכדעם ווי זי האָט מיט איהם פערבראכט א גאנצען לעבען. ער האָט פערשטאנען, אז כאָטש זי גיט מאנכעם מאל געריעכט די קינדער, וויים זי דאָך אז ער איז געריעכטער ווי זיי. אלא וואָם דען? א מאמע, א אידענע...

דענקענדיג וועגען א „היים" האָט ער זיך אָבער באלד דערמאָנט ווי זיינער א לאנדסמאן, אויך א איר אין זיין עלטער, איז אָנגעקומען אין א „מושב זקנים", וואָם ווערט אויפגעהאלטען פון דייטש־אמעריקאנישע אידען, „יאהודים" אין ניו יאָרק, האָט מען איהם דאָרט גליך אָבגעשניטען די באָרד, געמאכט איהם פּאר א פער־זעהנים, אז עס האָט ממש געשוידערט אויף איהם צו קוקען... דערצו האָט מען איהם נאָך דאָרט געגעבען עסען טרפות און געזשא־לעווען א ביסען ברויט. קיין שבת, קיין יום טוב, גוי'אישע בעדיענטע...

דער קאמפּף צוליעב דאָם אוועקציהען פון אידישען קוואַרטאל איז אָנגענאנגען ביי דער פאמיליע א שטיק צייט, און ווי א קריענם־העלד, וואָם ווי ניט אָבגעבען זיין פאָזיציע, איז דער אלטער מיסטער ליוואי געשטאנען אונבויגזאם אויף זיין שטאנדפונקט און זיך ניט געלאָזט אוועקטרייבען אויף איין־איינציגען שפּאן. ער האָט ניט געוואָלט אוועקציהען פון זיינע אידען. ערשט איין מאל האָט ער זיך פלוצלינג ארומגעזעהן מיט גרוים ערנערנים, אז די שוהל, אין וועלכע ער דאוונט שוין אזוי פיעל יאָהרען, ווערט אלץ לעדיגער און לעדיגער, און עס פאנגט אָן גאָר ניט זעלטען צו פעהלען א

טראָגען אזא גרויסע באָרד? מען קען דאָך איהר אביסעל אָבקירצען, פערשעהרען און אויסזעהן מעהר אמעריקאַניש... איך האָב געזעהן א סך פרומע אידען, „רעווערענדס", „ראַבבים" טראָגען צוגעפוצטע בערד...

דער אלטער האָט ניט געענטפערט. עס איז איהם נעווארען שלעכט, צו חלש'ן. אזא חוצפה ביי זיך ביים טיש האָט ער קיינמאל אין זיין לעבען זיך ניט פאַרגעשטעלט. איהם האָט זיך נעדאַכט, ער איז געווען כמעט זיכער, אז פעני זאָגט דאָס נור דערפאַר, וויל זי ברענגט אריין אין הויז צעהן טאלער א וואָך אלס „טייפרייטער". ער איז געבליבען זיצען ווי א דער'הרג'עטער. האָט ארייננגענומען א שפּיץ באָרד אין מויל אריין און האָט זיך פערטראַכט... עס האָט אויסגעזעהן פונקט ווי ער וואלט נעזוכט אויסצוגעפינען, אויב ער קען ניט ארונטערשלינגען זיין באָרד אום איהר צו ראַטעווען פון די גזלנים.

נאָך יענעם שרעקליכען פאל, איז איהם נעווארען ענג זיין הויז, ער האָט זיך אנגעהויבען פיהלען פרעמד אין זיינע אייגענע פיער ווינקלען. ער פלעגט אמאל, ווען קיינער פלעגט ניט זיין אין שטוב, צונעהן צום שפּיגעל און פערבויגען די ערנסטע, בכבוד'ע שפּיצען פון זיין שעהנער באָרד, צו זעהן ווי ער וועט אויסקוקען אן אָבגעשאָרענער... איין מאל האָט זיך איהם ביי נאכט גע'חלום'ט אז די קינדער האָבען איהם געכאפט איבער־נעוואלה. דער עלטערער בחור מיט די מיידעל האָבען איהם צוגעהאלטען די הענד, און פעני האָט געגומען א שעהר און איהם אָבגעשאָרען די באָרד. ער האָט דאן גע־שריען פון שלאָף מיט ווילדע קולות, האָט געוואַרפען מיט די הענד און די פים, אלע האָבען זיך אויפגעכאפט. ער איז ענדליך אויפגע־שפרונגען פון שלאָף ווי צומישט און זיך גליך א כאפ געטהאן פאר זיין באָרד. א צומישטער שמייכעל האָט זיך אויסגעלעגט אויף זיין פנים. ער איז גליך אויפגעשטאנען, אָבגעאָסען נעגעל־וואסער און געוואָגט תהלים ביז אין גרויסען טאג אריין...

וועט ער זיין דער שמש און זיך בענוגענען מיט וויפיעל דאָס וועט איהם טראָגען.

אין שוהל איז געוואָרען א גערויש, א שושקעריי און א הויבען מיט די אקסעל. דאן איז געוואָרען שא, שטיל ווי אין אן אויער.

דער עולם האָט אָבגעדאַוונט און איז לאַנגזאם אַוועק און ליוואי האָט צוגענומען ביי ר' איסר'ן דעם שליסעל פון שוהל און איז געבליבען איינער אליין אָבשטויבען דעם ארון קודש, דעם שולחן און די סטענדערם, און צוזאַמענלעגען די בעלי־בתישע טליתים... ער האָט אָנגעפילט מיט פרישען אויל דעם נר תמיד און האָט שטיל און נשמה'דיג געזונגען „מה טובו אהליך יעקב משכנתיך ישראל".

ווי גוט זיינען דיינע געצעלטען יעקב, דיינע רוהונגען ישראל !...

מיסעם ליוואי האָט שפעטער אַוועקגעצויגען מיט די קינדער און מיסטער ליוואי האָט זיך אָבגעשטעלט מיט זיינע אידען...

מנין. און איין מאָל, וועז ער איז געקומען אין שוהל, איז צוגענאַנגען צו איהם ר' איסר, דער שמש, און האָט זיך ענטזאַגט פון זיין שטעל.

— עם לוינט ניט, — האָט דער שמש ערקלעהרט — איך קען קיין לעבען ניט מאַכען. אַלע בעלי־בתים זיינען אַוועקגעצויגען אין די ברַאַנקס און אין אַנדערע ערטער. א סך זיינען אויסגעשטאָרבען און די יונגע דאַוונען ניט...

מיסטער לייואי האָט געפיהלט ווי די שוהל ברעכט אונטער איהם און איהר אַלטער, הייליגער דאַך שטירצט איבער זיין גרויען קאָפּ... א וויילע האָט ער אַנגעקוקט דעם שמש מיט כעס און פערַאַכטונג. דאַן האָט ער זיך אַבגערופען:

— קיין אַנדער אינטערעס, הייסט דאָס, האָט איהר ניט אין מקום קדוש, ר' איסר, ווי נור זיך אויסשלאָגען דערפון אייערע הוצאות? קוים בעצאָהלט זיך איך די אידישקייט ניט גוט ענוג, ווילט איהר פון איהר אַנטלויפען... מיר טהוט לייד, ר' איסר, וואָס איך האָב איך ביז איצט ניט געקענט. איך האָב אַלץ געמיינט איך זעה א הארץ און האָב נאָר דערזעהן א קעשענע... גוט! — האָט ער ענדליך אויסגערופען און זיך אַוועקגעשטעלט גלייך און שטאַלץ ווי אַן אַלטער דוב — גוט, ר' איסר, אייער ענטזאַגונג איז אַנגענומען. אויב איך לוינט ניט צו זיין גאָט'ס קנעכט, דאַן לוינט דאָס פאַר מיר...

און וואַרפענדיג א בליק פון עקעל אויף דעם שמש, איז מיסטער לייואי אַוועק פון זיין „שטאָט" אויבענאַן און זיך שטעלענדיג אויפ'ן באַלעמער האָט ער קודם געהייסען דער חברה וועהלען א נייעם פּרעזידענט, דאַן האָט ער אויסגערופען פאַר'ן גאַנצען עולם, דאָס אזוי ווי ר' איסר האָט זיך ענטזאַגט פון די שמשות, ווייל דאָס בעצאָהלט זיך איהם ניט, און אזוי ווי די שוהל מוז האָבען א מענשען, וואָס זאָל האַלטען אַלעס אין אָרדנונג און בעדיענען די אידען, וואָס קומען דאַוונען, מיט איין וואָרט, אזוי ווי גאָט'ס הויז קען ניט בלייבען אויף הפקר, בכן — אויב דער עולם וועט וועלען —

קייט פון איהר פאמיליע. זי איז דערפאר געווען אנגענעהם איבער־ראשט מיך פלוצלינג צו טרעפען אין מיטען קאנצל סטריט.

— נאָט האָט אייך דאָ אונטערגעשיקט! — האָט זי געזאָגט — איך האָב אייך טאקע געוואלט אויפזוכען. איך האָב אייך זעהר וויכטיגעם צו דערצעהלען. איך וויל איהר זאָלט דאָס בעשרייבען אין צייטונג, נור זעהט, אז מיין עהרע זאָל דערביי ניט ליידען.

אזוי רייד־עניג האָט זי גענומען וויינען. די טרעהרען האָבען זיך געגאָסען איבער איהר פערזאָרגטען פנים. דאָס האַרץ האָט מיר פערקלעמט.

— וואָס איז געשעהן? — האָב איך געפרעגט געריהרט.

— מען האָט מיך שרעקליך בעליידיגט — האָט זי געכליפעט — ביטער בעליידיגט, איך קען דאָס ניט אריבערטראָגען. וועה איז אָבער דער מאן וואלט געלעבט, וואלט דאָס ניט געשעהן. וועה איז אָבער דער פרוי פון א אידישען שרייבער! קיינער דערמאָנט איהר ניט, קיינער אינטערעסירט זיך ניט וועגען איהר. ניעדריג, זעהר ניעדריג שטעהט נאָך די פרוי ביי אונז אידען, צום ערגסטען אָבער איז דער פרוי פון דעם אידישען ליטעראט און דיכטער. זי העלפט איהר מאן קעמפפען, ליידען און הונגערען; זי טהיילט מיט איהם אלע זיינע לייד־ען און בעליידיגונגען, וואָס ער שטעהט אוים פון זיינע שונאים און אונגע־רעכטע קריטיקער, אָבער די עהרע פון זיין ערפאלג איז קיינמאל ניט איהרע. זי העלפט איהם טראָגען זיינע דערנער, זי בעקומט אָבער ניט קיין אייניציגען בלעטל פון זיינע לאָרבערען, וואָס זי, מיט איהר לעבע, טרייהייט און איבערגעבענהייט, העלפט איהם געווינען. א, איך בין נעקרייגט ביז אין מיין טיעפסטען אינערען.

די טרעהרען האָבען איהר געשטיקט. איך האָב געפיהלט, אז אימיצער האָט איהר שרעקליך וועה געטהאָן, דען דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאל, וואָס איך האָב געהערט דיעזער שטאלצער פרוי זיך בעקלאָגען. איך האָב איהר געבעטען און זי האָט, געהענדיג, מיר דערצעהלט.

דעם פערפאַסער׳ס ווייב

ווען איהר מאַן האָט געלעבט, פלעג איך זיין אַן אָפּטער גאַסט ביי זיי אין הויז. ער איז געווען דער בעסטער מענש צווישען אידישע שרייבער. א משכיל פון אלטען דור, אָהן אקאדעמישע בילדונג און אָהן איהרע אויסגעשטודירטע חסרונות. ער האָט ליעב געהאַט אידען און אידישע קענער.

עס זיינען געווען פערשיעדענע מיינונגען איבער זיין ארטים־טישקייט אין שרייבען ראָמאַנען און טהעאַטער שטיקער, וויל ער איז געווען איינער פון די ערשטע; עס איז אָבער געווען איין מיינונג איבער זיין מענשליכקייט. אלע האָבען איהם רעספעקטירט אלס הויפּט אָרענטליכען מענשען. זיין טהיר איז שטענדיג געווען אָפּען פאַר אלע אידישע און העברעאישע שרייבער, פאַר די יונגע און אלטע. ער האָט פאַר יעדען געהאַט א וויץ און א גוטען סיגאַ־רעט און זי — א גוטע גלאָז טהעע, א שמייכעל און א גוט וואָרט.

אָבער די פרוי פון א אידישען ליטעראַט לעבט נור כל זמן איהר מאַן לעבט, און אפילו דאַן האָט זי נור א שטיקעל בעטרעף, וועלן זי איז אין געזעלשאפט מיט איהם צוזאַמען, געשיצט אונטער די פליגעל פון זיין רעפוטאציע. איז איהר מאַן טוידט, ווערט דער קרייז פון איהר בעקאַנטשאפט איינגעשרומפען און זי בלייבט נור אין די „פיער איילען" פון איהר נאָהענטסטע משפּחה. מעהרסטענס אָבער איז זי מיט זיך אליין, עלענד, פערלאָזען און פערגעסען.

מיין פרײַנד׳ס פרוי איז אין דער בעציהונג קיין אויסנאַהם ניט געווען. איהר מאַן׳ס חברים און פערעהרער האָבען איהר כמעט אין גאַנצען פערגעסען און זי געפינט זיך נור אין דער ענגער נאָהענט־

זיך אויף זיינע הענד ערצויגען און א סך פון די איצטיגע „סטארס" האָט ער געלערענט ווי צו געהן אויף א ביהנע, יא, כאָטש ער האָט זיי געמאכט פאר לייט, די מענער ווי די פרויען, האָבען זיי אָבער פערגעסען וואָס עס איז געווען אין רוסלאנד מיט איבער א פערטעל יאָהרהונדערט צוריק. דאָ זיינען זיי נעווארען רייך און גרויס ביי זיך. אין א צרה זיינען זיי געקומען צו מיין מאן. ער האָט פראָסט רחמנות געהאַט אויף זיי און האָט פערפאסט א קאָמעדיע, וועלכע האָט זיי ממש גליקליך געמאכט.

לומפיגע הונדערט און פופציג דאָלאָר האָט מיין מאן געזומען פאר דער פיעסע, דער טהעאטער אָבער האָט געמאכט פון דרייסיג ביז פערציג טויזענד דאָלאָר פראָפיט אין איין סיזאָן. גוטע פריינד האָבען געוואכט צו בעווענען די טהעאטער בעלי־בתים, זיי זאָלען כאָטש מאכען מיין מאן א מתנה א פאָר הונדערט דאָלאָר, אָבער זיי האָבען זיך אויסגעלאכט.

צופעליג שפיעלט מען היינט דיעזע פיעסע און מערקווירדיג, דאָס מאָל זוכט מען אויך מיט דיעזען שטיק צו ראטעווען דעם סיזאָן, ווייל די „נארישע וואָך" איז דורכגעפאלען און מיין מאן'ס קאָמעדיע פילט זיי אָן די קאסע און ברענגט געפאקטע הייזער.

ווי געזאָגט, דאָס הארץ איז פערביטערט, איך האָב שוין ניט הארציג א לאָך געטהאָן זייט יאָהרען, האָב איך געזומען מיינע א שכן'טע און בין מיט איהר אווק זעהן מיין מאן'ס טהעאטער שטיק.

דאָ האָבּ איך איהר געשטעלט די טרעהרען אין האלז, זי האָט ניט מעהר געקענט ריידען. זי האָט ארויסגענומען איהר ווייסע טאשען־טיכל און זיך אויסגעווישט די אויגען.

— וואָס מיינט איהר איז געווען דער סוף? — האָט זי קוים ארונטערגעשלונגען איהר שמערץ.

— א קשיא אויפ'ן אידישען טהעאטער, — האָב איך פראָבירט טרעפען — זיי האָבען אייך אפשר נאָר ניט אריינגעלאָזען.

— זייט מיין מאן איז געשטאָרבען — האָט זי וויעדער אָנגע־פאַנגען — פערבערענג איך איינע אַליין. איך קען זיך ניט בעקלאָגען אויף מיינע קינדער, אָבער זיי זיינען יונג און איך בין אַלט. זיי קענען ניטווידמען זייער גאַנצע צייט אין מיין געזעלשאַפט. זיי ווילען לעבען. איך האָב נאָך קיינמאָל ניט געלעבט און איצט איז שוין צו שפּעט, איבערהויפט ווען דער לעבענס־בעגלייטער לויגנט אין קבר. קיינער קומט ניט צו מיר, קיינער וויים ניט ווי איך לעב, פון וואַנען איך לעב, כאָטש אַלע ווייסען, אז מיין מאן האָט מיר קיין געלד־מיטלען ניט איבערגעלאָזט. א בעריהמטער אידישער שרייבער; א גרויסער נאָמען; א גרויסע לויה, אָבער משטיינס געזאָגט!...

זיץ איך איינע אַליין און לייען מיין מאַן׳ס כתבים. יעדע נאָוועלע, יעדער ראָמאַן און יעדע טהעאַטער שטיק דערמאָנט מיך אַן א שטיק פערלאָרענעם לעבען. איך דערמאָן זיך אונטער וועלכע אומשטענדען זיי זיינען פערפאַסט געוואָרען און הער ניט אויף צו זיפצען. אזוי פערברענג איך מיינע שבתים און ימים טובים, א פער־געסענע, א לעבעדיג־געשטאָרבענע.

נעכטען געה איך ארויס אין גאַס און זעה אויף א אידישע טהעאַטער־אפישע, אז אין איינעם פון די ניו יאָרקער אידישע טהע־אַטערע שפּיעלט מען מיין מאַן׳ס א קאָמעדיע. עס האָט מיר א קלאַפ געטהאָן אין האַרצען. די געשיכטע פון דיעזער קאָמעדיע איז א טראַגעדיע פאַר מיר.

זי האָט א שווערען זיפץ געטהאָן און האָט פאַרטגעזעצט:

— דאָס איז געווען אין א צייט פון א שווערען קריזיס אין דעם היגען אידישען טהעאַטער. עס איז פּשוט ניט געווען וואָס צו שפּיע־לען. די אַלטע שטיקער האָבען ניט מעהר געצויגען קיין עולם און די נייע שטיקער פון די נייע פערפאַסערס פלעגען מיאוס דורכפאַלען. די טהעאַטער מענעדזשערס זיינען ארומגענגען ווי צומישטע. זיי זיינען צוגעפאַלען צו מיין מאַן, ער זאָל זיי ראַטעווען. ער האָט ניט געוואָלט מיט זיי האַנדלען, דען כאָטש דאָס אידישע טהעאַטער האָט

דזשער פון טהעאטער און האָב איהם געפרענט אויב עס איז אמת וואָס איך האָב געהערט.

— א נעכטיגער טאָג! — האָט ער געענטפערט — דאָס האָט זיך איהר נע'חלום'ט.

דאָס איז געווען א שרעקליכער חלום — האָב איך געטראכט, — א חלום, צו וועלכען עס איז קיין פתרון ניטא. איך האָב געזיפצט אויף דעם שיקזאל פון דעם פערפאסער'ס ווייב.

— איהר האָט געטראָפען — האָט זי געזאָגט, — זיי האָבען מיך בשום אופן ניט געוואָלט ארײַנלאָזען, וואָן איך האָב זיך דאָך איינגעבעטען, האָבען זיי מיך מיט מיין פרײַנדין ארײַנגעלאָזט אין טהעאַטער, אָבער אזוי ווי מיר האָבען ניט געהאט קיין בילעטען האָט אונז דער טהעאַטער־משרת ניט געוואָלט געבען קיין זיץ און האָט געשיקט ארײַנרופען דעם מענערזשער.

„אָה מיסים... — האָט זיך דער מענערזשער אָבגערופען צו מיר — איהר האָט זיך גראָד אויסגעקליבען קומען דאָן, וואָן דער טהעאַטער איז נעפּאַקט און עס איז קיין איין ליידיגער שטוהל ניטאָ. איהר מוזט געהן צוריק!"

אזוי רייד־ענדיג איז ער ארויס און ארײַנגעשיקט א טהעאַטער־קנעכט, א פּרעכטן יונגאַטש אין אָן אוניפאָרם, ער האָט אָנגענומען מיין פרײַנדין און מיך און האָט אונז בוידען ארויסגעפיהרט. איך האָב געפיהלט ווי די ערד זינקט אונטער מיר, איך בין שיער אומגע־קומען פאַר פּיין אָן חרפה. בעשרייבט דאָס אין צייטונג, זאָל כאַטש די וועלט וויסען וואָר אונזערע טהעאַטער־מענערזשערס זיינען. נור זהטע, אז מיין עהרע זאָל דערבּיי ניט לײַדען, דען איך שעהם זיך פאַר מיינע אייגענע קינדער. דערמאָנט ניט מיין נאָמען און ניט דעם נאָמען פון טהעאַטער, ווייל דער עולם וועט זיכער וואָרען אויפּגע־בראַכט פאַר כעס און קען נאָך באַיקאָטירען דעם טהעאַטער, איך ווייל זיי חלילה ניט שאַדען. זאָל זיך גאָט רעבענען מיט זיי. ער איז דער פאָטער פון יתומים און דער ריכטער פון אלמנות. איבריגענס וועלען זיי אָבלייקענען די גאַנצע זאַך. עס וועט זיי ניט פאַסען, דען פאַר דער וועלט זוכען זיי צו ערשיינען אלם ארענטליכע מענשען, און זיי וועלען נאָך מיך מאכען פאַר א לײַגנערקע.

איך האָב מיין פרײַנד'ס אלמנה פערזיכערט, אז איך וועל די זאַך בעשרייבען אין צייטונג און האָב איהר פערלאָזען. דאָס בלוט האָט אין מיר געקאָכט פאַר אויפרעגונג. וואָן איך בין געקומען אין רעדאקציע, האָב איך באַלד אָבגערופען בייט טעלעפאָן דעם מענע־

און הויל ווי דער הוילסטער בוים אין פּארק. דער ווינטער ליגט דיר שוין אויפ'ן קאָפּ און דו געהסט נאָך אלץ ארום מיט דעם בעזים אין האנד... האָסטו ניט ערגעץ, ווי די וועווערקע, א שטיקעל נאַרע מיט אביסעל שפּייז אויף דיינע אלטע, מיעדע טעג?

דער אלטער האָט געשמייכעלט מיט זיינע הוילע יאסלעס.

— איך האָב א „רזשאב" — האָט ער מיר פערזיכערט — א „סיטי דזשאב".

— און אָבגעשפּארט עפּעס דיין אייגענס?

— גאָר ניט.

ער האָט ארויסגענומען א שוועבעלע פון קעשענע, האָט דאָס א ריב געטהאָן אין א שטיין און אונטערגעצונדען א בערגל און אזוי האָט ער זיי אונטערגעצונדען איינעם נאָכ'ן אנדערען.

דורכ'ן רויך האָב איך קוים געזעהן דעם אלטען'ס בלאסע פּנים. ער האָט דאָכט זיך געשמייכעלט. געשמייכעלט אין רויך...

די וועווערקע איז וויעדער ארויס פון איהר בעהעלטענים. זיך געשטעלט אויף די הינטערסטע צווויי פיסלעך און געקוקט עפּעס סתם אין דער וועלט אריין. מיט א מין אירָאניע האָט זי געקוקט.

דערווייל זיינען צוגעקומען צו מיר א פּאָר מיטל־יעהריגע מענער, אין לייכטע, אָבגעריבענע רעקלעך, דורך וועלכע דער ווינד איז אריין און ארויס. די צוויי מענער האָבען זיך געהאט ערגעץ ארומגעדרעהט אין פּארק. שוואכע, פערוועלקטע מענשען. זיי האָבען געשיינט צו זיין ארבייטער, וואָס זיינען אויסער ארבייט. שטיל און פערזאָרגט האָבען זיי זיך אויך געשטעלט קוקען אויף דער וועווערקע.

אייגער האָט ארויסגענומען א צווויי פּינאָטס פון קעשענע און א וואָרף געטהאָן. דאָס חיהל'ע האָט איינעם פון די פּינאָטס אויסגעשיילט און אויפגענעסען און דעם צווייטען האָט זי אראָבגעטראָגען אונטען אין איהר שפּייז־קאָמער און איז גלייך וויעדער ארויף און האָט אונז אריינגעקוקט גלייך אין די אויגען אריין.

צווישען בערגלעך אַש

אין איינעם פון די שטאָדט־פּאַרקס, פּערביי די נאַקעטע בוימער געה איך. נור איך און דער הערבסט־ווינד, און לאַנגזאַם קומט אָן דער אַלטער פּאַרק־וועכטער מיט א בעזים אין האַנד, אַרויסצוקעהרען די זכרונות פון זומער.

איך טרעט אויף הויפענס טרוקענע בלעטער, זיי קנאַקען אונטער מיינע קנאַפּעל. רייַדען זיי? זאָגען זיי מיר עפּעס? לאַכען זיי דאָס, אָדער ווייַנען זיי? — וואַר ווייס?

איך שטעל זיך אָב און זעה: א וועווערקע לויפט אַרונטער פון א בוים און גראָבט זיך אַריין אין דר'ערד און קומט באַלד וויעדער אַרויף און לויפט וויעדער אַרונטער.

— דאַרטען אונטען האָט זי איהר שפּייז־קאַמער אויף ווינטער — האָט מיר ערקלעהרט דער אַלטער וועכטער, צונויפשאַרענדיג די טויטע בלעטער אין א בערגל... א סך אזעלכע בערגלעך האָט ער שוין געמאַכט, אומעטיגע בערגלעך!...

— אַלץ וואָס זי האָט ניט געקענט פערצעהרען אין זומער — האָט דער אַלטער צוגעזעצט — האָט זי בעהאַלטען אין דר'ערד אויף ווינטער, וואו זי וועט ליעגען רוהיג, פערזאַרגט און געניסען.

מיט א מויל אָהן צייהנער האָט דאָס מיר דער אַלטער געזאָגט. איך האָב א קוק געטהאָן אויף זיין צוקנייטשטען, טרוקענעם פּנים, אויף זיינע דינע, בלייכע ליפּען, אויף זיינע ביינערנע הענד, וואָס האָבען אויסגעזעהן אזוי דאר ווי דער שטעקען פון זיין בעזים.

— נו, און דו, זיידינקע — האָב איך איהם א פּרעג געטהאָן — דו האָסט זיך עפּעס אָבגעשפּאַרט א שטיקעל שפּייז־קאַמער אויף ווינטער? דאַכט זיך, אז דיין זומער איז שוין פּערביי. ביזט דאר

האָט איהר געוויזען; דאָס איז דער רעכטער וועג. דער מענש פערדינגט זיך צו א צווייטען מענשען צו פערדינענען שפּייז, די וועווערקע אָבער איז פריי. זי דינט ניט קיינעם אויסער זיך אליין. פּראָביר דו ערגעץ וואו מאכען פּאר זיך א לאָך, א נאָרע, וואו אויסצורוהען דיינע ביינער, האָדעווען דיינע יונגווארג און האלטען דיין ביסעל חיונה, וועט מען דיך ארעסטירען פּאר ניצען פרעמדע ערה.

— נו, טאָ וואר איז שולדיג? — האָט דער צווייטער אויסגעשריען — יא, וואר איז שולדיג? אין דעם אלעם איז דאָך די נאטור אליין נור שולדיג, וואָס זי האָט בעשאפען דעם מענש אנדערש ווי די חיה. זי האָט איהם געגעבען א חשק אלץ צו וועלען און פערלאנגען און קיין מעגליכקייט דאָס צו בעקומען.

— זיין מעגליכקייט איז זיין פערשטאנד — האָב איך זיך אריינגעמישט — פערשטאנד איז דאָך די גרעסטע זאך. וועז מען זאָל דאָס נור אין דעם מענשען ניט פערדרעהען, ניט פערפיהרען מיט פאלשע, קרומע סברות.

דער מענש האָט א נשמה, א גייסטיגען פערלאנג נאָך שעהנקייט, געזאנג און קונסט. ער האָט ליעב דאָס גרינע פעלד, דעם בארג, דעם בוים, דעם טייך, אנדערש ווי די חיה; העכער, גרעסער, ליעבט ער זיי. ער ליעבט זיי ווי א מענש, ניט דערפאר, וואָס זיי האָבען שפּייז פאר זיין גוף, נור וויל זיי נעהרען זיין גייסט.

דער מענש ליעבט דעם געזאנג פון די וואלד־פויגעלאָך; דאָס אויפגעהן און אונטערגעהן פון דער זון, דעם סימעטרישען פלאן, מיט וועלכען די בערג זיינען אויסגעלעגט; די פערלמוטערנע וואלקענדלאָך אין דער בלויער לופט; ער האָט ליעב צו זעהן ווי די לערכע־פויגעל שפּרינגט ארויף, פליהענדיג אין הימעל און ווי דאָס זומער־פויגעלע באדט זיך אין בעכער פון א רויז.

ער פערלאנגט דאָס צו זעהן, צו נעניסען, דער מענש, און די נאטור האָט איהם געגעבען די מעגליכקייט דאָס אלץ צו נעניסען — דעם פערשטאנד! דאָס זיינען אלץ העכערע, גייסטיגע זאכען. די

— דאָס האָט זי אונטען אָנגעגריפֿן א גאַנצע סך עסענוואַרג אויף ווינטער — האָט איינער פון די צוויי בעמערקט.

— זי איז קליגער ווי דער מענש — האָט צוגענעבען דער צוויי־טער — דער מענש פערלעבט אלץ, וואָס ער האָט, און פערגעסט, אז עס קומט א ווינטער, א שלעכטע צייט. דער מענש מוז זיך ערשט לערנען שפּאָרען.

— די וועווערקע דאַרף קיין זאַך ניט אויסער עסען — האָט דער ערשטער געזאָגט — און דאָס גיט איהר די נאַטור; זי גיט איהר אויך געוונג צו שפּאָרען, שפּאָרט זי. א וועווערקע צאָהלט ניט קיין דירה־געלד, קיין שכר־לימוד; קיין דאָקטאָר־בילס און קיין געזונ־בילס; זי בעלאַנגט ניט צו קיין לאָדוש, קיין שוהל און קיין יוניאָן. א וועווערקע דאַרף קיין קליידער, קיין מעבל, קיין מאָדעס. זי געהט ניט אין טהעאַטער און דאַרף ניט סטרייקען, ווי מיר ביידע, פאַר פינף גראָשען א טאָג מעהר פערדיענסט. א סך קענען מיר שפּאָרען פון אונזערע פערדיענסטען? מ'שטיינט געזאָגט! מען מוז נאָך בארגען אין קרעמל דאָס שטיקעל ברויט מיט הערינג!

— דערפאַר איז דאָך דער מענש א בר־דעת, קליגער ווי די חיה און קען בעסער דענקען און אויסרעכענען און דאַרף פערשטעהן ווי זיך צו העלפען — האָט דער צווייטער בעהויפּטעט.

— דו האָסט א טעות — האָט דער ערשטער פערבעסערט — די וועווערקע איז קליגער, פיעל קליגער. איהר שכל איז געבאָרען מיט איהר צוגלייך. זי האָט איהם שוין בירושה פון איהרע עלטערען. איהר רבי איז די נאַטור אלין, און דער מענש מוז ערשט לערנען שכל ביי מענשען, וועלכע זיינען זעהר אָפט אונגערעכט. איין מענש הייסט דיר זאַרגען אויף שפּעטער, אָנגרייטען, פערהיטען, און א צווייטער דערצעהלט דיר, אז נור דער „היינט" איז דער עיקר און נאָט איז א פאָטער, דאַרף מען האָבען בטחון, אז ער וועט העלפען. דער מענש איז א נאר, מען קען איהם פיהרען אויף פערשיידענע וועגען; די וועווערקע וויים נור איין וועג, דעם, וועלכען די נאַטור

דאָס שרעקענס בילד

וועגען יעזום קריסטום.

מיר קומט אויס זעהר אָפט דורכצוגעהן בארקליי סטריט, וועלכע פיהרט פון ברָאדוויי צום האָדסאָן ריוועד, וואו איך נעהם די שיף נאָך האָבאָקען, און יעדעס מאָל, וואָס איך גע דאָרט דורך, עגבערען מיר שרעקליכע גפעיהלען און גדאנקען.

בארקליי סטריט איז א בעריהמטע געשעפטס־גאס, דאָרט גפינען זיך זעהר גרויסע אנגרָ (האָלסייל) גשעפטען פון פער־שיעדענע כאראקטערע, איבערהויפט גרויסע פּאָרצעליי און גלאָז־מסחרים.

קוקענדיג אין די פענסטער פון די קראָמען דערזעהט מען דאָרט פלוצלינג די בעלידיגענדע, אבשטויסענדע סטאטוע פון א נאקעטען מאן מיט אן אפענע וואונד אין הארצען און טיפע, אפענע וואונדען אין שטערען, אין די הענד און די פים.

פון די „וואונדען" גיסט זיך „בלוט"...

אין ערשטען אויגענבליק דאכט זיך, אז דיעזער צובלוטיגטער מאן מיט דעם בערדעל איז א „איסט סייד" אפריימאָר, אדער בעקער, א צושלאָגענער, צוואוואונדעטער סטרייקער פון אידישען קוואַרטאל... א קרבן פון א פּאָליציייסקען „קניפּעל", די איבעריגע סטאטוען אבער, וואָס רינגלען ארום דעם נאקעטען הרוג, בעווייזען באלד, אז דער צובלוטיגטער איז קיין אנדערער ווי

וואַרט א ווייל ע!

טאקע א אידעל פון דעם זעלביגען טיפ, וואָס מען טרעפט אין דער ניו יאָרקער „גהעטא", זעהר אפט א צו'ממית'טען פון א קאטוי־לישען, אירלענדער פּאָליציאַנט, פּאר קיין אנדער חטא ווי נור דער־

איינפאכע, טעגליכע נויטיגקייטען דארף דעם מענשען געווים ניט פעהלען און טאקע אויך נור דערפאר, ווייל ער איז בעשאנקען מיט פערשטאנד. מיט איין וואָרט, דער מענש האָט א נשמה און ער קען דערפאר האָבען גענוג אויף זומער און אָבשפאָרען אויף ווינטער...

— פאָעזיע, — האָט איינער פון די צווויי געזאָגט — קום!

זיי זיינען ביידע אוועק.

די וועווערקע האָט אָנגעשטעלט איהרע אויגען אויף מיר פונקט ווי זי וואָלט זאָגען:

— נו, און דו, חכם מיינער! דו האָסט עפעס אָבגעשפאָרט אויף ווינטער?.....

איך האָב ארויסגענומען פון בוזים קעשענע א בינטל פערשריעבענע פאפיער און האָב פערשעהמט דאָס אָנגעקוקט...

איך האָב מעהר קיינעם ניט געזעהן, ניט די צווויי אָרעמע סטרייקערס, ניט דעם אלטען וועכטער און פערבייי די בערגלעך אש פון די פערברענטע בלעטער בין איך צוריק אהיים געגאנגען. איך האָב גראָד דעם טאָג געאָרפט ציהען פון מיין דירה.

די בערגלעך האָבען זיך נאָך געווייכערט.

געהענדע קריסטען, וואָס פֿאַר אַן אוינדרוק דאָס מאַכט אויף זיי, און די מעהרצאָהל פון די ענטפֿערס איז געווען:

— „דיסגאָסטינג", (עקעלהאַפֿט, אבשטויסיג, באַרבאַריש...)

— „די שאַנדע פון קריסטענטהום"! — האָט זיך א אינטעליגענטער קריסט געערגערט.

— „וועז איך זעה דאָס, — האָט מיר אַן עלטערער, שעהן־געקלײדעטער קריסטליכער מאַן געזאָגט, ווייזענדיג מיט די אויגען אויף דעם „פערבלוטיגטען" — פיהל איך ווי צו ווערען א איד, דען דער דאָזיגער שטעלט פּאָר א געקרייציגטען אידען... איך האָב דאָן רחמנות אויף יעדען אָרעמען אידען, אויף יעדען גרינעם אידישען פֿעדלער, וואָס ווערט געקרייציגט פון בויאַנעס, גאָטלאָזע און הארצ־לאָזע כאַראַקטעריסטען.

— „וועז איך בין געווען יונג און קאַטויליש — האָט מיר וויעדער איינער בעמערקט — פלעגען די דאָזיגע בילדער ערוועקען אין מיר האַס און ראַכע, איך האָב געפיהלט ווי צו פערטיליגען אלע אידען פון אונטער דער זון; איך האָב ניט געקענט קוקען א אידען גלייך אין פּנים; מיין הארץ פלעגט זיך אנפילען מיט פייערדיגען כעס און נקמה. דאָך זייט איך בין געוואָרען „יוניטעריען" (א רעפֿאָרמירטער קריסט) דענק איך אנדערש.

— „איך האָב קיין רחמנות אויף א גאָט, וואָס לאָזט זיך אזוי מיאוס צוברעכען די ביינער, און בעוואונדער די מענשען, וואָס האָבען געקענט „פייטען" א הימלשען „פיודושילים" און אונטער־האַקען די אויגען גאָט'ס אייגענעם זוהן."

אזוי האָט מיר געענטפערט א הויכער, קרעפטיגער יונגערמאַן, אַן אטהלעט, וועלכער האָט מיר דערביי ערקלערט, אז ער איז א פּראָפעסאָר פון א „פיזיקל קולטשור סקול", אַן אקאדעמיע, וואו מען לערנט פיזישע איבונגען, ראנגלען און שלאָגען.

— „דער גרעסטער גאָט וואָלט מיך ניט געקענט געווינען פאר א „חסיד" — האָט דער יונגערמאַן ווייטער געזאָגט — וועז ער

פּאַר, וואָס ער האָט א בערדעל און אפשר אמאָל לענגערע האָר און רעדט אידיש...

דער אייניציגער אונטערשיעד איז נור, וואָס דער אידעל, וועלכער איז אויסגעשטעלט אין די בארקלייי סטריט פענסטער, איז ניט קיין גלות־אידעל; ניט קיין רוסישער, רומענישער אדער גאליציאנער; דער אויסגעשטעלטער האָט נאָך געלעבט איידער דער איצטיגער גלות האָט זיך אנגעפאנגען; איידער אינקוויזיציעס און פּאָגראָמען האָבען מאניפעסטירט קריסטליכע „ליעבע" און טאָלעראנץ.

וואָס פאַר א פּנים אָט דער דאָזיגער צוקאָליעטשעטער לאנדסמאן אונזערער וואָלט געהאט אין דער ניו יאָרקער „איסט סייד" צווישען די פאָרטגעשריטענע אידישע מאסען, איז ניט לייכט צו זאָגען. מעגליך, אז צווישען די „רויטע" וואָלט ער געווען א „שווארצער", יא, א „שווארצער יונגערמאנטשיק". זיין נאטור איז ניט געווען געניגט צו דער זייט פון פרייהייט, אמאָל אָבער האָט איהם די רוימישע רעגיערונג געלאָזען קרייציגען אלס.... ווער ווייסט אלס וואָס... אייראָפּא קרייציגט זיין אנדענקען מיט אידען־מערדערייי, בארקלייי סטריט מאכט געשעפטען מיט לייכענע געצעגן, וואָס שטעלען פאַר זיין מארטירערטהום... און קאטוילישע תיפלות דייצען אויף דורך זייגע פאָרצעלייענע וואונדען די פינסטערע פאנאטיקער געגען דעם פאָלק וואָס האָט זיי פערזאָרגט מיט א יונגען „רבונו של עולם"... בארקלייי סטריט קימערט זיך זעהר וועניג ווער און וואָס ער איז געווען. זי איז א ביזנעס־נאס. דער געקרייציגטער קריסטוס איז א גוטער ביזנעס־ארטיקעל, האָט זי דאָס אויסגעשטעלט אין איהרע „שאָו ווינדאָוס", דער עסטהעטיק אויף להכעיס.

איך האָב מיך אייניגע מאל אבזיכטליך אבגעשטעלט ביי די דאָזיגע אויפרייצענדע „שאָו ווינדאָוס" און געפרעגט די פארביי־

אַ קאָנצערט פון יתומים

איך האָב געהערט אַ קאָנצערט פון יתומים, וואָס איך וועל לאַנג טראָגען אין דער נשמה.

אויף דעם גרויסען, לופטיגען הויף פון אַ ניו יאָרקער יתומים־הויז איז דאָס געווען.

מיינער אַ פרייַנד האָט מיר צוגערעדט איך זאָל געהן הערען דעם יתומים־אָרקעסטער, וועלכער שפּיעלט יעדען מיטוואָך אבענד. די שפּיעלער זיינען טאקע יתומים פון דעם אנשטאַלט און זייער קונסט איז געווידמעט דורכאויס פאַר זייערע עלטערן, קליינע חברים און חבר'טעס, וואָס וואוינען מיט זיי צוזאמען אין דעם הויז פון רחמנות.

וען מיר זיינען דאָרט געקומען, האָבען די ערשטע טענער נור־וואָס געשפּאַלטען די לופט.

דער הויף איז געווען פול מיט די מיטלייד־קינדער, אינגעלעך און מיידעלעך, וועלכע האָבען געבלאָנדזשעט אהין און אהער. דער הימל איז געווען שווארץ, וואו ניט וואו האָט געפינקעלט א פער־יתום'טער שטערען. א גרויסער עלעקטרישער לאָמפּ האָט געווארפען זיין פלאַם איבער'ן דונקעלען הויף, וואָס האָט באלד געוויזען די ערנסטע פּנים'לעך פון די יונגע ווילקאָלאָקעס.

דער לאָמפּ האָט אויסגעזעהן ווי א גרויסע יאָהרצייט־ליכט, וואָס האָט העל, אָבער מעלאַנכאָליש געלויכטען.

אויף א לאַנגע באנק, ניט ווייט פון דעם אומעטיגען לאָמפּען־שיין, זיינען געזעסען די מוזיקאַנטען מיט זייערע אינסטרומענטען און אַנטקעגען זיי איז געשטאַנען דער קאַפּעלמייסטער, א בעיאָהרעג־טער קריסטליכער מאַן, א דייטש, און האָט דיריגירט. פון דער ווייט־

וואָלט געקומען צו מיר מיט אונטערגעשלאָגענע זשעברעס... די בילדער אין דיעזען פענסטער זיינען א בעלײדיגונג, זיי רעדען פון פייגהויט, פון מיאוס'ע אינטריגעס און קריסטליכע קלויסקייט..."

— „ביזנעס!" — האָט מיר א קריסטליכער געשעפטסמאן געענטפערט, וועו איך האָב איהם אָבגעשטעלט אין מיטען פון זיין לויפען צו דער אָבאָקען פעררי — „דאָ מיינט מען נור געשעפט און די קאטוילישע קירכען, וואָס קויפען די דאָזיגע בילדער מיינען אויך געשעפט."

— א שהנע קונסט! — האָב איך שמייכלענדיג בעמערקט — א לעבעדיגען אידען קענען די קריסטען ניט פערקויפען, בעווייזען זיי א קונץ און פערקויפען איהם א טוידטען. פוי! וואָס פאר א שענדליכע נקמה!...

— „ו אר ד... ראיט!" (ביזט פערדאמט געראכט) — האָט מיר דער מאן מודה געווען און איז, לאכענדיג אויפ'ן קול, אוועק צו דער פעררי.

איך פיהל זעהר אפט דורכגעהענדיג באַרקליי סטריט, ווי זיך אָבצורעכענען מיט די קאטוילישע געצענדיענער. אויב יא אן אויסשטעלונג פון אידישע מארטירער — טראכט איך מיר — אויב יא אויסשטעלען פאר דער וועלט פערגאָסענע אידישע בלוט, טו צו וואָס עפעס אויסשטעלען א אידישען הרוג פון גליל פון צוויי טויזענד יאהר צוריק, וועלכען רוים זאל נאך האָבען געקרייציגט?

איך וואָלט פונקט איבער'ן וועג פון די אויפרייצענדע קריסטליכע באַלוואנעס אויסגעשטעלט א סך ג'הרג'עטע אידען, טאקע די קרבנות פון קריסטענטהום גופא?

באלד אָבער פאלט מיר איין דער געדאנק, דאָס באַרקליי סטריט איז ניט גרויס גענוג...

מען האָט דעם מאַנטעפיאַרע האָם ניט געזעהן און ניט געהערט די פּיינלִיכע קרעכצען פון די אונהיילבאַרע, וואָם מאַטערען זיך דאָרט, אָבער דער שׂאָטען פון יענע האַלב־געשטאָרבענע האָט אומ־געשוועבט צווישען די בוימער. די נשמות פון די טויטע טאַטעס און מאַמעס פון די יתומים האָבען זיך געוויקעלט אין די ציטערדיגע אָקאָרדען פון די קאָנצערטיסטען. אָט וואָם זיי האָבען געשפּיעלט האָב איך אַלץ געהערט „יתגדל ויתקדש".

מיין פריינד איז אַזוי נעריהרט געוואָרן, אַז ער האָט אַלע וויילע צוגעצויגען צו זיך אַן אַנדער יתום און געקושט; מיט הייסער פאַטער־ליעבע האָט ער זיי געקושט און נעדריקט צו זיך און יערע מינוט געשטעקט די הענד אין קעשענע און זיי געגעבען צו מטבע אויף פּירות און צוקערקעלעך.

— זעהט נור! — האָט פּלוצלינג געזאָגט צו מיר מיין גוטער פרייַנד, מיט ליעבשאפט אין זיין מינע.

איך האָב אַ קוק געטאָן אין הויף. מאַנכע מיידעלעך, יתומות האָבען געפיהרט פּאַר די הענטלעך זייערע קליינע ברידער און האָבען זיי געגלעט און געדריקט צו זיך מיט צערטליכקייט און נשמה־טיעפער ליעבע, ווי מוטערס. מאַנכע ברידער זיינען געגאַנגען ארום־געגומען מיט אַזא איניגסטען געפיהל פון האַרציגע פערבינדליכקייט. זיי האָבען זיך געקלעפּט איינע אין די אַנדערע. זיי האָבען געוואוסט, אַז זיי זיינען יתומים, אַז זיי שפּאַציערען דאָ אין אַ הויף פון אַ ווייזען־הויז, פון אַ צדקה־אַנשטאַלט.

הונדערטע קינדער האָבען זיך געטומלט און געשפּיעלט, אָבער אַלץ מיט אַזא דרך ארץ, מיט אַזא צוריקגעהאַלטענקייט, וואָם מען זעהט קיינמאָל ניט ביי קינדער, וואָם האָבען אַן אייגענע היים. איין קינד האָט דעם צווייטען ניט בעלײדיגט מיט אַ גראָב וואָרט און ניט קיין קלאַפּ געטהאָן. און טאָמער האָט, שטיפענדיג, אייַנער דעם אַנדערען ניט וויליענדיג אַ שטויס געטהאָן, אָדער אַ שטאַרקערען ריהר געטהאָן האָט מען זיך ניט בעקלאָגט. מען האָט ניט געהערט

טענס איז געשטאנען דער אסיסטענט סופּעראינטענדענט, א סימפּא־
טישער יונגער מאן, א געוועזענער יתום פון דעם זעלבען אנשטאלט
און זיין געאיבטער, גוטמוטהיגער בליק איז געווען פול אומעטום.
ער האט ליעב די קינדער און וואכט איבער זיי מיט א בעזונדערע
צערטליכקייט.

קיין מאל האט מוזיק ניט געהאט איבער מיר אזא גוואלד ווי
דיעזע יתומים קאפעליע אונטער'ן קאַרגען, פינסטערען הימעל, וואס
האט געוועבט זיין שווארצען שוויגען איבער'ן אידישען וויזען־הויז.

די אומגעבונג האט געהאלפען די מוזיק ארויסרופען די זעל־
טענע שטימונג, פערטיפען און בע'טעם'ען די קלאנגען:

דער גערוימער, דונקעלער הויף מיט די שוואך־בעלויכטענע
יתומים־געבויידען ארום, דער פערכמארעטער אנטשוויגענער הימעל,
די שורה פערשלאפענע בוימער הינטער דער קאפעליע און דער
דרימלענדער טייך האדסאן אין ווייטען הינטערגרונד פון וויזען־
הויז; דער מאנטעפיארע האם מיט זיינע לעבעדיגע טויטע, בלויז
עטליכע גאסען אבגערוקט פון די שפּיעלער און דער „שפּאציר"
פון די יתומים איבער דעם טרעהרען־הויף — דאס אלץ האט זיך
צוזאמענגעגאסען מיט די יתומים־מוזיק אין א זים־טרויעריגער
האַרמאניע, וואס האט מיך אין גאנצען פערשלונגען.

א דערער, שווארץ־חנ'עוודיגער קאַרנעטיסט האט אריינגע־
הויכט זיין פער'יתום'טע נשמה אין זיין אינסטרומענט, דער קאר־
נעט האט געווויינט, דער מעשענער באס האט צוגעקרעכצט און די
בוימער האבען זיך געוויגט, געשאקעלט מיט די קעפ, זיי האבען
געזאגט קדיש... און א פרישער, קיהלער נאכט־ווינטל האט ארויפ־
געוועהט פון האדסאן, געגלעט און געקושט די פער'יתום'טע באקען,
וואס ווערען אזוי זעלטען בעריהרט פון ליעבליכע ליפּען...

מען האט דעם האדסאן ניט געזעהן, מען האט אבער געפיהלט,
אז אונטען אין זיין זילבערנע בעט ליגט ער און לייענט קריאת
שמע.

איך בעמערקט — א ווייזען־הויז איז א מקום־קדוש, איך האָב פאר איהר רעספעקט.

די קאפעליע האָט געשפיעלט א שטיק וועהמוטה, א מין „יזכור". באלד האָט א סינגאל פערקינדיגט דעם שלוס פון דער פאָרשטעלונג.

איך האָב אויסגעשעפטשעט „אמן".

דאָס זשאַלעווען זיך פון שטוב־קינדער ביי יעדער געלעגענהייט אויס־שרייענדיג „פּא" ! אָדער „מא !"... דאָס איז א יתומים־הויז, ניטאָ קיין „פּאפּא" און קיין „מאמא"...

דאָס הארץ האָט מיר פערקלעמט. איך האָב אריינגענומען מיין געזיכט אין די הענד און געווויינט מיט די ביטערסטע טרערהרן.

דער קאָנצערט האָט געזאָלט בעשטעהן פון מוזיק און טענץ. די יתומות האָבען געזאָלט טאנצען, אָבער דער אבענד איז געווען א פייכטער און מען האָט מורא געהאַט, זיי זאָלען זיך ניט פער־קיהלען.

איך האָב שוין אמאָל בייגעוואוינט, אין דעם זעלביגען אנ־שטאָלט, א קאָנצערט בייטאָג, אויף דער ביהנע פון א זאהר עלעגאנ־טען, בעקוועמען זאל. דאָן איז דער סופּעראינטענדענט און דער פּרעזידענט אויך געווען דערבייַ און די קינדער וואָס האָבען זיך אויסגעצייכענט, האָבען געקראָגען מתנות. יענער קאָנצערט איז פאָרגעקומען ביי די יעהרליכע „עקסערסייזעס", דאָס איז געווען א הערליכע, בעניסטערטע פאָרשטעלונג וואָס האָט געמאכט גרויס עהרע דער פערוואלטונג, וועלכע האָט געקענט ענטוויקלען אין קלייגע קינדער אלע גראציעזע פאָרמען פון פיזישע איבונגען.

דאָס מאל איז דאָס אבער געווען ביינאכט, אונטערן נאקעטען, פערוואלקענטען הימעל, איינער פון די געוועהנליכע, וועכענטליכע קאָנצערטען פון יתומים פאר יתומים. מיט דער טיעפסטער ריהרונג און מיט הארץ־קלאפונג האָב איך פערנומען די פערשיעדענע טענער, מיין אויער האָט זיי איינגעזויגען און זיי האָבען זיך צומישט מיט מיין בלוט. א געהיימניספולע הייליגקייט האָט געשוועבט איבער'ן הויף, ווי יום־כיפור צו דער „עבודה".

— איינער פון אונזערע יתומים־מוזיקער איז איצט א בעריהמ־טער קאָנעטיסט אין מעטראָפּאָליטאן אָפּערא הויז — האָט מיר דער אסיסטענט סופּעראינטענדענט ערקלערט.

— גוט ! א גוטע, נאָבעלע ארבייט טהוט איהר דאָ — האָב

יענע שנעלע קארעטעם און רייטוועגען אָלימפיא׳ס אין די גריכישע וועט־נעיעגען זיינען קינדער־שפיעלכלעך נעגען די פאנ־טאזיע־קינדער פון דער לופט אין אונזער צייט.

ניט דער פעסטער באָדען איז דער וועט־נעיעג־פּלאַץ איצטער — ניין! איבער דעם אונעגלייך ווייטען שטח פון די אויבערשטע אָבגרונטען פאָכעט איהרע וועלטען־גרויסע פלייגעל די גאונות פון דעם מענש.

די ברענעדיגע אויגען פון די וועט־קאַשטאַנעם, פון די שימלען מיט די שוים־בענאָסענע נאָמבעם, מיט די פלאַטערענדע ברוינע און ווייסע גריוועס, זיינען צאַצקעם אין פערגלייך מיט אונזערע לופט־אָקרענטען פון דעם צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט.

אָט זיינען זיי פערזאַמלט די וואונדער־שוויימער פון דער הויך!

פון פראַנקרייך און פון ענגלאַנד זיינען זיי געקומען מיט אמעריקא זיך יאָגען אין די לעערע ווילדערניסען און די קאלטע סטעפּעם פון קאָלאָמביא׳ס אונגעמאַסטענע רעגיאָנען פון דעם וועלט־אָל.

אָט דאָס איז גרעהעם וווהייט! דער ערשטער! זיין שוואונג איז ווי דער בליץ, ווי ארויפגעשאָסען וועדט ער פון א מעכטיגען קאנאָן פון דר׳ערד צום וואָלקען.

און אייפערזיכטיג איז דער שטורם אין די לופט־פּאָמפּאָסען. דער אייגציגער הערשער אין די שרעקליכע מדבריות פון די הימלען, וואו די הוריקאַנען וואוינען.

און זיי קעמפּען אין דער הויך, דער לופט־מענש מיט דעם ווילדען עלעמענט. זיי ראַנגלען זיך עקשנות׳דיג. אָט זיעגט דער מענש, אָט די נאַטור. יא, די נאַטור! צו שטאַרק, צו ווילד דער ווינד. ארונטער איז דער מענש, דאָך ניט בעזיעגט.

אָט איז ער וויעדער! אין דער הויך!

עס שרעקט דער שטורם און אנטלויפט פערשעהמט, און מוטה פערקערפערט אין א יענקי־מיידעל, באָסטאָן׳ס בראַווע טאָכטער

א געזאַנג צו די לופט-רייזעס אין ניו יאָרק

טראָג מיך, הימעל'ס טאַכטער פון געזאַנגען, נאָך די וועט־
געיגען אין דער לופטען. צום געזאַנג פאַר מוטה און אונערשראָקענ־
הייט פון א נייעם דור; א נייע מענשהייט, שטים די סטרונעס
דיינע אָן און זינג!

זינג פאַר גרעהעם וווהייט; פאַר האקסי און פאַר דושאנסטאָן;
פאַר דע־לעסעפס; פאַר לאַטהאַם און פאַר אנדערע בעצווינגער פון
דער חויך.

פאַר די בראַווע גאַליליייער; פאַר קאָלאָמביא'ס לופט־בעזיג־
גער; פאַר די וואָלקען־זעגלער פון בריטאַניא עפען זיך מיט לויב.

זינג, נשמה! שעהנער, מוטהיגער און גרעסער אונטער אונזער
זון איז קיין זאָך, ווי דער מענש געזאַטעלט אויף א וואָלקען.

אויף די ווינדען, וואו די אלטע געטער פלעגען רייטען, רייט
דער נייער מענש. העבער צו דעם הימעל; צו די שטערען קלעטערט
רק זיין גייסט.

ניט מעהר ווי׳ל דער פערגענגליכער זיין העכערען „איך" מיט די
ערד די זינדיגע פער'קנס'ען. ער שטרעבט אהין, פון וואו זיין זעעלע
קומט.

נייַן! ניט מעהר קען בלוט און פלייש — דער פלינקער פערד
פון וועט־געיגען איבער זיכערען וועג — זיך מעסטען אין געוואגט־
קייט און אין גיכקייט מיט די פליענגל־קינדער פון דעם מענש'ס
ערפינדונג, וועלכע לויפען וועט־געלאפען צווישען שטויב און שטע־
רען אין דעם וויטען חלל פון דער עטהער־וועלט.

און פראנקרייך׳ס גייסט: א בליק־נערוועזעס ווייב, די שווארצע האָר צולאָזט אין ווינד, די פייערדיגע בליקען שיסענדיג ווי פיילען אין די וואָלקען, שטעהט און פרעגט: „וואו איז לע־סעפס? מיין נאָבעלער לעסעפס!"

עס שווייגט די לופט. דער הימל שווייגט און שטום איז אלץ ארום. א דראָבנער רעגען קאפעט און א רויהער אומעט־ווינטל כאפט איהם אויף און שפרייט איהם אוים אויף די געשטאָרבענע פעלדער.

ניטא לעסעפס! פערבלאָנדזשעט אין די וואָלקען. צוזאמען מיט די וואָגעל־ווינדען, די יתומים פון דער לופטען, וואָגעלט אום זיין שיף, און צווישען קעלט און פרעמדע, אונענטפלעקטע הויכען איז ער אויסגענאנגען אין פערשוואונדען.

אָבער זעה! עס טהיילט א כמאָרע זיך פונאנדער און פון איהר גרויען נאסען בוזים שוועבט ארוים א שווארצע פליגע; א שווארצער קראָה — א שווארצער אדלער — די לופט־שיף פון לעסעפס!

צוריסענע הערבסט־נעבעל הינטער איהם, אנטקענען איהם אן אפענע וועלט. צום וועט־פלאץ לאָזט ער זיך אראָב, אווא א מענש־הייט רוישט מיט פרייד־ען און ענטציקען: „ער איז דא! ער לעבט! דער צויבערער פון די הימלען!"

* * *

אָט אזוי, א, מענש! האָסטו דעם אָרט פון די געטער פערנומען. זייער הויך האָסטו בעשטיגען; זייער הימל. דו בעהערשט די הויכען און די טיפענישען.

ניט דער שטאָלצער, פירכטערליכער צעאוס, ניט יופיטער דער דונערענדער, דער בייזער, דער אלמעכטיגער; ניט פאסיידאן דער הערשער פון די פלוטען, ניט פלוטא דער קעניג פון די אבגרונטען — ניין! קיינער פון זיי אלע, דו אליין נור, מענש, דיין געניוס איז געבליבען און וועט בלייבען.

דיין פאנטאזיע האָט זיי אלעמען בעשאפען, געקרוינט און ענט־

עלענאָרא סיערס, פלייגעלט, ווי דער מאָרגענשטערען שעהן און פרעכטיג, דורך דעם טיעפען שווייגען מיט גרעהעם וווהייט אין איין מאשין.

ווי א לויתן שווימט דורך דעם ים פון עטהער, — לאטהאם. ווי א ריזעזען־פיש איז לאטהאם׳ס לופט־באלון געמאָרעלירט. ווי מיט פלום־פעדערען אָטהעמט זיין מאשין אין די ווינד־בעווענגטע וועלען פון דעם לופט־ים.

אָט קומט קאָלאָמביא׳ס „צווילינג" האָקסי און דזשאָנסטאָן. אין פויגעל־שיפען קומען זיי פון זעלביגען פאסאָן, — א „צווילינג".

ווי צוויי שטרייטענדע קאָנדאָרען קעמפפען זיי אין די וואָלקען. אָט איז ד ע ר פון אויבען, אָט איז י ע נ ע ר. זיי צירקלען אין דער לופט און יאָגען זיך, און דרעהען זיך, און מיידען זיך און קומען זיך צונויף. און ביידע קעמפפער קעמפפען מיט דעם פירכ־טערליכען שנעע־און־האָגעל־שטורם אין דער לופטען וועלכער מיט א העלישען געוואלט זוכט צו בעזיגען ביידע הויך־בעזיגער.

און שטורם, און שנעע, און האָגעל, און מענש, און הויך און בערוף, און געשיכטע דרעהען זיך אין מוראַ׳דיגען ווירבעל־ווינד פון ניט געזעהענע וועלטען. און דזשאָנסטאָן שוועבט, ארויף, ארויף, אַדלער־מעסיג מיט׳ן בליק צו די הימלען. און א הויך פון ניין־טויזענד פוס פראָקלאָמירט זיין רוהם — ער האָט געזיגט.

דאָך וואו איז דע־לעסעפס ? דער נאָבעלער לעסעפס, יא, נאָבעל דורך זיין נאָבעלען גייסט. ער האָט פערבלאָנדזשעט אין די וואָלקען ; אין לאָבירינטען פון די כמאָרעס איז זיין שיף פערלאָרען און ניטא.

הונדערט טויזענד הערצער קלאפפען, צוויי מאָל הונדערט טויזענד אויגען בלאָנדזשען אונרוהיג און זוכען אין די ספערען. אָבער גרויע לעערקייט גלאָצט פון אויבען זיי אראָב.

הערבסט און קעלט, און רעגען פאלען אויף די שווער־בעזאָרגטע מאסען, וועלכע אונטען אויף דעם וועט־פלאַץ שוידערען : „וואו איז לעסעפס, דער נאָבעלער לעסעפס ?"

פאַנטאַזיע

איינע פון די הויפּטזאַכן, וואָס ניט אַלע ווייסען ווי אָבצו־שאַצען, איז די מענשלעכע פאַנטאַזיע. דער אַלגעמיינער בעגריף, פון פּראָסטאָקעם איבערהויפּט, איז פיינדלעך געניגט צו מענשען וואָס פאַנטאַזירען.

— דו ביזט א פאַנטאַסט! — וועט מען איינעם צואוואַרפען אַלס א חרפה. מען וועט ניט טאַדלען א מענשען מיט די ווערטער „דו דענקסט", „דו פיהלסט", „דו זעהסט", „דו הערסט" אָדער „דו רעכענסט", מען וועט איהם אָבער צושטעקען אַלס א שאנד די ווערטער „דו פאַנטאַזירסט", פונקט ווי די פאַנטאַזיע וואָלט זיך אַרומגעוואַלגערט אויפ'ן מיסט און יעדער דומער יונג וואָלט דאָס געפּענט אויפהייבען און בענוצען.

פאַנטאַזירען — גלויבט דער עם הארץ, דער פּראַקטישער מענשעל, וואָס געהט זיין געוועהנליכען אָפּסען־גאַנג און זעהט ניט וויטער ווי זיין נאָז — איז משוגעת. פאַנטאַזירענדיג, מיינט ער, קען מען נאָר ניט אויפטהאָן, נאָר ניט דערגרייכען און מען דולט זיך נור אומזיסט א מח.

דער אונווייסענדער מענש איז זיכער, אז די פאַנטאַזיע איז אן איבריגע זאַך און נאָט האָט געהאט א ביטערען טעות וועו ער האָט דיעזע לופטיגע בריה בעשאפען.

נו, פרעגט זיך די פראגע: זיינען די דומע יונגען גערעכט מיט זייער מיינונג, אז די פאַנטאַזיע איז איבריג, אז זי האָט נאָר ניט אויפגעטהאָן און וועט ניט אויפטהאָן? א פּראָסטער, אונגעבילדעטער מענש קען אויך אמאל גערעכט זיין, מען דאַרף ניט זיין קיין פּראָפעסאָר צו זאָגען א גלייכע זאַך. איז אָבער דער פּראָסטאק

טראָהנט. דיין גייסט האָט אריבערגעלעבט דיין איינבילדונג און פערנעהמט אלייו איצט דעם אָלימפּ.

בעקראַנצט מיט יונגע לאָרבערן, געפלאָקט אין דעם צייטיגען וואלד פון ערפאַהרונג און ארומגערינגעלט מיט אלטע אייביג־נייע שטערן, זיצסטו אויף דעם טהראָן פון אונשטערבלאיכקייט.

דיינע אלטע ערפינדונגען ציטערן פאר דיינע נייע. דיין בויד האָט זיך דערשראָקען פאר דיין אייזענבאהן. דיינע וואסער־שיפען ציטערן פאר דיינע לופט־שיפען, וואָס זעגלען און פליעגלען דורך די אויבערשטע שלונדן. דיינע אונטערשטע הארמאטען שרעקען פאר די באָמבעס דיינע, מיט וועלכע דו וועסט רעגענען פון די וואָלקען.

שוין מוסטירסטו דיינע לופט־בעשאָפונגען פון אויבען אנט־קעגען דיינע אייגענע פעסטונגען אויף דר׳ערד.

און וואָס דו טהוסט און מאכסט, און זוכסט איז, זיך אליין נור צו בעזיעגען און פערניכטען.

וועט דיין ערפינדונגס־קראָפט, וואָס איז צוגלייך אויך דיין פערניכטונגס־קראָפט, פערניכטען ענדליך דיין לוסט צו פערניכטען דאָס ערפונדענע?

וועסטו ענדליך ערפינדען דאָס ענדליכע; דאָס גאנצע, דאָס אייביגע, וואָס דיין גייסט זאל דאָס מעהר ניט פער׳מיאום׳ען און זאל דאָס לאָזען בלייבען אט דאָס, וואָס דאָס איז?

וען וועסטו, א, אונשטערבליך שטערבליכער, א, מענש! אנ־טהאָן פויגעל־פליעגעל צו דערפליהען צו דעם אייביגען, אונאונטער־בראָכענעם פריעדען? צו דער הייליגער ליכט פון אונאויסלעשליכער ליעבע?

נאכט און בעזיענט די וועלט. די פאנטאזיעס פון משה, בודהא, קריסטוס און מאהאמעד זיינען געווען אזוי מעכטיג, אז אפילו די וויסענשאפטען פון דער נייער צייט קענען זיי ניט צושטערען. זייער אייגנבילדונג האט געוואונען די וועלט, וועלכע קען זיך פון זיי ניט בעפרייען. די פאנטאזיע איז שטארקער ווי די ווירקליכקייט, זי האט א גרעסערע ווירקונג אויף דעם מענשליכען גייסט און זי ברענגט אויף נוצען.

אהן דער פאנטאזיע וואלטען מיר ניט געהאט קיין ישעיה, קיין יחזקאל, קיין האמער, קיין דאנטע, קיין שעקספיער, קיין געטהע און קיין פאוו. אהן דער פאנטאזיע וואלטען מיר ניט געהאט קיין ראפאעל, קיין מיכאל אנזשעלא און קיין ביעטהאוש. אהן דער פאנטאזיע וואלטען מיר ניט געהאט קיין ביבליאטהעקען, קיין קונסט־מוזאומס, קיין אפערא־הייזער און קיין טהעאטערע און — ווער וויים? אפשר קיין כמישע לאבראטאריומס און קיין טעכנישע אינסטיטוטען. דורך דעם פאנטאסטישען, מענשליכען בלאנדזשען אין דער אלכמיע, זוכענדיג דעם חלום פון אן „אייביגען לעבען" און נאך אנדערע חלומות, איז דער מענש געקומען צו דער גרויסער ווייסענשאפט פון כמיע, וועמעס נוצען עס איז ניט אבצושאצען. דאס זעלביגע איז מיט אנדערע ווייסענשאפטען.

די ווייסענשאפט איז די שטארקסטע כלי־זיין צו געווינען די מענשען פאר גרויסע אידעאלען. מענשען עמי הארצים, הפקר־יונגען און לצים לאכען פון דיעזער געטין, זיי מוזען אבער דאך קניען פאר איהר וואונדערבארען כשוף.

צו אלץ מוז מען געברויכען פאנטאזיע און פארשטעלונגס־קראפט, אפילו צו אזא פראקטישע לעהרע ווי דער סאציאליזמוס, וואס האט נור מעהרסטענס צו טהון מיט סאציאלע עקאנאמיע און אנדערע ערנסטע לעבענס־פראגען, מיט ברויט און פוטער.

אט שטעהט אויף דער פלאטפארמע א בעגייסטערטער סאציא־ליסטישער אגיטאטאר, וואס ווייל געווינען דעם עולם פאר זיין

געראכט מיט זיין פערלאכען און בעליידיגען דעם פאנטאזיע־מענש, דעם מענש מיט דער גרויסער פאַרשטעלונגס־קראפט?

נאטירליך, ווען די, וואָס מאכען זיך לוסטיג איבער דער מענש־ליכטער פאנטאזיע, וואָלטען געווואוסט, אז זיי לאכען פון זיך אליין; ווען זיי וואָלטען פערשטאנען, אז זיי אליין פערגעטערן פאנטאזיעס און פאנטאזיאָרען, אז זיי אפלאָדירען פאנטאזיע, וואָלטען זיי געהאט א גאנץ אנדער בעגריף איבער דיעזער היפּעלשער טאכטער, וואָס וואוינט אין די מחות פון אונשטערבליכע.

נעהמט אוועק דעם מענשליכען כח הדמיון, נעהמט אוועק פון דעם מענש די פאנטאזיע און די וועלט בלייבט א שטאל מיט בהמות. דאָס איז די פאנטאזיע, וואָס האָט דעם שטאַרקען כח אונז ארויפצונעהמען אויף איהרע פייערדיגע פליגלען, אויפהויבען און אוועקטראָגען אין די העכסטע און וויטסטע ספערען, וואו מיר געניסען די היליגסטע בענייסטערונג און ענטציקונג און זעהען פערווירקליכט אלע אונזערע אידעאלען.

איידער דער מענש האָט געדענקט, האָט ער פאנטאזירט, דורך זיין פאנטאזירען איז ער געקומען צום דענקען. דער געדאנק איז דאָס קינד פון דער פאנטאזיע. יעדער פראקטישער אויפטהו, יעדע גרויסע ערפינדונג האָט א חוץ איהר קאלטע, טעכ־נישע אויסרעכנונג אויך איהר פאנטאסטישע זייט, יעדער ערפינדער מוז זיין ביז א געוויסען גראד א פאנטאסט.

און איז ניט די פאנטאזיע מעכטיגער ווי די וויסענשאפט? האָט ניט די פאנטאזיע מעהר אנהענגער, מעהר חסידים ווי דער קאלטער פערשטאנד? נעהמט אלע נאציאנען און זאגט אויב זיי האבען ניט אין זיך מעהר רעליגיעזע מענשען ווי וויסענשאפטליכע, און אויף וואָס בערוהען אלע רעליגיאנען אויב ניט אויף פאנטאס־טישע מעשיות? די בעשאפער פון גלויבענס און זייערע תלמידים זיינען געווען די גרעסטע פאנטאסטען, זיי האבען געזעהען מערק־ווירדיגע וויזיאנען; זייער פאנטאזיע האָט געארבייט טאג און

די אַרעמע, בלייבע, הונגעריגע צוהערער אין דעם זאַא׳ הערען די וואונדערבארע שילדערונג, זיי פערגעסען אָן זייער איצטיגען עלענד און יאַמער; פערגעסען וואו זיי זיינען. דער גאנצער, אוג־גליקליכער, דערשלאָגענער, פער׳צרה׳טער און פערזאָרגטער פובליקום פערזעצט זיך אין יענער שמייכלענדער לאגע, אין יענעם העלען האַרמאָנישען לעבען. יעדער בליק שטראהלט אויף, יעדער אויער איז אָנגעשטרענגט צו הערען די צוקונפטס־מוזיק, יעדעס האַרץ פאנגט אָן האַסטיגער צו קלאפען, די צוקונפט לעבט, זי אָטהעמט מיט האַפנונג און בשמים, זי געהט, זי קומט, זי נעהנטערט זיך, זי ערשיינט, זי איז דאָ! זי איז דאָ! דער חלום איז מקוים, ער איז א פאקט; זיי בעגריסען איהם, זיי קעמפפען פאר איהם, זיי זיינען גרייט פאר איהם צו שטאַרבען!...

אָ, הייליגע פאנטאזיע! אָ, הימעלשע אייגבילדונגס־קראפט! אָ, געטלייכע פאַנטזיע!

דאָך לייכטזיניגע מענשען, שוטים און לצים, וואָס קרימען זיך אויף דער פאנטאזיע, אויף פאַנטישע פאַרשעטלונגס־קראפט, וועלען אָבלאכען פון דעם ערהאבענעם צוקונפטס־בילד אויף דער פערוואס־לונג פון פראָלעטאריער. זיי וועלען מאכען א שמוציגע קאריקאטור און פאַרשטעלען דעם גרויסארטיגען רעדנער פאר א צוטראָגענעם, וויליגען, משונה׳דיגען פאנטאזיאָר און דעם גאנצען עולם פאר משוגעים.

די אונטערשטע שורה איז, זייט פאַרזיכטיג מיט אייער בעלייידיגען די פאנטאזיע און בעטראכטען איהרע ליעבלינגע אלס געריהרטע מחות. די גאנצע וועלט מיט איהר בעשאף איז ניט מעהר ווי א פאנטאזיע פון א בעהאלטענעם טרוימער. די נאטור אליין פאנגט אָן צו טרוימען ווינטער פון דעם קומענדען פריהלינג, זאנסט וואלט זי ניט געקענט פארטיג ווערען. דער פארמער וואַרפט אריין זיינע זריעה אין דר׳ערד איבער ווינטער, ער זיצט אויף זיין פערשנעעטעם פעלר און פאנטאזירט פון די קומענדע בליהונג, פון

אידעע. זייגע שיך זיינען אויסגעדרעהט; זיינע אונטערשטע, במחילה, שטארק אבגענוצט; זיין רעקל איז טאנדעטנע און ערטערווייז צודריבעלט; ער איז אפשר ניט זאט אויך. ער איז אבער פול מיט התלהבות, מיט רוח הקודש, זיין גוף איז פערדעקט מיט ארעמקייט, אבער זיין נשמה שימערירט אין דעם פלאם פון העכערע וועלטען. ער שטעהט און שילדערט די פערגניגענס, די ברייטקייט, ליכטיגקייט און צופריעדענהייט פון די צוקינפטיגע געזעלשאפט, וואס איז נאך דערווייל ניט מעהר ווי א חלום, א פאנטאזיע. אין זאל, וואו ער רעדט און היצט זיך, איז דונקעל, פערשטיקט און ברודיג, אבער זיין פראפעטישער געדאנקען־בליק איז פערטיעפט אין דער ווייטער צוקונפט, און פונקט ווי דער פראנצויזישער פאעט־פילאזאף, וואלטער, האט זיך געקענט אין מיטען ווינטער בעגייסטערן פון פריהלינג און איהם בעשרייבען מיט אזא קראפט, פונקט ווי אין מיטען מאי, אזוי שילדערט דער בעגאב־טער רעדנער די בליהענדע קווייטען פון דעם פריהלינג פון דער צוקינפטיגער געזעלשאפט. ער זעהט יענע גליהענדע רויזען דורך דעם טיעפען שנעע, דורך דעם קאלטען, הארצלאזען ווינטער פון דער איצטיגער אונמענשליכער ארדנונג, מיט די הייליגע פארשטעלונגס־קראפט פון א בעגייסטערטען פאעט שילדערט ער א נייעס לעבען, וואס דארף נאך קומען, און די צוהערער אפלאדירען. דער גאנצער זאל איז פול פאנטאזיע, פול הימלשע התפעלות; פול גליק און נחת. דער רעדנער ווייזט מיט זיין פאנטאזיע־פינגער ווי זאטע, צופריעדענע און פרעהליכע בחורים און בתולות טאנצען אין די פרייע, שטאדטישע לוסטגערטנער, אונטער חופות פון בלומען און גרינע, בליהענדע צווייגען; ווי די פרייע שטאדט־קאפעליעס פון געבארענע קינסטלער שפיעלען קלאסישע מוזיק־שטיקער און ווי די נעזאנג־פויגעל, וואס רייכע הולטאיסקע ספארטס האבען ניט אוים־געשאסען פאר פלעזשור, גיסען אראב זייערע זיסע, העלע טריללערס פון די צווייגען.

פון די קעטסקילס

די פעטע זאנגען און פוּלע זאשיקעס. אריינלענגען א קאַרטאָפּעל אין דר׳ערד איז א פאַנטאזיע. דאָס איז די פאַנטאזיע פון אייביגען „ווערען" און „זיין", די פאַנטאזיע פון פּראָגרעס. די פאַנטאזיעס פון ה י י נ ט זיינען מעהרסטענס די ווירקליכקייטען פון מ א ר ג ע ן און די, וואָס שטעקען ארויס א שווארצע צונג די פּאָעטען און פּראָפעטען פון דער מענשהייט, וועלען פערשווינדען ווי א רויך אין דעם תהו ובהו פון זייערע אייגענע אומגעלומפּערטע לצנות. דער נביא יחזקאל מיט זיין פאַנטאַסטישע „מעשה מרכבה", וועלכע ווייזט איהם גאָט אליין אין זיין גאנצע מאיעסטעטישע ערהאבענהייט, לעבט און וועט אייביג לעבען, אבער די „טמא שפתים", די „אונרייניע לעפצען", וואָס האבען דיעזע הימלישע וויזיאָן, דיעזע געטליכקייט פערשפּאָטעט, איבערגעקרימט און בעלידיגט, זיינען אבגעמאקט און פערגעסען.

די שטרעבענדע מענשהייט פאַנטאזירט, זי האָט א גוואלדיגע פּאָרשטעלונגס־קראפט און וועה איהרע פערלאבער און צינישע בעלידיגער!

פון די קעטסקילס

בעאַבאַכטונגען זייענדיג אין דער אויזענבאַהן.

די רייזע פון ניו יאָרק נאָך די קעטסקיל־בערג איז מעהר ווי אינטערעסאַנט. זי איז בעגייסטערענד. דער וועג איז סך הכל א צוויי, דריי שעה מיט'ן שנעלצוג, אבער מען זעהט אזוי פיעל, אז די בליקען ווערען מיעד פון ענטציקונג.

וואָס וויטער מען איז פון די „וואַלקען־קראצערס" און פון די אומגעלומפערטע טענעמענט־הייזער, וואו מען האָט זיך צו קראצען, האָט מען אלץ מעהר וואָס צו בעוואונדערען אין דער נאטור.

אייזער מען זעהט זיך ארום סאָפעט אריין דער אייזערנער פערד צוויישען די גרינע גיגעלניקעס, וועלכע ער שרעקט א האָאר ניט איבער. ער האָט ביי זיי א פנים פון א זשומענדע פליעג. זיי זיינען צו שטאַלץ איהם צו שענקען די קלענסטע אויפמערקזאמקייט. ער בלאָזט זיין הויסען אָטהעם אין דער לופט, פייפט און שרייט: „טרעט אָב, מאכט א וואַרע"! פון זיין שוואַרצע שטאַהלענע נאָז זעצען רויך־וואָלקען פלאָמען, אָבער די פעלזיגע ריעזען הערען זיך גאָר ניט איין און גלאָצען קאַלטבלוטיג אין די הימלען.

שרעק און געטליכקייט שיסען פון זייער הויך און אלץ פערליערט זיך אין זייער פּחדים'דיגע שוידער נאָהענטקייט.

זייערע בערד זיינען וועלדער און זייערע הערצער — פעלזן און אייזען; זייערע קעפ — גראַניט און זייערע טורבאַנען — די וואָלקען פון די הימעל־סטעפּעס; זייער שפּיי — וואַסער־פאַלען און זייער וואונק — דער קאַנצערט פון די דונערען. זיי טרייסלען זייערע צעפ און דעמבעס פאַלען, אויסגעוואַרצעלט לייענען זיי ווי ארויסגעאקערטע דערנער.

אין מיטען־דערינען דערזעה איך פון ווייטען עפּעס וויסעס. א וויסער פּלעק אויף א גרינער לאָנקע.

ווי שעהן אוז ווי אויסער אָרדנונג!

זאָל דאָס זיין א שטיק בליהענדע רעטשקע? א וועלדעלע מיט יונגע, זיל־בערהויטיגע בעראָזקעס? א לאָגער פון וויסע טויבען, אָדער א פּאָס ניט צוגאַנגענע שנעע פון לעצטען ווינטער? — אויף די בערג איז קאַלט.

אָט האָט שוין דער לאָקאָמאָטיוו דעריאָגט און איבערגעיאָגט די וויסקייט, — דאָס איז א בית־עולם, מיט וויסע צוקאָפּענס־שטיינער. דאָס לויגען אויף א בערגעל די, וואָס זיינען געשטאָרבען אין טהאָל...

עס האָט מיר דערלאַנגט א קלאַפּ אין האַרצען; וועה! אין די בערג שטאַרבט מען אויך און איך פּאָהר דאָרט זוכען לעבען!

די גרינע פעלזען־ריעזען האָבען מיר פּלוצלונג אויסגעזעהען ווי קאַרליקעס: ניין! זיי זיינען ניט דאָס, וואָס זיי שיינען צו זיין.

די פּרייע, לופטיגע בערג האָבען זייערע קברים פונקט ווי די ענגע, שטיקענדע שטאָדט־גאַסען. וועו די צייט קומט אָן, פערפעהלט דעם מענשען אָטהעם אין די קעטסקיל־בערג, פונקט ווי אין עסעקס סטריט. די ים'ען זויער־שטאָף, וואָס שטראָמען אַרום און אַרום קענען ניט ערפרישען און אויפהאַלטען אַן אָבגעלעבטען לעבען.

דער שנעלצוג לויפט דערווייל פּארבי נאָך א בית עולם. איך קעהר זיך אָב פון פענסטער און קוק זיך ארום אויף מיינע מיט־פּאָהרער, די לעבענס־זוכער, אויף זייערע אונבעזאָרגטע, צופריערענע געזיכטער, אויף זייערע רוהיגע, שמייכלענדע מינעס. נעבען מיר איז געזעסען א יונגעס מעדכען, וועלכע איך האָב די נאַנצע צייט כמעט ניט בעמערקט. זי איז געווען אָבגעקעהרט פון פענסטער און האָט געלעזען אַן ענגלישען בוך. מיינע גערַאַנקען זיינען ניט געווען איהרע. ניט עס האָבען איהר געקימערט די גרינע בערג און ניט די וויסע מצבות. זי האָט געלייענט א ראָמאַן און האָט דאָרט

די רעלסען ציהען זיך דורך זייערע שטיינערנע ריפען, אבער זיי פיהלען דאס נים. איבער זייער מעכטיגער הויך פליגעלט די קראה פון דער ווילדערנים און צו זייערע וועלטען־שטארקע פים קנייטשט דער האדסאן זיין זילבערנעם שטערען.

ווער קען בלייבען רוהיג אין א רייזע דורך די קעטסקילס?

איך זיץ אין וואגאן און קוק דורכ'ן פענסטער. דאס מענשליכע אויג איז דום געוג צו גלויבען, אז די בערג לויפען פארביי, אז דער האדסאן אנטלויפט, אז די שהנסטע לאנדשאפטען אייליען אוועק. דאך, דער פארביילויפענדער איז דער מענש. דאס לויפט זיין צוג, זיין ציוויליזאציע, זיין בעגייסטערונג, זיין התפעלות. די בערג שטעהען אויף אן ארט, אין תהום גרונטעוועז זייערע פונדא־מענטען און זייער בעשטאנד איז אייביג.

איך קוק דורכ'ן פענסטער און שטוין איבער די אייביגע גבורה פון די בערג, וואס קייטלען זיך אזוי מערקווירדיג זעלטען איינע אין די אנדערע. ווי קונסטרייך, ווי געניאל זיי וואקסען ארוים איינע פון די אנדערע! ווי זיי זיינען צונויפגעקניפט איינם מיט דאס אנדערע! דאך איז יעדער בארג א זאך פאר זיך, ערהאבען אויף זיין אייגענעם חשבון, שטאלץ, צום בעוואונדערען, אין זיין אייגענע פרעכטיגקייט.

און פון צווישען די בערג שמייכלען ארוים שהנע טהאלען מיט הייזער. די גרינע וויזען לעבען מיט בהמות, מיט ארבייטענדע בויערען. ווי פליגען זהען זיי אוים געגען די ווילד־בעוואקסענע קאלטונעוואטע בערג.

מיין הארץ, מיין נשמה, מיין גאנצער „איך" איז פול מיט הייליגע בעוואונדערונג: ווי גוט איז דא צו זיין! ווי ריין און שהן, און תמימות'דיג עס קראנצען זיך דא די טעג און די יאהרען אין דעם זוניגען בוקעט פון לעבען! דער אייביגער ריח פון געבענשטע נשמה־געווירצען טראגט זיך דורך ליכט און עטהער פון אלע זייטען...

בערג־סימפאָניע. די בוימער פון אויבען זיינען די נאָטען געזונגען פון דער נאָטור אליין.

איך זיץ און האָרך די אייביגע מוזיק. איך בעטראכט די העכסטע בערג — די אויבערשטע „צע" און די טיעפסטע טהאָלען — די אונטערשטע „דא". וועלכע הויבע טענער און וועלכע אונטער־שטע! — ווי ערהאבען און ווי טיעף!...

אומזיסט, דו אייזערנער פערד! מיט דיין קרעכצען און הירזשען וועסטו גאָט'ס קאָמפאָזיציע ניט פערטומלען. דו ביזט אויך א שעהנע שטיק נשמה־ארבייט, אן אייזערנע סאָננעט, אָבער ניט אזוי הערליך ווי די סימפאָניע פון די בערג.

שא! די געטלעכע אקאָרדען קומען אליין נעהענטער, זיי גרייכען מיר דעם אויער. איך הער ניט מעהר דעם שווערען גאנג פון צוג, איך הער נור די הימעלשע מעלאָדיע פון די וועלדער, דעם נגון פון די בערג. מיין גייסט איז אָננעפילט מיט די אייביג־לעבעדינע טענער פון די ערקווייקענדע קעטסקילס.

געפונען אלץ, וואָס איהר האָרץ האָט געלוסט. אין די ראָמאַן־צייט פון לעבען פילאָזאָפירט מען ניט און מען זוכט ניט קיין גרינע לאַנדשאַפטען פאַר בעגייסטערונג — מען טראַגט זיי אין הארצען. אין די געפיהלען בליהען זיי. די העכסטע קעטסקיל־בערג שטאַרען דאָרט אין זיבעטען הימל אַריין. פון די דעמבעס, וואָס וואקסען אין די וועלדער פון די יוגענד־בערג, בליקט ניט אַרויס דער שוואַרצער שאטען פון מויט, די ליעבע איז שטאַרקער ווי דער בית־עולם, קיין גריבער שרעקען איהר ניט, די יוגענד־זון איבערשטראַהלט זיי און בעגיסט זיי מיט ליכט און בלומענדופט. אפילו די נאַכט שרעקט איהר אויך ניט.

די שעהנסטע נעכט זיינען די ליעבעס־נעכט. די ליעבע איז מחדש די שעהנסטע לבנה און דורך דעם גרינעם דאָך פון איהר סוכה זעהען זיך די העלסטע שטערען.

איך האָב א קוק געטהאָן אויף מיין לעזענדע, יונגע נאכבארין און האָב וויעדער א קוק געטהאָן דורכ'ן פענסטער. דער געגענד איז פול מיט גלאַנץ און צויבער. די בערג זיינען דאָפעלט שעהן און קוקען אוים אזוי נאַיוו, אזוי נשמה'דיג! פון וויטען זעהט זיך א ניי הויז, די ברעטער זיינען נאָך ניט אָבגעפארבט, דער רויטער ציענגל־קוימען איז פריש, עס האָט נאָך דורך איהם קיין רויך ניט געצויגען און קיין שטאַרקע ווינדען ניט געוואַיעט. שעפסען פיטערן זיך, א הינטל בעוואכט זיי.

א הערליכע אידיליע!

וואָס זיינען די בערג שולדיג וואָס מיר שטאַרבען? ווי שעהן, ווי מאיעסטעטיש זיי שיינען אין דער גאַלדענער זון פון מיטאג־צייט!

גאָט! וואָס פאַר א הערליכע פאַעזיע דו האָסט געשריבען אין גרינע בערג! פעלזען געבראָכסטו אלם בוכשטאבען און קלייניע שטיינדלעך אלם נקודות.

נור, ניין! דאָס איז קיין שיר, דאָס איז א גרינע, מעכטיגע

אז זיי זיינען אויך בעניימטערט פאר דער אידעע צו שטייגען אויף די בערג.

מיר זיינען ארוים באלד נאך פריהשטיק.

דער הימעל איז געווען טיף בלוי. וואו־ניט־וואו זיינען געשוואומען קלאר־ווייסע וואלקענדלעך, וואס האבען געבלישצעט אין די נאלדענע שטראהלען פון דער זון, ווי גלאנציגע שטיקער פּערל־מוטער. די בוימער האבען זיך באלד גע'סוד'עט, באלד געווען פערטראכט, ווי זיי וואלטען ערווארטעט א בשורה פון די בערג. עם איז געווען ווארם אבער ניט שטיקענד. פריש, פרישע לופט האט געווהט פון טויזענד לאנקעס, — עס איז געווען א הערליכער מארגען!

איך האב זיך גוט אונטערגעגארטעלט, האב גענומען א בארג־שטעקען אין האנד, א שטעקען מיט א שארפען שפיץ, אריינצו־שטעקען אין דער ערד אום זיך אבצושפּארען און זיכערער צו קריכען ארויף. אויף זיך האב איך גענומען א רייזע־טאש מיט א שפּאקטיוו און א שטיק ברויט און בין געגאנגען.

מיינע מיטגעהער האבען דוקא געזוכט אן אויסגעטרעטענעם וועג אין די בערג, איך האב אבער געוואלט גהן דארט, וואו קיינער האט נאך ניט גטרעטען.

וואס העכער מיר זיינען געגאנגען אלץ מעהר האבען מיר זיך פערמאטערט. א פּאאר אונערפאהרענע יונגע לייט, וואס האבען געמיינט אז קלעטערן אויף די בערג איז א קינדער־שפּיעל, האבען זיך צוריקגעקעהרט באלד ביים אנפאנג, א פּאאר האבען זיך צוריק־געקעהרט פון העלפט וועג. איינער, א נערוועזער יונגערמאן, האט זיך דערשראקען פאר די הויך, האט געמאכט א פאלשען טריט, זיך א גליטש געטהאן און איז ארבעפאלען אין טהאל. מען האט איהם נאך ניט געפונען. אנדערע זיינען געוואלרען הונגעריג, קיין טרוקען ברויט האבען זיי ניט געוואלט עסען און זיינען צוריק ארונטער אונטען.

אויפֿן שפּיץ בּאַרג

איך האָב שטענדיג געגאַרט אַרויפצוגעהן אויף א הויכן בארג, יא, אַרויפצוגעהן א ל י י ן; אַרויפצוקריכן, זיך אַרויפדראַפענען, אַרויפמאַטערן מיט אייגענע קרעפטן, אָבער ניט אַרויפפֿאָהרן.

איך האָב שוין אמאָל פֿרובירט בעשטייגן א בארג דורך פּרעמדע כחות, דורך די געפּעליגע הילף פון גוטע, שטאַרקע פערד. עס איז ניט שלעכט געווען, אָבער גוט אויך ניט: איך האָב אלץ מורא געהאַט א פערד זאָל זיך ניט אויסגליטשען און אויסקאַהרען מיין וואָגען. איך האָב געמוזט זיצען און גאָט בעטען פֿאַר די פערד, זיי זאָלען זיך חלילה ניט פערבעזערן, ניט א בריק טהון און מיך ניט אַרויסווארפען.

איך האָב געהערט פון ערפֿאַהרענע לייט, אז דער בארג איז צוויי מאָל אזוי אינטערעסאַנט וועו מען דערגרייכט זיין שפּיץ אליין, און איך האָב מיך בעשלאָסען אַרויפצוקלעטערן אויף איינעם פון די העכסטע קעטסקיל־בערג.

מיר איז ניט אזוי שטאַרק נוגע געווען דאָס קריכען, דאָס דראַפען זיך, ווייל ווי מען פערשטעהט, גיט דאָס קיין געזונד ניט צו. מען ווערט מיעד און אויסגעמאַטערט, און ווען מען קומט שוין גאָר אַרויף אויבען, קען מען זיך קוים האַלטען אויף די פּיס.

מיך האָט זעהר שטאַרק געארט, וואָס עס טהוט זיך אויפֿן סאמע שפּיץ פון בארג; ווי מען פיהלט אז מען איז שוין אַרויפֿגעקראָכען אין דער הויך?

אליין איז מיר געווען עפּעס אומעטיגלעך אזא אונטערנעהמונג צו מאַכען, עס זיינען דערפאר מיט מיר מיטגענאַנגען מאַנכע טשיקאַווע מענשען פון מיין האָטעל, וואָס האָבען מיר פערזיכערט,

דער דונער האָט געהילכט איבער די בערג און דער בליץ האָט אלע רגע געצוקט און צוגעלויכטען מיין דונקעלען וועג.

אָפט פלענט זיך מיר דאכטען, אז עס ציטערט דער באָדען אונטער מיינע טריט; אז אָט כאפט זיך ארויס א גייסט פון צוויישען די שוואַרצע בוימער און טהוט מיר וועה; אז אָט, אָט גליטש איך מיך אוים. אָבער דאָס זיינען בלויז געווען שרעק־פאנטאזיעס. אונטער מיין פוס איז געווען פעסטער גראניט; מיין וועג — אייביגע פעלזען.

מיט איין מאל איז דאָס געוואָרען שטארק קאלט. עס האָט געגומען פייקלען אין די בלעטער און קלאפען אין די צווייגען און איך האָב דערפיהלט טראָפענס קאלטע וואסער אויף מיין האלז — עס האָט גערעגענט.

דאָס איז געווען איינע פון די זעלטענסטע פאַרשטעלונגען. דער דונער, דער בליץ, דער שלאַנג־רעגען און די אימה'דיגע געשרייען פון ווילדע, בעהאלטענע בערג־פויגעל איז געווען א קאָנצערט, וואָס איז פרעמד אין די טהאָלען.

איך האָב פערשטאַנען, אז עס איז שוין ניט פריה.

— ווי שפעט איז דאָס? — האָב איך א פרעג געטהאָן.

קיין ענטפער.

ווי פון א חלום בין איך פלוצלונג אויפגעשפרונגען.

ערשט נעבען מיר איז קיינער ניטא, איך געה די נאנצע צייט אייגער אליין, אהן פרוינד, ניטא צו מיר קיין חבר. נור ווייט, אבגערוקט פון מיר, האָבען זיך דורך די בוימער בענוענט ווי שאטענס די לעצטע צוויי פון מיינע בעהארצטע נאכפאלגער. זיי האָבען זיך ניט צוריקגעקעהרט און זיינען געגאנגען מיט מיר ביז צום שפיץ.

דער וועג האָט אנגעהויבען ווערען העלער, די בוימער זיינען נעווּאָרען שיטערער, זעלטענער, מיינע פרוינד האָבען זיך נענומען

איך בין געגאנגען.

וועז איך בין געווארעז מיער, האָב איך ארויסגעלאָזט מיין שארפען שטעקען אין דר'ערד אוז זיך אביסעל אָנגעלעהנט. טרוקען ברויט האָב איך געגעסעז אוז פערטרונקען די רייגע וואסער פוז די בערג אוז האָב אלץ געשפרייזט ארויף, העכער, העכער, צום העכסטען אָרט, צום שפיץ פוז בארג.

די געדיכטע, צופלאָנטערטע געוויקסען אוז דערנער האָבען געמאכט שווער דעם גאַנג; די פערצווייגטע בוימער האָבען קוים געלאָזט דורכקוקען צום הימעל. וועז איך האָב דערזעהן א שטיקעל הימעל, איז ער געווען שווארץ, פערוואָלקענט. עס איז געווארען קיהל. פלוצלונג האָט עס דערלאַנגט א בליץ דורך די ווילדע דונקעל־הייט, באלד האָט דאָס גענומען רוישען אין דער לופטען, ווי מען וואלט דארט געמאָלען אין זשארנעס; ווי שווערע מיהל־שטיינער וואלטען זיך געריבען איינע אן די אנדערע. גליך האָט דאָס געטהאָן א קלאַפ אוז א צוק דורכ'ן פינסטערען וואלד.

דער בליץ האָט געטראָפען א פעלז אוז האָט איהם צושפאָלטען, באלד האָט ער אויסגעוואודצעלט א מעכטיגען בוים אוז איהם דער־לאַנגט א ציה אויס אין זיין פולע לענג איבער אנדערע בוימער אוז בוימלעך, וואָס ער האָט געקריפעלט מיט זיין מוראַ'דיגען פאַל.

וויעדער האָבען זיך מאַנכע פוז מיינע בעגלייטער אומגעקערט צוריק אוז האָבען מיך אויף צוריקגערופען, אבער איך האָב זיך אויסגעלאַכט. איך וויים, אז דער טהאָל האָט אויך זייגע געפאהרען, איך וויים, אז עס דונערט אוז בליצט אונטען אויך, אויב חלילה יא א סיבה, טו זאָל דאָס מיך כאָטש טרעפען אין דער הויך, וואו איך וועל שטארבען וויי משה רבינו — אויפ'ן בארג.

אמת, עס איז געווען שרעקליך, אָבער שעהן. אונטען איז אזא סצענע גיט אזוי שוידערענד ערהאבען.

אוז די גרויסארטיגע הימעל־שטיפעריי האָט ניט אויפגעהערט:

ניט זעהר ברייט, און איך האָב מורא געהאַט איך זאָל אין די אָנקומענדע דונקעלהייט פון אבענד חלילה ניט ארונטערפאַלען.

אין לעבענס־געפאַהר בין איך געשטאַנען אויפ'ן קאָפּ פון העכסטען בארג און נעקלערט אויב עס האָט זיך געלוינט.

א צווייטען מאָל וואָלט איך שוין ניט וועלען דאָס זעלביגע דורכמאַכען.

נעהנטערען צו מיר און צוזאמען האָבען מיר דערגרייכט דעם העכסטען באַרג.

אויבען האָבען מיר אַביסעל גערוהט, זיך ארומגעקוקט, אָבער עס איז ניט געווען וואָס איבעריגס צו בעמערקען. מיר זיינען אַלץ געווען אויף דר׳ערד. די זעלביגע זאַמד און שטיינער, נור אנשטאָט צו לִיעגען אונטען, לִיעגען זיי אויבען. מוראַשקעס, ווערים, שפּינען, וואָס קריכען אין דער הויך. אויף אַ שטיין זיינען געווען אויסגעקריצט נעמען פון מענשען. סמנים, אז אימיצער האָט שוין בעשטיגען די הויך, אז מען איז שוין דאָרט געווען פריהער פאַר אונז.

— ניט כדאי געווען צו קריכען אַ גאַנצען טאָג, — האָט איינער בעמערקט.

— ניטאָ וואָס צו זעהן, — האָט צוגעזעצט אַ צווייטער.

איך האָב אַ קוק געטהאָן אין דער הויך. מיר זיינען נאָך אַלץ ווייט, ווייט פון הימעל. מיר שטעהען טאַקע גוואַלדיג הויך, אָבער אַלץ אויף דר׳ערד.

וועז איך האָב אַראָבגעקוקט אונטען, האָט מיך אָנגעכאַפּט אַ שווינדעל. איך האָב ערשט דערזעהען ווי הויך איך בין איבער די שטערבלִיכע, וואָס בעווענגען זיך אין די טהאַלען.

איבער פיער שטאַטען האָב איך פון מיין הויך אריבערגעקוקט. דער טייך האַדסאָן האָט געשיינט פון אויבען שמאַל ווי אַ ווייסע מאַשמע.

—ווי הויך און ווי ניעדריג מיר זיינען! — האָב איך געזאָגט צו מיינע פרייַנד.

די זון האָט אָנגעהויבען צו ווערען רויטער, פייערדינער. פון אונטער ווייטע, אונבעקאַנטע וואַלקען האָט געוואונקען מיט שאטען־העגר די אומעטיגע מנחה־צייט.

דער שפּיץ באַרג, אויף וועלכען איך בין געשטאַנען, איז געווען

וועלען באלד אנהויבען אליין צו פאלען אויף די קניע... סיידען אידען זאלען זיי אבקויפען און זיי פערוואנדלען אין עפעס אנדערש... אט די אלטע הינד גיבען נאך א מאל א האווקע אויפ'ן שוחט, אויפ'ן אידישען קצב, אויף דער שוהל, אבער מען הערט זיי ווי די קאץ. זיי האבען שוין קיין כח ניט און קענען ניט בייסען. אגב כאפען זיי ביי אידען א כשר'ן ביין און שטומען.

בין איך הייסט עם ווינטערדיג אנגעטהאן און מאך א מארגען־שפאציער דורך דעם דערפעל.

עס איז נאך גאנץ פריה, בעגינען. די אידישע העהנער קרעהען און איך הער זיך איין און קוועל... זיי קרעהען „שירה", יעדער האהן אויף זיין בערגעל מיסט...

די לופט איז ריין, פרישׁ, קרעפטיגענד.

די נאכט אנטלויפט פון די בערג. שוואַרצע ריעזען, וואם גרייכען מיט די קעפ אין די וואלקען, שפרייזען אוועק און פער־לירען זיך הינטער די וועלדער און עס דערזעהען זיך גרינע בוימער, א ווייסער אטהעם הויבט זיך אויף פון די טיעפע גראזען און בלעטער־קוסטען און שטייגט צו די בערג. דער מארגען עפענט אלץ מעהר און מעהר זיינע לייכטיגע אויגען,— עס איז יונגער טאג אומעטום.

אזוי ווי גאט האט אבער בעשאפען די קעטסקיל־בערג מיט דער אייניציגער כונה, זיי זאלען מאכען די אידישע זומער־בארדער אפעטיט צום עסען, האב איך געהענדיג אויך אנגעטראפען אירען און אידענעם, וואם זיינען ארויס כאפען א בעגינען־נאנג אין דער פרייער שמעקעדיגער נאם, אום ניט צו פערשעהמען דעם פריהשטיק און געבען צו פערשטעהן די איינענטהימער פון די האטעלען זיי זאלען ניט זשאלעווען „גאט'ס גאב" און זאלען דערלאנגען צום טיש וואם מעהר...

איך, אלס אידישער שרייבער, בין געגאנגען בלויז צולויב בעגייסטערונג. אפעטיט האב איך ברוך השם מיטגעבראכט פון

די קעטסקילס פון דער צוקונפט

(א פאנטאזיע אין די בערג)

דאס איז א תמוז־מאָרגען אין די קעטסקיל־בערג.

אָנגענעהמען אין א דיקען, וואלענעם יאק און מיין ווינטערדיגען אויבערראק, פערקנעפעלט אויף אלע קנעפלעך, גיעה איך מיר דורך דעם דערפעל, וואו איך פערברענג מיין וואקאציע.

מיט אייניגע יאָהר צוריק איז דאס געווען א גוי'שער דערפעל. די הויפט בעלי בתים זיינען דאָ געווען קאטוילישע גלחים. אויף איינעם פון זייערע הויפט־האָטעלען איז געהאנגען א וואַרנונג, אז „הינד און אידען וועלען ניט אַרייינגענומען".

מיט דער אויסנאהם פון דעם האָטעל־אייגענטהימער'ס הונד און דעם איד יעזוס קריסטוס, נאטירליך. זיי האָט מען דאָרט יא אריינגעלאָזט.

איצט איז דער דאָזיגער דערפעל איינער פון די בעוואוסטע אידישע זומער־פלעצער. אידען האָבען דאָ א שוהל, א שוחט און גוטע שמאלץ־הערינג.

די האָטעלען זיינען „סטריקטלי כשר". אלץ איז אידישלעך, לויט דער תורה, ווי גאָט האָט געבאָטען. שבת רוהען זיך דאָ אויס די אידישע פערד, דיענסט־מוידען, די אקסען און די עזעל... פונקט ווי עס איז פערזאָגט אין די „עשרת הדברות".

פון יענעם אנטיסעמיטישען האָטעל־בעל הבית איז שוין קיין זכר ניטא. דער „זשארגאָן" בעהערשט די בערג. מאנכע אלטע, בעזע הינד זיינען נאָך איבערגעבליבען. זיי בילען גוי'איש און דרעהען מיט די עקען ארום דעם לעערען האָטעל און די לעדיגע קלויסטערס, וואָס האָבען ניט ווער עס זאל אין זיי קומען קנייען און

און קוועלען און זאָגען אונטער, לערנען זייערע יורשים און יורש׳טעס די תורה פון הולטאיסטווע און פערבראכען.

איך גיי אין שול.

מאנכע קאָרטען זיינען שוין האלב בעגראָבענע און פון מאנכע זעהט מען נור קוים ארויס, וואָס זיי זיינען אמאָל געווען. אָט קוקט ארויס פון דר׳ערד א „שיפעטע זיבעטעל", א „צעהנטעל דימענט". אָט ליגט האלב אין דר׳ערד א „קעניג", אָט א „קעניגין". אָט שפרייט זיך א טויזענד־קרייץ איבער א בלום...

מיר ווערט ניט גוט קוקענדיג. א חלשות שלאָגט מיר צום האַרצען. ווער רעדט שוין פון בעגיינסטערונג.

איך גיב א קלאָר: ווי וועט דאָ אויסזעהען, למשל, אין א פופציג יאָהר ארום, ווען די קאָרטען, וואָס זיינען איצט צוזעעט און צו־שפרייט איבער אלע גערטנער און פעלדער, וועלען אָנהויבען צו שלאָגען ווארצלען אין דער ערד און וועלען אָנפאָנגען וואקסען און קוועלען?

און אזוי קלערענדיג קומט איבער מיר עפעס ווי א כשוף און איך דערזעה האסטיג א גאנץ אנדער געגענד, יא א גאנץ אנדער דערפעל, אלץ ארום מיר איז פערענדערט.

וואו איך וואַרף נור א בליק, וואקסען קאָרטען־בוימער. די בערג זיינען פון קאָרטען, די בהמות געהען אום אויף די לאָנקעס און קאיען קאָרטען, יעדער כשר׳ער האָטעל, יעדער אידישער „קאטעדוש" (זומער־היים) איז ארומגערינגעלט מיט א קאָרטען־סאָד; עס חנ׳דלען זיך בלומען־גערטנער פון בליהענדע קאָרטען, עס וואקסען „פינאָקעל־קווייטען", „פויקער־קוסטען", „פישע־פיישע בלעטער", „סטאָם־וואזאנען", „זעקס־אוון־זעכציג בוימלעך" און אנדערע קאָרטען־צאצקעס, און אידישע „אלגעריטניקעס" זיצען, קוקען זיך איין און קוועלען. די אידישע שוהל איז ארומגעפלאנצט מיט „טייז" און „צעהנטלעך".

עס איז אידיש־אמעריקאניש. א קינר הויבט אן וויינען, רייסט

ניו יאָרק... איך האָב איהם דאָ מורא געהאַט צו רייצען אום איהם ניט צו מאכען א בעז האלז, דען וואָס טהו איך אזא צולאָזענעם אפעטים, וועז ער קומט חלילה מיט מיר צוריק אין שטאדט?

און א זומער־מאָרגען אין די בערג איז בעניימסטערענד. די נאַטור איז איינפאַך, נאטירלעך. וואו מען וואַרפט א בליק איז גאַט און נשמה. עס שמעקט מיט קרייטעכער און פרישׂ־געשניטענע היי. מאנכע וויבאס און זומער־הייזער זיינען בעהאַלטען אין די גרינע בוימער, וואָס רינגלען זיי ארום, אז מען זעהט זיי קוים ארויס; מען וואַלט זיי אפשר פארביי־געגאנגען אונבעמערקט און גאָר פער־געסען, אז דאָרט ראַיען זיך מענשען, וועז ניט די שפיעל־קאָרטען, וואָס וואַלגערען זיך אום נעבען יעדער הויז, וואו עס וואוינען אידישע זומער־געסט.

אָט וואו א הויז, דאָרט צושאַטענע קאָרטען פאר'ן טהיר, פאר'ן טהויער, אויפ'ן טראַטואר און אויפ'ן גראַז ארום. מען געהט אין גאַס ביז איבער די קנעבלעך אין קאָרטען.

קאָרטען — דאָס זיינען די איינגיצע בלעטער, וואָס די אויפ־געקומענע, איינגעוואַנדערטע, פרישׂ־געבאַקענע גבירים, די פער־שיעדענע שניידער: סתם שניידער, צושניידער, בייטעל־שניידער און אנדערע שניידער, קענען אויף אויסענוועניג. אָט וואו א אידי־שער האַטעל דאָרט א קאָרטעוועניע. פון פריה ביז שפעט אין דער נאכט איז דאָס טעשיל קאָרטען דער איינציגער ליעבלינג, דער אויג־ציגער פריינד פון אבגעפרעסענע מענער, פרויען און קינדער. דאָס אויג ווערט אזוי צוגעוועהנט צום קאָרטען־שפיעל, אז וועז מען טהוט פלוצלונג א קוק אויף די בערג דאכט זיך אז זיי שפיעלען אין קאָרטען...

גרופען קליינע קינדער, איינגעלעך און מיידעלעך זיצען און שפיעלען אין קאָרטען און ווערען דערביי אזוי ווילד, אויפגערעגט, פונקט ווי זייערע מאמעס און געברויכען א שפראַך, פונקט ווי זייערע טאטעס... און די טאטעס מיט די מאמעס שטעהען טאקע דערביי

די סודות פון שטאל

— מיסטער! זייט איהר שוין געווען אין שטאל?

מיט אָט דער דאָזיגער שאלה האָט מיך פלוצלינג איבערראשט און אָבגעשטעלט אויפ'ן ניכטערען ארצען א אידענע, א „באר־דערקע" פון דעם בעבאָרדעלטען אָדער בעבערדעלטען אידישען פּאַרם, וואו איך געפין זיך איצט — וועז איך בין ארויס אין פעלד בעגינען בעטראכטען דעם זון־אויפגאנג אויף די בערג.

איהר שאלה האָט מיך ווי בענאָסען מיט קאלט וואסער. איך האָב איהר אָנגעקוקט פערוואונדערט און בעליידיגט.

— נו, און איהר זייט שוין געווען אין שטאל? — האָב איך איהר געפרעגט. — איהר פּאסט דאָך דאָרט טאקע אריין ווי געוואונשען.

— שא! — האָט די אידענע מיך בערוהיגט — איהר בעליי־דיגט דאָך מיך. איך פרעג אייך בלויז אויב איהר זייט שוין געווען אין שטאל?

— און איך פרעג דאָך אייך אויך אויב איהר זייט שוין געווען אין שטאל? איהר האָט שוין דאָרט לאנג געדארפט זיין...

— איך מייהן אויב איהר האָט שוין געטרונקען מילך? — האָט די אידענע ערקלעהרט.

— מילך... אין... שטאל?... — האָב איך איבערגעשטאמעלט.

איידער איך האָב צייט געהאט וויעדער עפעס צו זאגען, האָב איך דערזעהן א מארש פון קריגלעך און גלעזער, און טעפּלעך פון כל המינים. גלייך צום שטאל האָבען זיי מארשירט. ס'היסט, די כלים זיינען אליין ניט געגאנגען, מען האָט זיי געטראגען, און די

מען אַב א „נייגטעל" און מען גיט איהם, זאָל ער זיך שפּיעלען... מיידלעך, וואָס קומען זוכען א „בעשערטען" אין די קעטסקילס, רייסען זיך אַב א יונגען, פּרישען „פּויער", א „דזשעק"... אַרום די גאַנץ רייכע האָטעלען וואָקסען „מלכים" און „מלכות" און עס איז „ליהודים"...

איך גיב א קוק אויף די נעמען פון די האָטעלען, ערשט זיי היסען שוין גאַנץ אַנדערש. איך וואָהן ניט מעהר אין „קעטסקיל האוז", נור אין „קאַרטען הויז". איך זעה לויטער נייע ערטער: „כשר פּאוקער וויו", „טויז־הערצען קאטערזש", „פּישע־פּיישע דעסטאַראַנט". די אַרטהאַדאָקסישע שוהל אליין היסט שוין אויך אַנדערש. אַנשטאָט „חברה ק"ק רודפי פּשע", איז זי נאָר רעפּאָר־מירט און היסט „טויז צלם"...

דער כלל, עס איז שעהן נעגוג! עס איז דאָ אויף וואָס צו קוקען. א האָפּנונג, אז אידען וועלען מאַכען לייט פון די אַלט־מאָדישע, טרפה'נע קעטסקילס. דער אָנהויב איז שוין געמאַכט...

דרעהען זיך נור ארום שטאל, וואו, זיי גלויבען, עס ליגט זייער אונשטערבליכקייט...

אויב דער שייגעץ אויף „מיין" פארם האָט אמאל אין זיין פינסטערען „קאפוסטא"-לאנד געזינדיגט נעגען אידען, האָט ער שוין זיין גיהנום אויף דער־וועלט, וועו ער דארף זיין א מעלקער אויף א כשר'ען פארם אין די קעטסקילס, פאר אמעריקאנער אידישע זומער־נעסט.

צום ערגסטען איז איהם צופריעדען צו שטעלען מאנכע בעלי בית'טעס, וואָס קומען ארויין אין שטאל מיט א פוריע און שטעהען אויף די מיסט אין דימענטענע רינגען און בריליאנטענע אוירינגלעך פונקט ווי ביי זיך אין דער חיים...

„מיין" פארמער'ס קיה זיינען מן הסתם א גלגול פון די ביבלישע פערזעהעניסען, וועמעס גאטזעליגע מאמעס עס האָבען זיך פערקוקט אויף די קאליטע שטעקלעך, וואָס אונזער עלטער־זיידע יעקב האָט ארויינגעשטעקט אין לבן הארמי'ס קארעטעס, אבצוליאפען דעם בלאָפער פון ארם נהרים אום צו פערמעהרען די צאהל פון אידישע בהמות... „מיין" פארמער'ס קיה זיינען אויך פון פערשידענע מאשצען און קאליטען — „עקודים נקודים וברודים" און יעדע בהמה האָט איהרע פאטריאָטקעס, פאטריאָטען און אידיאָטען, וואָס ווילען דוקא טרינקען אָט די מילך און קיין אנדערע.

א בראָנזוויליער „גביר'טע" האָט זיך איינגעשפארט, מען זאל פאר איהר מעלקען די שווארצע קוה. זי פלעגט קומען אין דער פריה און אין אבענד אליין אין שטאל מיט א קריגעל און היטען דעם שייגעץ, ער זאל חלילה ניט ארויינמעלקען אין דער בראָנזוויליער כלי א טראָפען פון אן אנדער קוה.

איין דוכאָוויצנער „אל־רייטניק" פון ניו יארקער „איסט סייד" האָט נעוואָרפען אן אויג אויף דעם גרויסען אויטער פון א בלאָנדע בהמה, און פלעגט קריכען אין שטאל צו באָפען ביי איהר א זופ. פון איהר אייטער האָט ער געצויגען זיין חיות...

אויגען, און פים און געדאנקען פון די געהער זיינען געווען געריכטעט צו איין פונקט, — צום שטאל פון די אידישע בהמות.

איך האָב קיין כלי ניט געהאט, דאָך האָב איך נאָכגעפאָלגט דעם כלל. „אל תפרוש מן הצבור", האָב איך געטראכט, און בין מיט דער גאנצער כנופיה מענער, ווייבער, ווייבלעך, אינגלעך און מיידלעך אַרויסגעקראָכען אין די אידישע מיסט. ביז איבער די קנעבלעך בין איך אַרויסגעקראָכען דאָרט, וואו א רוסישער שיגעץ איז געזעסען אויף א מילכיגען בויקעל און האָט אַרויסגעמאָלקען אין א כשר'ען עמער.

דאָס איז געווען די מילך־צייט, ווען די אידישע זומער־געסט קומען אין די אידישע שטאלען טרינקען כשר'ע מילך גלייך פון דער בהמה. געווענליך זיינען די דאָזיגע מילך־טרינקער יענע געסט, וואָס קומען אויפ'ן לאנד געווינען אין געוויכט און האלטען זיך רק פאר איינס אין איין בעטאפען אויב זיי זיינען שוין עפעס געוואקסען אין דער גרעב, און ווענען שוין מעהר.

מאנכע פון זיי ווערען אפילו שטארק פערגרעבט, יא, זיי ווערען זעהר גראָב, אָבער זיי זיינען א האָר ניט וויכטיגער ווי פריהער...

מאנכע פון אָט די זומער־געסט הויבען זיך שוין אָן צו בעטאפען ווען זיי זיצען נאָך אין אייזענבאהן, פאָהרענדיג נאָך די קעטסקילס. זיי קוקען דורכ'ן פענסטער אויף די בערג און זיי דאכט זיך, אז זיי דארפען שוין לויז מאכען א קנעפעל פון די תחתונים, אָדער א העקעל פון יאק. ווען זיי קומען אין אָרט, ווואו עס איז פאראן א וואָג, האלטען זיי זיך אין איין ווענען און שילטען דעם פארמער, די בהמות, די עופות, די בערג און די לופט, וואָס האָבען זיי ניט געגוג אָבגעפאשעט.

אויפ'ן פארם פערדאָרבען זיי זיך דעם מאָגען דריי מאל א טאָג, אָבער דאָס האלט זיי ניט אָב פון דעם אלטען כלל „רוק אין סנוק", און אזוי זופען זיי יויך און זופען מאגנעזיע, טרינקען מילך און טרינקען ריצען־אייל, שלינגען אייער און שלינגען פילען, און

דעם עמער מילך און איהר אַנגעמאַסטען אויפ'ן קאָפּ, צו זעהן אויב עס וועט איהר ניט קלייַדען שעהנער ווי איהר „נאָרד פּאָל"...

מוטערס, וואָס ווילען פעט מאכען זייערע „בייבים", געהען מיט זיי צוויי מאָל א טאָג אין שטאָל, אום זיי דאַרט צו געבען וואַרעמע, פרישׂ־געמאָלקענע מילך. א קלוגעס קינד האָט זיך גראָד איין מאָל צוגעקוקט פון וואַנען דער יון נעהמט די מילך און האָט זיך געעקעלט דאָס מעהר צו טרינקען... א שטאַדט־קינד, האָט דאָס געמיינט, אז מילך וואקסט אויפ'ן פעלד, אז אין די בערג רעגענט מיט מילכיגס, אָדער עס רינט מילך פון א קראַן. וועז דאָס האָט אָבער דערזעהן דעם אמת, האָט דאָס ניט מעהר געוואָלט געהן אין שטאָל טרינקען און האָט נור געפאָדערט „פלעשעל־מילך".

איצט געהען נור די עלטערען אין שטאָל; די קינדער געהען ניט...

מאמעס קומען מיט די עופה'לעך אין שטאל און נודען דעם יונגען יון, ער זאל זיי אריינמעלקען אין די גלעזער, אין די פלעשלעך. דער יון מעלקט און די רציחה קאבט אין איהם; מעלקט און מאכט רוסישע „מי שברך'ס"; מעלקט און איז „מזכיר נשמות" אויף רוסיש... מעלקט און פיהלט ווי צו מאכען א פאגראם...

דאס מערקווירדיגסטע איז, וואס דער שטאל האט אויך זיין „גרעפט", זיין כאבאר־סיסטעם.

ווער עס ווייל האבען כבוד אין שטאל: בעקומען די ערשטע גלאז מילך פון דער ריכטיגער בהמה, דער מוז געבען פדיון. דער שיגעץ קוקט מעהר אין די הענד ווי אין קריגעל. איהר קריגט נאר א שעהנערען „ברוך הבא", א פרעהליכערען „סקאצעל קומט", ווען איהר רוקט אונטער שוחד און קויפט אב דעם יון מיט עטליכע גראשען.

איין גביר'טע, וואס פלעגט ניט וועלען אבטרעטען פון שטאל און פלעגט זיך שפריצטען מיט נאוה איבער'ן מיסט און האט נור געזופט די מילך פון א בעשטימטע קוה — האט ניט פערשטאנען דעם סוד פון שטאל, אז מען דארף אונטערוקען דעם שייגעץ א „שטעבענים" און האט דערפאר געכאפט א ביטערע מפלה.

זי איז איינמאל אריין מיט א בריטקייט צווישען די קיה און האט זיך גענומען בייזערען. עפעס איז איהר דארט ניט געפעלען געוואָרען... ערשטענס איז איהר ניט אנגעשטאנען, וואס די דארפישע בהמות ווייסען ניט פון עטיקעט און שטעהען מיט'ן הינטען צו די זומער־גאסט און דרעהען זיך ניט אוים מיט די קעפ אפילו דאן ווען זי גאהט אריין אין שטאל... דאן האט זי אויפגעמאכט א מויל אויפ'ן יון, וועלכער האט שוין געהאט אויף איהר א האריז. א וואָרט פאר א וואָרט און דער גוי האט איהר געהייסען ארויסגעהן. די „אל־רייט־ניצע" האט נאטירליך ניט געוואלט און האט זיך אזוי לאנג פער־הערט מיט איהם אויף רוסיש־אידישע ענגליש, ביז ער האט געכאפט

וואָס קען ממש א קאַץ אַן עק ניט פערבינדען. ער קען ניטאָן און ספּענסער אויף אויסענווייניג. קוים אָבער געפינט ער ניט אין דער פריה צו דער מינוט קיין האַנדטוך, ווישט ער זיך אָב מיט דער גענפּלעטער העמד.

מיין ערשטער וויזיט איז געווען ביי מר. שמעכנע. איך האָב געוואוסט, אז זיין ווייב מיט די צוויי קינדער זיינען אוועקגענפּאָה־רען אין די קעטסקיל בערג און פּלטיאל אליין האָט זיך אָבגעשטעלט קאָמאַנדעווען מיט דער וירטשאפט.

ער האָט געוואוינט אין האַרלעם, אויף א צווייטען עטאַזש.

איך בין דאָרט ארויף.

נעבען זיין טהיר איז געלעגען א בייגעל. צופעליג האָב איך אַריינגעשטעקט מיין שטעקען אין לאָך פון דעם דאָזיגען בייגעל און בין אזוי אריין צו מיין בעקאַנטען אין שטוב.

פּלטיאל איז געגאַנגען אין אונטערהעמד, במחילה, אונטערן האלז האָט ער, אַנשטאָט א קנעפּעל, געהאט א פערראָסטען טשוואָק.

די ארבעל זיינען ביי איהם געווען פערקאַשערט ביז איבער די עלענבויגענם און האַלטענדיג א לאַנגען מעסער אין האַנד, ווי א גזלן, האָט ער זיך גערַאַנגעלט מיט א שמאַלץ־הערינג. פּלטיאל איז געווען פון דער נאטור א „רך לב", א מענש אָהן א גאל, און איך האָב געזהען ווי דאָס האַרץ דערלאָזט איהם ניט קוילענען דעם „לויטוואָק".

ווען דער אַרעמער לעהרער האָט מיך דערזעהן, האָבען זיך איהם פּשוט געשטעלט טרעהרען אין די אויגען.

— א שעהנער חשבון — האָט ער זיך פּאר מיר בעקלאָגט, — מיין חאַנדזשע איז אין די בערג און איך מוז דאָ אַבריכטען גלות.

איך האָב געהאָלפען שמעכנען אַביסל אונטערקרעכצען, נור, זעהענדיג, אז ער וועט מיט זיין געזאַלצענעם געגנער ניט פּאַרטיג ווערען, האָב איך צוגענומען ביי איהם דעם מעסער און אָבגעשניטען דעם הערינג דעם קאָפּ.

מענער בעלי בית׳טעם

קאָמישע סצענעס אין דער היים, וועו די ווייבער זיינען אויף די בערג.

די צייטונגען זיינען פול מיט קאָמישע און ערנסטע סצענעס און בילדער פון זומער־גענסט אויף די בערג אָדער ביים ברעג ים. קיינער אָבער האָט זיך נאָך ניט גענומען די מיה א קוק צו טהאָן אויף די מענער, וואָס האָבען אוועקגעשיקט זייערע ווייבער אויפ׳ן לאַנד און אליין זיינען זיי געבליבען אין דער היים, קאָכען, ראַמען און פיהרען די גרענדע.

פיעלע מענער האָבען געמוזט בלייבען אין דער היים צוליעב פרנסה. אין רעסטאָראַנען האָבען זיי מורא צו עסען, דער מאָגען זאל ניט פראָטעסטירען, און ווי זייערע אייגענע מאכלים און משקאות זעהען אויס, וועלען מיר שפעטער זעהן.

מיין גרעסטע אמוזירונג איז צו בעזוכען מאנכע פון מיינע בעקאנטע מענער וואָס האָבען זיך אָבגעשטעלט אליין אין דער היים, במקום ווייבער און פראָווען א מין בעל־הבית׳שאפט, אז מען קען צוזעצט ווערען לאַכענדיג. זייערע הענד קלעפען צו די ווייבערשע ארבייט ווי אן ארבעם צו דער זואנד און אלץ, וואָס זיי טהוען, איז פונקט קאָפויר. זיי פערמאָטערען זיך, גיסען זיך אָב מיט שוויים איידער זיי מאכען א גלעזל טהעע און ביי יעדעם מאל „פערקעהרען די שטוב" קריגען זיי א שטעכענים אין די זייטען.

איינער פון מיינע אלטע בעקאנטע אין ניו יאָרק איז א געוויסער פלטיאל שמעכנע, א לעהרער פון מאטהעמאטיקס, א משכיל און א גאנץ לאָגישער מענש, אָבער אין וועלט־זאכען א גרויסער עם הארץ און אין שטוב־זאכען — א וויסטער שלימ־מזל, א קאליקע,

איך קום אריין. ער געהט אָנגעטהאָן אין א פּאַרטוך, מיט א פּערער הינטערן אויער און שאָבט קאַרטאָפּעל. וועז ער האָט מיך דערזעהן איז איהם געוואָרן אונבעקוועם. ער האָט זיך אביסעל צומישט.

— איך מאַך א קאַרטאָפּעל־זופּ אויף מיטאָג — האָט ער מיר ערקלעהרט, — אז דאָס ווייב איז ניטא, מוז זיך טויגן דער מאן.

אזוי רייד‌ענדיג האָט ער די קאַרטאָפּעל אריינגעשאָטן אין מיסט און די שאָלאָכטס צוגעשטעלט קאָכען...

— וואָס טהוט איהר? — האָב איך געפרעגט דעם פּאָעטישען קוכער, וואָס איז געווען בעגייסטערט פון זיין קאַרטאָפּעל־זופּ — איהר האָט דאָך צוגעשטעלט קאָכען די שאָלאָכטס.

— איך ווייס — האָט ער מיר צוגעגעבען, — מיר האָט זיך שוין צוגענעסען די קאַרטאָפּעל, זיי זיינען צו רעאָליסטיש, צו אלגעמיין, צו אלטעגליך, איך וויל זיין אריגינעל... וועז מען קען מיט שאָלאָכטס אבקאָרמענען אן אקס, מוז דאָך דאָס ענטהאלטען א ריעזיגע פּאַרציע נאַהרונגס־שטאָף. איך האָב פיינר נאָכצוטהאָן, וואָס וויבער טהוען...

וועז ער האָט צוגעשטעלט קאָכען די קאַרטאָפּעל־זופּ, האָט ער געזומען איבערלייענען פּאַר מיר א פּאָעזיע. אין מיטען דערינען האָט ער זיך דערמאָנט, אז ער האָט נאָך קיין פּריהשטיק ניט געגעסען אוז האָט געזומען מאכען א פּאַן־קוכען. ער האָט צוקלאָפּט א פּאָר אייער אוז האָט זיי אריינגעווארפען מיט די שאָלאָכטס אין פּאַן. וועלענדיג ארויסנעהמען די שאָלאָכטס, זיינען איהם אריינגעפאלען די פּאָעזיע אוז די פּערער אין די צוקלאָפּטע געלבלעך גלייך אין דער קאָכערייגער פּאַן אוז האָבען זיך געזומען פּרעגלען.

דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאל, וואָס איך האָב אין דעם דאָזיגען דיכטער'ס א פּאָעזיע דערזעהן טעמפּעראַמענט אוז ווארימקייט...

פֿלטיאל האָט פריי אויפגעאָטהעמט.

איך קוק זיך ארום, ערשט איך זעה אימיצער לויגט אין בעט צוגעדעקט מיט א ווייסען לייַלעך איבער'ן קאָפּ. איך האָב זיך דערשראָקען..

— ווער לויגט דאָס דאָרט ביי אייך אין בעט? — האָב איך פערוואונדערט געפרעגט.

— דער בעזים — ענטפערט מיר דער לעהרער.

— דער בעזים! — האָב איך אויסגעשריען פערוואונדערט.

— יא, — האָט מיר פֿלטיאל שמעכנע ערקלעהרט — אייַדער מיין חאנדזשע איז אוועקגעפאָהרען האָט זי מיר פערזאָגט, איך זאָל אכטונג געבען אויף דעם נייעם בעזים, ווייל בעזימס זיינען איצט זעהר טהייער, עס איז געווארען אויף זיי א טראָסט.

איך האָב זיך גוט פונאנדערגעלאכט.

זיך ארומקוקענדיג אביסעל מעהר, האָב איך בעמערקט אין קיך א פויעלען עמער צובראָכענע טעלער, גלעזער, טעצלעך און פלעשלעך.

— דער כלל, הערר שמעכנע, איהר זייט א בעל הבית'טע — האָב איך איהם בעמערקט, ווייזענדיג דעם פאָגראָם, וואָס ער האָט אָנגעמאכט אויף די כלים.

שמעכנע האָט געשמייכעלט.

— איך וואָלט אייך מכבד געווען מיט א גלאָז קאווע — האָט מיין בעקאנטער געזאָגט — ווייס איך אָבער ניט ווי מיינע קאווע וועט אייך שמעקען, איך האָב ניט געהאט אין שטוב קיין צוקער און האָב זיך געפוילט ארונטערצוגעהן. האָב איך אריינגעלאָגט אין קאווע־קאן אביסעל אייַנגעמאכטס, „וואַרעניע", כ'האָב אויסגערעכענט, אז קוים איז דאָס זים, איז אלץ איינס ווי צוקער, האָט דאָס אָבער ניט קיין איבעריגען טעם...

פון פֿלטיאל'ן בין איך אוועק צו א בעקאנטען אידישען ליטעראט, א דעקאדענטישער פּאָעט. איך האָב געוואוסט, אז זיין ווייב איז אין די קעטסקילס און ער פּאראנדקעווען אליין.

די שטאָדט און די בערג

(אידישע פרויען אמאָל און איצט)

„דער טאטע איז אין בית המדרש און די מאמע — אין מארק".

אט אזוי פלעגט זיך א שמועס טהאָן א אידיש קינד אין א אידיש שטעדטעל פון ליטא, פוילען אדער גאליציען, אט אזוי איז געווען איינגעפיהרט דאָס אידישע לעבען אין יענע פינסטערע גלות לענדער. דער מאן האָט גע'בטלן'ט און דאָס ווייב — געארבייט.

אונגעפעהר ווי ביי די אמאליגע ווילדע אינדיאנער פון אמעריקא.

דער רויטער בעל הבית פלעגט ליענען מיט זיינע קופער-הויטיגע, פעך-שוואַרץ-האָריגע חברים, די בטלנים פון דער ווילדער-נים, אונטער א בוים און קיינען אדער רויכערען טאבאק, און זיין ברוינע פלונית'טע, די „סקווא", פלעגט געהן אין וואלד האָקען האָלץ, דאָס ברענגען צוטראָגען „אהיים", אין איהר ליוועגטענע פאלאטקע, איהר „ווינוואם", מאכען פייער און קאָכען.

ניט זעלטען פלעגט זי אנזויגען איהר „פאפוס" (קינד), און דאָס אויפהענגען אין א געפלאָכטענע בייטעל אויף א צוויג פון א בוים, דער ווינד זאל עס וויעגען און זי אליין פלעגט זיך ארוים-כאפען מיט פייל-און-בויגען, און שיסען א האָז, אדער א קראָליק, צי אן אנדער חיה, אדער עוף אויף א מאהלצייט און דער מאן פלעגט, אויסגעצאצקעט אין פעדערען און אויסגעשמירט אין קריענם-פאָרב, טאנצען, מיט די איבעריגע מענער פון זיין שבט, דעם ווילדען, פאנטאסטישען „מלחמה-טאנץ", געגען א שונא. פונקט ווי א צוהיצטער חסיד שפרינגט און טאנצט, און קוויטשעט, און

איך האָב בעזוכט נאָך אַ בעקאַנטען, וועמעס ווייב עס איז געווען אין די קעטסקיל בערג, אָבער ער איז ניט געווען אַזוי עלענד און אונבעהאַלפען; איהם האָט דוקא קיין זאַך ניט געפעהלט — ער האָט געהאַט אין דער היים די דיענסט...

אלץ אמת, אבער דאס אלעס ווערט פערדונקעלט פון די שטילע, ארענטלעכע האנדלונג פון דעם מיטעלמעסיגען בעל הבית, אדער פון דעם עטוואס בעסער בעצאהלטען ארבייטער, וועלכער בעטראכט דאס פאר א גרויסע פריווילעגיע און א נשמה־נחת צו קענען געבען זיין פאמיליע אביסעלע פערגעניגען.

— איך פאהר מיט מיין מאמען אין די קאונטרי — בעריהמט זיך א קינד פאר א חבר, אדער חבר'ט, און געבענשט איז דער פאטער, ווען מאכט דאס מעגליך פאר זיין קינד צו זאגען. מאנכער פאטער, אפילו אונטער געשפאנטע אומשטענדען, בעטראכט דאס פאר זיין פפליכט, ארויסצושיקען זיין פאמיליע כאטש אויף א פאר וואכען פון שטאדט; פון טומעל און טוידטליכע פערשטיקטקייט. דאס מיינט סיי ווי סיי קנאפער דאקטאר־ווייזיטען א יאהר, דאס מיינט מעהר געזונד אין דער פאמיליע, מעהר פארב ביים קינד אין פנים און די נויטיגע, אונבעשטרייטבאר נויטיגע, געזוכטע און געווינשטע ביסעל רוה פאר דער שטענדיג ארבייטענדער, מיהזאמער הויז־וועב.

נאטירליך איז דעם ארעמאן'ס לעבען אין גאנצען א נאכאה־מונג און זיין זומער־פלעזשור איז אויך ניט מעהר ווי א פארעדיע, א נאכמאכונג אויף דעם אמת'ן זומער־פלעזשור פון דעם פערמעגליכען. דאס קען מען זעהן אין מאנכע פאמיליען, וואו די פרוי און קינדער ריכטען זיך ארויסצופאהרען אויפ'ן לאנד, ערגעץ ביי א פארמער פאר ביליגע הוצאות צו פערברענגען די הייסעסטע טעג פון יאהר.

די ארעמע פרוי קען נעבעך ניט בעשטעהן זיך אזוי שעהן צו בעקליידען ווי איהר שכן'טע, זי איז דארום וואך גאנצע נעכט, אייני־צוארדנען דעם דלות, ער זאל אויסזעהן ווי א שטיקעל לייט. ביי טאג איז זי בעשעפטיגט מיט'ן מאכען די מאהלצייטען, מיט'ן פערזארגען די קינדער, מיט'ן ראמען און אויפזעהן די ווירטהשאפט. ביי נאכט, ווען אלע שלאפען, קוקט זי דורך איהר ארעמע גארדעראב. אלטע קלייד־ער ווערען צוטרענט, צושניטען, איבערגעמאדעלט און איבער־גענעהט. דאס זעלביגע איז מיט די קינדערשע קליידלעך און רעקלעך.

קלאפט מיט די פויסטען אין קליינעל־וואנד געגען דעם בלוט־פיינד — דעם שטן.

דאָס איז דער גאנג פון ווילדע, אונציוויליזירטע פעלקער, צו פערקנעכטען די פרוי.

דאָך גאָט צו דאנק, מיר האָבען שוין יענע צייט וויט הינטער זיך. פאר אונז שטעהט די אידישע פרוי אויסגעפוצט אין עסיג און אין האָניג און מאכט זיך גרייט צו פאָהרען, איבער די גרויסע זומער־היצען, אין די קעטסקיל בערג, געניסען פרישע לופט און דער מאן בלייבט איבער אין שטאָדט, אין פאבריק, אויפ'ן פעלד־ער־מארק אדער אין געשעפט צו טהייבען דעם ראָד פון פרנסה.

די אידישע פרוי האָט דערלעבט איהר צייט. דאָ, אין דיעזען לאנד, איז זי א מענש. איהר מאן איז ניט מעהר קיין בטלן, קיין כניאָק און זי ווערט רעספעקטירט און בעהאנדעלט לויט ווי איהר קומט אלם פרוי, מוטער און וירטהין, וואָס וואכט שטענדיג מיט צארטע ליעבע איבער איהר מאן און קינדער, און איהר הויז.

עס איז א פאטהעטישע סצענע צוצוקוקען ווי אן ארבייטער, אדער אן ארעמער קרעמערלע שטרענגט זיך אָן צו שיקען דער בלייבער, שוואכער פרוי און די בלייבע, דארע קינדערלעך זומער אויפ'ן לאנד; ווי ער זוכט צו ראטעווען זיינע געליעבטע פון דער אונערבארעמדיגער היץ, וואָס מאטערט און קווילט די לעבעדיגע און מאכט רייך די בית עולם'ס מיט ארעמע לייט פון די פערשטיקטע טענעמענט הייזער.

אמת, די זומערדיגע „קאָונטרי פאָהרערייי" האָט אויך איהר קאָמישע זייט, איהרע לעבערליכע סצענעס, ווי מאנכע אויפגעקומענע גבירים איבערטרייבען זייער זומער־פלעזשור, ווי זיי רייסען אויף די אויגען פון קריסטען און אידען מיט זייער ווילדע צולאָזענקייט, מיט זייער אונגעהובעלטקייט, מיט זייער שטאלץ און זייער פרעכ־הייט, מיט זייער אויסגעלאסענעם בענעהמען אין די זומער האָטע־לען; מיט זייער געמבלעריי און עזות פנים'דיגקייט — דאָס איז

פון איהר קינד, אדער קינדער, איהר מוטער־פפליכט האלט איהר בעשעפטיגט אפילו אויפ'ן דארף. קיין פויגעל־נעזאנג איז איהר ליעבער ווי דאס זיסע שמוצערען פון איהר קינד, קיין בלום — ניט חנ'עוודיגער ווי דער שמייכעל פון איהר „בייבי" און די איינציגע ליעבע, וואס זי שפיעלט אונטער'ן שטילען, שמעקעדיגען עפעל־בוים — איז מוטער־ליעבע.

איך בעזוך די ארעמערע באַרדינג־הייזער, די פארמס, וואו די פרויען און קינדער פון מאנכע ארבייטער און קליינע געשעפטס־לייט געפינען זיך און מיין הארץ איז אנגעפילט מיט זיסע, הארציגע סצענעס, מיט גלעטענדע, ליעבע בילדער.

איך שטעה און היט מיט בעגייסטערטע בליקען די נאאיווע פרייד, וואס די קליינע שטאדט־קינדער האבען מיט דעם פארמער'ס קוה, מיט די עופות און יונגע, קליינינקע „טשיקים", מיט'ן קרעהען פון די העהנער און מיט'ן שפרינגען פון א יונג פערדעלע, וואס מאנצט אום אין די גראז און זויגט מיט חן און רוהיגקייט זיין געזונדע, רונדע מוטער.

ווי אונצופריעדען מעגען זיין די ארעמע ארבייטער, די אונגליקליכע שיקזאל־ארעסטאנטען פון די טוכלע, קראנקהייטס־אטהעמענדע טענעמענטס, וואס קענען זייערע עופה'לעך ניט ארויס־שיקען אויפ'ן לאנד און מוזען אויסקוקען די מיערע, אויסגעווייניגטע אויגען אויף א שווימענדע צדקה־מולטער, וואס זאל ארויסנעהמען זייערע בלאסע פרויען און קינדער אויפ'ן וואסער!

וועט איהר פערוואונדערען א בעל מלאכה, וועמעס קינד עס שוויצט אויס זיין לעבען אין פערפעסטעטע צימערלעך פון א מגפה'דיגע פייער־פאסטקע — דערפאר, וואס ער סטרייקט? וועט איהר פערדענקען דאס געברעכענע, טיף בעליידיגטע פאטער־הארץ, וואס שפרינגט ארויס פון געדולד? וועט איהר בעשולדיגען א געערגערטען פאטער, וואס זהט ווי זיין פאמיליע וועלקט אוועק אין עלענד און יאמער — יא, וועט איהר איהם בעשולדיגען, וואס ער

זי אַרבייט, אַרבייט די אַרעמע, זי טהוט ווי ווייט זי קען, אום אַרויסצופֿאַהרען, אַנזאַמלען נייע כחות כדי ווייטער צו זיין ווייב, מוטער און ווירטהין, כדי וויעדער צו קריכען אויף די ניו יאָרקער שטיינערנע עטאַזשען און שלעפען דאָס קינד און דאָס קינדער־ווענלע א. ז. ו.ו.

איינע פון די ריהרענדסטע בילדער, זומער אויפֿן לאַנד, איז דאָס צוריק פֿאָהרען פון די אַרעמע פרויען און קינדער נאָך די דומפּפע, פערפּעסטעטע קאַזאַרמע הייזער פון דעם ניו יאָרקער אידישען קוואַרטאַל.

די שוואַכע מוטער האָט קוים דערלעבט אַביסעלע פרייער אויפֿצואָטהעמען, די זון האָט נאָך ניט גהאַט צייט איהר אָבצוברוינען די בלייכע באַקען, די קינדער האָבען קוים אָנגעהויבען זיך צו פרעהען מיט די גרינע, לופטיגע פעלדער און דערפיהלען דעם געשמאַק פון א ריינעם, קוויקענדען בערג־ווינטעל, קוים געווען צוויי וואָכען אויפֿן לאַנד און דאָס בייטעלע זאַגט שוין „השבינו נאָזאַד". דער פאַמיליען־פאָטער, דער פערזאָרגער, האָט געטהאָן דאָס בעסטע, וואָס ער האָט געקענט און דאָס הארץ טהוט וועה, קוקענדיג, ווי די קינדער בעטען זיך; ווי זיי ווילען ניט פאָהרען אזוי גיך צוריק אין דער גרויסער, אונגאַטירליכער שטאָדט מיט איהרע מטושטש'ע, צובושעוועטע גאַסען, וואָס זיינען פול מיט אַלערהאַנד שטרויכלונגען און סכנות פאַר גרויס און קליין. מען מוז די קינדער כמעט אַרויס'גנב'ענען פון דער פרייער נאַטור און ברענגען צוריק אין גיהנום אריין.

די בעשיידענע פרוי מיט בעשיידענע מיטלען פאָהרט ניט פון מאָדע וועגען, זי פאָהרט ניט וועזען איהר שטאַט, שפּיעלען לינקע לויבעס, שפּיעלען אין פּוויקער, אָדער אין „זוך און געפּין מיך" מיט יונגע לייט אין די פעלדער און וועלדער, זי פערלוירט זיך ניט צווישען די בוימער...

איהר פלעזשור איז בעשרענקט אין דער נאַבעלער געוועלשאפט

ארבייט

געדאנקען איבער נאטור און שאפונג.

אימיצער האט געארבייט...

מען דארף נור זיין צוויי מאל אין יאהר —ווינטער און זומער— אויפ'ן פעלד צו זעהן, אז עפעס איז געטהאן געווארען, אז אימיצער איז ניט געזעסען לויזיג, אז מאנכע קרעפטען האבען זיך געמיהט, בעשעפטיגט צו מאכען די דאזיגע גרויסע ענדערונג.

מען האט געארבייט.

ווער האט געארבייט? וואו האט מען געארבייט?

דאס איז אונמעגליך צו וויסען, איינס איז זיכער: אימיצער איז געווען בעשעפטיגט.

דער פארמער, זאגט איהר?

נארישקייט!

וועו אלע פארמערס פון דער וועלט וואלטען געארבייט פון „ששת ימי בראשית" ביז היינטיגען טאג, געארבייט טאג און נאכט אהן אויפהער, וואלטען זיי קיין שפאן ערד ניט גרין געמאכט וועו די נאטור וואלט דאס ניט וועלען. זיי וואלטען קיין אייזיגען גרעזעלע, קיין אייזיגען קערנדעל ניט געשאפט אוו קיין אייזיגען זאנג בליהען ניט געמאכט; קיין אייזיגען קארש, קיין אייזיגע יאגדע ניט פראדוצירט, וועו הימעל אוו ערד וואלטען זיי ניט געגעבען די מעגליכקייט דערצו.

דער פארמער איז א מאכער „מיט'ן רבינ'ס כח". ער אקערט, זעעט, בראנעוועט, ער טרויט אן דער ערד זייעע זריעה, וויל ער איז איבערצייגט, אז אונטער גינסטיגע אומשטענדען וועט איהם

וועלט אויפגערעגט און עמפערט און לאָזט אוים זיין שווער, ביטער הארץ צו זיין אונמענשליכע שקלאפערייַ?

ניין! ניט פון בטלנים און לעדיג־גענהער איז איצט בעוואוינט אונזער אידישע גאס, נור פון ארבייטער, האַרעפאסניקעס, וואָס זוכען נאָכצוקומען זייערע פפליכטען אלס מענער און פאָטערס. עס איז זיי אלץ איינס צי זיי ארבייטען צי ניט, זייערע אָבגעצאהרטע פרויען און קינדער מוזען זיך סיי ווי סיי שטיקען דורך די געפענהרליכע זומער־היצען אין ענגשאפט און דלות.

אלײן טהאָן, קיין „פאר זיך" זאכען אין דער נאטור. דאָס איז א קאָאָפּעראטיוו פּאבריק. עס ארבייטען אלע פאר אלעמען".

איך זעה א בוים בעהאנגען מיט פרוכט. ער ווייס ניט ווער עס האָט איהם אזוי שעהן אויסגעפוצט און איהם אײנגעטונקט אין אזא פּרעכטיגען ריח און איך בין זיכער, אז די, וואָס האָבען דאָס געטהאָן, ווייסען אויך ניט אויב זיי האָבען דאָס געטהאָן און צו־וואָס זיי האָבען דאָס געטהאָן, דאָס האָט געמוזט אזוי זיין, זיי האָבען זיך ניט געקענט העלפען. דער בוים מוז אונטער געווייסע אומשטענ־דען ארויסגעבען פרוכט, ער איז א פרוכט־בוים, גיט ער זיי ארוים.

דער רעגען פאלט, די זון שיינט, די ווינטלעך ווהען סיי ווי סיי. זיי אלע העלפען דעם בוים מאכען זיינע פּירות. זיי קענען ניט אנדערש. זיי טהוען דאָס, וואָס זיי קענען, צו וואָס זיי זיינען בערו־פען און ווען איך זעה, אז עפּעם ווערט, אז עפּעם איז געוואָרען, דאן בין איך זיכער, דאָס אימיצער האָט געארבייט.

איך גלויב דערפאר ניט, אז די וועלט איז געוואָרען פון „גאָר ניט", א „יש מאין", אָט וואָס עס איז ניט געווען, — ארבייט איז געווען, בעווען איז געווען, און דאָס איז געגנג.

קוים איז דאָ ארבייט איז אלץ דא. ארבייט איז גאָט, ארבייט איז נאטור, ארבייט איז די וועלט, די אייביגקייט. איך גיעה אויף די בעגראָבטע, בעבלומטע וויזען, איך אטהעם זייער בשמים׳דינען דופט און בענש די הייליגע קראפט פון ארבייט, וועלכע האָט זיי אלע געשאפען. אהן ארבייט וואָלט דאָ געווען א וויסטענים, א מדבר, א טוידט. קיינער וואָלט דאָ אויף פּלעזשור ניט געקומען און וואָלט דאָ קיין ערהאָלונג ניט געזוכט, פונקט ווי קיינער זוכט דאָס ניט אין דער מדבר זאהארא.

די ארבייט וועלט מיר דאן אזוי גרוים, ערהאבען און געשעצט, אז איך הויב אן צו בענשען פון טיעפען הארצען די הענד, וואָס שאפען, וואָס ארבייטען, וואָס מאכען זיך ניצליך, דען אהן זיי וואָלט גאָר ניט געווען.

די ערד בעלוינען כפל כפלים. ער מיהט זיך, ער שוויצט, ער רוהט ניט, ער וואַרט אוֹן האָפט. אוֹן וועֶן ער זעהט, אַז אַלץ איז וואויל אוֹן גוט, אוֹן גערָאטען, ווייסט ער, אַז דאָס איז ניט זיין מיה אַליין, אַז עס זיינען נאָך פאַראַן געהיימע כחות, וועלכע ער קען ניט, אוֹן ווייסט ניט ווי זיי אָנצורופען ביין נאָמען, וואָס האָבען דאָס אַלץ געהאָלפען.

אַנדערע רופען דאָס גאָט, אַנדערע — נאַטור. איך ווייס ניט ווי מען רופט די בעהאָלטענע שאָפונגס־קראָפט, איך ווייס נאָר איין זאַך:

אימיצער האָט געאַרבייט...

איך קוק אויף די גרינע בערג אוֹן בעגרָאזטע פעלדער אוֹן גיעב ניט וויל־עדיג א קלעהר: דאָס איז דאָך ניט געוואָרען אַליין פוֹן זיך, דאָס האָט דאָך אַלץ געפאָדערט געוויסע געזעצען, א געוויסע אָרד־נונג, וואָס איז געוון געצוואונגען דאָס צו לאָזען וואקסען, געדייהען אוֹן זיך בעלעבען. דאָס האָט געפאָדערט אויפמערקזאמקייט, אימי־צער האָט דאָך געמוזט זיך בעשעפטיגען דערמיט. בעוואוסט אָדער אונבעוואוסט — אימיצער האָט געאַרבייט...

דאָס קלענסטע בלעטלע בעוועגט זיך ניט אויף א צוויג, סיידען א ווינטל צווינגט איהר ניט דערצו אוֹן דער ווינטל איז אויך ניט קיין „בעל הבית", עס איז פאַראַן א „עפעס", וואָס בע־שאפט דעם ווינטל אוֹן א „עפעס", וואָס בעשאפט דעם „עפעס" אוֹן אזוי אָהן א סוף אוֹן אָהן אַן ענד.

איך קוק אויף די ריעזיגע בערג ווי זיי שטעהען פערשפּיצט אוֹן גלאָצען צו די הימלען אוֹן איך טראַכט: „מיט אייער אייגענעם כח זייט איהר ניט ג ע ו א ר ע ן אוֹן מיט אייער אייגענעם כח ז י י ט איהר ניט. איהר קלייידט זיך ניט אַן אוֹן קליידט זיך ניט אויס אַליין. דעם מענשען'ס אויג, וואָס זעהט אוֹן דערזעהט ניט, מיינט נאָר, אז איהר טהוט דאָס אַלץ, אין אמת'ן איז ניטא קיין

וואָס מען דאַרף און מאַכער, וואָס מאַכען ניט דאָס ריכטיגע און דאָס ניצליכע, און איך פערשעהם זיך אַליין פאַר זיך צו זיין צוויישען זיי.

אז אַלץ און אַלץ איז ארבייט, דער גאַנצער זומער מיט זיינע בעזואָקסענע לאָנקעס, זיינע גערטנער און סעדער, און פעלדער איז נור א מאניפעסטאציע פון נאָבעלע ארבייט, און די גרינע בערג און טהאָלען מיט זייערע לוסטיגע טשערעדעס, מיט די רוישענדע וואַסערען צוויישען די פעלזען און די זילבערנע טייכלעך מיט די זינגענדע פויגעל אין די נעסטען זיינען נור ארבייט'ס קאַרנעוואַל — טאָ וואָס טהוט דאָ דער לעדיג־גיהער און וואו איז נאַטור'ס גרעסטער יחסן: דער ארבייטער, דער גאָט פון אירדישע וועלטען? פאַר־וואָס קומט ער ניט געניסען אויף זיין אייגענעם יום טוב? וואו איז ער, דער מחותן פון דער גרויסער פּרעכטיגער שמחה, וואָס דויערט אויף ניט איביג? וואו איז ער, מיין פרייַנד, מיין חבר, מיין ברודער, דער ארבייטער?

איך געניס ניט מעהר, איך קען ניט. איך וויר בעז, אויפ־גערעגט ווי א טיגער, און א צולעבערטער גענה איך צוויישען די בערג. דער הימעל שיינט מיר קליין און ניעדריג, און ניכטיג, און די שהנע לאַנדשאַפטען זיינען מיר נמאס, די בערג, די גרינע קאָלטו־נעוואָטע נאכעם! וואָס שטעהען זיי מיט אזא גאוה, מיט אזא גרויסקייט, פונקט ווי עס וואָלט זיין א יחוס אויסצואוואָקסען גרויס און גראַב?

איך קען ניט שווייגען און עס איז ניטאָ צו וועמען צו רעדען... די מענשען וואָס הולטעווען דאָ, קוקען מיך אָן ווי משוגע: הערט, פאַר וועמען ער קימערט זיך! פאַר דעם פראָסטען, אונווויסענדען שקלאַף, פאַר דעם נידעריגען ארבייטער!...

כאַ־כאַ־כא!.... פאַר'ן ארבייטער!... לאכט וויר עס קען, וויר עס ווייל!...

אָבער איך הויב אויף מיינע אויגען צו די בערג און פרעג:

אַ ברכה אויף דעם מאַן, וואָס שאַפט!
אַ ברכה אויף זיין נאָבלע קראַפט,
וואָס האַלט די וועלט אין גאַנג, —
זיין וויסן איז אַ שעהן געבעט
און בלומען וואַקסען וואו ער טרעט —
זיין לעבען איז געזאַנג.

יא, פֿאַר דעם אַרבייטסמאַן אַ לויב!
די ערד וואָלט זיין אַ בארג מיט שטויב
וועו ניט זיין מיהזאַמקייט,
די וועלט וואָלט בלייבען לעער און שטום
אַ טוידטען־גאַרטען נור, אַ מום
אין אַ פערשאַלטענע ציווט.

דאָך איצט איז לעבען איבעראַל
און אַלעס פֿאַלגט דעם אַלטען כלל
און אַלץ איז גוט און גאַנץ.
דעם שטן אויף להכעיס גראָד
געהט וועלט און מענש, און גאָט
דעם אייב'גען „כשר־טאַנץ"...

און איך הויב אָן ארומצוזוכען אַרום מיר דעם ארבייטער, דעם מאַן, וואָס וויסן און שאפֿט, און טהוט און מאכט.

ניטאָ איהם אין די בערג, ער קומט זיך ניט קרעפטיגען אין די זומער־האָטעלען, ער שמאכט אין פאבריק, ער פֿרעגעלט זיך אין די שטאָדטיגע חמימות, און אין דער פרייער, רייגער שמעקעדיגער נאטור בעוועגען זיך די לעדיג־געהער, די פוסט־און־פאסניקעס, וואָס לאָזען אנדערע ארבייטען פאר זיך. איך זעה מענשען, וואָס זיינען קיין מענשען ניט, איך זעה דאָ אויפטהוער, וואָס טהוען ניט דאָס,

פרעטענזיעס

(א פאנטאזיע אין די ברזג)

איך זיץ ביים אָפענעם פענסטער און שרייב, פלוצלינג בעמערק איך אויף מיין פאפיער זיך בעווענען א שווארצען זשוקעל.

אין פלוג האָט זיך מיר געדאכט, אז א שווארצער בוכשטאב מיינער איז מיט איינמאל לעבעדיג געווארען, איז ארויסגעקראכען פון זיין אָרט און אָנגעהויבען שפאציערען איבער די שורות...

אויב אזוי, האָב איך געטראכט — איז דאָך אידיש טאקע א לעבעדיגע שפראך... יעדער בוכשטאב אין איהר לעבט און שוועבט אויף צופוקענים פון אידישע שונאים און שונאים פון אידיש.

איך האָב געמומען לעזען און זוכען אין די ציילען, וועלכער בוכשטאב עס איז לעבעדיג געווארען. אבער איך האָב זיי געפונען אלע גאנץ און גאָר. יעדער אות איז געשטאנען אויף זיין אָרט, וואו איך האָב איהם אוועקגעשטעלט — טוידטע בוכשטאבען...

איז דאָך מן הסתם ווירקליך א זשוקעל אריינגעפלויגען דורך דעם אָפענעם פענסטער פון מיין וואוינונג. איך בין איצט אויפ'ן לאנד, אין די קעטסקיל בערג, וואו עס גיבט נאָר פרישע לופט, ווי אין אלע אנדערע ארטען פון דער וועלט. איך בין אויך אין דער שטוב אליין, אבער איך האָב אויפגעמאכט דאָס פענסטער, כדי עס זאל אריינקומען פרישע לופט. איך בין אויך אליין אין דער שטוב, אבער איך האָב נישט קיין שום שייכות צו דעם זשוקעל, וואס איז אריינגעפלויגען אין שטוב. איך האָב אים נישט אריינגעלאָקט, איך האָב אים נישט אריינגעבעטן, איך האָב אים נישט אריינגערופן. ער איז אריין אליין, ווי אזוי פיל אנדערע אינסעקטן, וואס פלויגען אריין אין שטוב דורך אָפענע פענסטער.

אבער ווי אזוי ער איז אריין, אזוי איז ער נישט ארויס. ער איז אריין,

„בערג, מעכטיגע בערג, איהר, מיט וועמען די גענטער שטאָל־צירען, אויף וועמען זיי האָבען אמאָל געוואוינט און געטהראָנט; בערג, איהר מעכטיגע פראָדוקטען פון דער בעשאפונג; בערג, וואו איז דער ארבייטער, דער טהוער, דער שאפער און דער טויגער פון דער וועלט?

„פעלדער, איהר אונשולדיגע שטרעקעס ערד, וווייסט איהר וועלכע פיס עס בעטרעטען אייך, ווער עס גענייסט אייער חן, אייערע לינדע ווינטלעך און אייערע בעצויבערנדע בליהמעלעך און גראָזען?

„פויגעלעך, איהר זיסע גאָרגלער פון דער לופטען, וווייסט איהר וועמעס אויער עס איז מחלל אייער געזאנג?

„טייכלעך, זילבערנע טייכלעך צוויישען די בערג, וווייסט איהר ווער עס באָדט זיך אין אייער קיהלע, לאָבונגדיגע פליסיגקייט?

„ניט ער, ניין! ניט דער ארבייטער, ניט זיין שוואכע פרוי און ניט זיינע בלייכע, ארעמע קינדער.

„איהר הערט? איהר וועט דאָס שווייגען?..."

א קראָה פליהט אין דער הויך און פאטשט מיט די שווארצע פליגעל און שרייט, און קרעכצט און שילט...

די הויכע בערג מיין נשמה פערטרויען, מיין ביטער הארץ אויס־
גיסען; צו די זינג־פויגעלעך, זייער העלען טשוויטשער צו הערען,
אבער ניט צו דיר, דו עקעלהאפטער גארנישט!

און אזוי רעדענדיג האב איך אויסגעשטעלט די ליפען א בלאז
צו טהון אום דעם געמיינעם זשוק צו פערניכטען, אבער דא איז
געשעהען א נס: דער זשוק האט פלוצלונג געעפענט דאס פיסקעל
און אנגעהויבען רעדען.

„בלאז ניט — האט ער זיך געמומען בעטען — איך בעשוער
דיך, בלאז ניט, דו וועסט מיך נאך אומזיסט אומברענגען. דו
מיינסט, אז איך בין דאס ארויפגעקראכען אויף דיין שרייבערייי
מיט א כיון דיך צו בעלידיגען? אסור חזיר! איך בין פשוט
משוגע פאר וואויליטאג, עס איז מיר צו גוט, האב איך זיך גראד
זאטשעפעט מיט דיר, האט מיך דער טייוועל זיך געהייסען אנהייבען
מיט א ליטעראט... דאס איז דאס ערשטע מאל אין מיין לעבען,
וואס מיר פאסירט אזא זאך. פרעג מיך בחרם, וואס דאס מיינט
אזעלכעס א ליטעראט, א שרייבער. מיין באבע און מיין זיידע
האבען אויך ניט געוואוסט וואס דאס איז. אונזער גאנצע משפחה
האבען קיינמאל ניט נעקענט שרייבען און איך קען אויך מיין
נאמען ניט אונטערשרייבען. איך בין א זשוק, געבארען אין מיסט,
נור וויל איך האב צופעליג שטיקלעך פליעגעלעך האלט איך זיך
דערמיט זעהר גרויס... טשעפע מיך ניט, אט ווי דו וויסט ניט
ווי איך בין אהער נעקומען וועסטו ניט וויסען ווי איך וועל אהינ־
קומען. דער „ניט־גוטער" האט מיך געמאכט זיך צו פערקריענען
מיט א שרייבער — אדיע!"

א ברירה האב איך געהאט? איך האב דאס מיאוסע בעשע־
פענים נעלאזט אליין פערשווינדען. דען אין אמת'ן געה, פערהער
זיך מיט א זשוק!...

בעשערט נעווען אבער איך זאל פון די קליינע ברואים אזוי
ניך ניט לויז ווערען. אט ווי ניך דאס זשוקעל איז נעלם געוואָרען

דאָ איז נור אַן אָרט פאַר אינזעקטען און פאַר הינט, קעץ, אָקסען, ציגען, עזעל, פערד, חזירים און אַנדערע בהמות... פאַר זיי איז אין פעלד ווי געוואונשען. אָבער א שרייבער, א ליטעראַט, ווי קומט ער אהער? דאָ דארף מען קיין ליטעראַטור, קיין ביכער, קיין בלעטער. אינזעקטען לעזען ניט, בהמות דארפען קיין וויסענשאפט, קיין בילדונג, קיין קונסט און קיין פאַעזיע... זיי זיינען ניט צווישען די בערג פון חכמה וועגען, זייערע חברה־לייט קומען דאָ נור פרעסען און זויפען, הולען, שפרינגען, טאַנצען, ארומשמאיען און לעבען א גוטען טאָג און נאָך א בעסערע נאכט.

דער כלל, א זשוקעל, א קלייניע, נישטווירדיגע בעשעפענים איז דאָס געווען, וואָס איז ארומגעפוויזעט אויף מיין פאפיער. דאָס איז שוין ניט דאָס ערשטע מאל, וואָס קלייניע, שווארצע, אונבעריטענדע בעשעפענישען זיינען ארויפגעקראכען אויף מיין שרייבען, און האבען דאָרט געזוכט, דער שווארץ יאהר וויים זיי וואָס... איך האָב זיי געלאָזט קריכען ביז זיי זיינען מיר געוואָרען עקעל, דאָן האָב איך זיי מיט א בלאָז געפטר'ט, זיי זיינען פערשוואונדען ווי קייכמאל ניט געווען און איך האָב וויעדער געשריעבען און שרייב אויף היינטיגען טאָג...

דאָס מאל האָט דאָס מיר שטארק פערדראָסען: סטייטש, דו פאַסקודנער זשוק, דו מיאוס'ער, רגע־דויערנדער אינזעקט, וואָס לעבט און שטארבט אין דער פינסטער, ווי קומסטו עפעס ארויפקריכען אויף מיין בעשעפטיגונג? דו מיינסט, אז איך בין געקומען אין די קעטסקילס וויל דו ביזט דאָ פאראן? אויף צעהן כפרות דארף איך דיך. זשוקעס האָבען מיר אין שטאדט אויך... זיי זיינען דאָ אומעטום, אָט וואו איך וואָלט געקומען וואָלט איך זיי געטראָפען... איך האָס זיי ווי דעם טוידט און שטרענג אָן אָלע כחות זיי אויסצומיידען, וויל א זשוק איז א זשוק אין שטאדט צי אין דארף... דיין טומלען זיך און הוזשען מאכען ניט דעם זומער, דו נישטווירדיגער ברוד! צו די בערג בין איך געקומען, יא, צו

רעדען וועגען עפּעס אַנדערש. דיין גאַנצען דענקען און טראַכטען און פֿאַנטאַזירען זאָל נור זיין איך, די מוראַשקע, יא, נור איך און איך, וויעדער איך און אָבער איך...

„פּערגעס ניט אַז חוץ דעם וואָס איך בין אַ געוואַלטיגע בריה, פּלאָס־פּייער, אַ בראַנד, בין איך נאָך אַ קיין קאַטאַוועסדיגע שפּאַרערקע. איך ספּענד ניט קיין סענט אויף איבריגע זאַכען, אויף לוקסוס... איך גרייט אָן פון זומער אויף ווינטער, איך בין וואָס מען זאָגט אַ „בעל־הבית'טע". דו דאַרפֿסט מיך פון זיך ניט אַוועקטרייבען, דו ביזט מיינער..."

אויף אַזא דרשה פון אַ מוראַשקע האָב איך זיך ניט געריכט און דאָס איז נאָך ניט געווען די ענדע. ווען זי האָט געענדיגט דרשה'ענען איז זי מיר אַרויפּגעקראָכען אויפֿ'ן האַנד און האָט געמומען שפּריצען איבער'ן פּערד גלייך צו מיר אין בוזים אַריי)... דאָס האָב איך שוין ניט געוואָלט לײַדען.

אמת, — האָב איך געזאָגט צו דער מוראַשקע — דו ביזט טאַקע אַן אַרבייטער, אַ בריה און אַ שפּאַרערקע און אַלץ מיט אַנאַנדער. איך לייקען ניט, איך קען אייערע מוראַשקעס אויס־געצייכענט, אָבער אין בוזים זאָלסטו מיר ניט קריכען... וואָרום דו ביסט... צופּיעל שמעלקע זאָלסטו מיט מיר ניט ווערען. נור ניט צופּיעל מחותן! איך האָב פיינד מוראַשקעס אין בוזים. און מיין שרייבען זאָלסטו מיר אויך ניט קאַנטראָלירען, דען איך בין ניט דיין מענש, איך בין קיינעמס ניט, איך בין מיין אייגענער... ווען איך שרייב פּאַר דיר, איז דאָס נור ווייל איך אַליין וויל אזוי, אָבער ניט ווייל דו ווילסט דאָס, איך חונף זיך ניט צו דיר, איך דאַרף זיך צו דיר ניט לעקען... איך האָב זיך נאָך קיינמאָל ניט געלאָזט דיקטירען פון אַ מוראַשקע וואָס צו שרייבען, דאָס טהו איך אַלץ אויף מיין אייגענעם חשבון... מייהן ניט, אַז דו ביזט איין שמעלקע אויפֿ'ן יריד, עס זיינען דאָ נאָך זאכען וואָס פּערדיענען דערמאָנט צו ווערען.

איז ארויפגעקראכען אויף מיין פאפיער א מוראשקע און גענומען געהן איבער מיין שרייבען מיט אזא גרויסקייט, פונקט ווי זי וואלט זיין ביי זיך אין דערהיים. פון איין שורה אויף דער צווייטער האט זי געקלעטערט און האט זיך גענומען טומלען און מישען צווישען די שורות... אבער אזוי שטאלץ און זיכער איז זי געטרעטען אויף מיין קאמפאזיציע, אזוי ווי זי וואלט דאָרט א חלק איינגעלעגט; ווי זי וואלט דאָ געגאנגען נאָך ירושה.

איך האָב אנגעקוקט די מוראשקע און געלאכט:

זאָג מיר נור, דו מוראשקע, וואָס איז דאָס פון דיר פאר א פרעכהייט צו טראמפלען מיט דיינע בלאָטיגע פים אויף מיינע גייסטיגע ארבייט? איך בין קוים פטור געוואָרען פון איין אינזעקט, ביזטו געקומען און פערנומען זיין אָרט. געה, מארש פון דאנען! דו האָסט שוין צופיעל חוצפה זיך אזוי צו מישען אין מיין פערפאסונג. פאָרט פון דאנען, דען איך וועל דיך צורייבען, אז עס וועט פון דיר קיין זכר ניט בלייבען, וועסט צומאל ניט וויסען וואו דיין געביין וועט אהינקומען!

די מוראשקע איז פון מיין לעקציע געבליעבען שטעהן א ווייל ווי צומישט, ענדליך איז געשעהען א וואונדער, זי האָט אויך געעפענט איהר מענה לשון און האָט זיך צו מיר אנגערופען:

„דו וויסט אייגענטליך צו וועמען דו רעדסט? דו וויסט, אז איך בין אן ארבייטער און דיין גאנצען לעבען שרייבסטו נור פאר מיר? מיר, מוראשקעס, זיינען ניט קיין לעדיג־געהער, מיר האָבען פייניר צו פוילענצען, צו זיצען מיט פערלעגטע הענר. מיר האלטען אין איין לויפען און יאָגען און מיהען זיך. מיר זיינען פלייסיגע, איבערגעבענע ארבייטער. דו ביזט דער ליטעראט, דער דיכטער פון די מוראשקעס און קענסט ניט בעשטעהען מיך פון דיר צו פערייאגען. איך האָב דאָס רעכט צו זוכען ביי דיר אין די שורות... איך וויל, אז אלץ, וואָס דו שרייבסט און פערפאסט, דיין יעדעס וואָרט זאל זיין נור פון מיינטוועגען... איך קען ניט ליידען דו זאלסט

רבינו'ס קיהעלע"? פלעגסט דאך אמאל אלס קינד זיך מיט מיר שפיעלען אין אייראפא...

יא, כלעבען, ריכטיג, „משה רבינו'ס קיהעלע"! איך האב דיך קוים דערקענט... אבער איצט בין איך ניט מעהר קיין קינד און בין אויך ניט מעהר אין דער לימא, זאנדערן אין אמעריקא, איך וועל מעהר פון „בהמות" ניט נתפעל, דערצו נאך פון „געפארבטע"... א קיהעלע מעג אפילו זיין משה רבינו'ס איז זי אלץ א קיהעלע... דערצו גלויב איך סתם ניט, אז דו זאלסט זיין דאס קיהעלע, וואס משה רבינו האט איבערגעלאזט. וואו קען מען דיך מעלקען און וואס קען מען האבען פון דיר? „משה רבינו'ס קיהעלע", וויים איך, מעלקט שוין די וועלט טויזענדע יאהרען און זי גיהט נאך אלץ ארום מיט א פולען אייטער... דיך קען מען הרג'ענען מיט א קוועטש און „משה רבינו'ס קיהעלע" קענען אלע רוצחים פון דער וועלט ניט אונטערברענגען, און דיין געפארבטקייט בעגרייף איך אויך ניט...

ניין! דו ביזט א בלאף, דו ביזט ניט די ריכטיגע. די בהמה, וואס משה רבינו האט איבערגעלאזט דער מענשהייט בירושה, איז א גרעסערע און א בעסערע...

וועך דו זאָלסט אפילו זיין א העלפאַנט און ניט קיין מוראַשקע, קענסטו אויך ניט אָנפילען מיין גאַנצע הארץ. עס זיינען דאָ נאָך זאכען וואָס גליהען מיר אין בוזים. מיין פעדער איז מיינע, אָבער ניט דיינע...

דאַרפסט אויך ניט גלויבען, אז צו זיין א מוראַשקע איז א גרויסער יחוס. די מוראַשקעס אַרבייטען אייגענטלעך נור פאַר זייערע אייגענע נוצען, אָבער די וועלט האָט פון זיי גאָר ניט... איהר מאכט א גרויסע, גיפטיגע „קהלה", א מוראַשניק, וואָס איז נור גוט פאַר איך מוראַשקעס אליין... איך וויים ניט, אפשר זייט איהר ניצלעך אויך, איך זעה דאָס ניט... ניין, ניט פאַר מוראַשקעס, וואָס פערזאַמלען זיך אין גיפטיגע, געפעהרליכע גניאָזדעס, בין איך א שרייבער. איך פערשטעה א ביהן, וואָס מאכט האָניג פאַר דער וועלט, די מוראַשקע וויל איך ניט פאַר קיין חבר, אין בוזים געווים ניט...

דאָך ווי גיך איך בין פאַרטיג געוואָרען מיט דער מוראַשקעס נאַרישע פֿרעטענזיעס און זי איז אוועק, וואו דער ליעבער שבת קודש געהט אהין, איז האַסטיג ארויפגעפאַלען אויף מיין פּאַפּיער עפעס א מאַדנע געפּאַרבטע מין פלעקעלע, עפעס א מין חיה'לע מיט גלעזע, רויטע און נאָך א פּאָר קאַלירען, און האָט זיך גענומען דרעהען איבער מיין שרייבען.

— ווער ביזטו? — האָב איך דעם שעהנעם, אויפּפאַלענדען נפש'ל געפרעגט.

— קענסט מיך ניט? — האָט דאָס מיר געענטפערט מיט אידישען שטייגער, מיט א קשיא אויף א קשיא.

— דאכט זיך, אז ניין.

— א חידוש.

— א חידוש היינט, א חידוש מאָרגען, איך וויים דאָך ניט ווי מען רופט דיך.

— דערקענסט מיך גאָר ניט? קענסט ניט מעהר „משה

עס טראָגט זיך ניט פון די טהאָלען אין דער הויך קיין העל־ווייסער „רויך" ווי קטורת דורכגעמישט מיט פאַנטאַסטיש שוואַרצע בערג־פויגלעך.

עס איז דער בעגינען, דער אָנהויב פון א נאַסען, כמורנעם טאָג אין די קעטסקילס און דאָס איז א גרויסער אונטערשיעד. עס קומט אָן דער טאָג, נור ניט אזוי הערליך, ערהאבען און בעצויבערענד. ער קומט עפעס, ווייל ער מוז קומען, ווייל עס מוז זיין טאָג... ער גנב'עט זיך אריין אין דער וועלט ווי דוך א הינטער־טהיר, אז מען זאָל איהם ניט בעמערקען, פוילקייט, בעטריבטקייט און מרה־שחורה פערשטעלען איהם דעם וועג.

איבער'ן הימעל פויזען און קריכען און שלעפען זיך, און ציהען אין פערשיעדענע ריכטונגען אימה'דיגע, פינסטערע וואָלקען אין אלערהאנדיגע פאָרמען און פראָפאָרציעס און געשטאלטען. דער נאנצער הימעל איז מיט זיי פערנומען. אָט וואו מען וואַרפט דעם אויפגעהויבענעם בליק טרעפט מען זיי וואנדערען און וואָגלען.

מערקווירדיג זיינען זיי, ווער קען זיי בעשרייבען!

מחנות שוואַרץ־בעמאַנטעלטע רייטער אויף בורע, אומגעלומ־פערטע פערד, עזלען מיט מיילענווייטע אויערען, און שרעקליך־גרויסע העלפאַנטען מיט משונה'דיגע לאַנגע נעז, פלאַבטעם־בריטע אויערען און זעלטענע עקען פון אלערליי שטיקלעך וואָלקען. עס קריכען פערטאיעט לעגענדאַריש־אלטע צויבער־קעץ מיט אוים־געשטעלטע לאַפעס און אָפענע מיילער, און וואַרטען אויף במאַרע־דיגע מייזלעך, מען זעהט בערגען און לייבען, און קראָקאָדילען און אלערליי מוראַ'דיגע פיגורען, געזיכטער און סתם באַכמאַטנע שטיקער וואָלקען פון אונבעשטימטען אויסזעהען, א פחד צו קוקען!

און דאָס אלץ און נאָך הונדערט טויזענד מאל מעהר רוהט ניט און ראַסט ניט, און בלייבט ניט אויף אן אָרט, נור עס האלט אין איין געהן, אין איין ציהען זיך און מישען אהין און אהער, און

בעגינען אין די קעטסקיל בערג

(א נאַטור־סצענע)

בעגינען אין די קעטסקיל בערג.

מענש און וועלט שלאָפען נאָך. וואו־ניט־וואו קרעהט א האָהן דעם „דריטען משמור"; דעם מאָרגעדיגען „קוקעריקו", און א הונד בילט אין זיין בודע און בייזערט זיך, און שטעלט אויס די צייהנער פון חלום... איהם דאָכט זיך, אז עפעס א פרעמדער וויל טשעפען זיין בעל הבית אָדער זיין בעל־הבית'טע, און באלד איז וויעדער שא, שטיל וויי אין אויער.

דער פריהסטער מאָרגענפוינעל טוליעט זיך נאָך אין זיינע אייגענע פעדערען און מיט א שטיקעל פערגלעזערט אויגעל בליקט ער ארויס פון זיין נעסט, צו זעהען אויב עס טאָגט שוין, ער ניט א שלוקערץ פון דרימעל, א פיפיץ פון שלאָף, און שווייגט.

א טיעפע, גרויע מעלאַנכאָליע שפוקעווועט אום אין די פער־וויעגטע צווייגען פון די דרימלענדע בוימער און א יונגער, פרישער אָבער אומעטיגער וויגטעל בלאָזט מיט בעגינען־קראָפט פון די טהוי־איגע נעווילדען, די בערג, די פעלזיגע, וואלד און דורות־בעדעקטע גיגאַנטען פון דעם שטאאט ניו יאָרק.

א וויט־אויפגעוועקטער אויער קען קוים הערען דאָס פליסען פון טהאל־שטראָם צווישען די שטיינער און דאָס אומעטיגע פלוידערן פון די וואסערען צווישען די פעלזען. זאָנסט הערשט פערשלאָפענע פערשטומטקייט ביז סוף וועלט...

דאָס וועט זיין א רעגענדיגער טאָג. אויף די גרויסע קעפ פון די בערג און אויף זייערע מעכטיגע רוקענס קומט פאָר אן אנדער סצענע וויי די, וועלכע אויף די זעלביגע ערטער קומט פאָר אין א פרעכטיגען בעגינען פון א לויטערען, זוניגען זומער־טאָג.

אויף די בערג גופא אבער איז דאָס נאָך שרעקליכער, נאָך ווילדער.

יא, עס איז שוידערהאפט צו זעהן ווי א באנדע דונקעלע געשטאלטען, נעבעל־גזלנים פון דער לופטען בעפאלען א בארג און שלינגען איהם איין, אז מען זעהט איהם מעהר ניט, פונקט ווי ער וואלט נאָר קיינמאל אויף דער וועלט ניט געווען...

עס איז א בעגינען פון א זומערדיגען רעגען־טאָג אין די קעטם־קילס. וועלט און מענש זיינען פערזונקען אין א טיעפען שלאָף. עס שלאָפט זיך געשמאק ווען עס איז פינסטערליך און רעגנדיג און קיהל...

נור מיר שלאָפט זיך אפילו דעמאָלט אויך ניט...

די נאכט ווייכט מיר פון די ברעמען נאָך איידער דעם ריכטיגען אנברוך אויף טאָג... אליין וואנדעל איך ווי א שאטען דורך די פערוויעגטע פעלדער פון דעם קליינעם דערפעל, ווּאו איך געפין זיך. מיין וואונש איז שטארקער ווי דער שלאָף: איך וויל זעהן אויב כמארעם קענען בעהאלטען אויף אייביג די אמת־גרויסע — די בערג, אויב זיי קענען טאקע פערוועהרען דער זון זי זאָל ניט שיינען, דעם טאָג — ער זאָל קיינמאל ניט קומען...

איך געה און קוק מיט הארצקלאפונג און מאוים'דיגע מחשבות אויף די דיקע כמארעם, וואָס ציהען זיך ווי א גרויסע ארמעע ווילדע קריעגער צו בעצווינגען די שטראהלען.

איך וויים, אז דער דערפעל געפינט זיך אין דעכטען מיטען הארץ פון די קעטסקילס. איך קען „שוועדען אין טלית און תפילין", אז אָט פונקט געגנאיבער מיין שטיבעלע, ווּאו איך וואוין, געפינט זיך א שורה בערג וואָס שפארען אונטער די הימלען. אבער איך זעה זיי ניט מעהר. ווּאו זיינען זיי? איך רייס אויף ברייט און ווייט מיינע אויגען, די בערג זיינען ניטאָ; זיי זיינען נעלם געוואָרען. אנשטאט אָט די דאָזיגע פעלזען־ריעזען, זעה איך

זיך צונויפגיסען אינאיינעם און זיך צוציהען אויף טאַרטורעס אין מילי̈אָנען נייע געשטאַלטען, וואָס קומען זיך צוזאַמען, בעהעפטען זיך און צורייסען זיך אין פרישע אונבעשטימטע פיגורען, פּנים'ער און פּאָרמען אָהן צאָהל און אָהן ערך.

איך שטעה און טראַכט: וואו לויפען זיי אַלע? וואָס איז דער צוועק פון זייער בעוועגען זיך אין דער אָפּענער הויך? קען דאָס זיין, אז זיי ווייסען גאָר ניט וואו זיי זענען און געהען, און שלעפען זיך? עס שיינט, אז זיי ווייסען ניט וואָס מיט זיי טהוט זיך, אז זייער אייביגע בעוועגונג, זייער בעהעפטונג און צושיידונג איז א סומאַטאָכע סתם אין דער וועלט אַריין, און עס דאַכט זיך וויעדער, אז זיי ווייסען יא, וואָס זיי טהוען, וואו זיי געהען און יאָגען, אז זיי האָבען א בעשטימטע שליחות צו ערפילען. עס איז פונקט ווי ווען אייניער זאָל קוקען אויף די שטענדיגע טומלענים און יאָגענים און צוקאַכענים פון די מענשען.

ער וואָלט אויך געמיינט, אז זיי ווייסען ניט וואָס מיט זיי טהוט זיך, אז זיי ראָיען זיך און גימושען עס גלאַט אזוי, אָהן א כונה און אָהן א תכלית, ווי משוגענע, און ער וואָלט וויעדער געמיינט, אז זיי ווייסען יא אַלץ, וואָס מיט זיי געהט פאָר, אז זיי זיינען בעוואוסטע, גוט איינגעשטודירטע שפיעלער אין דער וועלט'ס אייביגע וואונדער־סימפאָניע, אז זיי האָבען א ציעל, א צוועק אין לעבען... אז זיי בעהעפטען זיך, פערמעהרען זיך און צורייסען זיך אין מילי̈אָנען פערשיעדענע פיגורען, פּאָרמען און געשטאַלטען, דאָס צוגיסען זיי זיך וויעדער און גיסען זיך צוזאַמען און צושיידען זיך און בעהעפטען זיך און פערליערען זיך אַלע מיט אמאָל, אָדער אייניציגווייז, און לאָזען איבער א „תהו ובהו", נור דאָס נ י ט ו ו ע ר ע ן פערוואַנדעלט זיך אין ו ו ע ר ע ן, און דאָס איז דער צוועק פון דער וועלט...

אט אזוי איז די פּאַרשטעלונג אויפ'ן מ י ט ע ן הימעל אין א דומפּפען בעגינען פון א רעגענדיגען זומער־טאָג.

קאָרטען

„פּויערים" און „פּויערטעם" אין די קעטסקילס.

דאָס איז דערזעלבער דערפעל אין די קעטסקילס, וואו איך בין לעצטעם יאהר געווען. דער אייזענבאהן־טראָסט האָלט אפילו אין איין אבנארען דעם עולם, מיך אבער האָט ער ניט אבגענארט, ער האָט מיך פון ניו יאָרק אהער ריכטיג איבערגעפיהרט.

יא, דאָס איז דער אייגענער דערפעל, איך דערקען איהם אָן טויזענד פערשיעדענע זאכען. די קירך שטעהט נאָך אלץ פער־שלאָסען ווי פאר־אַיאהרען, און ארום איהר דרעהען זיך נאָך אלץ ארום ווי פערבלאָנדזשעטע אן אלטער הונד, וואָס האָט שוין ניט קיין כח צו בילען אויף אידען און אלטער קאטוילישער גלח, וואָס קען דאָס שוין אויך ניט מעהר...

איך דערקען דעם דערפעל אָן דעם קליינעם קריסטליכען בית־עולם ניט ווייט פון דער אידישער שוהלכעל, וואו דער מנין בעלי־בתים וואָלט זיך שוין לאַנג צוריסען אויף צעהן מנינים וועז יעדער איד וואָלט נעקענט זיין פאר זיך אליין א חברה מיט א שוהל און טאקע זיין אליין דער פרעזידענט, דער גבאי, דער „טראָסטי", דער „טרעזשורער", דער רב'ל, דער חזן, דער שוחט, דער מוהל, דער מלמד און דער אלץ מיט אנאנדער; ער זאָל קענען אליין טהיילען די עליות און טאקע אליין „עולה לתורה" זיין און צונעהמען פאר זיך אליין, ווי יענער רייכער ישוב'ניק, דעם „כהן", מיט'ן „לוי", מיט'ן „שלישי", „ששי" און „מפטיר", אליין צוהאלטען דאָס ביסעל קליינ־געלד, אליין פסק'ענען שאלות, איבערהויפט „שאלות נשים", ווייל דער דאזיגער דערפעל איז פול מיט ווייבער, מיט בארדערקעס, וואָס האבען די מענער אין ניו יאָרק און ברוקלין, אין באָרא פארק און

א ים שוואַרצע שאַטענס, וועלכע לויפען א וועט־נעיעג, פונקט ווי עס וואָלט זיי נעגאַנגען אין לעבען.

א שוואַרצע נעדיכטקייט רייט אויף די בערג, צומישטע שטורם־וואָלקען קלעטערן איבער די בערג, פחדים'דיגע טומאַנעס קריכען און ציהען זיך פון בארג צו בארג, ווי שדים, און סטראַשען די וועלט מיט טוידט און פערניכטונג.

וועט טאַקע ניט קומען דער טאָג? — פרעג איך אַליין ביי מיין אייגענער, אייגזאַמער נשמה — וועלען די פערשאַלטענע שרעקענס־נעשטאַלטען פערטרייבען דעם נעבענשטען הימעלס־פאַקעל, וואָס לייכט צו דער וועלט, זי זאָל זעהן ווי צו בלאַנדזשען?

און גלייך האָט זיך דאָס, ריכטיג אנטקעגען מיר, נענומען רייסען דער וועלט'ס גראָבע נאַכט־העמד, אזוי ווי אימיצער וואָלט איהר פאַנאַנדער־נעריסען מיט נעוואַלט, און דורך דעם נעוואַלט־רים האָט דאָס נעגלאַנצט אַלץ מעהר און מעהר, ביז עס איז נעוואָרען לייכטיג און העל אומעטום, — עס איז נעוואָרען טאָג.

קיין נאַנץ העלער, לייכטיגער טאָג איז דאָס ניט נעווען. עס האָט נענאַסען ווי פון עמער, נעדונערט און נעבליצט, אַבער די כמאַרעס אויף להכעיס איז דאָס דאָך נעווען טאָג. די נאַטור איז ניט שולדיג נעבליעבען די מענשען א טאָג. די זון איז אפילו נעווען די מעהרסטע צייט בעהאַלטען, נור איך האָב נעוואוסט, אז זי לייכט אונטער די וואָלקען...

שפעטער האָבען זיך אויך בעוויעזען די בערג...

די בוימער, דאָ זיינען נאָך ניטאָ קיין קאָרטען־בערג, לויט איך האָב פאָריגעס יאָהר נביאות געזאָגט, — עס האָלטען דאָ אָבער זאָטע אי־דען און אידענעס אין איין בלעטערען די טעשלעך קאָרטען, אין איין פערטיעפען זיך אין דעס דאָזיגען „קליינעס ש"ס", אין דעס דאָזיגען לימוד („לימיט"). וועז דאָ וואקסען נאָך ניט קיין פאָרטיגע „אקשען פינאָקעלס" און „פאָוקערס" אויף די בוימער, איז דאָס ניט די שולד פון די אָבגעפרעסענע זומער־נעסט. זיי בעמיהען זיך געגוג אויס־צומיסטיגען מיט קאָרטען פעלד און גאָרטען, לאָנד און לייט, נור עס איז נאָך אביסעל צו פריה...

אין מיין היימישען שטעדטעל, נעדענק איך, איז אמאָל דעם קלוטש־וואָיטס קודלאָטער הונד ארומגעלאָפען איבער'ן מארק מיט א בלאָט „חיי אדם" אין פיסק און נאָך איהם האָט זיך נאָכגעיאָגט ברוך מאיר דער שניידער, א באָרוועסער מיט א יארמולקע אויפ'ן קאָפ און א שטעקען אין האַנד, א פערשוויצטער מיט א צוואוואָרפענע באָרד. דאָס „הייליגע" בלאָט פון „חיי אדם" וועלכען דער הונד האָט ארומגעשלעפט איז געווען א שניידערשע, ברוך מאיר שניי־דערס „חיי אדם", און ער האָט דאָס געזוכט צו רעטען פון הינטישע ציינער...

נאָטירליך האָבען מיר אינגלעך אויך ניט געשוויגען: איך וויים ניט געגוי אויב מיר האָבען געוואָלט „מקדש השם" זיין און זיך אָננעהמען פאָר'ן רבונו של עולם און פאָר ברוך מאיר דעם שניידער, אָדער מיר האָבען זיך גלאָט אזוי געוואָלט נאָכלויפען נאָכ'ן הונד, איך וויים נור, אז מיר זיינען נאָכגעלאָפען און געוואָרפען שטיינער און איך בין זיכער, דאָס וועז דער „חיי אדם" וואָלט געלעבט, וואָלט ער פישוט אָננעקוואָלען קוקענדיג ווי מיר נעהמען זיך אָן פאָר איהם, ווי מיר שטעלען איין דאָס לעבען פון זיינטוועגען און ווי ברוך מאיר דער שניידער איז זיך ממש מוסר נפש צו ראטעווען א שמה פון א חצוף א הונד...

איך נעדענק, וועז עס פלעגט זיין א גרויסער ווינד אין

אין „דר'ערד"... און האָבען דאָ דערווייל „זומער־פרויינד", דזשענטעלמייט, וואָס גיבען אכטונג אויף זיי... בכן דארף מען האָבען א רב, וואָס זאָל פסק'ענען ווען מען וועמעס וויבער זיי זיינען — יענעמס, וואָס שיקט זיי די טשעלס אדער דעמס, וואָס האלט דאָ זייער קאָמפאניע... דאָ זיינען פאראן באָרדער, באָרדערקעס און סתם באָרשטש, און מען דארף נויטיג וויסען, ווי דער אמעריקאנער זאָגט: „ווער איז ווער אין אמעריקא"...

אָהאָ, ווען איין איד וואָלט געקענט זיין „כל ישראל", וואָלט געווען גאָר אַן אנדער מעשה! מילא, קען דאָך דאָס ניט זיין, און אין דעם דאָזיגען קעטסקיל־דערפעל איז דערווייל דאָ בלויז איין שוהל, מיט איין „ברודער פרעזידענט", מיט איין שוחט, ווועלכער מיינט אז ער איז א גאנצער „האָהן", ווייל ער מאכט דעם טויט אלע היהנער, זיי ציטערען פאר איהם ווי פאר פייער, אפילו זיין אייגען ווייב ציטערט אויף פאר איהם, כאָטש ער האָט איהר שוין לאנג אבגעקויעט...

יא, דאָס איז דערזעלביגער דערפעל. די מענער־געסט געהען נאָך אלץ אַרום שטענדיג אָהן רעק, אָהן וועסטען און אָהן היטלען איבער'ן גאס, און די „לייַדים" מאכען זיך אויף אזוי בעקוועם ווי נור מעגליך, זיי טראָגען אויף ניט אויף זיך צופיעל קלייַדער, כדי עס זאָל זיי זיין לייכטער... דאָ וואַרפט מען אראָב פון זיך אלץ מיט אנאנדער; אלץ, וואָס מען קען, אפילו די מענשליכקייט.

דאָס איז דער זעלביגער דערפעל, איך דערקען איהם אָן די געוואלדיגע אידישע האָטעלען, וואו מען קען דול און משוגע וועלען פון די געוואלדען און קולות, וואָס גאָט'ס „אויסגעוועהלטע אומה" מאכט אין די שפייז־צימערם, אויף די ווראנדאס און די הויפען, אז די פאר גוים, וואָס זיינען דאָ נאָך איבערגעליעבען, מיינען אז די וועלט געהט אונטער.

איבערהויפט אבער דערקען איך דעם דאָזיגען דערפעל אָן די קאָרטען. אמת, דאָ וואקסען נאָך דערווייל ניט קיין קאָרטען אויף

דאָס קאָרטעווען האָט שוין דאָ זייט לעצטעס יאָהר פיעל פּראָגרעסירט. מאַנכע קלייַנע קינדער, וואָס זיינען נאָך פּאַר־אַ־יאָהרען געלעגען אין די קינדער־וועגעלעך מיט די מילך־פּלעשלעך אין די מויל־עבלעך און זיך גאַנץ תם׳עוואָטע איינגעקוקט ווי זייערע מאַמעס שפּיעלען אין קאָרטען, זיצען שוין הייַ־יאָהר אויפֿן גראָז און שפּיעלען זיך אַליין מיט קאָרטען...

איך אָבער שפּיעל ניט אין קאָרטען און דאַרף אפּילו די „גוטע צעהנטעל" אויף צעהן כּפֿרות.

וועז איך זעה וועלכע גראָבע יונגאָטשעס און יונגאָטשיכעס עס זיצען אַרום די קאָרטען־טישלעך און שפּיעלען און עס אַרט זיי וועג־ אָדער נאָרניט אויב זיי געווינען אָדער פערליערען, ווייל אויסער געלד האָבען זיי שוין אַלעס פערליורען... און געלד האָבען זיי ווי בלאָטע, יא, וועז איך זעה וועלכע פערדאָרבענע און אונווויסענדע עס צייכנען זיך אויס ביי דער דאָזיגער „תורה", שעם איך זיך מיט דיעזען עמי־הארצים־שפּיעל צו אמוזירען און איך אַנטלויף דערפון ווי פון פּייער.

איינמאָל האָט זיך אפּילו א „פּויער" געפּונען שטאַרק בעלייַ־ דיגט, וואָס איך האַלט ניט פון זיינע קאָרטען און מאָך אש און בלאָטע פון זיינע „קיסרים" און „מלכה׳ס" און האָט זיך דוקא געוואָלט מיט מיר פערהערען...

עס איז מיר עפּעס געווען ניט מיט איהם צו טענה׳ן און ניט איהם צו פערשווייגען. זאָל איך איהם פערשווייגען, קען ער נאָך אמאָל מיינען, אז איך האָב מורא צו פערלענגען מיט איהם א געשפּרעך, אויף א „פּויער" איז קיין קשיא ניט, ער קען דאָס נאָך מיינען; זאָל איך איהם וויעדער געבען אן ארגומענט, און אויפ־ וועזען אז איך בין נערעכט, טא וואָס וועל איך דערביי געווינען? איך וועל האָבען דעבאַטירט מיט א „פּויער", א „רזשעק".

דער כלל, דאָס איז דער זעלביגער דערפעל...

שטעדטעל, און פלעגט אומלויפען איבער די הויפען און פייפען אויף אלעמען, אפילו אויפ'ן רב אויך, פלעגט ער ניט זעלטען מיטטראגען מיט זיך לויזע בלעטער פון פערשיעדענע הייליגע, אידישע ספרים ווי דער „צאינה וראינה", דער „מענה לשון", דער לוח א. ז. וו., וואס פלעגען זיך אומוואלגערען אין פאליש פון דעם „אלטען בית המדרש". קיין נייער בית המדרש איז ביי אונז אין שטעדטעל ניט געווען.

דא אין דערפעל פון די קעטסקילס אבער טאנצט אום דער ווינד מיט „שמות" פון אויסגעדיענטע פעקלעך קארטען.

אין א ווינדיגען טאג טומלען זיך דא אין דער לופטען „קעניגע", „מלכה'ס" און פוערים, און וואלטען געווען פאפיערענע פויערטעס וואלטען זיי זיך אויך מיטגעטומעלט, דען דא טומלען זיך און ראשען, און טאנצען, און דרעהען זיך א סך פויערטעס און פויערען, וואס מיינען אז זיי זיינען קעניגע און קעניגינס...

דערקען איך הייסט דאס אט דעם דערפעל איבערהויפט אן זיינע קארטען און קארטעוויניקעס, וועלכע זעהען דא אוים פונקט ווי פאר־א־יאהרען אין דער צייט. עס איז נור קארטען און קארטען, און מיר דאכט אז הימעל און ערד שפיעלען „פאוקער", אז די שטיינער פון גאס שפיעלען אין קארטען, אז די הילצערנע הייזלעך, וואו די זומער־געסט שטעהען, שפיעלען אין קארטען, און איין הייזעל שרייט „טויז צלם" און א צווייטעס שרייט „טויז טראמף", אז איין באדינג־הויז „פעסט" צו אן אנדערען און אזוי געהט דאס ביז איבער אלע קענטסקיל־בערג פון גרין קאונטי, און האלסטער קאונטי, און סאליוואן קאונטי, און קאלאמביא קאונטי, און אזוי „פעסט" מען דאס איבער אלע קאונטס און טראנטעס ביז אין דער העלל אריין... איין אידישער האטעל דאכט מיר האצקעט זיך און פרעהט זיך, און שרייט: „איך האב די גוטע צעהנטעל"! און א צווייטער האטעל שרייט, אז ער האט גוטע אנדערע זאכען, און זיי האבען טאקע...

איך מוז זיך אליין פֿאַרשטעלען, דאָס איז מיין ביזנעס־קאַרטע, נעהמט מיך מיט מיט אייך"...

אין די אידישע זומער־פּלעצער אין די קעטסקילס קען עטוואָס עהנליכעם ניט פֿאַסירען. דאָרט קאָרעספּאָנדירען זיך די געסט איינע מיט די אַנדערע נאָך אויידער זיי קענען זיך. די מעשה איז איינפֿאַך.

דאָס רוב אידישע האָטעלניקעס און „פֿארמערס" הינקען נעבעך אויף עברי און קענען ניט אונטערשרייבען זייער נאָמען, מוזען די געסט פיהרען פון זייערטוועגען די קאָרעספּאָנדענץ: לויבען די האָטעלען, מיט די „פֿארמס", מיט די פּליגען, מיט די וואַנצען, מיט די „אייגענע גרינסען" פון „אייגענעם פֿארם" (וואָס וועלט געקויפט ביי א דערבייאיגען גוי)....

די אונטערשטע שורה איז, אז אין די בערג איז ניט אומעטיג און א איר, וואָס איז ניט קיין שלימ־מזל און וואַרט ניט מען זאָל איהם פֿאַרשטעלען, איז דאָ פונקט ווי אין דער היים צווישען אייגענע. עס פעהלען איהם ניט קיין ברידער און קיין שוועסטער, קיין קאָזינען און אפילו קיין וויב אויך ניט.

די וויבער קענען זיך דאָרט אויך ניט בעקלאָגען. אמת, די מענער זייערע זיינען אין שטאָדט און קומען נור אויף די בערג ווי צדיקים יעדען ערב שבת, דערפֿאר אָבער האָבען זייערע פֿלונית'טעם „לייבליכע קאָזינס", וואָס גיבען אויף זיי אכטונג, זיי זאָלען זיך חלילה ניט איבערשרעקען אין די משונה'דיגע קעטסקילס...

איך האָב נעקענט אין די בערג א וויבעל, וואָס האָט בה"ש נעהאט מעהר „קאָזינס" ווי איך בין אימשטאַנד צו נעדענקען און מערקווירדיג, אלע איהרע „קאָזינס" זיינען נעווען מענער... עס האָט ניט פיעל נעפעהלט, איך זאָל אויך ווערען איהרער א „לייבליכער קאָזין". זי האָט מיך שוין נעהאט פֿאַרנעשטעלט אלס אזעלכען. נור אזוי ווי איך האָב זיך ניט נעקענט בעשליסען פון וועלכען צד איך זאָל ווערען איהר „קאָזין" און אזוי ווי איך האָב פיינד א צו גרויסע משפּחה, בין איך איהר נעבליבען א פרעמדער.

קאָנטרי קאָזינס

אין ערגעץ ווערען מענשען ניט אזוי גיך בעקאַנט ווי אין די אידישע זומער־פּלעצער אין די בערג. איך זאָג „אין די אידישע", ווייל אין די גוי'אישע, איבערהויפּט אין די ענגלישע איז דאָס ניט אזוי. דאָרט מוז מען וואַרטען אויף אַן „אינטראָדאָקשאַן", אימיצער זאָל פּאַרשטעלען און זאָגען דעם נאָמען און פּאַמיליען־נאָמען, זאָנסט קען מען זיצען אייניג נעבען די אַנדערע טעג און יאָהרען, ווי שטומע, און ניט אויסרייַדען א וואָרט.

ביי אידען איז ניטאָ קיין צערעמאָניעס. אידען האַלטען פון „אַנשטעלען", אָבער ניט פון פּאַרשטעלען.

איך חיים לייבע קרוג
און געזונג.

אָט דאָס בין איך טאָקע איך אַליין און פּאַרטיג, און „טענה ניט". מען קומט זיך צוזאַמען, מען רעדט זיך פונאַנדער און מען בעט שוין א שמעק טאַבאַק אָדער א פּאַפּיראָסל, מען האַלט שוין אייניגער דעם אַנדערען אָדער אייניגער דער אַנדערער פּאָר א קנעפּל, מען לאַכט, מען קנייפּט זיך, אָדער מען זידלט זיך נאָר אָהן א פּאַרשטעלער, אָהן א וויזיטנעם בילעט און נאָר אָהן א נאָמען.

מען דערצעהלט, אז אַן ענגלישמאַן איז אמאָל געפּאָהרען דריי חדשים אויפֿ'ן ים און האָט צו קיינעם ניט געריידט, ווייל ער האָט ניט געהאַט ווער עס זאָל איהם פּאַרשטעלען. ענדליך האָט פּאַסירט אַן אונגליק. די שיף, אויף וועלכע ער איז געפּאָהרען, איז צובראָכען געוואָרען און אונטערגעגאַנגען. ער האָט געזעהן ווי מאַנכע רעטען זיך אין א קלייניע שיפּעל, און האָט אַרויסגעכאַפּט זיין ביזנעס־קאַרטע פון טאַש און האָט געשריען: „ענטשולדיגט, מיינע הערען,

— עס פרעהט מיך זעהר צו טרעפען מיין פריינדין׳ס א קאָזין... פון וועלכען צד זייט איהר פערוואַנדעט? — האָט זי מיך געפרעגט און געשמייכעלט.

איך בין געווארען צומישט און אויסער זיך פון דער גאנצער אונגעריכטער, איבערראשענדער פאסירונג און פון דער אידענעם טייוועלשער פראגע און אביסעל שטיפעריש, אביסעל צוטומעלט, האָב איך געענטפערט שטאמלענדיג:

— פון וועלכען צד איהר ווילט, פון ביידע צדדים.

— סיידען אזוי — האָט די אידענע איראָניש בעמערקט און איז אוועק.

מיר האָט די גאנצע זאך געקרענקט און געעקעלט. איך האָב אויסגעקוקט ביי זיך אליין אזוי נאריש, און ווער האָט מיך אבגע־נארט, געגומען אויף זיכער און געשטעלט אין א לעבערליכע לאגע? א ווייבעל אין די בערג, וואס איך ווייס אפילו ניט איהר נאמען!

— קום, לאמיר געהן! — האָט זי זיך געוועגדעט צו מיר, מיך מעהר ניט איהרצענדיג.

א ברירה האָב איך געהאט? איך בין געגאנגען. זי האָט זיך צוגעטוליעט צו מיר אזוי נאהענט, אז איך האָב געפיהלט איהר הייסען אטהעם און איהר פולע ברוסט האָט געגליהט מיינע הענד.

— ווי געפעלט אייך צו זיין מיינער א קאָזין? — האָט זי מיך שמייכלענדיג געפרעגט.

— ווי געפעלט אייך אבער די איראָניע פון אייער בעקאנטער פרוי? — האָב איך איהר געפרעגט.

— נארעשקייט! איך האָב פאר איהר קיין מורא ניט — האָט מיר מיין בעגלייטערין געענטפערט — זי האָט מיר פאָרגעשטעלט איהרע „קאָזינס" אויך... איך קען איהר... מיר קענען זיך...

אזוי רוידענדיג זיינען מיר אריין אין וואלד.

— ווי גוט דא איז! — האָט זי געזאָגט.

— ווי געטליך! — האָב איך געענטפערט.

איך געדענק ניט געגוי ווי אזוי איך האָב זיך מיט איהר בעקענט, דאכט זיך, אז קיינער האָט אונז ניט פאַרגעשטעלט, זי האָט זיך אליין פאַרגעשטעלט פאר מיר. זי האָט געלאכט און איך האָב געשמייכעלט און אזוי זיינען מיר געוואָרען שטיקלעך קנעפלעך.

איין מאל האָב איך עפעס געפיהלט ניט צום בעסטען. איך בין געווען שלעכט געלויגט און אונצופריעדען מיט מיין האָטעלניק, מיט „זיינע" גרינסען, מיט זיינע געסט, וואָס האָבען מיך קראנק געמאכט מיט זייער וויכדע, אונגעלומפערטע בענעהמונג, מיט זייער חוצפה'דיגע צודרינגליכקייט, מיט זייערע וואולגארע קולות און געוואלטען אין שפייז־צימער; איך בין עפעס געווען בייז אויף גאָט און לייט, אויף דער גאנצער וועלט און בין ארויס אליין אין פעלד כאפען אביסעל פרישע לופט, לעבעדיגער אויפצוואָטהעמען. ערשט, איך גיעב א קוק, זי איז אויך דאָ, זי געהט אויך.

— ענטשולדיגט, וואָס איך געה מיט אייך ניט געלאָדען. געווהנליך האלט מען אין די בערג ניט פון עטיקעט. דאָ דארף מען זיין פראָסט, אפען, ניט פערשטעלט... עס איז מיר געוואָרען אומעטיג, האָב איך גערעכענט, מען דארף גהן מיט א בעקאנטען אין וואלד...

דערביי האָט זי מיר ארויסגעקוקט שעלמיש אין די אויגען און זהר זים, כמעט פריקרע געלאכט...

צייט וועט איך בין איהר אזא „בעקאנטער" האָב איך אליין ניט געוואוסט. איך האָב אפילו מיט איהר ביי איין טיש ניט געגעסען. איך האָב איהר אבער ניט געוואלט איבערשפארען; זאל זיין אזוי.

געהענדיג מיט מיר, האָט זי פלוצלינג בעגעגענט עטליכע פון איהרע ניו יארקער בעקאנטע און האָט מיך פאַרגעשטעלט פאר זיי אלס איהרען א „קאזין"...

ביי איין אידענע, פאר וועלכע זי האָט מיך פאַרגעשטעלט, איז עפעס אויסגעקומען ניט גלאט די קאזין־געשיכטע און זי האָט זיך געוועגדעט צו מיר מיט א גנב'ישע בעמערקונג.

— מאדאם, מיר מוזען ארויס אויף דער ליכטיגער וועלט — האָב איך געזאָגט — עס ווערט שפּעט.

— געליעבטער! — האָט זי מיך געדריקט צו זיך.

— דער וואלד איז ענג, איך וויל דערשטיקט — האָב איך געשריען מיט פּיין — ארויס, ארויס אין דער ליכטיגען!...

— גזלן!

— קומט אהיים, מאדאם, צוריק אהיים...

— איהר זייט א פייגלינג!

— איהר זייט א פרוי...

— הערט אויף איצט מיט גאָט! — האָט זי מיך געשטראָפט — איצט הערשט דער מענש. ער איז אין דיעזער מינוט, אין דיעזער בעהאלטענער שטילקייט א סך שטארקער, מעכטיגער... און ער זאל טאקע הערשען, דער מענש, געוועלטיגען זאל ער, די ערד און אלץ וואָס אויף איהר איז פאר איהם, ער זאל געניסען, ער קען, ער מוז גענישען...

די לעצטע ווערטער האָט זי געזאָגט מיט אזא פייער, מיט אזא ברען, אז איך האָב זיך פאר איהר ווי דערשראָקען. אָנשטאָט מיך צו גענוינען האָט זי מיך אבגעשטויסען. דער סוד איז אן אפענער. מיר לייבען אין א פרוי איהר שעהמעוודיגקייט. זי איז אבער גענוען צו אקטיוו, דאָס האָט געמאכט אויף מיר א שלעכטען איינדרוק.

— זייט איהר א מוטער אויך? — האָב איך איהר געפרעגט, ווי ניט פערשטעהענדיג אליין פארוואָס — האָט איהר קינדער?

— יא, צוויי — האָט זי האסטיג געענטפערט — אבער צואוואָס טויגען איצט אזעלכע ערנסטע קשיות?

— און אייער מאן שיקט אייך געלד אויך אין די בערג? — האָב איך איהר ווייטער האַרט און קאלט געפרעגט.

— שאט! — האָט זי זיך געערגערט — פלאָגט מיך ניט איצט מיט אזעלכע שאלות! זעהט ווי שעהן דאָ איז, די לייבע רעדט פון אלע בלעטלעך, די פויגעל זינגען לייבע, דער גאנצער וואלד איז פול מיט לייבע, — מענש, מאן זיי שטארק, לייב, נענים, איך בין דיינע!

— אבער אייער מאן מיינט, אז איהר זייט ז י י נ ע, אז איהר לייבט נור איהם אליין — האָב איך שטרענג בעמערקט.

— ער איז א נאר אויב ער מיינט דאָס — האָט זי געזאָגט — איך לייב איהם אויך. פון וואנען וויים איך, אז ער לייבט נור מיך?

זי האָט אין גאנצען געציטערט, אבער איך בין נאָך בייזער געוואָרען אויף דער וועלט ווי פריהער.

ימים טובים

משה

דער נילום האָט זיין וויג געוויעגט,
זיין ליולו־ליעד געזונגען.
רחמנות האָט זיין גייסט ענטציקט,
זיין בוזים דורכגעדרונגען.

ער האָט צום ערשטען מאָל דערקענט
זיין פאָלק אין פייער־דאָרען:
דאָס ברענט און ווערט אַלץ ניט פערברענט,
און ווערט אַלץ ניט פערלאָרען...

ער האָט געהערט דעם הימעלס שטים
פול לעבען און בעניאונג:
„דער קנעכט איז עלענד, געה צו איהם,
דערצעהל איהם פון בעפרייאונג!"

ער פאָלגט אויף גיך, ער זוארט ניט לאַנג,
ער גיהט דעם מענש ערווועקען...
ער מאַכט דעם שטעקען פאַר אַ שלאַנג,
די שלאַנג צוריק אַ שטעקען.

ער פיהרט די קינדער פון זיין שטאַם
פון קנעכטשאַפט'ס פינסט'רע דירה,
ער שפאַלט פאַר זיי דעם רויטען ים...
און טרילערט פרויהויטס שירה.

איך וויים ניט אויב משה איז ארויף אויפ'ן הימעל, איך וויים אָבער, אז ער האָט אַראָבגעבראכט דעם הימעל אויף דר'ערד.

איך וויים ניט אויב ער האָט געערדט מיט גאָט, איך וויים נור, אז ער האָט אויפגעטהאָן געטליכע ארבייט. ער האָט געמאכט פון שקלאָווען מענשען, פון קנעכט — פרייע וועלט־בירגער און איך וואג ניט צו דערמאָנען זיין נאָמען אונגעוואשען.

וועז איך טראכט און פערטראכט זיך אויף דער געשיכטע פון יציאת מצרים בלייבען מיר אין זכרון בלויז דריי הויפט־כחות פון דער פאסירונג: גאָט, משה און דער שטעקען און פון די דריי צייכענט זיך מיר אין געדאנק צום שטארקסטען די געשטאלט פון משה'ן.

כאָטש די נאנצע געשיכטע דרעהט זיך ארום די קינדער ישראל, ארום די אידען, דאָך זיינען נאָך דעמאָלט קיין אידען ניט געווען, שקלאָווען זיינען קיין אידען ניט, פונקט וויי זיי זיינען קיין מענשען ניט; פאר אידען האָט זיי ערשט משה געמאכט.

קיין גאָט איז נאָך אויך ניט געווען. א נעץ איז קיין גאָט ניט. א גאָט אין דעם זין ווי אברהם האָט דאָס פערשטאנען האָט מען אין מצרים ניט געקענט. אברהם'ס אייניקלעך האָבען דאָס אין שקלאָווערי אין נאנצען פערגעסען. משה האָט איהם ערשט געמוזט פאָרשטעלען נאָר פון דאָס נייי.

א „שטעקען" האָט שוין אפילו די וועלט יא געהאט. פויסט־קראפט, די קראפט פון געוואלט, פון שלאָגען האָט שוין עקזיסטירט פון לאנג, פון אייביג. אָבער דער שטעקען איז ניט געווען קיין נעטליכער שטעקען, ער איז ניט אויסגעוואקסען צווישען די ערעלע בוימער... זאנדערן אין די פראָסטע וועלדער פון איינפאכע הייז־מאטעריאל...

משה'ס שטעקען איז געווען נאָט'ס שטעקען, וואָס ער האָט בעשאפען צווישען די צוהן ספעציעלע זאכען פרייטאג צו ליכט־בענשען... משה'ס שטעקען איז דער שטעקען, וואָס וואקסט אויס

ער פֿיהרט זיי פון דער לאַנגער נאַכט
דורך מדבר און דורך יאַהרען,
און האָט צו סיני זיי געבראַכט,
דאָרט וואָרן זיי נייי געבאָרען...

דער סיני ברענט, דער „דאָרען" ברענט,
אַ ציטערנים, אַ מורא, —
ער האָט זיי דאָרט מיט גאָט בעקענט,
בעקענט זיי מיט זיין תורה.

דער סיני רויבערט זיך און פלאַמט,
דער שטן האָט קיין תקומה —
עס וואַרט די שקלאַווערייי פערדאַמט,
עס לעבט אַ פרייע אומה.

דאָס איז דער קנעכט פון „אלהים",
דער איד, דער מענש דער נייער —
מיר זעהען אין דעם וואַסער איהם,
מיר זעהען איהם אין פייער...

איך וויים ניט אויב משה האָט געהאַט הערנער, ווי מיכאל אנזשעלאָ שטעלט איהם פאָר, אָדער אויב ער איז געבאָרען געוואָרען אין תפלין ווי מיין רבי פלעגט זיך איהם פאָרשטעלען. איך וויים ניט אויב ער איז איבערהויפט געבאָרען געוואָרען אין בלוט און פלייש. ער איז אפשר גאָר — ווי מאַנכע ווילען האָבען — די ריעזיגע פיגור פון אן אונבעגרענצטע פאַנטאזיע.

איך וויים ניט, מיך אַארט ניט.

איך קען דעם משה'ן פון דער ביבעל, און אלס פאר אזעלכען בוק איך זיך אין עהרפורכט פאר זיין מאיעסטעט.

משה'ן דערזעהען מיר צום ערשטען מאל — אזוי ווי גאט — אויפ'ן וואסער... אויפ'ן פרישען, לעבעדיגען פלוס, וועלכער איז די רייגקייט, די טהרה, די קלארקייט אליין. און נאך אויף וועלכען וואסער! אויפ'ן נילוס, וועלכער טרינקט אן און בעזאפטיגט די פערשמאכטע ערד פון א גאנצע מדינה און צויבערט ארוים פון איהר אלטען בוזים יונגעם גרין, נייע שפראצונגען, נייעם לעבען! זייער „ערלייזער" האט מען ערשט געדארפט טבל'ען אין ירדן... אבשוועגקען דעם שטאל, די מיסט, דעם עזעל־גרוך, וואס האט איהם ארומגענומען...

דער אידישער ערלייזער אבער איז געבאהרן געווארן ריין. זיין מאמע איז געגאנגען טבילה... זיין וויעג האבען געשאקעלט די בלויע וועלען פון דעם גרייז־גרויען זיידען דעם ניל אין דעם פרוכט־בארסטען טהאל פון עגיפטען, און פרייע, אפענע הימלען האבען איהם גאלדענע מעשיות דערצעהלט.

זייער „נשמה־ערלייזער" איז — דערצעהלט מען אונז — ענדליך געשטארבען מיט א מיתה־משונה, מיט אן אבשטויסענדען טויט פון א פערבערעכער, משה אבער איז געשטארבען מיט א קוש, גאט האט זיין כשר'ע נשמה אויסגענעקושט און וועט איהר וויעדער אמאל ארויינהויכען אין א נאבעלען גוף, צו בעשאפען א נייעם משה די וועלט צו בעפרייען...

ער איז נאכ'ן טויט ניט ארויין אין הימעל, דער גרויסער, עדעלער ערלייזער. ער איז געבליבען אויף דר'ערד צווישען אונז, צווישען די מענשען, פאר וועלכע ער האט געשטריטען. זיין קבר איז אויף א בארג. ער איז געווען דער העכסטער ביים לעבען, ער האט געדיענט דעם לעבען מיט דאם העכסטע און איז אין דער הויך פערבליבען, אבער אלץ אויף דר'ערד.

און ווי רייך דער געדאנק פון דער שריפט איז אז משה איז בלויז געווען גאט'ס א קנעכט. יא, א קנעכט, אבער נישט קיין זוהן, ווי זייער „ערלייזער" האט פרעטענדירט צו זיין.

אין גן־עדן פון הימעלשע אידעאלען אלס א מיטעל אנצוואוויזען די שטערבליכע אויף דער אלמאכט, דעם אמת און די אייביגע געזעצ־טיגקייט, דאס איז דער שטעקען, וואס קען ווייזען וואונדער, ווייל ער קומט אים נאמען פון אבזאלוטער וואהרהייט און ריינע ליעבע.

אזוי ווי איך קען מיר ניט פארשטעלען א גאט אהן א משה'ן, אזוי קען איך מיר ניט פארשטעלען א משה'ן אהן א שטעקען... א שטעקען אין די הענד פון אן אנדערען וואלט געווען נעפעהרליך פאר דער בעפרייאונג. דער ריכטיגער שטעקען מוז האבען דעם ריכטיגען מאן און צוזאמען מיט „גאט", מיט דעם אידעאל, קען ער ווייזען וואונדער איבער וואונדער, שפאלטען דעם רויטען ים און פיהרען צו דער גאולה...

ווי שעהן די גאנצע מעשה מיט משה'ן קלינגט! ווי רייך זי איז אין פאעזיע און געדאנקען!

מען דערצעהלט אונז עפעס פון נאך אן „ערלייזער", פון א גייסטיגען גואל, וואס האט זיך ניט געקימערט פאר פיזישע שקלאווערי, וואס פערקנעכטיגט דעם קערפער, זאנדערן וואס די נשמה איז פערשקלאפט ביים טייפעל... דיעזער נייער „ערלייזער" האט געמיינט, אז שוועדע, קערפערליכע פערקנעכטונג האט אויפן גייסט ניט קיין ווירקונג. ער האט משה'ס תורה ניט פערשטאנען. ער איז געקומען אויסלייזען די זעעלע, ברענגען אן ערלייזונג פאר דער נשמה, לאזענדיג דעם גוף אין קייטען. ער האט ניט געוואוסט, אז בויענדיג „פתם און רעמסס" פאר פרעמדע, ווערט דער אייגענער גייסט צושטערט, קען מען די אייגענע נשמה ניט רעטען...

דיעזער ערלייזער — דערצעהלט מען — איז געבאהרען געווארען אין א שטאל...

פוי! דורך דער גאנצער מעשה טראגט זיך דער גערוך פון מיסט, אפילו הייליגע מיסט, הימעלשע מיסט... אבער עס שמעקט דאך ניט... א שטאל בלייבט א שטאל, ווען דארט זאל אויך געבאהרען ווערען א משיח... אדער אפילו א גאט...

גאָט׳ס א זוהן האָט געקענט וואגען אויפצוטרעטען געגען אזא מאן ווי משה, וועלכער איז געווען דער „פאָטער פון די נביאים", דער גרעסטער, וואָס קיין גרעסערער וועט ניט מעהר געבאָרען ווערען.

די גלויבינע פון דעם אָבגעשוועכטען גלויבען, אז ער איז אויפגעשטאנען פון די טויטע און איז ארויף אין הימעל. דאָס איז גוט. מיר האָבען דאָ פאר אזעלכע העלדען קיין אָרט ניט. אייגער, וואָס קומט נור ראטעווען אונזערע נשמות איז ניט אונזער „משיח".

מיר דארפען א משה !...

גאָט האָט ניט קיין פּריוואַטע פּאַמיליע. אַלע גלייך זיינען זיינע קינדער.

עס זיינען קיין יחסנים איבערהויפּט ניט פּאַראַן. אָט ווי גרויס משה איז געווען, איז אַליץ דאָס פּאָלק גרעסער פון איהם. אין דער תורה שטעהט דאָס פּאָלק שטענדיג העכער ווי זיין בעפּרייער.

די פערגרעבטע, אונווויסענדע שקלאַווען, פערזונקען אין כשוף, געצענדיגסט און אונמענשליכע פּראַצע, וועלכע ווייסען ניט וואָס עס טהוט זיך מיט זיי, וואו זיי זיינען אין דער וועלט, זיי, יא, זיי זיינען גאָט'ס קינדער און משה דער גייסטיגער ריעז, דער ליכטיגער, דער ערהאַבענער, ער איז בלויז גאָט'ס משרת, א קנעכט געשיקט פון טאַטען צו די קינדער, א בעגליבטער, א טהייערער משרת, אָבער דאָך א משרת און ניט קיין „זוהן"...

און טאָמער האָט משה — רעדענדיג שטענדיג מיט גאָט, זייענדיג אַנפערטרויט מיט געטליכע סודות און שליחות — פערגעסען זיין ריכטיגען שטאַנד און האָט א געשריי געטהאָן צום עולם: „הערט מיך אויס, איהר יונגאַטשעס!" איז גאָט בעז געוואָרען און האָט בעשלאָסען, משה זאָל שטאַרבען אין דער מדבר און זאָל ניט האָבען די זכיה אריינצופיהרען די אידען אין ארץ ישראל. גאָט האָט איהם געגעבען צו פערשטעהן, אז ער איז בלויז דעם קעניג'ס פליענעל־אדיוטאַנט און דאַרף ניט וואַגען צו בעליידיגען די פּרינצען.

דו ביזט טאָקע מיין „מענש", מיין פערטרויטעסטער, ביזט אַן „אגיטאַטאָר", א „פּרינציפּיעלער" מאָן, אַן „אידעאַליסט", אָבער דאָס פּאָלק איז גרעסער און הייליגער פּאר דיר. דו וועסט שטאַרבען, אָבער דאָס פּאָלק וועט בלייבען, זיי זיינען די וועלט, די אייביגקייט און דו מוזט האָבען דרך־ארץ.

עס איז קיין וואונדער וואָס דער שפּעטערדיגער אזוי גערופענער נשמה־ערלייזער, דער שטאַל־משיח, האָט געמוזט — אויפּטרעטענדיג געגען משה'ס לעהרע — זאָגען, אז ער איז גאָט'ס זוהן, דען נור

נעבען מיר איז אויסגעוואקסען א אונבעקאנטער מענש מיט א גרויסען, ברענענדיגען שטורקאץ אין האנד און האָט געזאָגט:

— קום! איך וועל דיר צולייכטען...

איך האָב געמומען, ווי דער שטייגער איז, א הילצערנע לעמפל מיט א פערדער, אריינצושאַרען דעם חמץ, האָב זיך פארטיג געמאכט צו מיין פּפּליכט און האָב געוואָלט גיין.

— וואו געהסטו? — האָט מיך דער אונבעקאנטער פערוואונדערט און אירָאניש געפרעגט.

— אויסראמען דעם חמץ. — האָב איך געזאָגט.

ער האָט מיך מאָדנע אָנגעקוקט און האָט א שמייכל געטהאָן.

איך האָב זיין שמייכל ניט פערשטאַנען, האָב געמומען די הגדה, אויפגעמישט די ברכה פון „ביעור חמץ" און זיך געוועדעט צו דעם אונבעקאנטען און געזאָגט:

— קום מיט דיין פייער און לייכט מיר צו!

ער האָט וויעדער געשמייכעלט. דאָס מאָל עפעס אזוי לצנות־דיג, שטעכעדיג, זיין שפּיציגער שמייכל האָט מיך דורכגעדרונגען ביז אין צעהנטען ריפּ. ענדליך האָט ער אויפגעהויבען זיין העלצן פאקעל און מיר אריינגעקוקט מיט א שפּאָט אין פּנים אריין און האָט איבערגעפרעגט זיין פריהעריגע קשיא:

— וואו געהסטו?

— —אויסראמען דעם חמץ פון אידישען קווארטאל. — האָב איך בעז און ביטער געענטפערט — מען האָט מיך אויפגעוועקט, געהייסען גיהן, גיה איך...

דער אונבעקאנטער האָט אויסגעשאָסען אין א מערקווירדיגען געלעכטער און סארקאסטיש א פרעג געטהאָן:

— מיט א לעפל?...

פון דעם ווינד וואָס זיין ארויסגעפלאַצטער געלעכטער האָט נעמאכט, האָט זיך דער שטורקאץ פערלאָשען. מיר איז געוואָרען פינסטער אין די אויגען... איך האָב געפיהלט ווי מיין פּנים ברענט

פסח׳דיגע חלומות

חלומות, פסח׳דיגע ליעבע,
חלומות פון אמאל און הייגט,
ווי ליעב איהר זייגט!
ווי העל איהר שייגט!
חלומות טרויעריגע, טרויבע;
ווי טיעף איהר שרעקט,
ווי ווילד איהר מעקט
פון הארץ די שיין
און לאזט נאר פיין!

בדיקת חמץ.

פאר יערען אידישען יום־טוב פלאגען מיך די חלומות. פער־שיערענע חלומות, אלטע און נייע. מאנכע זיינען אזוי שעהן, אזוי כישופ׳דיג, אזוי ערמוטהיגענד, אזוי ליכטיג, אז איך וואלט אייביג, אייביג אין זייערע שאטען־ארעמס געלעגען, זיך געלאזט פון זייערע ווייסע, ווייכע פליגעל גלעטטען. און מאנכע זיינען אזוי פינסטער, אזוי אומעטיג, אזוי פערווירענד, אז עס נעהמט אן א מורא.

עס איז פאר פסח און דער בעל חלום טרעט ניט אב פון מיר. בייטאג, ביינאכט, עס האלט מיר אין איין חלום׳ען און פרעגט וואס און וועז! גאט וויים, עס קומט ניט איינם צום צעהנטען...

אט איז איינער פון מיינע חלומות:

מיר דאכט, עס איז דער אבענד פאר ערב פסח: איך ליעג און שלאף, און עפעס א שטימע וועקט מיך:

— שטעה אויף! געה, זיי בודק חמץ אין אידישען קוואַרטאל! איך בין האסטיג אויפגעשפרונגען.

איבערראשט געווארען פון דעם גרויסען המון, וואס איז געגאנגען און געלאפען פון אלע זייטען. גוואלדיגע כוואליעס מיט מענשען, מענער, פרויען און קינדער, אלטע און יונגע מיט שטעקענס אין די הענד און פעקלעך אויף די פלייצעס האבען זיך געלאזען פון אלע עקען און זייטען. איבער דעם ברוקלין בריק און פייק סטריט בריק און וויליאמסבורג בריק האבען זיי זיך געגאסען ווי ווילדע וועללען.

„א לויה," טראכט איך, „גאווים א לויה... אודאי עפעס א פערגעסענער אידישער שרייבער געשטארבען... א צדיק — טראכט איך — בעשערט גאווען איהם צו שטארבען אין ניסן..."

איך בין ערשטוינט און פערוואונדערט.

פאראוים גיהט א הויכער מאן, א ריעז, זיין לאנגע בארד פערלענגט אין לאקען, צוגענארטעלט מיט א זיידענעם שאל ארום זיינע מאסיווע לענדען. זיין יעדער טריט האט פערנומען א קווער גאס.

— וואו איז דא ערגעץ דער וועג צום ים־סוף? — האט ער מיך פלוצלונג אבגעשטעלט און געפרעגט. זיין אטהעם האט מיך שיער פערברענט, ליכט און בשמים זיינען פון זיין מויל געפאלען און זיינע אויגען האבען גלויכטען ווי שטערען...

— צום ים־סוף? — האב איך צושראקען און פערוואונדערט איבערגעפרעגט — איך וויים ניט... פרעגט א פאליסמאן...

— איך קען ניט קיין ענגליש. — האט ער מיר ערקלערט — איך בין ניט קיין היגער.

— וואר זייט איהר דען? — האב איך איהם געפרעגט, מוראהאבענדיג ער זאל מיך ניט פעברענען מיט זיין קוק — יא, וואר זייט איהר?

— משה בן עמרם! — האט ער מיר שטאלץ געענטפערט — מען קען מיך אונטער דעם נאמען משה רבינו...

— גאט!... און וואו פיהרסטו די אידען פון ניו יארק? — האב איך איהם מיט עהרפורכט געפרעגט און זיך איינגעבויגען א קוש טהון די ערד, וואו ער איז געשטאנען.

פֿאר חרפּה... איך האָב אַוש אַליין אַ שמייכעל געטהאָן פון מיין גאָרישקייט... שווארץ... איך האָב מעהר קיינעם ניט געזעהן, נור ערגעץ פון דערווייטענם האָט דאָם געקיכערט און געלאַכט, און געפֿליעסקעט מיט די צינגער און איך האָב געהערט אָט די דאָזיגע ווערטער:

איהר זייט גוט און איהר זייט פֿרום,
חמץ, חמץ אומעטום...
אייער שוהל און אייער קלויז,
זיינען „חמץ'דיג" דורכאויס.
וואו מען גיט זיך נור אַ נייג
זייט איהר פול מיט „זויער־טויג"....
אַלע אוי'רע פֿרומע שטיק,
זויער, זויער, חמץ'דיג....
ניט מיט לעפּעל,
נור מיט שעפּעל
דאַרף מען רַאמען אייער שאַנד,
אייער „חמץ" דאָ אין לאַנד...

אויסוואַנדערונג.

איך האָב וויעדער אייניגעשלאָפֿען...

מיר חלום'ט איך גאָה צו ראָטגערס סקווער פּאָנטאָן טובל'ען די פּסח'דיגע כלים, די כוסות און געפּין איהם טרוקען ווי ביין... „א אידישער פּאָנטאָן" — טראָכט איך — „וויל ער ניט נאָכטהון דעם גוי'שע, וועו אַלע שטאָדט־פּאָנטאָנען שיסען זייערע קלאָרע וואַסערען אוו שטויבען בריליאָנטען, איז דער אידישער וואַסער־העלד דוקא טרוקען ווי א היץ־קרייזק... ער אַסימיליירט זיך ניט..."

וועו איך האָב אָבער אָנגעהויבען גאָהן צוריק, בין איך פֿלוצלונג

קוים האָט דער כאָר פערשטומט, האָט זיך דערהערט א געזאנג פון דעם אויבערשטען בעקען פון פאנטאן. א מאטראָז האָט געעפענט דאָס מויל און א פּאָר תחתונים האָבען געפלאָצט פאר געלעכטער, א רעפּארמירטער סידור האָט זיי געהאָלפען זינגען און לאָבען.

פאנטאן און „קהלה",
טבילח און תפלה,
שבת און מילה,
היוליגע זאָבען
גליקליך צו מאָבען
אָרימע אידען,
שטיל און צופריעדען,
בוקענד צו לויבען
אונטען און אויבען,
צאָהלען די טראָסטען
פיעל עס זאָל קאָסטען...
גוט זיין און פרום זיין,
פאָלגען און שטום זיין,
היטען די דינים,
לעקען די קציניס
עקודים וברודים
פן די „יאָהודים".

א פייג.

פונקט ווי מעפיסטאָפעלעס האָט איינגעשלעפערט פאוסט'ען, אזוי האָט מיך דער פרומער ראָטנערס סקווער פאנטאן איינגעשלעפערט מיט זיין מוזיק. עס האָט אין גאנצען גענומען א מינוט און איך האָב וויעדער גע'חלום'ט.

— צוריק נאָך מצרים. — האָט ער מיר געזאָגט — דאָרט איז כאָטש קיין אידישע ליטעראַטור ניטאָ... קיין קהלה, קיין כשר׳ע חזיר־וואורשט, קיין „שומרי שבת", קיין כלל־טהוער.

באלד איז דאָס גאנצע בילד פערשוואונדען פון מיינע אויגען, נור דער ראָטגערס סקווער פאָנטאַן האָט געזונגען און זיינע אנ־געווארפענע לאבעדריקעס, בלעכענע קענדלעך, בעזימס, יארמולקעס, וויבערשע טשעפקעס, פסול׳ע רצועות, אויסגעדיענטע „לעקטשורס", צוגעלעגענע אידעען און פרומע צייטונגען האבען איהם אונטער־געהאלטען אין כאָר, מיינע אייגענע כוסות האבען אויך צוגעזונגען.

כשר׳ע בלעטער,
אידישע געטער,
זאָגער און בעטער,
העלפער און רעטער,
מהוען אַ פולע
פאָר דער גאולה.
לעקשורער, קלייבער,
עהרליכע שרייבער....
פויקען און דרוקען,
שונדיש און טרוקען,
ווילד און מסוכן.
נאָרען די פרומע,
גלויביגע, דומע,
מאָטערען „משח׳ן"
אין אונזער גושן...
היליגע שפרינגער
דרייען די מחות,
זויגען די כחות,
מיינען די קלינגער.

זיך ווי אין צויבער פרויען און בלומען, און קינדער, און מיידלעך, און רויזען, און בחורים, און פאלמען, און זקנים, און צעדערן... עס ברעכט אויס א שטורם־כאר. עס זינגען מענשען און פויגעל, און מלאכים, און בערג, און טהאלען, עס זינגען די וואלקען אין דער לופטען און דער באדען אונטער די פיס, עס זינגען די פרויען, די קינדער און די קנאספען, און די אלבאסטער־וועגד ציטערן צו צום טאקט.

איך זעה אלע געהען, טהו איך אויס די קאלאשען און געה אויך... אלע זינגען, זינג איך אויך מיט... איך זעה ווייטער: פאראויס געהט אן עלטערע בתולה, מיט קורצע האאר און שפאקולען אויפ'ן פלאטשיגען נעזעל, א אינטעליגענטקע, רעדט רוסיש ווי א וואסער... מרים הנביא, „משה'ס" שוועסטער... זי טאנצט און זינגט די מארסעליעזע...

אין מיטען־דערינען וועלט א געשריי, א געשלעג, די ערב־רב זיינען אונצופריעדען, זיי ווילען זיך דוקא אומקעהרען אין מצרים... זיי זיינען אין כעס, ווייל, וועלכע פרי זיי רייסען אב, ווערט ביי זיי אין די הענד פערוואנדעלט אין א פייג... אויף אלע בויימער וואקסען פייגען. אויף יעדער צווייג — א פייג... אן עפעל פון עץ הדעת — א פייג... פון עץ החיים — א פייג...

גלויבט, האט אמונה! — האט משה געשריען — האט אמונה וועט איהר הנאה האבען...

— א פייג וועלען מיר גלויבען!... — האבען זיי געשריען.

פון גאנץ יציאת מצרים איז מיר געווארען א גרויסע פייג, און איך האב זיך אויפגעכאפט...

א לאנגער, ברייטער וועג. פון ביידע זייטען שטעהען נייע, נור־וואָס אויפגעבויטע פּיראַמידען. זייערע הויכע שפּיצען גליהען אין צושמאַלצענעם גאָלד פון דער עגיפּטישער מאַרגען־זון. דער פּלאַקערדיגער מזרח האָט אָנגעצונדען די קעפּ פון די בערג. די פּלאַמען האָבען אויסגעזעהן ווי ברענענדע ריעזען־ליכט.

א שווארצע מאַסע בעוועגט זיך און אויפֿלט זיך פּונקט אנטקענען ים־סוף. אָט, אָט און דער רויטער ים שלינגט זיי איין...

פון הינטען יאָגען פּוסגעהער און רייטער; א שרעקליכע מחנה באַרוועם און אין סאַנדעל־שיך; שוואַרצע, האַלב־נאַקעטע גבורים מיט שפּיזען און פייל־ענבויגענם אין די הענד און זייערע קולות פערטומלען די פעלזען־בערג. א ריעזיגער שטעקען בעווייזט זיך אין דער לופטען... דער ים ווערט ווילד, בייזערט זיך; בריה'ט זיך; קאָכט זיך און רוקט זיך אלץ אָב פון בערג. ער אנטלויפט... הינטערווערלעך אנטלויפט ער... דער שטעקען דערגרייכט איהם, דערלאַנגט איהם א קלאַפּ, עס גיט א דונער. די פּיראַמידען ציטערען; די בערג שפּרינגען ווי בעק; די הימלען קלינגען פון אויבען ווי צובראָכענע גלאָז... אָט, אָט פאַלען זיי ארונטער גליך אין ים אריין...

עס איז אָבער ניטאָ מעהר קיין ים, ער איז טרוקען. אין צוועלף בעזונדערע שימער־וועגען איז ער געשפּאַלטען, פּאַר די צוועלף שבטים... פּאַר יעדען שבט א בעזונדער וועג. און אלבאם־טער־וועג טהיילען די וועגען פאַנאַנדער. דורכזיכטיג, קלאָר זיינען די צווישען־וועגד; די שבטים קוקען דורך זיי ווי דורך פענסטער... זיי זעהען איינע די אנדערע, שטוינען, פרעהען זיך, בעגריסען זיך און האָבען מורא...

— בלומען!... פּירות!... — שרייט די מחנה מיט איבער־ראשונג.

די צוועלף וועגען זיינען צוועלף לוסט־גערטנער, גן־עדן אלעען מיט אלערליי שמעקערדיגע פלאַנצען און פרוכטען. עם מישען

„סלעק"־ארבייטער, אדער א סטרייקער, ער גיהט אפשר ארום ניט קיין געגעסענער. ער קוקט אויף דער פוש־קארט מיט בייגעל, אויף די פרוכט, ער בעלעקט זיך קוקענדיג. דערביי שטעהט אויך א פוש־קארט מיט ליטעראטור, אויף וועלכער ער קוקט מיט זשערנע בליקען. אט דאכט זיך קויפט ער א בייגעל, אט א פרי. ער נעהמט ארויס פון דער הויזען־קעשענע אן אלטען, שווינדזיכטיגען טיימטעריל, עפענט איהם און פערטראכט זיך א ווייל. די פער־צווייפעלטע בליקען וואנדלען צווישען טיימטעריל און די פוש־קארטס.

אמת, דער מאגען מאהנט; דער הונגער שווייגט ניט, אבער די נשמה מאהנט אויך. עס חלש'ט דאס הארץ און עס חלש'ט דער מח, דאך ביידען קען דאס בייטעלע ניט צופריעדענשטעלען.

„אונגליקליכער!" — טראכט איך — „פארוואס קויפסטו ניט עפעס צום עסען?"

און ער האט געקויפט — א ביכל!

מיט די אויגען האט ער דאס געגעסען; מיט זיין נאנצען הונגעריגען „איך" האט ער דאס געשלונגען...

א דינער ביכל פאר א „ניקל", 5 סענט, קוים גענוג אויף איין צאהן... ער האט שוין פאנאנדערגעשניטען די בלעטלעך, ארוים־געגעסען פון זיי די שווארצע פינטלעך. ווי שווארצע פרישע יאגדעס האט ער זיי געגעסען און זיך געקוויקט.

זיינע בלייכע באקען רויטלען זיך. ארום זיין שטערען קלייבען זיך די געדאנקען, די מידע, קוים בעדעקטע פים הויבען זיך גרינגער, דער גייסט טראגט דעם קערפער, ער שפייזט איהם... דער יונגער־מאן שמייכעלט, ער לאכט, נאר אן אנדער מענש, ער איז צופריעדען — ער איז זאט...

צווישען פושקאַרטס

עס איז ערב שבועות.

איך גיע ארויס אין מארק זעהען ווי אידען זיינען זיך מכין לכבוד דעם הייליגען יום טוב פון מתן תורה.

איך וויים וואו זיי האלטען מיט דער אמונה, בין איך ארויס זעהען וואו זיי האלטען מיט'ן עסען...

איך גיע דורך קאנאל סטריט, דיוויזשאן סטריט, איסט בראָדוויי און אומעטום זעה איך שטופ־וועגעלעך, „פוש־קארטס", פוש־קארטס און פוש־קארטס.

פוש־קארטס מיט עפעל, מיט בארנעס, מיט קארשען, מיט אפעלסינען, מיט בייגעל, מיט פוטער־קוכען, מיט חלה, מיט לעקעך און אידישע ביכלעך: ראָמאנען, טהעאטער־ליעדלעך, דראמען, פאעזיע א. ז. ו.

און מערקווירדיג! ביי קיינע פון די פוש־קארטס איז ניט אזא שטופענים און שפארענים ווי ביי די פוש־קארטס מיט ביכלעך. יונגע לייט טומלען זיך ארום די דאזיגע „קארטס" ווי ביענען ארום האָניג. זיי ראיען זיך מיט די הענד אין די ביכלעך, קלייבען, בעקוקען און קויפען. יעדער קויפט לויט זיין גוסט און פערמעגען. די קונים קענען זיך עפעס גאָר ניט געניג אָנקוויפען, ווילען זיך מיט די ספרים ניט שיידען, יעדער איינער וואָלט אויסגעקויפט דעם גאנצען „סטאק".

זיך אָנגעגעסען.

איך שטעה און קוק זיך איין. א בלייבער יונגערמאן, אָרעם געקליידט און אָרעם בעשוכט, זיין גאנץ אויסזעהן פער'מסר'ט א

מיט גרינוואַרג און מאַנכע אַנדערע זאַכען. אין מיטען שטעהט א פּוש־קאַרט מיט אידישע ליטעראַטור.

א אידענע מיט א לעדערנע אייַנקויפּס־טאַש, א „שאַפּינג־בעג" אין האַנד. זי קויפּט ציבעלע, זי קויפּט מערען, זי קויפּט געטריקענטע פּלוימען, זי קויפּט א פּאָר פּונט ראָזוואָנעם ברויט, זי קויפּט באָטשווינא, זי קויפּט הערינג און גענהט צו צו דעם פּוש־קאַרט מיט ביכלעך. זוכט, מישט, קלייבט, קויפּט צוויי ביכלעך, לעגט זיי אַריין אין „שאַפּינג־בעג" און גענהט אהיים, — דער יום־טוב איז פערזאָרגט.

„מואוו אן!"

איך גענה צוויישען די אידישע פּערלער און וועג זענהר שטאָלץ ביי זיך: אונזער מאַרק איז אַן אַנדערער, אונזער פּאָלק איז אַנדערש ווי אַלע פּעלקער. אונזער הויז האָט צוויי קיכען: איינע א אירדישע און איינע א הימלישע; צוויי שפּייז־ציעמרס: איינע פּאַר'ן גוף און איינע פּאַר דער נשמה. אונזער מאַהלצייט איז ניט פּאַרטיג אָהן א גייסטיגען צושפּייז, אָהן א ביכעל; אָהן א ספּר... אונזער מאַרק האָט פּוש־קאַרטס מיט תורה.

איך פּערטראַכט זיך און מיר דאַכט, אז דער אלטער ישראל איז א פּערלער, וואָס שטופּט זיין וועגעלע, יא, וואָס „פּושט" זיין „קאַרט" אזש פון מדבר סיני. מיט הימלשע „לייסענס" אין קעשענע שטופּט ער זיין וועגעלע דורך דער וועלט. ניטא קיין מאַרק, וואו ער האָט זיין סחורה ניט פּערקויפט; ניטא איין פּאָלק, וואָס האָט מיט איהם ניט געהאַנדעלט... דאָך כאָטש ער האָט הימלשע וועלט־לייסענס אין בוזים; כאָטש די וועלט קען זיך אָהן זיין וואַרע ניט בענהן, — טאָר ער דאָך לאַנג אויף אן אָרט ניט בלייבען און מוז אלץ זיין וועגעלע ווייטער שטופּען... אלץ נייע ערטער מוז ער

„אמעריקאניזירט".

איך נעה ווייטער.

דער ערב יום טוב קאָכט און רעש'ט ,מען קויפט, מען טראָגט פערשיעדענע זאכען. איבערהויפט מילכיגס. שבועות איז א מילכיגער יום־טוב. די תורה ווייזט די „בהמות", אז זי איז ניט בלוטיג...

דאָך אין מיטען פון מיין נעהן האָט מען מיך אָבגעשטעלט.

— די שאנדע! — האָט פלוצום צו מיר געזאָגט א האלב־אמעריקאניזירטער אידעל מיט א פאנאמא הוט — זעהט נור ווי די „גרינהאָרנס" האָבען זיך דאָ ארומגעשטעלט ארום דער פוש־קארט מיט זשארגאָן־ביכלעך!... זעהט נור, ווי זיי רעדען זיך, פונקט ווי ארום א ביענשטאָק.

— האָט איהר שוין וועז־עס־איז געזעהן אזא זאך אויף א גוי'שען מארק פון פרוכט און געבעקס? — האָב איך דעם „קאלוא־ריער דאטש" געפרעגט — וועלען אירלענדער, סלאָוואקען אדער איטאליענער טהאָן אזא זאך? — האָב איך דעם דזשענטעלמאן אונטערגענעבען חשק.

— איך מיין אויך אז ניט. — האָט ער שנעל געענטפערט — די פערדאמטע גרינע!

— איך מיין צוויי מאל, אז ניט, — האָב איך איהם געזאָגט — איהר פערדאמטער עם הארץ!

א אידענע.

איך נעה ווייטער.

פוש־קארטס, פוש־קארטס און פוש־קארטס.

דאָ פעדעלט מען שוין מעהר מיט גרינווארג, מיט קאָך־זאכען: קארטאָפעל, קרויט, בוראקעס, ציבעלע, א. ז. ו. א נאנצע שורה

עלענד, קראַנק און אָרעם
דורך דער וועלט׳ס געטומעל —
געהט דער מוכר ספרים
מיט זיין ביסעל רומעל.

„גיכער! — שרייט ער — גיכער,
האַנדעלט פערגעניגען;
קויפט די בעסטע ביכער,
קויפט! איהר וועט זיך קליגען"....

„ביכער אויביג נייע,
פריש ווי קלאָהרער וואַסער.
משה און ישעיה
זיינען די פערפאַסער."

„הייליגע חבורים,
היטעלשע פאַטרעטען,
גיוסטיגע ציורים
פון דער וועלט׳ס פראַפעטען."

„ספרים וואונדער־פיינע,
פאַעזיע און פראָזאַ.
מענדעלזאָהן און חיינע,
מאַרקס, לאַססאַל, שפינאָזאַ."

ס׳קויפען רייך און אָרעם,
שלינגען יעדער וואָרט,
נור דעם מוכר ספרים
טרייבט מען ווייטער פאָרט....

זוכען, אלץ נייע קונים, און אלץ אויף עטליכע מינוט, אלץ די הענד אויף דער פוש־קארט וויטער צו שטופען אדער ארעסטירט צו ווערען פאר'ן שטהען צו לאנג אויף אן ארט...

איך קוק און זעה.

אט שטעהט רוים ביי זיין פוש־קארט און האנדעלט איין; אט שטעהט נאפאלעאן דער ערשטער און קויפט... אט שטעהט ענגלאנד און קלייבט זיך אוים, וואס איהר געפעלט... די יונגע אמעריקא האט איינגעהאנדעלט א פסוק פאר איהר „ליבערטי בעל", איהר פרייהייט גלאק און נאך קאכט דאס ארום דער אייביגער פוש־קארט, נאך טאפט מען דארט און מען זוכט...

„מואוו אן! מואוו אן!" — הער איך פלוצלינג ווי א פאלי־ציסט שרייט צו דעם פעדלער מיט אידישע ביכלעך. ער טרייבט איהם אוועק, שוין צו לאנג געשטאנען אויף אן ארט... די „לייסענס" ערלויבען נור צו בלייבען צעהן מינוט אויף איין פלאץ, ניט לענגער...

דער פעדלער שטופט זיין פוש־קארט אין מיטען פערקויף, אין מיטען פון זיין „מאכען א לעבען". ער בעט זיך ביי דעם פאליציסט, עם העלפט ניט. ער ווייגט, ער קרעכצט, ער דארף פערדיענען אויף יום טוב, דאך זיין געבעט איז ארויסגעוואָרפען. ער געהט מיט זיין ווענגלע, די קונים געהען איהם נאך און דער פאליציסט היט פון וויטען וואו ער שטעלט זיך אב, אין צעהן מינוט ארום וועט ער איהם וויעדער טרייבען...

איך קוק אויף דער גלות־פוש־קארט מיט די אידישע ביכלעך, אויף די אידישע לעזער, וואס געהען איהר נאך, איבערהויפט אויף די אידישע יוגענד און קלעהר: נישקשה, אידען מעגען נאך פייערען זייער שבועות, זיי היטען נאך די תורה...

אין איין הייסען זיך אייגען, און אייגער מוז שטאַרק פערגיסען די אויגען אום ניט צו זעהן דאָס פערשאַלטענע ציפערבלאַט...

דער שפּיעגעל, דער קאַלטער גזלן, ווייזט מיר אויך צו יעדער געלעגענהייט, אז איך בין שוין ניט דער וואָס געווען.

איך וועל איהם קיינמאָל ניט מוחל זיין, דעם גלעזערנעם רשע, יענע מינוט, וואַן ער האָט מיר געוויזען מיין ערשטען גרויען האָר. מיר דאכט, אז איך בין נאָך דאָן אין גאַנצען יונג געווען, יונג אין גוף און נשמה, אָבער ער האָט מיר גאַנץ קאַלטבלוטיג געוויזען, אז עס קומט; עס געהט; עס איז דאָ — די צייט פון ענטזאַגונג!

פון דעמאָלט אָן האָט ער מיך ניט אויפגעהערט צו פערפאָלגען.

יעדע קורצע ווייל האָט ער ענטדעקט ביי מיר א נייע קברים־בלום .אוֹן טאָמער האָב איך פאר שמערץ אוֹן פּחד איין בית־עולם־בלום, איין ווייסען האָר אויסגעריסען, האָט ער, דער הארצלאָזער שפּיעגעל, גלייך געוויזען א צווייטען, א דריטען, א פערטען אוֹן אזוי אלץ כסדר, ביז ער האָט מיך איינמאָל — נאָכדעם ווי איך האָב אין איהם א קוק געטהאָן, קומענדיג פון א ווייטע, מיהזאָמע רייזן אוֹן א פאָר לויות — פלוצלינג איבערראַשט מיט א גרייז־גרויען מאַן...

קוים האָב איך נאָר א קוק געטהאָן אין שפּיעגעל, האָב איך גלייך דערזעהן דעם אלטען.

האָב איך זיך געפוצט געגען שפּיעגעל, האָט זיך דאָרט געפוצט דער אלטער מאַן; האָב איך זיך געקאָמט, האָט זיך געקאָמט דער זקן, וואָס איז געשטאַנען געגען מיר פערוועלקט אוֹן פערלאָרען...

איך בין שיער משוגע געוואָרען פאָר פערצווייפלונג. שפּעטער האָב איך מיך איינגעוועהנט דערצו, איך האָב געוואוסט בעשטימט, אז איך קען מעהר דעם אלטען מאַן פון שפּיעגעל ניט מיידען, אז איך וועל א י ה ם זעהן אזוי לאַנג ווי א י ך וועל זעהן, וויל דער אלטער, געבראָכענער, האַלב־פערלאָרענער מענש איז געווען קיין אַנדערער ווי איך אליין!

דער טיפעלם־אינסטרומענט האָט מיך אויסגעלערנט קוקען

דעם מענשען׳ס שונאים

געדאנקען וועגען ראש השנה.

אויף פיער זאכען בין איך בייז: אויפ׳ן לוח, אויפ׳ן זייגער, אויפ׳ן שפיעגעל און אויף אריפמעטיקע. אלע פיער עסען זיי מיר אב דאס הארץ און זאגען מיר, אז עס איז שוין „ניט דאס", זיי דערצאהלען מיר זאכען, וואס איך וויל ניט וויסען.

דער לוח קומט יעדען ראש השנה און גיט מיר צו פערשטעהן שוואַרץ אויף ווייס, אז איך בין מיט א יאָהר עלטער, אז איך האָב א יאָהר קנאפער צום לעבען.

דער זייגער הערט ניט אויף צווענק צו „טיק־טאק׳ען" די שטונדען און ווייזען מיט „ווארט" און טהאט, אז איך פערליער זיך מינוטענווייז. ער איז נאָך ערגער ווי דער לוח, וועלכער גיט מיר כאָטש א גאנצען יאָהר צייט זיך צו פערגעסען; דער זייגער ווייזט מיר ווי איך פערגעה מיט יעדען אויגענבליק; ער לאָזט מיר גאָר ניט אב — דער ווילדער אונרוה, דער גיהנום־שטראָף! ער הענגט מיר שטענדיג פאר די אויגען. אויפ׳ן וואנד פון מיין צימער הענגט ער מיר; ער ליעגט מיר אין טאש; ער „גההט" מיט מיר מיט; פערפאלגט מיך ווי מיין שאטען, — דער שונא פון די מענשען!

אין די גאסען, אין די מארקען, אין די פאלקס־גערייד און קירכען; אויף די וואקזאלען פון די שיפען און אייזענבאהנען; אין די שיינקען, און קאפעעס, און רעסטאראנען גלאצט ער מיר גלייך אין פנים אריין...

א מענש וואלט אמאל וועלען אריין אין א שיינק מאכען א שנאפס, אום זיך צו פערטומלען, פערגעסען און דער שרעקליכער זייגער האלט אין איין דערמאנען, אין איין הייסען „מאכען א סוף",

איז" ; ווי אלט זי איז ; ווי זי זעהט אוים, און קען ניט אויסרעכענען איהר געבורטס־טאג ?

דער אקס וויים ניט וויפיעל קארבען די צייט האט אויסגע־קריצט אויף זיינע הערנער, ער איז שטאלץ אויף זיי, פערטהיידיגט זיך מיט זיי כל זמן ער לעבט און איז צופריעדען מעלה גרה ביז דעם שוחט'ס קלינג בליצט איהם ניט איבער'ן גארגל.

דער מענש אבער האט זיך נעמאכט א שפיעגל, וואו צו זעהן זיין צורונצעלטען שטערען, וואס ער קען ניט מעהר גלאט מאכען, און די טיעפע גראבענם פון זיין פנים, וואו עס ליגגען בעהאלטען די גנבים פון די יאהרען...

ערפינדונגען אויף צו דערמאנען האבען זיך די מענשען בעשא־פען, זאלען זיי וויזען א קונץ און בעשאפען א מאשין אויף צו פערגעסען !

זיי בלאזען שופר אום צו ערווועקען, זאלען זיי מאכען א שופר אויף ארויסצובלאזען פון דעם שטערבליכען זיין זיסע עראינערונג אן זיין יוגענד ; אן זיין ערשטע, ריינע ליעבע. יא, זאלען זיי מאכען אן אינסטרומענט, וואס זאל אויסמעקען פון דעם פערגענגליכע־נס געדענטנים די ביינקעניס אן דעם גליהענדען „אמאל" און די שרעק פאר'ן קבר !

זאלען זיי בעשאפען א מיטל אויף צו פערגעסען, א מאגישען געטראנק, פון וועלכען מען זאל זיך קיינמאל ניט אויסניכטערען. מען זאל פערגעסען און ניט אהנען !

זאלען זיי דעם ציוויליזירטען בינטל צוריסענע נערווען זוכען אייגצושטילען און ניט צורייצען.

זאלען זיי פערוואנדלען די פריידענם און ליידענם געשיכטע פון דער זעעלע אין אן אבגעריבענעם עגיפטישען פאפירוס, וואו די אלטע צויבערשריפט איז אונלעזבאר.

אט דאס וואלט זיין אן אויפטהו ! דאן וועלען זיי פערדיענען א דאנק.

גליכגילטיג אויף מיין פערניכטונג, ווי די תפיסות פון סיביר לערנען ביסלעכווייז אוים זייערע געפאנגענע זיך איינצוגעווענען צו זייער יאמערדיגען שיקזאל. נאך מעהר, דערזעהענדיג, אז דער אלטער בין איך, האב איך נאך נאר אנגעהויבען צו ווערען שטאלץ אויף מיין עלטער און צו פוצען מיינע וויסע האר, זיי זיינען מיר נאר געווארען א ציערונג...יא, איך האב זיי געפוצט און פוץ זיי מיט א שרעקליך־געמישטען געפיהל, פון וועלכען איך האב אמאל קיין בעגריף ניט געהאט.

איך האס דעם שפיגעל!

ניט וועניגער פיינד האב איך די קאלטע, ענגהערציגע, איינגע־עקשנ'טע אריפמעטיקע, ביי וועלכע מען קען קיין איינציגען ציפער ניט אברינגען, 49 איז ביי איהר 49, ניט מעהר און ניט וועניגער... זי לאזט ניט מאכען פון קיין 4 קיין 3 אדער 2, וועז די וועלט זאל זיך אפילו איבערקעהרען.

איך האס זיי, אלע פיער האס איך זיי.

א, גליקליכע פערגעסענהייט! נאך דיר, נאך דיין פערמעקט־קייט נאר איך. צייט איך האב אין א זינדיגען מאמענט פון עץ הדעת פערזוכט, האב איך פערלארען מיין גן־ערן.

מען דערמאנט מיך אלץ זאכען, וואס מאכען מיך ציטערען, ווייל איך קען מיך ניט העלפען.

מיט תקיעות גדולות און שברים תרועות דערמאנען זיי מיר, אז עס איז ראש השנה און יום כפור; מיט רעש און מיט געפילדער דערלאנגען זיי מיר דעם נייעם לוח, וואס ווייזט מיר א שטיק פון מיין געשטארבענעם לעבען.

וואס נוצט דאס מיר?

איך ווייל ניט אליין נאכגעהן נאך מיין לויה בעוואוסטערהייט.

דער מענש בעשאפט זיך אליין די טרויעריגע בשורות־ברענגער פון זיין ניט־ווערען.

איז ניט בעסער דער בהמה, וואס ווייס ניט „ווי שפעט דאס

די סוכה

סוכות, דער יום־טוב פון גרונד־אייגענטהום, „ריעל עסטייט".
יעדער איד, אפילו דער ארעמסטער, ווערט א בעל הבית פון א הייזעל.

פרעמדער גרונד, א פרעמדער באדען, אבער וואס מאכט דאס אויס? — דער איד בויט דאָרט...

אט אזוי איז דאס מיט איהם, ער איז אומעטום א שכן און א בעל־הבית צוזאמען, א פאָאר מיט זיין עלטער־זיידען אברהם'עלען: „גר ותושב אנכי עמכם", איך בין ביי אייך א „גר" און א „תושב", א פרעמדער און אן אייגענער...

א קליין הייזעל, א שוואך הייזעל, אבער עם שאדט ניט. לאנג וועט ער דאָרט ניט וואהנען סאי ווי סאי... דאס איז נור אלץ אויף דערווייל, א „דירת ערעא", א אידישע וואהנונג אויף קאטאוועם, אויף איבער נאכט...

דערפאר טאקע איז זיך דער איד אזוי שטארק מדקדק מיט'ן פלאץ, מיט'ן מאטעריאל און מיט דעם ווערטער. ער ווערט לאנג ניט זיצען...

פערפוילטע האלץ, פערראסטע נעגעל, „נעווער מאינד", עס ווערט האלטען...

אט שלאגט ער צו אן אלטע ברעט און אט רייסט איהר דער ווינד ארונטער און ער שלאגט צו א צוויימע...

די זייטען אונטערגעשפארט מיט א שטיין, א ביגעל־אייזען, א דרייפוס; אבי דערווייל; אבי עס האלט זיך; אבי איבער סוכות...

די וואנט, די פענסטער — א קליניגקייט! מען דארף נור זעהן דער שטורם זאל ניט אויסלעשען די בענש־ליכט און דורכ'ן דאך זאלען זיך זעהען די שטערן...

עס איז ראש השנה ! יום כפור !

דער לוח, דער זייגער, דער שפיגל און די אריפמעטיקע, אלע פיער שרעקען מיך, סטראשען מיך. דער מחזור מיט'ן שופר הייסען מיר פאלען אויף די קניע און יאמערן, בעטען לעבען. וועל איך אייביג לעבען ? וועל איך אם וועניגסטענס לעבען אזוי לאנג, ביז איך וועל פארטיג מאכען מיין גאנצע ארבייט און דערגרייכען מיין אינגסטען פערלאנג ? וועל איך בעקומען א גראנטיע, אז איך האב עפעס אויסגעבעטען, אדער שווארצע אונגעווייסהייט וועט מיך האלטען אין איין נאגען און פלאגען ווי פריהער ?

דער לעצטער ראש השנה און יום כפור וועלען דאך מוזען קומען. דאן וועט דאך געווים זיין אומזיסט מיין בעטען און ווייגען.

מיט מיין ארבייט וועל איך דאך אודאי קיינמאל ניט פארטיג ווערען, ווייל קיינער איז נאך קיינמאל מיט זיין ארבייט ניט פארטיג געוואָרען ביים לעבען, אפילו ניט משה רבינו, אפילו גאט אליין אויך ניט. ער האט געמאכט און איבערגעמאכט זיינע וועלטען און האלט נאך אלץ אין בענייען זיינע „מעשי בראשית"...

און מיין אויפגאבע, מיין ארבייט איז א גרויסע, א געטליכע, מיט וועלכע איך קען ניט פארטיג ווערען, וועג איך זאל אפילו איבער־לעבען די ערה... און מיין אינגסטען פערלאנג וועל איך אויך ניט דערגרייכען, דען יעדע רגע ווערט געבאָרען מיט א ים יונגע פער־לאנגענס.

איך וויים ניט וועלכער עס איז דער אינגסטער...

יוניאן פון סוכות־מאכער, סכך־לענער אדער וועלט־בינדער, וואס זאלען צוזאמענבינדען די סוכה־וועלט מיט שטריק, אלטע שלייקעס, פסול'ע רצועות און אויסגעקושטע ציצית — דאס מהוט דער „ריעל־עסטייטניק" אליין און ער מאכט דאס אויסגעצייכענט. די שכינה קוועלט אן קוקענדיג...

און דאך איז די סוכה יוניאן־ארבייט.

זי טראגט אויף זיך דעם „יוניאן לייבעל" פון דער גרויסער, אלטער אידישער יוניאן — דאס „בית ישראל", די ערשטע, מעכטיגע יוניאן פון דער וועלט־געשיכטע, וואס האט דעם סקעב־באס פרעה'ן אנגעלערנט דרך־ארץ פאר עהרליכע ארבייט.... און די סוכה איז טאקע דאס ערשטע שטיקעל יוניאן־ארבייט, וואס די מוטהיגע סטרייקער האבען געמאכט וען זיי זיינען ארויס פון מצרים.

די סוכה איז א פראטעסט געגען סקעבעריי, געגען סטרייק־ברעכעריי.

א סקעב־באס און א סטרייק־ברעכער האבען קיין רעכט צו זיצען אין סוכה.

פאר זיי איז דארט פשוט א סכנה, זיי זאלען זיך ניט דער־ווערגען מיט דער יום־טוב־קיטקע, וואס זיי זיינען מחלל מיט זייער טרפה המוציא, און זאלען זיך ניט אבבריהען מיט די הייסע, פעטע לאקשען, וואס קוקען ארויס פון טעלער מיט טויזענד גרויסע אויגען ווי דער מלאך המות...

מיך אארט ניט וואס די רבנים, מגידים און מטיפים דרש'ענען וועגען דער סוכה. ביי מיר איז זי דער סימבאל פון פרייהייט. ווי דער פסוק זאגט: „כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים". דען אין סכות האב איך בעזעצט די קינדער ישראל ווען איך האב זיי ארויסגעצויגען פון דעם לאנד מצרים.

זיי מעגען מיר אנגראמען און אנ'דרש'ענען אין די סכות'דיגע יוצרות וואס זיי ווילען; זיי מעגען דארט צונויפמישען קאשע מיט

יערער אָרט, יעדער ווינקעל איז גוט געגוג. אָט וואו מען דערמאָהנט גאָט'ס נאָמען קומט ער און בענשט...

א בנין אויף היהנערשע פיסלעך, אינוועניג א טישעל מיט א ביינקעל און גאָט'ס קינד האָט א דירה, א היים — א סוכה!

אבי עם איז דאָ וואו צו מאכען קידוש און צו זאָגען „אושפיזין".

דער איד איז א מכנים אורח. אָט ווי אונבעקוועם ער זיצט אין זיין אָרעמע סוכה לאדט ער נאָך איין אויף כיבוד דעם גאנצען עולם: משה'ן, אהרן'ען, דוד'ן, שלמה'ן, מיט איין וואָרט אלעמען. זייענדיג אין זיין סוכה אליין א גאסט, נור אויף א ווייל, נעהמט ער דאָרט באלד ארונטער זיין גאנצע משפחה...

אמת־פרומע זיינען זיך אפילו נוהג אין סוכה צו שלאָפען, און זיי שלאָפען דאָרט גאנץ נעשמאק... זיי ליעגען אין זייערע סוכות אריבערגעדעקט איבער'ן קאָפ און כראָפען ביז אין גרויסען טאָג אריין...

דער רעגען גיסט דורכ'ן דאך און דער שטורם טרייסעלט די צופראָכענטע ברעטער און שאקעלט די אָרעמע סוכה ווי א לולב, אָבער דעם שטן אויף להכעיס ליעגט דאָרט דער גלויביגער מיט'ן בטחון אין האַרצען און שלאָפט א זיסען שלאָף און חלום'ט די שענסטע חלומות... ער האָט געלייענט קריאת שמע, עס וועט קיין בעז ניט געשעהן...

און די סוכה איז א כשר'ע ארום און ארום.

זי איז ניט דוקא שטרענג יוניאָן־מעסיג. זי איז מעהר א פראָדוקט פון דער אלטער צייט, וועו דער בעל הבית איז אליין געווען דער ארבייטער און האָט ניט בעשעפטיגט קיין פרעמדע געזעלען.

דער איד איז אליין דער בעל־הבית, דער ארכיטעקט און דער מאכער פון זיין סוכה. עס העלפען איהם אוים אביסעל דאָם ווייב מיט די קינדער. קיין סקעבם אָבער בעשעפטיגט ער ניט דערביי.

דאָרט קען קיינמאל ניט זיין קיין סטרייק פון מויערער, ציעגעל־טרעגער, ליים־מישער, מאלערס אדער גלעזערס. עס איז ניטא קיין

ליכטיגע סוכה, די ענדליכע, אמת'ע סוכה, אין וועלכע די גאנצע מענשהייט וועט זיצען בעלויכטען פון דעם היילינען פייער פון די בענש־ליכט, צו וועלכע די געשיכטע דרעהט איצט דעם קנויט...

אום דאָם זאָל געשען, טאָר דער געפערליכער, דער וועלט־פערשלינגענדער לויתן ניט לעבען, ער מוז געשחט'ען ווערען אלם א מאָהלצייט פאר די צדיקים פון די קומענדע דורות, פון לעתיד לבוא...

אט דאָם איז דער איבערגעדאנק פון דער סוכה, וואָם אידען ווינשען זיך, אז „מיר זאָלען דערלעבען זיצען אין א סוכה געמאכט פון די הויט פון לויתן"...

אזוי לאנג ווי דער לויתן וועט ניט ליגען אן אבגעשונדענער, וועט קיין ריכטיגע סוכה ניט זיין... זיין הויט מוז מען האבען דערצו...

און אט דער מאוים'דיגער לויתן האט א ברודער, אויך אזא מאנסטער, א זולל וסובא — א „שור הבור" אויף דער יבשה. די נייע מפרשים און בעלי קבלה ווילען האבען, אז דאָם איז דער זעלבי־גער און דער אייגענער מאנסטער. אין ים איז ער א לויתן און אויף דער יבשה איז ער א שור הבר, א וועלטען־גרויסער, שטארקער אקס, וואָם עסט אויף טויזענד בערג א טאג און וועדט קיינמאל ניט זאט, און ריטשעט אלץ „הב, הב", „גיעב, גיעב", ווי דער גיהנום...

אט דער דאזיגער ווילדער אקס טאר אויך ניט בלייבען לעבען... כל זמן ער וועט ארומגעהן פריי און פרעסען בערג און פערשלינגען גאנצע פעלדער און וועלדער און לענדער וועט אויך די שמחה מיט משיח'ן ניט זיין פארפול...

אום די סוכה פון דער צוקונפט, פון „לעתיד לבוא" זאל זיין פערזאמלט מיט כל טוב און די סעודה פאר די צדיקים זאל זיין ווי גאט האט געבאטען, מוז דער שור הבור ליגען א געקוילעטער... אן אבגעקאכטער... א פארטיגער... די צדיקים פון די צוקונפט וועלען ניט הונגערן, ווי די צדיקים פון היינט... וועז דער שור הבור וועט

באטשווינא, זיי וועלען מיר אבער פון דער סוכה ניט מאכען קיין אנדער זאך ווי די „העדקווארטערס"; די הויפט־קוואַרטיר פון דער גרויסער, ערשטער אידישער „יוניאן", דער הויפט־לאגער פון די ערשטע פרייהייטס־קעמפפער פון דער מענשהייט.

דער וואָס זיצט מיט אן אנדער כונה אין סוכה איז אן עם הארץ, א סקעב, און האָט דאָרט קיין אָרט ניט.

אָבער די איצטיגע סוכה אונזערע, אבוואָהל זי איז כשר און הייליג, און נאָך ניט אין גאנצען דאָס, וואָס די חכמים ווילען זי זאָל זיין, און וואָס פרומע אידען ווינשען זיך זיצענדיג אין סוכה, ניט פערשטעהענדיג וואָס זיי זאָגען.

כּל־זמן די סוכה וועט זיין א צופֿליסען־סוכה, יא, כּל זמן זי וועט זיין צונויפגעקלעבט מיט „ניכטערע שפייעכץ", כּל זמן זי וועט בעשטעהן פון אלטע טהירען און לאָקשען־ברעטער, וועט דאָס ניט זיין די ריכטיגע, די אמת'ע, די לעצטע, גרויסע, פרעהליכע סוכה, מיט וועלכע מען זאָל זיך פרעהען מיט'ן גאנצען הארצען און מאכען דעם גרויסען אלוועלטליכען קדוש, דעם קדוש הגדול, אויף וועלכען הימעל און ערד זאָלען ענטפערן „אמן".

אין דעם גרויסען, געזאָלצענעם ים איז פאראן א שרעקליכע, משונה'דיגע בעשעפענים — א „לויתן". ער לייגט ארומגעוויקעלט ארום דער וועלט און פערשלינגט אלץ, וואָס קומט איהם אין וועג... קיין בריאה אין דעם ים הגדול איז ניט זיכער פאר דעם דאָזיגען אומגעלומפערטען מאָנסטער, וואָס שפיעלט זיך מיט די כוואליעם ווי מיט שערבלעך; וואָס פערדעקט מיט זיין עק דעם תהום און האלט אין מויל די אינזלען... ער איז די סכנה פון די טיעפענים.

כּל זמן אָט דער מחבל, דער „לויתן" וועט לעבען; כּל זמן ער וועט בעהערשען דעם ים און וועט זיך דאָרט פלושקענען לויט וואונש און ווילען, וועט משיח ניט קומען; וועט ער ניט לאָזען געהן די שיף פון ערלייזונג און וועט איהר אלע מאָל זוכען צו זינקען צום גרונד... עם וועט אויך ניט מעגליך זיין אויפצושטעלען די גרויסע,

סצענעס

געקויעלעט ווערען און אויפהערען צו פערשלינגען די ערד, וועט קיינער ניט הונגערן...

פון לויתן׳ס הויט מוז ווערען א סוכה, פון שור הבר׳ס קערפער — א „ביפסטייק" און פון זייער פעטס צושמאלצענע חלב אנצוגיסען די מנורה מיט די זיבען רעהרען, מען זאל בענשען ליכט, עס זאל העל ווערען אין אלע עקען פון דער וועלט...

דאן וועלען זיך די געבענשטע ליכט פון אונטען צוזאמענגיסען מיט די שטערען־ליכט פון אויבען און מענש און גאט, און משיח וועלען זיצען צוזאמען אין איין סוכה אונטער איין גרינע, שמעקע־דיגע, סכך׳יגע חופה מיט דער שהנער פרי אין די הענד און בענשען אתרוג. און די „אושפיזין" און די מלאכי השרת וועלען שטעהען דערביי און זינגען דאס אייביגע ליעד פון די דורות.

דער באַנקראָט פון צדקה

(א סצענע)

כאַראַקטערע:

צדקה: א פערפּודערטע, בעיאָהרענטע דאַמע, מיט א זיס־זויערע מינע.

שטיין: צדקה'ס לייב־אַדיוטאַנט. א גלאַט ראַזירטער רונדער דזשענטעלמאַן, שטרענג און קאַלט.

דלות: א הויבער, דאַרער מאַנסביל, מיט א מרה־שחורה געזיכט.

שווינדזוכט: דעם דלות'ס א שוועסטער. טויט־בלייך און מאוים'דיג.

פילאַנטראָפּ: א מיטעל־יעהריגער מאַן, לייבליך און גוטמוטהיג. גייסט.

קראָה: אָנזאָגערין פון שלעכטע בשורות.

(אַרימע לייט, אַלטע און יונגע, קראַנקע און געזונדע, אַבגעריסענע פרויען און קינדער, מוטערס מיט עופה'לער ביי דער ברוסט. גייסטער, פיגמענען און סקעלעטען. די האַנדלונג קומט פאָר אין אונזער צייט אין ניו יאָרק.)

ערשטער אויפטריט.

(צדקה און שטיין אין א גרויסען זאַל אין הינטערגרונד פון דער ביהנע. ביי א גרויסען שרייב־טיש מיט ביכער זיצט צדקה. שטיין שטעהט נעבען איהר גרייט צו מהאָן איהרע בעפעהלען.)

צ ד ק ה: לאָז קיינעם פון די שנאָרער ניט מעהר אַריין! דו הערסט? קיינעם ניט! די מחנה איז צו גרויס און איך קען זיי

ש ט י י ן (כאפט איהר פאר'ן פאטשוילע און וויל איהר אַרויס־וואַרפען).

צ ד ק ה: טשעפע איהר ניט! (צו דער פרוי) שווייגט, אידענע! זאגט, וואו וואוינט איהר, וועט מען שיקען נאָכזוכן...

פ ר ו י: אין גאס וואוין איך, אין דער נאקעטער גאס... קוקט אויף מיר און איהר האָט שוין אלעס נאָכגעזוכן...

צ ד ק ה: דיינע לאנדסלייט זיינען רייך, אין דער גהעטא האָבען זיי עשירות... באנקירען, גרונט־אייגענטהימער, גרויסע געשעפטס־לייט, ארבייט־געבער, אדוואָקאטען און דאָקטוירים. מאנכע פון זיי האָב איך אמאל גענאלפען... יעצט קענען זיי מיך ניט...

(די געשרייען וועקען שטאַרקער און ווילדער, א גאנצע מחנה אָרעמע לייט רויסען זיך אַרויף אויף דער ביהנע, א פאליציסט ווייל זיי אַרויס־שלעפען, אָבער ער קען ניט. ער בלייבט טיף אין היינטער־גרונד, די פרוי מיט'ן קינד צומישט זיך מיט דער מאסע, צדקה טרעט אין פאָדער־גרונד): וואָס ווילט איהר אלע?

דריטער אויפטריט.

אלע: העלף! שטיץ! גיעב!

ש ט י י ן: שטיל זאל זיין, איך ארעסטיר אייך!

צ ד ק ה: אָרדנונג! שנאָרערס!

ע ר ש ט ע ר א ר ע מ א ן: פערשלים דיינע טהירען, צ ד ק ה, שלים זיי צו אין גאנצען, וועז דו ווילסט אונז ניט זעהן. וואָס לאָזטו זיי נאך אָפען אלס א תירוץ פאר אזא ש ט י י ן (ער ווייזט אויף שטיין) און אנדערע צו נעהמען שכירות... ערקלעהר זיך באנקראָט! ווער דארף דיך? וועמען העלפסטו סיי ווי סיי? דו בלוטצאפערקע, וואָס באָדט זיך אין דער שאנדע פון אביונים.

אלעמען ניט אנשטאפען. שלעכטע צייטען, איך קען זיך ניט צוריי־סען געבענדיג, איך קען ניט...

(עס הערט זיך א געשריי און א געוויין תינטער די קולים.)

ש ט י י ן (צוגעהענדיג צום טהיר): אוועק פון דאנען! מען קען אייך מהר ניט העלפען. געהט צו אייערע לייט אין דער גהעטא... געהט!....

(געשרייען הינטער'ן טהיר.)

ש ט י י ן (זיך וועגדענדיג צו צדקה): זיי ווילען ניט אבטרע־טען. די טהיר ווילען זיי איינברעכען, די וועגד צושפארען, א מיאוס'ע באגד, גרינע א סך... גרינהארנס, האבען קיין ברעקעל דרך ארץ....

צ ד ק ה (גיט א קנייטש דעם שטערען): קיין פאליסמאן ניטא דארטען?

ש ט י י ן: איך וועל זיי היסען אלע ארויסוואַרפען. (וויל גהען.)

צ ד ק ה (א מאל געבענדיג מיט דער האנד): וואַרט א ווילע... (זי זיפצט.) דאס הארץ ברעכט אין מיר הערענדיג דעם יאמער.... (ווישט זיך די אויגען.) אבער זיי מוזען דאך אוועקגעהן פון דאנען... צ ד ק ה האט איהר גרענעץ...

(געשריי הינטער די קולים. א פרוי מיט א קינד אויפ'ן האנד רייסט זיך ארויף אויף דער ביהנע.)

צווייטער אויפטריט.

פ ר ו י: פאנראמסטשיקעס! אין קישינעוו האבען זיי צובראַ־כען מיינע מעבל, מיינע צווויי קינדער צושניטען פאר מיינע אויגען; דא ליעגט מיין ביסל ארעמקייט אין גאס, פאר דירה־געלד ליעגט דאס... מיין קינד, מיין איינציג קינד איז קראנק, מיין מאן אהן ארבייט...

דרימער אַרעמאַן: מען דאַרף זיי דאָ פונקט ווי דאָרטען...

צדקה (צו שטיין): רוף אַריין פּאָליציי!

(שטיין וויל זיך לאָזען געהן צו דער טהיר נאָר פּאָליציי, אָבער אַנטקעגען איהם ערשיינט דער גייסט. שטיין בליבט פערציטערט און געהט ניט ווייטער. דער גייסט שוועבט אַלץ נעהענטער צום פּאָדערגרונד און בליבט שטעהן געגען דער צדקה, וועלכע פלאַטערט פאַר מורא.)

פיערטער אויפטריט.

צדקה: גייסט, ווער ביזטו?

גייסט: דיין געוועזענער געליעבטער. די וועלט האָב איך אויפגעריהרט מיט מיין ליעבע צו דיר... און אמת, און אויפריכטיג האָט מיין הארץ פאַר דיר געקלאַפּט. אַלע מיינע נערוועז האָבען געציטערט פאַר ליעבשאַפט. די וועלט האָב איך אומגעמט, האָב איהר קושען גענומען פאַר התפּעלות. מיינע מיליאָנען האָב איך דיר אָנגעטרויט, אַוועקגעשאָנקען, דורך דיר האָב איך געוואָלט אויפבויען מיין פּאַלק, ברענגען די גאולה פאַר'ן נע־זונד'ניק — און האָב געבראַכט ענטטויישונג און חורבן...

צדקה (פלאַטערענדיג): ווי רופט מען דיך?

גייסט: מאַריין הירש....

צדקה (פֿרוביערענדיג פּאַסען מושה): האָב איך קנאַפּ געהאַלפּען?

גייסט (ווייזט אויף שטיין'ען): אָט אַזעלכע ווי איהם!... זיי ניצען אויס מיין גרויס פערמעגען, וואָס האָט געזאָלט ראַטעווען אַ אומה.

צדקה: און וואָס ביזטו געקומען?

גייסט: דיר הייסען פערשווינדען, געהן פון דער וועלט, דו בייזער גייסט אין געשטאַלט פון אונשולד, אויפלייזען זאָלסטו

צדקה: פון דיין שפראך לערנען איך, אז דו ביזט א גריכ־האָרן, א רעוואָלוציאָנער, אפשר א בונדיסט...

ערשטער ארעמאן (שטאָלץ): און אז יאָ?

צדקה: איהר שלעפט דאָ אריבער דעם רויטען גייסט פון אונצופריעדענהייט און רעוואָלט... קומט דאָ מעהר ניט!

צוויי טער ארעמאן: און אז מיר האָבען זיך געווענ־דעט צו דיינע מקורבים, די מיליאָנערען, זיי זאָלען העלפען שאפען אן אייגען שטיקעל היים פאר אידען, זיי זאָלען זיך ניט דערפען דריקען אין די פעסט־גאסען פון דער גהעטא, האָבען זיי אונז אויס־געלאכט... אויף דיר האָבען זיי אונז אנגעוויזען, אז דו וועסט אונז העלפען, שטיצען אין נויט, נו, זיינען מיר געקומען...

א לע: שטיץ! העלף! גיעב!

צדקה: איהר זייט צופיעל, איך בין מיעה...

דריטער ארעמאן: צופיעל זאגסטו, הא? דאָך לייקע־נען דיינע פרייגד, אז די מאסען זיינען ארעם, איינשמועסען ווילט איהר די אונגעדולד, אז זי דארף זיך ניט היצען... בעטען מיר ארבייט קריגען מיר ניט, און גיט מען אונז בעשעפטיגונג איז דאָס אונמענשליך און דער לוין איז הונגער־נויט. יעצט פערשליסט איהר די גוטהערציגקייט פאר די בעדערפטיגע, אבער אפיציעל בלייבט זי אפען צו נארען דעם אמת און בעשעפטיגען דעם שקר... (ווייזט אויף שטיין).

שטיין: אט אזעלבע רייד הערט מען די לעצטע פאר יאָהר פון די רוסישע בעטלער. זייער חוצפה גרייכט די וואָלקען. און דעם נאָמען איד פערשוועכען זיי... זייערע פרויען און טעכטער זיינען „סינאָגימס" צו זנות און געזונקענהייט... פול איז די לופט מיט זייער צייהן־קריצענש אויף די, וואָס מאכען אן אנשטענדיגען לעבען... אימפּאָרטירט האָבען זיי זייער אונצופריעדענהייט און עקשנות פון דער אנדער זייט אטלאָנטיק.

דלות: און וואָס האָט אונז פריהער געפעהלט? זיינען מיר ניט הערשער אין די טענעמענטס און סוועט שאפֿן? צדקה פלענט אונז כלומרשט איבערשרעקען, אבער מיר האָבען איהר פערשטאנען...

שווינדזוכט (זיך וועגדעניג צו דער סוויטע): ברעכט אוים אין טענער! זינגט, אז די וועלט זאל ציטערען, זאל דער בית עולם קייבען פאר געלעכטער, חברה קדישא שכור'ען, די מצבה-קריצער טאנצען, און דער גיהנום געגעצען... זינגט!....

קראָה: קרא, קרא, קרא, ניט געאיילט זיך... וועז צדקה האָט געגלאָנצט איז אונז בעסער געווען... קרא, קרא, זי האָט פערבלענדט דעם עולם, געקעמפפט געגען אונז נאָר לפנים, קרא, קרא, קרא... יעצט, וועז צדקה ניט אָב די געווהר, די ארעמקייט דערגרייכט איהר העכסטען גראד, וועלען זיך די מענשען אלייז העלפען אין מען וועט אונז אלע אויסראָטען, קרא, קרא, קרא....

שווינדזוכט: ניט אזוי גיך.

דלות: ניט אזוי לייכט.

קראָה: קרא, קרא, די יעצטיגע אָרדנונג וועט שטירצען, קרא, קרא, די חכמת הרפואה זיך גרויסען...

דלות: די מענשען זיינען צו דום.

שווינדזוכט: מעריצין איז א שווינדעל.

(די גאנצע סוויטע לאָכט זיך פונאנדער מיט א ווילד געלעכטער, דלות און שווינדזוכט נעהמען זיך פאר די הענד.)

פארהאנג.

זיך! ניט ווערן! אָבגעבען דיינע פּאַלשע פּרעטענזיעס... קום מיט מיר אויפֿ'ן עולם האמת! קום! וועסט זעהן דיינע קרבנות, וועלכע לאָזען מיך ניט רוהען... (ער וויל איהר אָנגרייפֿען, אָבער פֿלוצלינג ערשיינט פּילאַנטראָפּ.)

פּינפֿטער אויפֿטריט.

פּילאַנטראָפּ (זיך שטעלענדיג צווישען גייסט און צדקה): אים נאָמען פון דעם אידישען גאָט, פּערשווינד, גיי סט! לאָז צ דק ה מיט אונז! איך וועל איהר בעשיצען... און העלפֿט זי ניט אַלעמען, איז זי דאָך ניט גרעסער פון גאָט, וואָס ניט זיין גליק נור צו אייגצעלנע, און בין איך אייגער פון די גליקליכע, גיעב איך מיין חלק די צ דק ה אין די הענד, זי זאָל עס פּערטהיילען... און איז זי בעשרענקט אין געבען, איז די בעשרענקטקייט איהר טוגענד, דען אַלעמען העלפֿען קען מען ניט... איז איהר פּערטרעטער שלעכט און אונבאַרמהערציג, האָט אויך גאָט זיין מידת הדין, זיין שטן מקטרג... לאָז איהר! לאָז איהר העלפֿען פּיעל זי קען!...

(עס וועדט אַ גערוישּ אין זאַל, דער גייסט רוקט זיך אָב אַביסעל, שטיין שטעהט און ציטערט, צדקה פּאַלט בייֿם פּילאַנטראָפּ אין די אָרעמס, וועלכער פּיהרט איהר אָב פון דער ביהנע רעכטס. די מחנה אָרעמע ליוט נאָך זיי, שרייענדיג: „העלפֿט"! „שטיצט"! אַלע אָב.)

זעקסטער אויפֿטריט.

(דלות, שווינדזוכט, קראָה, סקעלעטען פון מענשען, פּיגמעען און פּערשיעדענע פּערזוהענייסען שטעלען זיך אוים אין אַ האַלבען צירקעל.)

שווינדזוכט: קומט, פּרייִנד! דאָס איז אַ גרויסער טאָג. צ דק ה איז אויסגעשפּיעלט, די קבצנים בלייבען אין אונזער גוואַלד. אָברעכענען וועלען מיר זיך מיט זיי.

פֿאָלק, פֿאָליציי, קעלנער, געפֿאַלענע פֿרויען, קעשענע גנבים און שכורים. די האַנדלונג קומט פֿאָר אין אַ נײַ יאָרקער אידישען קוואַרטאַל, אין אונזער ציים.

ערשטע סצענע.

(אַ לאָקאַל איבער אַ ביער־שענק, וואו לענדלאָרדס און לענד־לײַדיעס זײַנען פֿערזאַמעלט. קעלנער לויפֿען הין און צוריק ווי פֿער׳סם׳טע בעדיענענדיג די פֿערזאַמעלטע. יאַנקעל שוואַרץ קומט אַריין אין אַ הויכע זײַדענע הוט און אַ ציגאַר אין מויל, טראָגט אַ שטעקען מיט אַ גאָלדענעם קאָפּ, קייקעלט זיך צו גלייך צום אויבען־אָן.)

שוואַרץ (בעהמט אַרויס דעם ציגאַר פון מויל און קלאַפּט אָן מיט אַ האַמער אויף אַ מאַרמאָר־טישעל): מיינע דאַמען און העררען, איך ערקלער דעם געסעפט זשיצונג אַלס אויפגעפֿעפֿנט. מיר מוזשען טשוטרעטען טשו ביזשנעזש מוזשען מיר. עש איזש זשהער אַ גרוישער געסעפט איזש עש.

גאָיִץ (אויפֿשפֿרינגענדיג פון זיין שטוהל): אונטערשטיצט!

שוואַרץ (קלאַפּענדיג מיט׳ן האַמער): שעט דאון! זשעצט זשיך! יאו נאו, שעט דאון! לייבע גאיטש דאַרף באַלד זשיין דער ראָס (ראש) וראסון (וראשון), דו ביזשט דאָך אַ לישער ביזשטו דאָך, זשאַלען די לענדלאָרדש און לענד־לײַדיש רײַדען.

אַלע: מר. שוואַרץ איז נערעכט, (צו גאיץ׳ן) סעט דאון!

גאָיִץ (זיך זעצענדיג): אונטערשטיצט.

שוואַרץ: סוועשטערן און ברידערן, איהר ווייַשט דאָך דעם טשוועק פון דער פערזשאַמלונג ווייַשט איהר דאָך, יאו נאו. איהר ווייַשט וואָש׳ר קאַסע די טשענטשעלישטען ימח סמם האָבען אונזש פערקאָכט מיט די סכנים, די טענערש (טענענטס) יאו נאו; ווי זשיי זשייַנען אַלע ארויש אין שטרייק פאַר בילינג דירה־נעלד,

רענט סטרייק

(אַ לעבענס־בילד אין סצענעס)

כאַראַקטערע:

יאַנקעל שוואַרץ: אַ דיק־בויכיגער לענדלאַרד (רייכער בעזיצער פון היזער), אַלט אַ יאָהר 40. טראָגט אַ רונדע בערדעל און האָט זעהר אַ וואַכעדיגע צורה. אין רוידען פערבויט ער שטענדיג אַ „שין" אויף אַ „סין".

שרה לעמפּעל: יאַנקעל שוואַרץ'ס שוועסטער, אַן אָרעמע אלמנה, ערנעהרט זיך פון איהר אייגענע אַרבייט און איז ראַדיקאַל געזאָגט.

באָבע גיטעלע: יאַנקעל'ס און שרה'ס מוטער. אַלט, קראַנק און אָרעם, אָבער ביי אַלעמען בעליבט. שוין אַביסעל טויבלעך.

לייבע גאַיץ: אַ לאַנגער, דאַרער איד פון אַ יאָהר 35, אַ „ליסער" (אייגער וואָס דינגט אָב היזער און פערדינגט זיי מיט העכערע פרייזען), ער טראָגט אַ מין קאַמיש־לאַנגען שלום־רעק און איז שטאַרק נערווועז.

מאַדאַם טשאַטשקע: אַ מיטעליהריגע אלמנה, וואָס האָט אַ גאַנצען „בלאָק" (קווער גאַס) מיט היזער. טראָגט אַ קלייד מיט אַ לאַנגע שלעפּע און אַ משונה־גרויסע הוט מיט אַ סך געגרייזעלטע שטרויס־פעדערעז. האָט אַ סך דימענטען אָנגעטשעפּעט וואו עס פּאַסט און וואו עס פּאַסט נישט.

פרוי קנופּ: אַ דזשעניטרעס (הויז אויפּזעהערין) ביי מאַדאַם טשאַטשקע.

ריכטער בודעל: אַ ריכטער, אַ דורכגעריבענער פּאָליטיקער פון ניעדריגסטען מין, וועלכער לאָזט זיך לייכט אונטערקויפען.

אַ סטרייקער.

דריטער לעגדלאָרד: ברודער טשערמאַן, לויידיעם און דזשענטלמען און מיינע ברידער. איהר הערט וואָס דרויסען טהוט זיך? זייט פאַרזיכטיג מיט די צאַנצאַליצטען, זיי וועלען זיך ניט אונטערגעבען.

מרס. טשאַטשקע: לויידיעם און דזשענטלמען און מיינע ברידער און שוועסטער. איך בין אַלל־רייט, זאָל אייך מיין הויז־קיפּערקע מרס. קנופּ זאָגען...

מרס. קנופּ: זאָל מיר אזוי דער כ'טאָר ניט הערען און געדענקען העלפּען.

גאַיץ (זיך שטעלענדיג): אונטערשטיצט.

שוואַרץ: שעט דאון!

מאדאם טשאַטשקע (א וואַרף געבענדיג איהר שלעפּע אַן א זייט): מיינער, א לויכטיגען גן אייוועז (ערן) זאָל ער מיר האָבען, האָט מיך איבערגעלאָזט גוט געפיקסט, מיט א גאַנצען בלאָק א פערשמירטען פון פאַרענט און פון הינטען מיט הייזער. איך האָב, געלויבט דעם כ'טאָר ניט געדענקען, צימערען ניט צו פערזינדיגען, שטענדיג זיינען זיי מיר פערנומען. די שבנים בריקען זיך אפילו איצט, אבער זאָלען זיי זיך בריקען. ווי פלעגט מיינער זאָגען, לויכטיג זאָל איהם זיין, „זארג נישט יאבנע עם וועט זיך איבערדרעהען"... ער איז געווען א שטריק־מאכער פון דער היים, ער האָט געוואוסט נישקשה וואָס ער רעדט... מיינע צימערען זיינען שעהנע, פרעגט מיין דזשענטלמען, פרוי קנופּ, זי וועט אייך זאָגען.

פרוי קנופּ: אזא יאָהר אויף אונז אלעמען, וועלכע מחיה'דיגע צימערען מיין מאדאם האָט, אוי, צימערען! דער קיסר מעג דאַרט אריינציהען...

שוואַרץ: מיין אייטשע (עצה) איוש מיר זשאָלען זשעהן די ריכטער פודעל און בודעל, זשיי וועלען סוים אלטש פיקשען... זשיי זשיינען אונזשערע זשיינען זשיי... ניסט קסה! די פאַליש האבען קלאָבש און ניו יארק — פריזשענס. ביי מיר איזש די

זשיינען זשיי. טויזשענדע שטרייקען סוים אוך נאָך מעהר וועלען שטרייקען, וואָש איזש טשו טון?

ערשטער לענדלאָרד: ברודער טשערמאן, לייזיעם אוך טשענטעלמען, אוך מיינע ברידער, מיין עצה איז, מען זאָל זיך זוכען מיט זיי אויסצוגלייכען, מען זאָל זיי צוזאָגען א חודש רענט אומזיסט אויב זיי וועלען וואוינען צווויי יאָהר אין די זעלבינע רומס....

גאיץ: אונטערשטיצט!

שוואַרץ (א קלאַפּ געבענדיג מיט'ן האַמער): שעט דאון! (גאיץ זעצט זיך אַוועק ערנסט, ווי ניט איהם מיינט מען.)

צווייטער לענדלאָרד: ברידער טשערמאן, לאידיעם אוך דזשענטעלמען אין מאַנע ברידער, יאָך וואָלט זוגען מען זאָל גונישׂ נוכגייבען אין אַראָם שלאַדרען זאי אין נאָם.

דריטער לענדלאָרד: ברודער טשערמאן, לייזיעם אוך דזשענטעלמען אוך מיינע ברידער, דער מאן, וואָם הייסט ניט נאָכגעבען מוז האָבען לייזיגע הייזער, ווייל ער מען זאָל אַרויס־וואַרפען די שכנים כדי ער זאָל זיי קענען אַריינגעהמען. איך פּראָטעסטיר!

גאיץ (זיך שטעלענדיג): אונטערשטיצט, די לייסטערם אונטערשטיצען!

שוואַרץ: סוים וויעדער לישטערש, שעט דאון! (גאיץ זעצט זיך.) איך זשאָג אויך מיר זשאָלען זשיך אזשוי לייכט ניט אונטערגעבען. אוך איהר ווייזשט, כמעט אַלע ווייזשט איהר, אז איך האָב ניט קיין לייזיגע הייזשער אין ערגעטש ניט האָב איך ניט. ניסט קסה, אַלע טענענש וועלען ניט מופען.

גאיץ (זיצענדיג): אונטערשטיצט.

(עס הערען זיך די טענער פון אַן אַרקעסטער, עס ווערט געשפּיעלט די מאַרסעלייזע; באַלד הערען זיך הורא געשרייען און די גוואַלדען „ניעדער מיט די בלוט־זויגער". די פּערזאָמעלטע בלייבען ווי צומישט.)

צווייטע סצענע.

(די ביהנע שטעלט פֿאָר אַ געריכטס־הויז אין די אוסטראַליע. עס דערהאלטן זיך אַרום האַלבע גראָשענע אַדוואָקאַטעלער, פּאָליטישענס, פּאָליטישע נאָכשלעפּער, גנבים, אַלפאַנזען, געפּאַלענע פרויען, שווינדלער, פּראָפעסיאָנעלע עדות, שלעגער, רויבער, אויגנבערער, לענדלאָרדס, ליסערס, דזשענטלמענס, צושלאָגענע און צובלומיגטע רענט־סטרייקער, ריעל־עסטעיט אַגענטען, רענט קאָלעקטאָרס, פּאָליסלייט און סתם נייגעריגע מענשען. ריכטער בודעל זיצט אויבען־אָן.)

בודעל (צו אַ צושלאָגענעם סטרייקער, וועלכער איז פערבלוטיגט פון קאָפּ ביז די פיס און קען קוים שטיין): נעבען דעם צומערדעטען שטעהט אַ פּאָליציאַנט, וועלכער האַלט איהם צו): ביזט אַ רענט־סטרייקער, הא? אַ מיאָטעזשניק? מיט פּוסט־גוואַלד ווילט איהר נעהמען דאָס רעכט דאָ אין לאַנד. סימפּאַטהי זוכט איהר נאָך, רעוואָלוציאָנערען!

סטרייקער: אָט דער פּאָליציאַנט (ווייזענדיג אויף דעם וואָס האַלט איהם צו): האָט מיך שיער געמערדערט גאַנץ אומזיסט, כ'האָב קיין פערברעך ניט בעגאַנגען.

בודעל: וואָס דען מיינסטו? שווייגען וועט מען אייך, ראָאָטניקעם? איהר ווילט פערסאָציאַליסטעווען אמעריקאַ: אומזיסט וואוינען ווילט זיך אייך, פלאָטערען לאָזט איהר רויטע פאָהנעס, איהר שלאָגט די פּאָליציי.

פּאָליסמאַן: יור האָנאָר, ער האָט מיר אויסגעריסען אַ קנעפּל פון ראָק...

סטרייקער: ווי אַ מערדער איז ער מיר בעפאַלען מיט זיין קלאָב.

בודעל: צו־וואָס סטרייקט איהר? ציהט, וועג די רענט איז אייך צו־הויך!

סטרייקער (זיך אַנשטרענגענדיג): געווים, אַ יקרות אויף

גאנצע אויפטהוערקע א אידענע... זשי האָט אויפגעריטשט אלע טענערש האָט זשי. אזשוי זשאָנט מיר מיין איידזשענט, זשאָנט מיר. איך קען ניט קיין איינטשיגען פון מיינע טענערש קען איך ניט, און ווייש ניט ווי מען רופט זשיי, אבער מאָרגען פריה בין איך אין גאריכט און וועל זשיך מיט זשיי אָברעבענען, וועל איך זשיך... די ריבטער דאָרף מען נור גוט א סמיר טהאָן.

גאיץ: אונטערשטיצט. די ליסטערס דאָרפען געבען צושטייער.

שוואָרץ: שעט דאון! סוים וויעדער לישטערש. זשאָלען די לענדלאָרדש ריידען...

ערשטער לענדלאָרד: איך האָב צרות מיט א 2טען מאָרטנייזש.

צווייטער לענדלאָרד: יאָך מיט א 3טען.

דריטער לענדלאָרד: איך מיט א 4טען.

פערטער לענדלאָרד: איך מיט א 5טען.

א לענדלאָרד: ברודער טשערמאן, לייזיעם און דזשענטלמען און מיינע ברידער. לאָמיר דערווייל נאָכגעבען די לומפען, די בונטאָוושטשיקעס, שפּעטער אַביסל, וועט ס'וועט זיך אָנהויבען די ארבייטס־צייט, וועלען מיר זיי נעהמען די געדערים.

גאיץ: אונטערשטיצט. די ליסטערס זיינען צופריעדען...

שוואָרץ: אלע רייעם, זשאל מען דאָש נעהמען אבסטימען.

דריטער לענדלאָרד: יאָך מאָך א פורשלאג, אז די וואום הובען לאידיגע האָזער זאָלען ניט טורען שטימען. (עס ווערט א טומעל מיט פראָטעסטען. מען פאנגט אָן וואָרפען אויפע די אָנדערע ביער־גלעזער מיט סענדוויטשעס. מרס. טשאָטשקע פערליערט אין טומעל איהר הוט. פון דרויסען הערט זיך שפּיעלען די מאָרסאַליעזע.)

גאיץ: איך אונטערשטיץ.

(א פאָרהאַנג לאָזט זיך ארונטער און עס ווערט אויף א ווייל פינסטער און דאָן וויעדער ליכטיג.)

שוואַרץ: אושוי... ושאָגט זשי...

בודעל: און דו?

שוואַרץ: איך... איך... ניסט...

בודעל (צו שוואַרץ'ן): וואָס איז אַלזאָ דיין קלאָגע?

שוואַרץ: אָט די פרוי, יור האָנאָר (ער ווייזט אויף זיין שוועסטער), איז מיינע א טענערקע, זשי האָט אויפגעריטשט אַלע מיינע טענערש טשו א שטרייס, זשי האָט זשיי אויפגעריטשט מיט גוואַלד און האָט זשיך געבאַפט סלאָגען טשו מיין הויזשקיפערקע.

באָבע גיטעלע: וועה איז מיר, וואָס זאָגט ער?

מרס. לעמפעל: א ליגען, מאָמע, ער איז מגזם.

באָבע גיטעלע: וועה איז מיר...

בודעל: אַלזאָ, העצעריי צו גוואַלד און מאָרד־אַנגריף....

שוואַרץ: איך סיינק איהר אָבער, זשי איז אַן אָרעמע פרוי... איך לאָש איהר ארונטער א דאָלאָר א מאָנאָט, אָבער די אַנדערע שטרייקער ווילּ איך מאכען טשו טשיען.

מרס. לעמפעל (אויפגערעגט): זאָל ער מיך אַרויסווארפען, יור האָנאָר, מיך מיט זיין אַלטע, קראַנקע מוטער, דער מערדער, ער האָט מיך שוין א פּאָר מאָל געלאָזט ארויסווארפען פון זיין הויז, וועט איך בין געקומען בעטען הילף פאר דער קראַנקער מאמען. צווישען די מיליאָנערען האָט ער זיך פעררוקט, דער אמאָליגער בלעך־פּעדלער, און האָט זיך ענטזאָגט אפילו פון זיין אַלטע מוטער. פלוך אויף איהם און זייטע חברים און זייערע שמוציגע, דומפּפע לעבער, וואָס זיי רופען הייזער.

(עס הערט זיך א שטילער ברומען צווישען די מענשען אין געריכט. פרויען וויישען זיך די אויגען מיט זייערע טאַשען טיכער.)

שוואַרץ: דער סוואַרץ יאָהר ווייש וואָש זשי ווילּ פון מיר!

פּאָרהאַנג.

עסענוואַרג — זאָלען מיר פאַסטען, טהייער געז — זאָלען מיר זיצען אין דער פינסטער, טהייער קויהלען — זאָלען מיר פריהרען, ביליג דער אַרבייטס־לוין — זאָלען מיר ניט אַרבייטען, און הויף די רענט — זאָלען מיר ליגען אין גאָס. וואו איז געזעץ און גערעכ־טיגקייט, וואָס זאָלען בעשיצען די בירגער, וואָס האָלטען אויף דאָס לאַנד? וואַרום האָט זיך אַמעריקא בעפרייט פון ענגלאַנד? פאַר וואָס האָט זי ענגלאַנד ניט אָבגעטרעטען? פאַרוואָס.... פאַרוואָס....

בודעל: ביזט אַן אַנארכיסט. אַוועק מיט איהם! צווויי מעת לעת פּריזאָן. (ער וועט אָבגעפיהרט.)

בודעל: שוואַרץ געגען לעמפּעל. (עס טרעטען פאַר מרס. לעמפּעל און באָבע גיטעלע. די אָלטע איז זעהר אַרעם אָבגעטהאָן, זי איז זעהר שוואַך און קראַנק, און קען קוים שטעהן אויף די פיס. געגען זיי טרעט פאַר שוואַרץ, ער וועט בלייב און פאַנגט אַן צישערען דער־זעהענדיג זיין אַרעמע שוועסטער מיט זיין אָלטע, פערלאָזענע מוטער, נור ער מאַכט זיך ניט זעהענדיג.)

שוואַרץ: יור... האָנאָר...

באָבע גיטעלע (דערזעהענדיג איהר זוהן): מערדער! (זי חלש׳ט, מען מינטערט איהר קוים אָב. עפּענענדיג די אויגען וויל זי לויפען צו איהם און ציטערט פאַר אָלטקייט, כעס און עלענד.) יאַנקעל... מיין קינד... לאָזט מיך צו איהם... צום....

בודעל (צו שוואַרץ'ן): וועד איז די אָלטע?

שוואַרץ: זשי... זשי... איזש... כ'ווייש ניסט...

מרס. לעמפּעל: א ליגען, יור האָנאָר, ער וויים, ער וויים, אָט די אָלטעטשקע, קראַנקע, פערלאָזענע פרוי איז זיין מוטער, אונזער מוטער, וועמען ער לאָזט אויפ'ן שוועל ניט אַרויף און שטיצט ניט מיט קיין איינציגען סענט. מיט מיר איז זי, מיט מיר, די אַרעמע, שוואַכע אלמנה, זיין ליבליכע שוועסטער. איך געה אַרבייטען און ערנעהר מיינע קינדער און מיין מוטער.

בודעל (צו שוואַרץ'ן): איז דאָס אמת?

שער) ער האָט איהם געקענט. (וועגדעם זיך צום בעגליטער) איז וואהר, יאנקעל? איהר זייט דאָך געווען גוטע פריינד...

בעגליטער: אוי, א מאן! דאָס האַרץ רייסט מיר...

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך, געווים מעג מען נאָך אזא מאן טרויערן... אז יא טראָגען א טרויער־היטל, טא זאל זי טאקע טויגען אויף קלאָגען... מיר האָבען זיי גענוג, ערשט איצט אריינגעקראָגען א גרויסען אויסקלייב פון פאריז. דער לעצטער שניט, איבערהויפט אלמנה־היטלען, וואָס א סך פרויען מעגען זיי אנקוקען...

אלמנה: איך וואָלט זיי וועלען זעהן.

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך. אָט איז איינע, מאדאם, איצט אימפאָרטירט. איך פערזיכער אייך, אז זי טויג אויף צרות... דער ריכטיגער נאָמען פון די דאָזיגע סחורה אויף פראַנצויזיש איז „אונטרייסטליכקייט" און איז זעהר שטאַרק אין דער מאָדע אין פאריז אויף לויה'ס פון געשטאַרבענע מענער. נישקשה, די פאריזער פרויען וויסען וואָס גוט איז.

בעגליטער: אזא יאָהר אויף זיין טאטען! (בעטאָפט דעם שוואַרצען טול פון דעם היטעל) זעהר א שוואכער און א דינער טול, ווי שפינוועבס... ס'שיינט צו זיין ניט דויערהאפט, ווי מיינט איהר?

ערשטער פערקויפער: ס'פערשטעהט זיך. אביסעל שוואכלעך, מיט א כיון געמאכט. מען קען ניט לייקענען, א דעליקאטנע וואַרע. טרויער, מיין הערר, דארף ניט האלטען אייביג.

בעגליטער: איך מאך א וועט, אז עס האלט ניט אייביג, איבערהויפט א טרויער, וואָס האלט פון דער מאָדע...

אלמנה: שוויג, יאנקעל! רייד ניט אזוי פיעל! וואָס וויסטו פון מאָדעס פאר צובראָכענע הערצער? אבי דו פלוידערסט כתם אין דער וועלט אריין. (צום פערקויפער) הערט זיך ניט איין וואָס ער רעדט, ער האָט זיך ליעב אריינצומישען אין א פרעמדען עסק.

טרויעריגע זאַכען

(אַ סצענע אין אַ דעפּאַרטמענט סטאָר, ביי דער אָבטהיילונג פון טרויער־זאַכען)

(פריי בעאַרבייט אויס דעם ענגלישען נאָך טהאָמאַס הוד.)

כאַראַקטערע:

אלמנה.	ערשטער פערקויפער.
איהר בעגלייטער.	צווייטער פערקויפער.

ערשטער פערקויפער: קען איך האָבען דעם מעלאַנכאָליישען פערגענגיגען, מאַדאַם, אייך צו דיענען?

אלמנה: איך וואָלט וועלען זהען עפּעס טרויער־זאַכען...

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך. וואָס פאַר אַ טרויערנים וויל איהר, מאַדאַם? אַ שווערען טרויער אָדער אַ לייכטען? מיר האָבען אויף אויסצוקלייבען. וויל איהר טרויער בלויז פאַר דעם סיזאָן, אָדער טרויערנים פאַר אַ גאַנץ יאָהר?

אלמנה: געווים, די לעצטע מאָדע. מיין מאַן האָט דאָס ביי מיר פערדיענט. איך בין, ניט דאָ גענאַכט, געווארען אַ קלאָגעדיגע אלמנה (ווישט זיך די אויגען מיט אַ טרויער־טיכעל). פריהער וויזט מיר אַ טרויער־היטעל.

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך. איהר וויל, היימט דאָס, אַן אלמנה־היטעל. מיט איין שטרויס־פעדער אָדער מיט צוויי?

אלמנה: גיט מיט דריי, אויב איהר האָט. איך האָב געהאַט אַ גוטען מאַן, הלואי אויף אלע ווייבער געזאָגט! איך מעג זיך אויספוצען פון זיינטוועגען... פרעגט ביי איהם (ווייזט אויף דעם בעגלייי־

אלמנה: פֿאסט דאָס אָבער צו קלאָגען אין סאמעט?

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך, אונזער סאמעט טויג אויך קלאָגען. ערשט היינט אריינגעקראָגען. אָט איז א זעהר טהייערע שטיק, די אמת'ע סחורה און א פֿרעכטיגע שוואַרצקייט, מיר רופען דאָס „דער לוקסוס פון וועהטאָגען".

אלמנה: דאָס מוז געווים זיין זעהר טהייער.

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך. גוטע זאכען קאָסטען טהייער, נור ביי אונז קענט איהר דאָס קריגען פֿאר דריי טאָלער אן אייל. א געהויבענע מאטעריאל, דער געהויבענסטער פאסאָן, וואָס פֿאסט פֿאר אלע פאמיליען־טראָבעלס און היימישע לייד־ען.

בעגלייטער: משמעות, אז דער פֿרייז שטייגט מיט די צרות, וואָס גרעסער דער בראָך, אלץ טהייערער די וואַרע.

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך, מיין הערר, געווים, אלץ פיינער די פֿאַרב. דער טרויער פון אָרעמע לייט איז זעהר פֿראָסט. קבצנים טרויערען איינפאַך, יא, ניט דער ערך איינפאכער. דאָרט לייגט מען אין דר'עהד און נאָר ניט... א צוגלייכענים לייוענט צו סאמעט, מיין הערר...

אלמנה: נאטירליך איז דאָס א גרויסער אונטערשיעד. איבערהויפט די פערשיעדענארטיגקייט אין דער קלייד־ונג. איך גלויב איהר מוזט אויך האָבען אן אויסוואהל פון האלב־טרויער.

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך, אן אויסוואהל איינער פון די גרעסטע אין־כיו יארק. מיר האָבען גאנץ־טרויער, האלב־טרויער און דריטעל־טרויער, מיט איין וואָרט סחורה, וואָס פֿאסט פון גרעסטען אונגליק ביז צום קלענסטען שיברת הלב.

אלמנה: אויב אזוי, טא זייט מוחל און ווייזט מיר טאקע אייער האלב־טרויער.

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך. וואס טרויער אנבעטרעפט, מאדאם, איז דאס פערשיידענע, זעהר פערשיידענ־דען. איבערהויפט איז געווען זעהר פיעל היינטיגען סיזאן, יא, עטליכע זאכטען סחורות זיינען שוין אריין אין גאנג און עטליכע קומען ערשט אן צו בעפריעדיגען די יסורים פון דער מאדע.

אלמנה: און אלע זיינען פון פראנצויזישען פאסאן?

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך, מאדאם. די פראנצויזישע טרויער־מאדע איז אזוי צוגעפאסט צו טויטע, צו געשטאלטענע, אז זי טויג אין דר'ערר...

אלמנה: איבערהויפט וואלט איך וועלען עפעס אן אומע־טיגע מאטעריע אויף א יאמער־קלייד און א טרויער שאל.

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך, דאס איז טאקע די הויפט טרויערקייט פון אונזער געשעפט. מיר האבען ערשט היינט אריינגעקראגען עטליכע צעהנדליגע שטיק פון דעם דאזיגען מין אומעטיגע ציינג. אט איז א שטיק דערפון, דאס איז אזוי אומעטיג, אזוי צרה'דיג, אז עס פערקוועטשט דאס הארץ — מען קען חלש'ן, קוקענדיג אויף דעם! אט איז למשל א שטיק פאריזער לויה־געוואנט, בעטראכט דאס נור, מאדאם — אן אמת'ע שטיק מעלאנ־כאליע, א נישט־גוטקייט...

אלמנה: יא, אן אמת'ע הארץ־קלעמענים. — מיין טהייע־רער מאן!... און דאס איז די לעצטע מאדע, זאגט איהר?

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך, די לעצטע פון די לעצטע. א סך פרויען קוקען אויס די אויגען נאך דעם. זיי פרעהען זיך ווען זיי קריגען דאס... נו, מאדאם, וואס זאגט איהר, זאל איך אבשניידען?

בענליי טער: כאפט ניט! מיט איהר שניידט מען ניט אב אזוי גיך...

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך, מיין הערר. אפשר ווילט איהר נאר א שווארצען סאמעט, מאדאם?

בעגליטער: מען קען פון אזא איבערנאנג אויך ניט לאנג ציהען.

צווייטער פערקויפער: זעלבסט פערשטענדליך. דאס איז א פאריזער נייאינקייט, מאדאם, וואס ווערט געפופען „יאלעווע זאדגען" און ווערט זעהר פיעל געטראגען פון פרויען פון א געווישען עלטער, וואס דענקען זיך ניט מעהר צו פערליעבען.

בעגליטער: פוי! מיר איז די פארב ניט געפעלען, האט איהר ניט א סחורה... יא, ווי רופט מען דאס... עפעס אזוי... א פערטעל, א פינפטעל, אדער א זעקסטעל טרויער; צי גאר א זיעבעטעל, צי אן אכטעל... עפעס אזוי, איהר פערשטעהט דאך, וואס איך מיין.

צווייטער פערקויפער: זעלבסט פערשטענדליך, מיין הערר, מיר קענען אייך בעקליידען אין יעדער טרויערקייט פון דער וועלט, דערפאר איז דאס א דעפארטמענט סטאר, ביי יעדער פארבאנק איז אן אנדער טרויער.

אלמנה: יאנקעל! זעהט נור ווי ער מישט זיך דאס אריין, פונקט ווי ער וואלט דארפען טראגען די טרויער.

בעגליטער: איך מאך א וועט... וען דו וועסט „טראגען" וועט מיר אויך זיין טרויעריג גענוג... (צום פערקויפער) גיט עפעס א מין פערדרעהענים, וואס זאל זיין ניט אהין און ניט אהער... א מין „פערגעסענע צרות" אדער „צוקונפטס נחת"... עפעס אזוינס... יא, אזוינס.... (ער גיט א קנאק מיט די פינגער) עפעס א לעבעדיגס...

אלמנה: יאנקעל! (ווישט זיך מיט'ן טרויער-טיכעל.)

צווייטער פערקויפער: זעלבסט פערשטענדליך, פאר וואס האט איהר דאס פריהער ניט געזאגט? דאס איז דארט אין יענעם עק קראם, אין דעם דעפארטמענט פון די חתונה-בגדים, נעבען דעם פאר-באנק מיט צאצקעס... געדארפט באלד זאגען.

בעגליטער: מיר האבען אייך געוואלט נעבען דעם פערגעניגען צו האבען הארץ-וועהטאג. (זיי פאנגען אן געהן.)

בעגליטער: נאטירליך, א מענש דארף זיך ניט אויפ־טונקען אין שווארצקייט ווי א זשוק און זיך ניט דערטרינקען אין אלמנה'שאפט ווי אין א גרוב טינט.

אלמנה: האלט דאס מויל, יאנקעל. רייד נישט אזוי געדיכט. דו ווייסט גאר נישט וואס דו רעדסט... (צום פערקויפער) זייט אזוי גוט און ווייזט מיר די האלב־טרויער.

ערשטער פערקויפער (ווייזענדיג מיט דער האנד): פון דער אנדער זייט קראם, אין דעם דעפארטמענט פון לייכטע צרות.

בעגליטער: אן דארטען מיינט איהר, ביי דעם חברה־מאן, וואס געהט אנגעטהאן אין פעפער מיט זאלץ?

ערשטער פערקויפער: עס פערשטעהט זיך, מיין הערר, ביי יענעם, וואס טראגט דעם גראהען אנצוג. (צו יענעם פער־קויפער) היי, חיים, ווייז דער דאמע די גלייכגילטיגסטע פארבען. (ער אטהעמט אויף זיפצענדיג און נעהמט זיך צונויפלעגען די אנגעווארפענע וואארע פון פארבאנק.)

צווייטער פערקויפער: קען איך האבען די הארץ־וועהטאג איך צו דיענען מאדאם?

בעגליטער: איך מאך א וועט. יענער דארטען (ווייזט אויפ'ן ערשטען פערקויפער) האט שוין געקראגען פון איהר הארץ־וועהטאג, מיר דאכט, אז די שווינדזוכט אויך..

אלמנה: יאנקעל! וואס רעדט ער דארטען? — ווייזט מיר האלב־טרויער, אבער פון דער נייעסטער מאדע.

צווייטער פערקויפער: זעלבסט פערשטענדליך, אין דער צווייטער מדרגה פון ברעכענים, אלס אזעלבע ערלויבט מיר אייך צו ווייזען די דאזיגע אטלעס, בעשטימט פאר ענמת נפש, וואס האלט זיך אין אבקיהלען... פערשטעהט איהר מיך, מאדאם, דאס איז דער איבערגאנג פון א שווארצער טויטען־פארב צו א גראהען בלויקאליר.

לעבענס-ווייסענשאַפט

צוויי טער פערקויפער: אין יענעם עק, נעבען די צאַצקעס! (די אלמנה מיט איהר בעגליימער לאָזען זיך געהן צו די חתונה־קלוידער, אַ פּיאַנאָלאַ שפּיעלט דאָרט מענדעלסאָן'ס חתונה־מאַרש, די אלמנה ווישט זיך די אויגען מיט'ן טרויער־טיכעל.)

פאָרהאַנג.

געדאַנקען איבער אַלץ און אַלעמען

די מאַסע, דאָס מיינט גאָר און גאָר ניט.

* * *

קענען איין מענשען מיינט ניט קענען אַלע.

* * *

מיט א גאָלדענע קייט איז אויך ניט גוט צו זיין געבונדען.

* * *

אויסמיידען עולות איז אָפט מעהר גבורה ווי זיי צו בעזיעגען.

* * *

ניט יעדערער וואָס האַנדעלט מיט צוקער האָט א זים לעבען.

* * *

דער גאָט פון ליעבע איז א בלינדער, ניט לייג איהם קיין שטיינער אין וועג!

* * *

דעם פערד איז קיין אונטערשיעד ווער עס טרייבט איהם, כל זמן הער בייטש איז דער זעלביגער.

* * *

א גוטער זיגער מוז ניט דוקא שלאָגען, אום צו ווייזען די ריכטיגע צייט.

* * *

וואָס עם איז א לוקסוס פאר אייגעם איז אָפטמאָל א ביטערע נויטוועגדיגקייט פאר א צווייטען.

כל זמן דו פיהלסט, אז דו ביזט ניט ניכטער, ביזטו נאך אלץ ניט שכור.

* * *

דאם וועגדט זיך אין גאנצען אן פ ל י ה ע ן, דען פליעגעל האט די גאנז אזוי גוט ווי דער אדלער.

* * *

דער מענש קען קיינמאל ניט לאבען און ניט וויינען גענוג, דען דאם לעבען האט יעדע מינוט נייע קאמעדיעס און נייע טראגעדיעס.

* * *

די מאסע פערשטעלט זיך דעם וועג מיט איהר אייגענעם שאטען, און האט מורא צו געהן פאראויס.

* * *

זוך ניט צו לערנען פון ביכער דאם, וואס די נאטור האט דיר געלערנט אויף אויסענווייניג.

* * *

דער חכם זוכט די סבה פון זיין טעות, דער נאר אבער האט קיינמאל קיין טעות ניט.

* * *

מיט פרעטענזיעס אויף גרויסקייט איז מען ניט גרויס. דערצעהל ניט וואס דו ביזט; ו ו י י ז דאם!

* * *

דער מענש איז גרויס, וויל ער קען זאגען בעשטימט וואס ער וויל. דעקאדענטען מעגען דאם וויסען.

* * *

די שיפען, וואס געהען איבער'ן ים פון גערענקען, זיינען אויך אין סכנה פאר פיראטען.

דער וואונש נאָך דער זאַך איז צייטענווייז מעהר נענוס ווי די זאַך אליין.

* * *

דער קלוגער מענש לענט זיך בעסער אליין אוועק, כדי ער זאָל ניט דערפען פאלען.

* * *

מען דארף ניט דוקא זעהן דעם זונען־אויפגאנג, אום צו וויסען, אז עס איז טאָג.

* * *

בעסער טרוקענע ברויט אויף א ריינעם טישטוך אויידער געבראָטענע טויבען אויף א שמוציגען.

* * *

וועז דו קלעהרסט אליץ פאר וואָס די וועלט איז שלעכט, האָסטו קיין צייט צו זעהן פארוואָס זי איז גוט.

* * *

וועז דו פאָדערסט פון לעבען צופיעל וועסטו קיינמאָל ניט האָבען גענוג.

* * *

וועז א נרויסער מאן מאכט צו זיינע אויגען, הויבט ערשט אן די וועלט עפענען אירע. דען זיין אָפענער בליק איז ווי די ליכטיגע זון, אין וועלכער עס איז שווער ארייננצוקוקען.

* * *

דער נאר זאָרנט וועגען יעדע קלייניגקייט בעזונדער, דעם חכם אַרט די גאנצע זאך.

* * *

איין איבעריגער ביסען מאכט אויסקרענקען דעם גאנצען מאָהלצייט, נענים מיט א מאָס.

וועו דו ווילסט אויפהויבען א געפאלענעם, מוזטו זיך אייגבוי־
גען אוו וועו דו ווילסט איינעם וואַרפען, מוזטו שטעהן שטייף.

* * *

וועו די מאַסע קושט דיך, האַסטו נאַכדעם ניט קיין פּנים.

* * *

עס איז ניט אַזוי וויכטיג וואַס דו דענקסט וועגען דער וועלט,
נור, וואַס די וועלט דענקט וועגען דיר.

* * *

א ליגנער מוז זאָגען, אַז ער האָט ענטדעקט דעם נאַרד־פאַל
אום צו קריגען א וועלט־נאַמען אלס אזעלכער.

* * *

מאַכע מענשען מאַכען זיך נאַריש כדי מען זאָל מיינען, אַז זיי
זיינען קלוג.

* * *

אויב דר האָסט א צו־גרויסע נאָפּאָלגערשאפט, טא לאָז זיך
אונטערזוכען דעם מוח.

* * *

צו פערענטפערען טאָגעס פראגען, מיינט צו פערענטפערען
זיך אליין.

* * *

דער וויץ, פון וועלכען מענשען לאכען אוו ער לאכט ניט פון
מענשען, איז קיין וויץ ניט.

* * *

וועו דו ווילסט וויסען אויב דו האָסט ריכטיג גערופען, טא הער
ווער עס ענטפערט.

* * *

די היראטה האָט „שבעה ברכות", זיעבען ברכות. מענשען
זאָגען, אַז „זיעבען איז א ליגען".

דער איז אבגענארט אם מעהרסטען, וואר עס איז גענארט אין זיך אליין.

* * *

ביי דער פרוי איז טרעהרען אויך א מאדע. זיי זעהען אויס אין איהר אויג ווי פערל.

* * *

מאנכע פרויען פערגעסען נאר, אז די מאדע איז געמאכט פאר זיי און מיינען, אז זיי זיינען געמאכט פאר דער מאדע.

* * *

דעם גרעסטען קאפ פאסען אויך ניט קיין „גרויסע אויגען".

* * *

דאנקבארקייט איז די פרוכט פון א רייגעם געוויסען, וואס וואקסט נור אין אידעלע הערצער.

* * *

מאכען איז א גרויסקייט, איבערמאכען — א געשמאק און נאכמאכען — א שוואכקייט.

* * *

א שמייכעל איז א ברכה, א שמייכלער — א פלוך.

* * *

באנקראט איז דער, וואס זיין טוידט קען ניט בעצאהלען זיינע לעבענס וואקסלען.

* * *

הומאר איז די ניכטערע פילאזאפיע פון לעבען, סאטירע — די בעטרונקענע, — מיט ביטערקייט.

* * *

פאלשע קאמפלימענטען זיינען פיעל שעדליכער, ווי אמת'ער טאדעל.

א מענש וועט דיר מאנכעם מאל א שונא דערפאר, וואם דו טשעפעסט איהם ניט.

* * *

פאעזיע איז די קונסט צו זאגען דעם אמת אזוי שעהן, אז די וועלט זאל מיינען דאס איז א ליגען, און זאל זיך איינהערען.

* * *

עס איז מעהר קונסט אנצוהאלטען פרייהד אלס זיי צו געווינען.

* * *

בעלייבינ זיך ניט פון יעדער קלייניגקייט, קום בעסער ניט צוויישען קליינע מענשען, וועסטו ניט דערפען ליידען.

* * *

מען מוז זיין שטארק צו קענען טראגען די שוועהרע משא פון א גרויסען נאמען, שוואכע מענשען קענען דאס ניט איינהאלטען.

* * *

צום ווייטסטען וואס די וועלט קען גענהן מיט דיר איז ביז צו ד ע ם ז י י ט קבר. אבער דאס איז זעהר ווייט.

* * *

ניט יעדערען בעגלייט די וועלט,
זי טהוט דאס נור ווי איהר געפעלט.
א טך פערגעהען פון דער ערד,
און ניט מען זעהט און ניט מען חערט.
עס שלעפט זיך דורכ'ן גאס א פערד,
וואס ניט ער ווייס און ניט ער שפיערט
אוואו ער געהט אין וואס ער פיהרט.

* * *

דער נגיד עסט פרעמדע, דער ארעמאן עסט זיך אליין. ביידע טארען נאך אזא עסען ניט „בענשען".

חבר זיך מיט העכערע פון דיר, דען ארויפקומענדיג צו זיי וועט דאָס ערהויבען דיין בליק.

* * *

קינדער זיינען דער צוועק, עלטערען — דער מיטעל.

* * *

וועו די וועלט לויבט דיך, טאָ זעה פאַר וואָס זי שענדט דיך ניט.

* * *

וועו דער נאַר קוועלט פון דיינע א חכמה, האָסטו געזאָגט א נאַרישקייט.

* * *

פרעג א פרוי ווי יונג זי איז, דען זי ליעבט ניט צו זאָגען איהר עלטער.

* * *

מאַנכע מענשען פרעהען זיך אזוי מיט זיך, אז זיי לאַכען אזש פון זיך.

* * *

האַרטקייט איז אָפט א מעלה, א דימענט איז אויך האַרט אוו איז טהייער, דאָך איז האַרטקייט אליין ניט די גאַנצע מעלה.

* * *

עס איז ניט די האַרטקייט אַליין
אין דימענט טהייער,
ער וואָלט געווען א פראָסטער שטיין,
וועו ניט זיין פייער.

* * *

וועו העברעאיש אוו אידיש וואָלטען געקענט פערקלאָגען דעם אידישען פאָלק פאר „ביגאמי", וואָלט ער זיי אפשר געמוזט ביידע אויסהאַלטען.

אפט טרעפט דאָס, אז פ א ר דער חתונה ש פ י ע ל ט מען א ל׳יעבע, און א ו י ף דער חתונה פ ע ר ש פ י ע ל ט מען איהר.

* * *

דער ל׳ענגסטער שטריק איז אפט צו קורץ.

* * *

ניט אלע, וואס „קריכען אויף די גלייכע וועגט" זיינען אינזעקטען, אפט זיינען דאס געפעהרליכע מענשען.

* * *

א ווייב איז קרן, קינדער — פראצענט. מאנכעסמאל בעקומסטו א גרויסען פראצענט און ביזט ניט זיכער מיט דעם „קרן".

* * *

מאנכע פרויען קוקען ניט וועז מען קוקט אויף זיי, און מאנכע קוקען פאר וואס מען קוקט ניט אויף זיי.

* * *

דאס דוב מענשען פערל׳יערען זיך וועז זיי געפינען עפעס און געפינען זיך זעלטען וועז זיי פערל׳יערען עפעס.

* * *

וועז איין נאר ל׳ויבט, ל׳אכט מען זיך אויס, וועז צוהן טויזענד נארען ל׳ויבען, ווערט מען שטאל׳ץ.

* * *

אז די מאסע איז דום און אונווייסענד, טא וואס פאר א בעטרעף האט איהר אפל׳אדיסמענט.

* * *

כבוד איז צדקה. מאנכע מענשען ווילען דאס ניט געבען און מאנכע ווילען דאס ניט נעהמען.

* * *

דאס רוב רעדנער פון דער ארעמער גאס זיינען בויך רעדנער.

דאָס בעסטע וואָס דער נאָר קען טהאָן, איז וועלן דיין פיינד און דאָס ערגסטע, וואָס דער חכם קען טהאָן, איז דיך איגנאָרירען.

* * *

עס לויגט זיך בעסער צו וויסען פאַר וואָס א פרייַנד איז דיר געוואָרען א פיינד, איידער צו וויסען פאַר וואָס א פיינד איז דיר געוואָרען א פרייַנד, דער לעצטער האָט געווים א פאַלשע כוונה.

* * *

די ערשטע עברה איז די שווערסטע און די גרינגסטע.

* * *

די ערשטע ליעבע וועלט געבאָרען אין הארצען, די צווייטע — אין מח, די דריטע — אין אַרבעל, די פערטע — אין גיהנום. דען וועה די ליעבע וואָס גיהט אויף אַלע פיער!

* * *

א העלד איז דער, וואָס קען בעהערשען זיין לייַדנשאפט אין דער יוגענד און דער, וואָס האָט מורא פאַר איהר אויף דער עלטער, איז א טרוס.

* * *

וועו די, וועלכע מאכען דיר נאָך, מאכען דיר נאָך שלעכט, איז דאָס אפילו פאַר דיר קיין קאָמפּלימענט אויך ניט.

* * *

די הסכמה פון אן עם הארץ איז די ערגסטע קריטיק און דער אפלאָוז פון לצים — א פערניכטונג.

* * *

דער דונקעלסטער טאָג איז דאָך ניט קיין נאכט.

* * *

ליעבע מ א כ ט די וועלט און האס מאכט איהר א י ב ע ר.

דער ארבייטער קלעהרט, פאר וואס מען קלעהרט איהם ניט אויף גוט געגנוג און ער קלעהרט ניט, וועז מען קלעהרט איהם אויף שלעכט.

* * *

א אידעע, ווי א מיהל, גיט ארויס זעמעל־מעהל און פסולת. באק ניט פון די פסולת קיין קדוש־חלה.

* * *

וועז די מילך פון לעבען ווערט זויער, טויג דאס אפילו פאר קיין גאמעלקעם אויך ניט.

* * *

די שטימע פון פאלק איז די שטימע פון גאט, אבער די שטימע פון גאט איז ניט די שטימע פון פאלק, ווייל דאס פאלק הערט בעסער דעם טייפעל.

* * *

צעהל ניט די אייער וואס די היהנער האבען נאך ניט געלעגט.

* * *

זיך דערטרינקען באלד ביים ברעג איז אן אונגליק און א חרפה דערצו.

* * *

אן אבגעקאכטע ציבעלע קען ניט בליהען.

* * *

עס איז ניט פיעל יאהרען דו האסטע געלעבט, נור וואס דו האסט אין זיי דערלעבט.

* * *

שוין ניט איין מענש האט זיך דערטרונקען אין א טיעפע קעשענע.

* * *

די ריינסטע פאליטיק איז דאך ניט דער ריינסטער אמת.

דריי זאכען ברענגען ניט קיין נחת: לאנגע הענד, א לאנגע צונג און לאנגע אויערן.

* * *

דער גאנצער מענש איז זעלטען זאט. דען דאס, וואס שפייזט דעם גוף שפייזט ניט שטענדיג די נשמה.

* * *

דריי זאַרטען מענשען אונטערשיידען זיך שטארק, כאטש זייער בערוף שיינט צו זיין עהנליך, נעמליך: רעדנער, בעריידער און בערעדעוודיגע.

* * *

א פרוי קען האסען מיט איהר גאנצע ליעבשאפט און ליעבען מיט איהר גאנצען האס.

* * *

א מיאום'ע פרוי האט מען פיינד אומזיסט און ליעבען א שעהנע קאסט טהייער.

* * *

וועו הינט בילען איז דאס אדער אויף אימיצען אדער אויף עפעס, אבער מענשען קענען אמאל מאכען א גוואלד איבער גאר ניט.

* * *

ניט יעדער גאס־מענש איז א מענש אין גאס.

* * *

מיידלעך שרעקען זיך צו היראטהען א בחור, וואס לויפט נאך נאך זיי.

* * *

ביכער געשריעבען אהן אן אינהאלט האבען ניט קיין אינהאלט.

* * *

דאס פאלק איז ווי א קינד: עס כאפט דאס, וואס עס טויג ניט פאר איהם.

דער יענקי איז א מערקווירדיגע בעשעפענים, ער האלט אין איין קייען טאבאק און ווערט קיינמאל ניט ערביטערט.

* * *

דער אמת ערשיינט א נאקעטער אין מיטען שבט און דער ליגען זוכט זיך צו פערדעקען אפילו אין תמוז. דער ערשטער לאכט פון גרעסטען פראסט, דער צווייטער האט מורא פאר'ן קלענסטען צוק.

* * *

די חופה איז א לעערער הימעל, די זון, לבנה און שטערען דארף דארט ערשט דער מזל ארויפשטעלען. וועה וועו ער פערציהט דעם הימעל מיט וואלקען!

* * *

אויב דו ווילסט כאפען א פיש אום איהם אויסצולערנען לעבען אויף דער יבשה, טא לעג בעסער אוועק די וועגטקע, דען עס איז א רחמנות אויפ'ן וואלרים און א שאד דיין צייט.

* * *

דעם טעפער אארט ניט ווער עס וועט ניצען זיין טאפ און וואס מען וועט אין איהם קאכען, ער זעהט נור די כלי זאל פון זיינע הענד ארויסגעהן גאנץ.

* * *

וועו דו טרויסט ניט קיינעם איז קיין בעווייז, אז מען מעג טרויען דיר, און וועו דו טרויסט אלעמען איז א מורא דיר צו טרויען, מען מוז אמאל טרויען אימיצען.

* * *

„נויט ברעכט אייזען" — ניט אימער; אפט פוילט זי זיך איבערצוריסען א שטרוי.

* * *

צום ערשטען קרינט דער מענש א נאמען אומזיסט, שפעטער מוז ער איהם פערדיענען.

דער מענש האָט ניט בעשאפען די קונסט אליין, א סך געטער האָבען דאָס איהם געהאָלפען, דאָס איז געווען אין דער געטער־צייט פון דער געשיכטע; איצט אָבער מוז די קונסט זיין אין גאַנצען מענשליך.

* * *

דער קרומער מח בעגרייפט ניט פאַר וואָס מען קען איהם גליך ניט פערשטעהן.

* * *

כל זמן דו האָסט דעם לויזיגען נום ניט צוקנאַקט, איז ער דער זעלביגער יחסן ווי דער פולער.

* * *

יעדער שטעקען האָט צוויי עקען, אָבער ניט אלע צוויי עקען זיינען א שטעקען.

* * *

מעקענע איז אויך א נויטיגע זאַך, נור ניט פאַר פוטער־קוכען.

* * *

אויב דו האָסט ניט גאָט אין הארצען איז אומזיסט וואָס דו זוכסט איהם אין הימעל.

* * *

מיט'ן פערוואַסערען יענעם'ס הייוועז קען מען אליין ניט אויפגעהן.

* * *

עס איז בעסער פ א ר'ן פאַלק צו שפיעלען איידער זיך צו שפיעלען מ י ט איהם.

* * *

מיר האָבען די וועלטער פון די נביאים, אָבער ניט די מעלאָ־דיע פון די לויט, דאָס ווייזט, אז די פאָעזיע לעבט לענגער ווי די מוזיק.

די הויפּט אינסטיטוציעס פון א מדינה זיינען איהרע שפּייכלערס, ניט איהרע אוניווערזיטעטען, און איהרע בעסטע ארגומענטען — איהרע זאטע קינדער.

* * *

זאָג וואָס די וועלט זאָגט, און זי וועט זאָגען וואָס דו זאָגסט. וועה, וועו דו לערענסט איהר א נייעם וואָרט!

* * *

וועו א צווייפּער טהוט דיר וועה
איז כאָטש פּאַסיג דיין געשרייַ,
דאָך וועו דו אַליין שאַד'סט זיך
איז דיין שרייען לעכערליך.
אַלע שפּאָטען פון דיין צער
און דו בלייבסט א בייזער נאָר.

* * *

עס מאַכט ניט אויס וואָס ביי דיר הייסט „נאָטהייט", אזוי לאַנג ווי דו פערגעטערסט דאָס ניט, דען עס איז ניטא אזא זאך אויף דער וועלט פּאר וועלכע דו דארפסט זיך ערניעדריגען. אפילו דעם אמת אַליין טאָר מען אויך ניט לויבען ווי א געצענדיענער. קענסט איהם פיעל בעסער דיענען מיט א געהויבענעם קאָפּ ווי מיט געבויגענע קניע. „נאָט פאַנגט זיך אָן דאָרט, וואו דער מענש הערט אויף", אָבער דער מענש קען קיינמאָל און אין ערגעץ ניט אויפהערען, זיך ניט אויסשעפען און ניט בטל וועלען, וואו זיין פאַנטאזיע איז דאָ, איז ער אויך דאָ. ער מוז אומעטום בלייבען שטאַנדהאפט און פעסט ביי דאָס מענשליכע, ווייל דאָס איז דאָס געטליכע אין מענשען און דאָס מענשליכע אין דער נאָטהייט, וואו דאָס הערט אויף, הערט אַלעם אויף, — זיי א מענש!

געה ניט צופיעל לינקס און ניט צופיעל רעכטס, וועהל דעם גאלדענעם מיטעל־וועג און געה! יא, געה, דען געהן איז די הויפט־זאך, קוים בלייבסטו שטעהן, דערגעהסטו ניט.

* * *

רייד קיינמאל ניט אויף יענעם׳ן אין יענעם׳ס אבוועזענהייט, ווייל דו זעהסט ניט ווער עס שטעהט דיר הינטער׳ן רוקען. זאג שטענדיג דעם אמת יענעם אין פנים, דאן וועט איהר זיך ביידע קענען.

* * *

דער גאט פון ליעבע איז אנפאנגם אן אונשולדיג קינד, אביסעל שפעטער וועלט ער א שטיפער; נאר שפעטער וועלט ער א יונגאטש און ווען מען לאזט איהם צופיעל פריי, וועלט ער א פערברעכער.

* * *

דאם פאלק איז פונקט ווי גאט. צום פאלק רעדט מען אומזיסט און ביי גאט בעט מען אומזיסט. ניט דאם פאלק העלפט זיך אליין. ניט גאט העלפט אנדערע, דאך האט מען אמונה אין ביידען.

* * *

די גרעסטע נארישקייט פון א חכם איז דאם, וואם ער וואונ־דערט זיך פאר וואם דער נאר האט מעהר פרייגד פאר איהם, און די גרעסטע חכמה פון דעם נאר איז דאם, וואם ער וואונדערט זיך ניט פאר וואם ער האט ניט קיין שונאים.

* * *

וועהל דיינע פרייגד, דאן וועהל זיי וויעדער און וויעדער, און וויעדער, און דאן — וועהל אוים פון די אויסגעווועהלטע איינעם, אויב דו קענסט; און אויב דו קענסט ניט, טאָ זעה כאטש וואו דו האלסט מיט דיין אייגענע פרייגדשאפט, דען דער גרעסטער שונא איז אפט דער מענש זיך אליין.

אן אלטער בעטלער האָט זיך בעריהמט, אז דעם קעניג׳ס יונגע טאָכטער האָט זיך אין איהם שטערבליך פערליעבט.

— דו ביזט א געמיינער ליגנער! — האָט איינער פון די צוהערער פראָטעסטירט.

עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אז דער אלטער בעטלער איז נאָר געווען א יונגער פרינץ, ער האָט זיך בלויז פערשטעלט.

—אויל זיך קיינמאל ניט צו מאכען יענעם פאר א ליגנער!

* * *

דאָס רוב בעצאָהלבארע טהעאטער־שטיקער בעשטעהען פון שטיקלעך.

* * *

בטלנים האָבען געמאכט פון כותל מערבי דאָס זעלביגע וואָס פון גאנצען יודענטהום.

* * *

א גאנץ יאהר זיינען די אמעריקאנער אידישע שוהלען (סינא־גאָגען) קנאפּע יחסנים, ימים נוראים קריענען זיי „הערנער"... (שופרות).

* * *

דעפארמירטע אידישע געמיינדען קלייבען זיך ארויסצו־ווארפען פון זייערע טעמפלען דעם כל־נדרי־נגון. מערקווירדיג! די רעפארמער האָבען שוין דאכט זיך ארויסגעווארפען דאָס גאנצע אידישקייט און גענינען נאָך אלץ וואָס ארויסצוווארפען. וועז וועלען זיי ענדליך זיך אליין ארויסווארפען פון טעמפעל און זיך אריינווארפען אין קירך און אויפהערען שפיעלען מיט נאָט און ווערפלעך?

* * *

לאָז זיך ניט צו .ניעדריג ארונטער, עס וועט דיר שפעטער זיין צו שוועך זיך ארויפצוהויבען.

שלאָג זיך דאָס ארויס פון זינען,
און ניט ניץ אומזיסט די שעה! —
קענסט אין גאָט קיין זאַך געפינען
וואָס אין מענשען איז ניטאָ.

* * *

— דו זעהסט, — האָבען געזאָגט עטליכע צום ריכטער. איהם טרעפענדיג אין גאָס — דו האָסט אמאָל יענעם גנב פּראָטהיילט און ער געהט נאָך אַלץ ארום און גנב'עט.

— איך קען ניט העלפען, — האָט דער ריכטער געענטפערט — איך האָב געטהאָן מיין פּפליכט, דאָס איבריגע וועגדט זיך אָן אייך: לאָזט זיך ניט בעגנב'ענען!...

* * *

עס איז ניט די פּראגע אין וואָס דו גלויבסט ניט, נור אין וואָס דו גלויבסט יא. דען אויב דו גלויבסט אין גאָר ניט, קענסטו גאָר ניט אויפטהאָן און האָסט גאָר ניט צו ערוואַרטען. דאָס ערגסטע איז דאָס, וען דו גלויבסט אין גאָרניט, גלויבט דער „גאָר-ניט" אין דיר און דו פּלאָנטערסט זיך דאָ נור אומזיסט אונטער די פּים.

* * *

— דאָס איז גאָלד, — האָט געזאָגט אייגער וויזענדיג אויף א פּראָסטען שטיין.

— דאָס איז גאָר ניט, — האָט געזאָגט אן אנדערער מיט בעס.

זיי זיינען בוידע געווען אונגערעכט. מען מוז אָנרופען די זאַך מיט איהר ריכטיגען נאָמען.

* * *

עס האָט נאָך קיין רעכטער „זשארגאָן"-שרייבער ניט אגיטירט פאר העברעאיש.

רעגיערונגען געברויכען צופיעל פיער צו בעשיצען זייער וואסער.

* * *

גליקליך איז דער, וואס וויים ניט ווי אונגליקליך ער איז.

* * *

דער מענש לעבט נור כל זמן ער ליעבט.

* * *

אפילו די שהנסטע פרוי קען אויך ניט געבען מעהר ווי איהר ליעבע.

* * *

די היראטה מאכט אפט פון צוויי מענשען, וואס האבען זיך ניט געקענט, זיי זאלען זיך ניט וועלען קענען.

* * *

ליעב דיין שכן אוך פערליעב זיך ניט אין דיין שכנ'טע.

* * *

וועך דיינע שונאים טאדלען דיך פאר עולות, זעהסטו ערשט ווי גוט דאס איז וואס דו ביזט זיי ניט בעגאנגען.

* * *

קוק נור אויף אקטיארען וואו זיי שפיעלען, אבער ניט וואו זיי שפילענען. דען הינטער די קוליסען זיינען זיי מענשען.

* * *

דער יונגאטש פרעהט זיך, אז ער קען דיך טשעפען אוך דער ארענטליכער מענש, אז ער דארף דיך ניט בעריהרען.

* * *

וועך באנקען „ברעכען" ווערט דעם עולם ניט גוט קוקענדיג.

* * *

דער אפלאוז פון נארען אין א לויה־קאר.

פרייהייט איז א שעהנע מיידעל, אבער ניט אזוי נאאיוו ווי זי שיינט.

* * *

ניט אלץ, וואס דער מענש פערליערט, איז כדאי צו זוכען, און ניט אלץ, וואס ער זוכט, איז כדאי צו געפינען, און ניט אלץ וואס ער געפינט איז כדאי אויפצוהויבען.

* * *

מאנכע מענשען ווערען מיעד זוכענדיג און נעהמען ענדליך אלץ, וואס זיי קענען נור געפינען.

* * *

זוכען איז דער גרויסער צוועק,
גליקליך ביסטו וועז דו זוכסט,
וועז דו גריבעלסט, קרעכצסט און פלוכסט,
און בעגעגענסט זיך מיט שרעק.
דאך ניט מיין, אז דו געווינסט
וועז דו נעהמסט וואס דו געפינסט!

* * *

די לעבעדיגסטע צייט פון מענשענס לעבען איז דאן, וועז ער האט קיין צייט ניט.

* * *

דיין קליגסטער ווארט קען זיין דער, וואס דו האסט נאך ניט געזאגט. בעדענק דיך איידער דו רעדסט איהם ארויס.

* * *

פערשווייגען איז אפטמאל א טוגענד, פעררעדען אן אינפאל, פערדייהען א געזונד און פערצייהען א גטלליכקייט.

* * *

אום צו קענען בלייבען מוז מען פריהער זיין.

דער גאר וויים קיינמאל ניט וועלכען נומער היטעל ער טראגט, ער מעסט אן אלע און פרובירט זעהן אויב זיי פאסען איהם.

* * *

דער שעהנסטער גגון איז דער, וואס דו קענסט איבערזינגען, און די שעהנסטע נייעס — די, וואס דו קענסט איבערברינגען.

* * *

מאך דיינע פרוינד און דיינע פיינד אליין! פערלאז זיך ניט אויף אנדערע! דען זיי קענען אמאל פערבייטען די יוצרות און מאכען פון דיינע פרוינד — פיינד.

* * *

דיין גרעסטער טרייסט אויף דיין שמערץ ווען דו דערוויסט זיך אז דו וויסט ניט איז דאס, וואס דו וויסט דאן, אז קיינער וויים ניט.

* * *

ביכער, פונקט ווי מענשען,דארפען ניט געאורטהיילט ווערען לויט זייערע דיקע בייכער און גראבע רוקענס. גאנץ ישעיה פערגעהמט בלויז 28 בלעטלעך, דער נביא עובדיה איז נור איין אייניציג בלעטל, האמלעט בעשטעהט פון 57 בלעטלעך, דער תהלים — פון 33 בלעטלעך און היינעס „בוך דער ליעדער" פון 100 בלעטלעך. געטהע'ס שעהנסטע לירישע ליעד „איין גלייכעם" בעשטעהט פון אכט שורות. דאס מיינט נאטירליך ניט, אז א „שיר המעלות" און א לוח זיינען דערפאר אונשטערבליכע ווערק ווייל זיי זיינען קליין און דין. א ווילנער אלטער ש"ס איז דאנעגען אזוי דיק און פול, אז ער וואלט קוים אריין אין א „פראנט רום" פון א ניו יארקער טענעמענט־הויז און די „ענציקלאפעדיא בריטאניקא" קענען זיך טויזענד מענשען ניט אויסלערנען אויף אויסוועניג ווען יעדער איינער פון זיי זאל אפילו קענען א גאנצע בלאט אויף אויסוועניג. קונסט־ווערק ווערען אנדערש בעטראכט ווי תורה־ביכער.

אמעריקא האָט ניט קיין אנטיסעמיטיזמוס, נור אַנטיסעמיטען, דאָס איז אַ גרויסער אונטערשיעד.

* * *

עס טרעפט אָפט, אז אין דעם געלד־מענש פעהלט מענש.

* * *

די גרעסטע געשאנק איז שענקען צוטרויען און די גרעסטע קאַרגשאפט צו זשאַלעווען אַ גוט ווארט.

* * *

„א פרייַנד אין נויט איז אן אמת'ער פרייַנד". מאַנכע מענשען ליעבען טאקע נור צו זעהן ווען זייערע פרייַנד זיינען אויף צרות.

* * *

דער גרעסטער הערשער אין דער וועלט איז דער, וואָס קען בעהערשען זיך אַליין און דער נידעריגסטער שקלאַוו דער, וואָס דיענט אַ קאַפריז.

* * *

ווען די מענשען גליבען נור אַז דו ביזט אַ גאָט, רוקען זיי זיך שוין אָב פון דיר, און דו קענסט ניט בעשטעהן צו בליבען אַליין. ווייז שטענדיג, אַז דו ביזט אַ מענש.

* * *

וועה, וועה דיר וועו דו ביסט אַ גאָט
און האָסט קיין אייגענעם „זבול"!
און זוכסט צו געבען דיין געבאָט
אויף אַ געשענקטען שטוהל.

וועה, וועה דיר וועו דו ביסט אַ גאָט
און מוזט מיט מענשען זיין!
עס ווערען דיינע „לוחות" שפאָט
און דיינע „וועלטען" פיין.

פערצווייפלען איז דיא נארישסטע ראכע, וואס דער מענש קען נעהמען פון לעבען, און קעמפפען — די נאבעלסטע.

* * *

מאנכע מענשען פערגעסען זיך אזוי טראכטענדיג פון גליק, אז זיי מיינען זיי זיינען שוין גליקליך.

* * *

דער חכם דענקט אז מענשען זיינען דאס, וואס זיי זיינען. דער שוטה — אז זיי זיינען ניט וואס זיי זיינען.

* * *

מיין ניט, אז עס איז א חרפה אדער א פערברעכען, דו זאלסט מיינען אנדערש ווי דו האסט געמיינט. דו מוזט אבער דיינע איבערגעמיינטע מיינונגען מיינען.

* * *

עס איז קיין נארישקייט זיך צו האלטען פאר ניט קיין גרויסען חכם, און א ווילדע דומהייט זיך צו האלטען פאר א נאר.

* * *

דאס שעהנסטע אין א שעהנע פרוי איז, אז זי זאל אליין ניט וויסען ווי שעהן זי איז. אבער דאס איז די זעלטענסטע זעלטענהייט, וואס די מענער דערצעהלען דאס איהר.

* * *

וועו דו טאנצסט אויף אלע חתונות, קענסטו זיך אויף קיין חתונה לאנג ניט פרייען און מען קען זיך ניט לאנג פרייען מיט דיר.

* * *

דו צאהלסט טהייער פאר א נאמען און וועו דו האסט איהם, מוזטו איהם היטען אומזיסט.

* * *

קאנאנען דיקטירען און היסטאריקער שרייבען.

זיי ניט מקנא די, וואָס לאכען שטענדיג, ווייל זיי וועט דאָס וויינען אָנקומען שוועראר.

* * *

לאָך, אָבער זיי ניט לעבערלעך!

* * *

גרויסע פריידען און גרויסע ליידען קענען ניט ריידען.

* * *

א „פיינער מאן", פונקט ווי א גרויסער מאן, איז ניט שטענדיג א גוטער מאן.

* * *

דער נאר זוכט צו מאכען אונוויכטיג יענעם, דער חכם צו מאכען וויכטיג זיך.

* * *

גוט הערען איז א גוטע זאך, אבער בעריהמען זיך מיט אויערען איז אונזין.

* * *

אויף די מוזיק פון קעשענע איז דער גרעסטער עם הארץ א מבין.

* * *

מאנכע מענשען מיינען אז עס איז אזוי שווער צו זיין עהרליך, אז זיי ווייזען דאָס נאָר ניט פראָבירען.

* * *

מענשען דארפען ווער עס זאל זיי פארשטעלען, זיך אנשטעלען קענען זיי אליין.

* * *

געדונגענע זאכען און געצוואונגענע זאכען זיינען ניט שטענדיג געלונגענע זאכען.

בייטען א שעהנע פרוי אויף א שעהנערע, איז פונקט ווי בייטען א מיטוואָך אויף א דאָנערשטאג.

* * *

„אז מען לעגט זיך מיט הינד שטעהט מען אויף מיט פליי", אבער אז מען לעגט זיך מיט פליי שטעהט מען ניט אויף מיט הינד. א סך מענשען פערשטעהען דאָס ניט.

* * *

וועז די מיאוס'ע פרוי זאָל וועלען, קען זי גיכער אָבנארען איהר מאַן, ווייל די שעהנע היט ער אליין און פאר א מיאוס'ע, נלויבט ער, היטען זיך אנדערע. ער פערגעסט אָבער, אז אין דער פינסטער זיינען אלע קעץ גרוי.

* * *

דער דייטשער דיכטער אפרים לעסינג זאָגט: „וואסער וואַרפט אום די גרעסטע בוימער, שנאפס איז שטארקער ווי וואסער, וואָס איז דאָרום דער וואונדער וואָס שנאפס וואַרפט מיך אום?" א סך מענשען אָבער פאלען נאָר דורך טינט.

* * *

איהר מעגט זינגען העכער
די גבורת פון בעכער!
מיין ליעד איז געזונדער,
איך זינג פון דעם טינטער.
איין טראָפען טינט קען,
איין קריץ מיט דער פען —
אי וואַרפען, אי שטעלען,
אי פיעלעס בעפעהלען.
האָך טינט! קראפט און פייער,
ביסטו פרוי, איז פרייער
דעם מענשען'ס גערַאנק....
האָך טינט! גאָט'ס געשאַנק.

דער, וועלכען דו קענסט כאפען ביי א ליגען, איז ניט קיין גרויסער ליגנער.

* * *

דאָס רוב „כלל־טהוער" האָבען א כלל צו „טהאָן".

* * *

פּוץ ניט דיין ווייב, וועט זי דיר אליין ניט געפעלען, פּוץ איהר יא, וועט זי געפעלען אנדערע אויך.

* * *

וועו דער לומפּ זאָל דיך ניט זידלען, מיינט ער אז ער האָט ניט וואָס צו טהאָן אוו דער אַרענטליכער מענש זוכט וועמען צו לויבען.

* * *

פּאר מאָנכע מענשען איז די וועלט אזוי גרוים, אז זיי פּער־לירען זיך אין איהר אוו פּאר מאָנכע אזוי קליין, אז זיי האָבען זיך ניט וואו אהינצוטהאָן.

* * *

וועו די ליעבע פערבלאָנדזשעט, וועסטו איהר אומזיסט זוכען צו געפינען אין תאוה.

* * *

„נייגציג פּראָצענט שרייבער נארעשקייט אוו צעהן פּראָצענט קריטיקירען די נארעשקייט". די נאָנצע וועלט אָבער לעזט דאָס.

* * *

צרות זיינען די זאלץ פוו לעבען. קיין וואונדער וואָס זיי טרייבען א סך מענשען צום „טרינקען".

* * *

א טראָסט אויף ברויט מיינט ניט קיין טראָסט אויף נויט אָדער טויט, די לעצטע קרינט דער עולם ביליג — אומזיסט.

ניט אלע וואָס האָבען „תנאים" מיט'ן גלײַק האָבען מיט איהם חתונה.

* * *

עשירות איז ניט דאָס, נאָר וואָס דו יאָנגסט זיך, נור דאָס, וואָס דו בעזיצסט.

* * *

קענען בעשטעהן איז פיעל בעקוועמער ווי קענען פערשטעהן.

* * *

דער נארישסטער אפיקורס איז דער, וואָס גלויבט ניט אין זיין אייגענע פעהינקייט.

* * *

ניט יעדערער, וואָס האָט געלערנט געאָנראָפיע, וויים וואו ער איז אין דער וועלט.

* * *

עס איז לייכטער מיט'ן גלײַק חתונה צו האָבען ווי זיך מיט איהם צו גט'ן.

* * *

די לייבע קען ניט רעכענען און דער האָס איז צופיעל בעל־חשבון.

* * *

וועג דו היטסט ניט די צונג וועט זי דיר אויך ניט היטען.

* * *

א קאַץ לערנט אוים מאנכע פרויען צו זיין די בעסטע בעל־הבית'טעס.

* * *

זוך ניט קיין „היתר" אויף אן עולה, ווייל דאן בענעהסטו צוויי עולות.

דער רייכער פערשטעהט ניט פארוואס די וועלט פרעהט זיך ניט מיט איהם און דער ארעמער — פארוואס זי ווייזט ניט מיט איהם. די וועלט האט אבער קיין צייט ניט. זי קלערט גארניט פון וואנען זיי נעהמען זיך ביידע.

* * *

געווינען א פרוי'ס ליעבע איז ווי איינעהמען א פעסטונג. דיכטער זיינען די שפיאנען פון ליעבע, זיי זוכען די „פעסטונג" צו בעשרייבען, ארבאבנעהמען פון איהר א קאפיע. אבער באמבארדירען זי מוז מען מיט גאלה.

* * *

די בעסטע זאך פאר אן אונרייניעם געוויסען איז חרטה.

* * *

א לויזע צונג ברענגט אפט געבונדענע הענד.

* * *

איינע פון די געמיינסטע געמיינהייטען איז שילטען א טויבען און ווייזען א בלינדען א פייג.

* * *

בעריידען איז אן עולה, ארייניריידען א חוצפה, איבערריידען אמאל א טוגענד און זיך צוריידען א בטלנות. צו ווענ ניג ריידען קומט דאס אלץ ניט.

* * *

די וואס „שפיעלען א ליעבע" זיינען נאך צו „גרין" צו ווייסען, אז מיט דער ליעבע שפיעלט מען זיך ניט.

* * *

זאג א חכמה לאנגזאם און א נארישקייט אויף גיך.

* * *

פערברען ניט די בריקען הינטער זיך סיידען דו קענסט שווימען.

די אומשטענדען זיינען זעהר אפט ערגער ווי די מענשען.

* * *

מאנכע לייט האסען דיך דערפאר וואס דו ליעבסט זיי ניט און ליעבען דיך ניט ווען דו האסט זיי ניט.

* * *

„לויב ניט דעם טאג בעגינען און א פרוי באלד נאך דער חתונה", און א נייע פיעסע נאכ'ן ערשטען אקט.

* * *

זוך זיך ניט צו פערהערען מיט'ן „רבונו של עולם", דען יערערער וועט זאגען „גאט איז גערעכט".

* * *

דער וואס „מאכט" גלאד איז א „נעמאכטער מענש", אבער דער וואס פערדיענט איז אן עהרליכער מענש. דאס איז א גרויסע נפקא מינה.

* * *

ביי מאנכע מענשען איז א סוד אזא שווערע זאך, אז זיי קענען דאס ניט איינהאלטען.

* * *

א ווינטער אהן פרעסט, א לאזשי אהן קעסט און א שמחה אהן געסט זיינען ניט נאטירליך.

* * *

א איד טאר אפילו קיין לומפ ניט זיין. די גוים מיינען, אז לומפערייי בעלאנגט נור צו זיי אליין.

* * *

דער באנקראט אין „כבוד אב ואם" איז דער ערנסטער און ברעכען עלטערענס הארץ איז מעהר פערברעכען ווי „ברעכען" באנקען.

די מענשען ערניעדריגען דעם אמת און דער אמת דערהויבט די מענשען.

* * *

נאקעטקייט אין קונסט איז קיין זינד, אבער אין טוגענדען — א חרפה.

* * *

די וואס פערדיענען ניט פערגינען ניט. פערדיען אליין און פערגין יענעם און זיי א מענש.

* * *

דאס בעסטע וועג דו טהוסט יענעם א טובה, איז דו זאלסט עם באלד פערגעסען, דען יענער וועט דאס אויך ניט געדענקען.

* * *

דערצעהל ניט דאס, וואס אלע וויסען, סיידען דו קענסט דאס דערצעהלען שהנער און בעסער ווי אנדערע.

* * *

דער חכם גלויבט יעדערען און טרויט וועניג, דער נאר טרויט אלעמען און גלויבט קיינעם ניט.

* * *

שפיעלען א ראלע אויף דער ביהנע מיינט ניט שפיעלען א ראלע אין לעבען ; פערגעס קיינמאל ניט דעם אונטערשייד צווישען דעם אקטיאר און דעם מענש.

* * *

זיי פארזיכטיג וועג דו שיקסט א שדכן צום גליק, דען זיי קענען נאך ביידע חתונה האבען און שולדיג וועסטו זיין.

* * *

דער יונגאטש מיינט, אז די וועלט האט מיט א כיון ארענטליכע מענשען, כדי ער זאל האבען וועמען צו טשעפען.

דאָס רוב מענשען זוכען זיך גיכער צו יענעם צו גלייכען אָנשטאָט זיך מיט יענעם אויסצוגלייכען.

* * *

מאַנכע מענשען זוכען א נאָמען און געפינען א „צונעמענים".

* * *

שטעהסטע אויבער דער מאַסע קען זי דיך ניט זעהן, ביזטו גלייך מיט דער מאַסע פערשטעלסט זי דיך, און לענגסטו זיך פאַר דער מאַסע — טרעט זי אויף דיר.

* * *

דו פערליערסט דאָס לעבען, זוכענדיג אונשטערבליכקייט און אַנדערע געפינען דאָס ערשט פאַר דיר, ווען דו קענסט דאָס פון זיי ניט נעהמען. מאָהן דאַרום אויף אַלע דיינע חובות כל זמן דו ביזט דאָ, דען אונשטערבליכקייט איז א פראָזע. ווען דו שטאַרבסט, ביזטו געשטאָרבען און טויט ווי אַלע טוידטע.

* * *

דער נאַר זאָגט, אז ער איז דאָס בכיון, ווייל עס בעצאָהלט זיך ניט צו זיין א חכם. ער ווייל אָבער איהר זאָלט האַלטען זיין נאַרישקייט פאַר א חכמה.

* * *

זיך אריינלעבען און אַרויסלעבען וועגרט זיך מאַנכעס מאָל אין דיר אליין, אָבער דערלעבען — קיינמאָל ניט.

* * *

וואויהן ווי א הונד, עס ווי א פליעג און ארבייט ווי א פערד. (דער באָס צום ארבייטער).

— וואויהן ווי א פערד, עס ווי א הונד און פגר ווי א פליעג. (ארבייטער צום באָס).

— זייט מענשען ! (די יוניאָן).

דער אונטערשיער פון היימישע באנקעס און אמעריקאנער באנקען איז דער, וואס די ערשטע ציהען אין און די צווייטע שטויסען אב.

* * *

אמאל פלעגט אן אויסוואורף א איד ווערען א משומד, איצט ווערט ער אן אסימילאטאר. דאס איז פאר אידען א סך ערגער, דען אנשטאט צו ווערען „זייערער" בלייבט ער אלץ „אונזערער".

* * *

גהנם איז לעבען, דערגעהן איז חכמה, ארייני־געהן אנסיון, ארויסגעהן אמאל א קאפריז, אמאל א פרינציפ און אמאל כאראקטער, אבער פערגעהן איז טוידט.

* * *

דער ערפאלגרייכער מענש פערגעסט שטענדיג אין די אומ־שטענדען, וואס האבען דאס איהם געהאלפען ווערען, און שרייבט אלעס צו צו זיך אליין און דער שלים־מזל'ניק וואַרפט אלץ די שולד אויף אנדערע.

* * *

פארען מענשען, וואס דארפען ארבייט און פארען ארבייט, וואס דארף מענשען. די הויפטזאך איז דער ריכטיגער מענש אויף דעם ריכטיגען אָרט.

* * *

וועז דו האדעוועסט א הונד אין הויז, מעגסטו זיך שטענדיג ריכטען אויף א בים, דען קיינער וועט דיר נאראנטירען, אז ער וועט ניט משוגע ווערען.

* * *

פערגעס און נעדענק! דאס זיינען צוויי גרויסע כלים אין לעבען. פערגעס פערגאנגענע צרות און נעדענק, אז עס האט געקענט ערגער זיין און אז עס קען בעסער ווערען.

דער נאר מיינט, אז פרייהייט מאכט איהם פריי צו זאגען מבינות אויף חכמה.

* * *

א חכם זוכט צו לעבען, א נאר — „א לעב צו טהאן".

* * *

פון שלעכטע חברים זאלסטו ווייכען און גוטע זאלסטו קלייבען.

* * *

מייד אויס א נאר און קריך ניט דעם חכם אין די אויגען.

* * *

איידער מענשען האבען זיך געקושט, פלעגען זיי זיך בייסען, דער קוש איז א ציוויליזירטער בים.

* * *

וועו דו גענפעלסט ניט זיך אליין, ביזטו ניט ווערטה צו גענפעלען אנדערע.

* * *

א פערדארבענע הארץ איז שווערער צו קורירען ווי א פערדארבענעם מאגען.

* * *

געווינען זיך איין צו בעצאהלען א חוב, אבער געווינען זיך ניט צו זיין שולדיג.

* * *

וועו דו ריכטסט זיך אלץ צו לעבען מארגען, האסטו ניט גענוג צו עסטען און לעבסט ניט היינט.

* * *

א פערשטאכענעם פינגער קען מען היילען, „פערשטאכענע אויגען" — שווערלעך.

* * *

זארג פאר דיינע קינדער וועו זיי זיינען קליין, וועו זיי וועלען זיין גרויס, וועסטו דארפען זארגען פאר זיך.

שונד איז קיינמאל ניט רונד, נור שפיציג ווי א דאָרן און רייסט די נשמה.

* * *

כינעזער נעהמען זיך ארונטער די צעפּ, אידישע „רעוורענדס" — די בערד, אידישע ווייבער — די שויטלען, די מענשהיים ווערט אלץ דערפון א האָר ניט בעסער.

* * *

דער אמת האָט ניט קיין פּאָטערלאנד, דערפאר שלעפּט ער זיך ארום אָהן א היים.

* * *

א נאר זוכט ניט וואָס א י ה ם פּעהלט, נור וואָס י ע נ ע ר האָט.

* * *

בעט א טובה און פּאָדער גערעכטיגקייט. טהו דאָס קיינמאל ניט פערקעהרט.

* * *

לייד ענשאפט שאפט ליידען.

* * *

א שעהנע פרוי מאכט אפט מיאום דאָס לעבען.

* * *

אייפערזוכט איז דער שאָטען פון ליעבע.

* * *

אלטע פריידען, ווי אלטע מוידען, רייצען ניט.

* * *

דער טיסטער איז דער גרעסטער מיסטער.

* * *

זך קיין פרעמדע זינד, ווייל צוואמען מיט דיינע אייגענע וועסטו האָבען צופיעל.

גאָט האָט געמאכט פייער מיט וואסער אלס די גרעסטע שונאים, איז געקומען דער מענש און געמאכט א קעסעל, וואס „קאָכט" זיך פאר זיי און ברענגט די גרעסטע נוצען. אפילו שנאה קען פערוואנדעלט ווערן צו גוטען.

* * *

זיי ניט צופיעל חבר מיט דיינע קינדער, דען זיי וועלען פאר דיר קיין דרך ארץ ניט האָבען, און זיי ניט מיט זיי צו שטרענג, דען זיי וועלען פאר דיר מורא האָבען.

* * *

האָדעווע ניט דיינע שוואכקייטען. ווייל זיי וועלען זיך עלטערען מיט דיר און קענען דיר נאָך אפטמאל אריבערלעבען. זיי זיינען דעם גייסט'ס ממזרים, דו דארפסט זיי ניט.

* * *

די אָרעמע גאס האָרעווען און האלט אוים די רייכע גאס, וועלכע ארבייט ניט. דאס וואלט געווען א גרויסע צדקה, וועז דאס וואלט ניט זיין א יאָמערדיגע עולה.

* * *

דו קענסט ניט אויספּרובירען ווער עס זיינען דיינע אמת'ע פרייַנד סיידען דו ווערסט חלילה אונגליקליך. דאס איז אָבער א פּראָבע, וואס איז ניט כדאי צו מאכען.

* * *

וועז דו מיינסט, אז דו אליין ביזט די גאנצע וועלט, טויגסטו ערשט איצט אויף כפּרות, דען עס איז א גרויסע סברא, אז די וועלט איז גאָר ניט אזא צאצקע.

* * *

דער גיהנום גופא וואלט אפשר ניט געווען אזוי שלעכט וועז די לייַדענדע וואלטען געהאט א יוניאָן, קען מען אָבער רשעים ניט פעראייניגען, און דער טייוועל בושעווועט.

קינדער דארף מען ערציהען אבער ניט פערציהען.

* * *

וועז דו ווילט זיך בענוצען מיט דער יוגענד אויף דער עלטער וועסטו נאך גיכער פערעלטערט ווערען.

* * *

בעטראכט זיך ניט אלס דיין ווייב'ס אייגענטהימער, וועט זי ניט דארפען זיין דיין אונטערטהאן.

* * *

א געפאלענע פרוי זינקט טיעפער ווי א שטיין אין וואסער.

* * *

אן עם הארץ איז ניט דער, וואס איז ניט געבילדעט, נור דער, וואס פעראכטעט די בילדונג.

* * *

און זוכסטו געלד, ו ו ע ס ט ו קיינמאל ניט האבען געזונ, און זוכסטו פרויען, וועסטו קיינמאל ניט זיין געזונ פאר ז י י. אדער דאס גליק וועט זיין צו קנאפ פאר דיר אדער דו פאר'ן גליק. מעסיגקייט איז א גרונד.

* * *

וועז יענעם'ס פרוי ווינקט צו דיר איז זי שוין ניט נור נ י ט יענעם'ס פרוי, נור אפילו ד י י נ ע אויך נ י ט. טשעפע זיך אב פון איהר!

* * *

אויב דאס גליק איז דיר ניט געטריי, טא קריך ניט צום אונגליק, דען דו וועסט זיך ערגער מאכען.

* * *

דערצעהל ניט א נאר, אז דיר איז גוט, דען ער וועט דיר מקנא זיין און דערצעהל איהם ניט, אז דיר איז שלעכט, דען זיין רחמנות איז געפערלעך, דערצעהל איהם גאר ניט!

דאָס ערשטע, וואָס ערוואַכטע פּעלקער רערזעהען, איז זייערע הערשער.

* * *

דיינע האָפּנונגען לייגען אין דער פּערגאַנגענהייט, דיין טעות אין דער צוקונפט און דיין ווירקליכקייט אין דער געגענווארט. רעכען זיך מיט איהר, זי איז דיינע.

* * *

פּאר מאַנכען „גרייז" שטעלען זיך אפילו די האָר אויפ'ן קאָפּ. דיעזער שרעקליכער ש ט ע ל ע ן קומט פון „זעצען". צום בעסטען פערשטעהען דאָס אידישע ליטעראטען.

* * *

בעסער האָב ד ו דאָס גע'לד אויידער דאָס גע'לד זאָל ד י ך האָבען.

* * *

דעם שטורם פון לעבען קען קיין וועטער־נביא ניט פּאַראויס־זאָגען.

* * *

ווען דיך אַארט ניט ווי דו פיהרסט זיך, קענסטו זיך נאָך איבערפיהרען.

* * *

דער מענש מאכט א שנאפּס, דער שנאפּס א מענשען — קיינמאָל.

* * *

„אָפּענע אויגען" און „אָפּענע הענר" זיינען מעלות, אָן „אָפּענע מויל" א חסרון.

* * *

נגידים מיינען, אז רייכקייט איז שעהן, אין אמת'ן אָבער איז דאָס נור ניט מיאום.

וועו דו לעבסט דיינע שונאים אויף להכעיס, טאָ לעב גליקליך, דען זאָנסט וועלען זיי נאָך הנאה האָבען.

* * *

אמעריקאָ איז שטרענג גרינע רעוואָלוציאָנערען. זי האָט מורא, זיי זאָלען דאָ אויך ניט ערביטערט ווערען און זאָלען ניט צוברעכען איהר שלעכטע רעגיערונג. זי האָט מורא מען זאָל דאָ ניט „ברעכען" מיט „גרינע גאָל"...

* * *

עס שטעהט אַ ריעזיגער פּאַיאַץ
בייַם פּאַרט פון דער מדינה
און האַלט אַ ברענענדען שטורקאַץ
צו לייכטען פּאַר די גרינע,
זיי זאָלען זעהן דאָס „גאָלד'נע לאַנד"
וואָס האָט קיין חרפּה און קיין שאַנד.
צו יאָגען פון בעזונג'נעם ברעג
דעם וואָגלער פון אַ ווייטען וועג.

עס שטעהט דער שטומער פּריוויליטס-גייַסט
מיט'ן גרויסען קופּערנעם שטערען.
ער לייכט דעם עלענדען, דער לץ,
ער ווייזט אַ ים מיט טרעהרען...
ער ווייזט איהם אָן די גרויסע שטאָדט
וואו פּריוויליס, ליעבע, לעבען, גאָט,
געריכטיגקייט, געזונט און וועלט
עס איז נור געלד און געלד, און געלד.

* * *

דאָס פּאָלק איז ווי אַ פּויק: פּוסט און געשפּאַנט. מוזט דאָס שלאָגען עס זאָל זיך לאָזען הערען. דאָס מוז האָבען שטעקענס אָנשטאָט אַ צונג, און קלאַפּסטו דאָס ניט, שווייגט דאָס.

וועו דער נאר קען דיר ניט נאכטהאן, זוכט ער דיר צו טהאן נאך.

* * *

ריידען צו דער מאסע מיינט א מאסע ריידען.

* * *

אן אלטער בחור מעג זיך זיין א „מענש", ער איז אבער ניט קיין „מאן".

* * *

בעסער אין אייגענעם לאגער צו פערלירען איידער אין שונא'ס צו געווינען.

* * *

בעהאלט דיין סוד אפילו פאר דיינע אייגענע אויערען.

* * *

זוך ניט קיין גרונד פאר ראכע, ווייל דאס האט גאר קיין גרונד ניט.

* * *

„כאבאר מאכט בלינד". נאטירליך, די, וואס נעהמען דאס, קוקען אוים נאך דעם זייערע אויגען.

* * *

דער הונד בילט אפילו אויף דעם ביין, וועלכען ער גריזשעט.

* * *

דער גרעסטער קאמיזם פון לעבען איז, איהם נעהמען צו ערנסט.

* * *

קינדלען צופיעל מיט דער פעדער איז אויך ניט גוט.

* * *

וועו די מענער וואלטען געקענט, וואלטען זיי אפילו צוגענומען פון זייערע פרויען דעם פלעזשור פון „לייגען אין קינפעט".

איין אמעריקאנער האָט דערגרייכט דעם נאָרד פּאָל, א צוויי־טער זוכט צו דערגרייכען דעם זיד פּאָל, די רעניערונג אָבער „זוכט" צו גרייכען דעם „מאָני" פּאָל (מאָנאָפּאָל) און קען ניט, זי פריהרט איין...

* * *

וואָס מעהר דו וועסט וועגען די מענשען דענקען, וועסטו זיי אלץ קנאפּער פערדענקען.

* * *

וואָס דיפּלאָמאַטען קייען און קאָנאָנען שפּייען, וועט דער וועלט ניט בעפרייען.

* * *

הייראטה ניט א מאן, וועלכען דו זאלסט דארפען בעסערען. וויי דו וועסט זיך ערגערען.

* * *

בעמיה זיך צו זאָגען א וואָרט, וואָס זאָל טויגען איבער־מאָרגען אויך.

* * *

מאנכע מענשען זיינען נור רייך אין חלום און זיינען שוין פערדאָרבען אויפ'ן וואָהר.

* * *

וען דו וילסט די וועלט ניט בעניין, זוכסטו זיך נור אומזיסט צו עלטערען.

* * *

פּאָפּולאריטעט, — א מעהרען איז אויך פּאָפּולער, וועלט ער טאקע אן אבנעקאכטער.

* * *

א פרוי קריגט גיכער א דימענטענעם רינג אריבער א פּאפּיר־נעם שטים־צעטל.

האסטו ניט קיין נאמען ווי דיך קיינער ניט קענען, און קיינען דיך אלע, הלואי וואלסטו זיי ניט געקענט.

* * *

וועז דו ארבייטסט פאר קהל האסטו ניט קיין בעל הבית, נור בעלי בתים. בעמיה זיך צו פערשטעהן דעם אונטערשיעד.

* * *

וואס קלענער דער „מענש", אלץ גרעסער דער ניט־פערגינער.

* * *

וועז דער אינטריגאנט קען דיר ניט ארויסרוקען קיין מעסער, רוקט ער דיר אריין א „שלום עליכם".

* * *

דער וואס טראגט זיין דעוואלווער אין הארצען איז געפעהרליכער ווי דער, וואס טראגט איהם אין „פיסטעל פאקעט", ווייל דעם צווייטען קענסטו ענטוואפענען און דעם ערשטען ניט.

* * *

וועז דו וועסט זיך שטארק מישב זיין וועגען זיך און די וועלט, האט איהר זיך איינע די אנדערע אין דר'ערד.

* * *

מעגסט רוידען גאנצע טעג און נעכט
אלצדינג, וואס דיר געפעלט,
דער מענש בלייבט אלץ אי גוט, אי שלעכט,
אזוי בלייבט אויך די וועלט.

פערבעסער פיעל דו קענסט און ג'נוג,
זיי ניצליך פאר דיין דור.
דו ביסט ניט שטארק גענוג און קלוג
צו ענד'רען גאנץ און גאר.

* * *

וואו דער אמת הינקט, גיהט דער שקר גלייך.

פערשלים ניט דיין ברויט ווי דיינע דימענטען, דען די לעצטע קען נעהמען א גנב און די ערשטע — א הונגעריגער.

* * *

מאך די מענשען לאכען, דען ווייניגן קענען זיי אהן דיר אויך.

* * *

לאז זיך דיינע קינדער שפיעלען, נור זיי ווייסען, אז מיט קינדער „שפיעלט מען זיך ניט".

* * *

וועז דו זוכסט א גאט, טא זוך דיר אוים אזעלכען, וואם דו זאלסט קענען ליעבען און ניט אזעלכען, פאר וועלכען דו זאלסט דארפען מורא האבען. אויב דו וועסט ניט געפינען איז אויך קיין אחריות. ליעב דעם מענש.

* * *

אן אויסגעשפיעלטער מענש איז ערגער ווי אן אויסגעשפיעלטע קארט, דען די לעצטע קענסטו געברויכען און זי קען נאך אפשר געווינען אין א נייעם שפיעל, דער ערשטער אבער האט מעהר קיין ווערטה ניט.

* * *

בעהאלט די שטיינער, וואם שונאים וואַרפען אין דיר, זיי זיינען גוט צו פלאסטערען דעם וועג צו פרייהדשאפט.

* * *

פערליר זיך ניט, ווייל אויסער זיך אליין וועסטו קיינעם ניט פעהלען און קיינער וועט זיך ניט בעמיהען דיר אויפצוזוכען. די פערלארענע זיינען פערלארען.

* * *

וויך פון דיין פרייהד, וואם וויכט ניט פון דיין פיינד, דען אינדירעקט איז ער דיינער א שונא, און צוזאמען מיט דיין געגנער פערראטה ער דיך.

וועו די מאסע פאטשט „בראווא" פראסקעט זי.

* * *

א פערלעגטע זאך איז בעסער ווי א פערזעצטע.

* * *

האלט זיך אן אן א בארג וועו דו ביזט צווישען געפאלענע, דען זיי קענען דיך נאך ארונטערשלעפען.

* * *

אפט בייטען זיי זיך מיט די ראלען: דאס לעבען טוידטעט אוו דער טוידט מאכט לעבעדיג.

* * *

וועו די וועלט געהט ניט מיט דיר ביזטו א פערלאזענער, אוו וועו דו געהסט ניט מיט דער וועלט, ביזטו א פערלארענער.

* * *

דער חכם לאכט, דער נאר — הירזשעט.

* * *

וואס דער נאר ווייס, איז ניט כדאי צו וויסען, אוו וואס דער חכם ווייס ניט, איז א סטודיום.

* * *

פרויען זיינען די דימענטען פוו דער וועלט, מען דארף זיי „אריינזעצען" אין גאלד.

* * *

דייטשע אידען זיינען אידישע דייטשען. אמת'ע אידען זיינען א י ד י ש ע.

* * *

דער גלות־איד ווארפט אפילו זיין אייגענע שולד אויף ארויף אויפ'ן גלות. ארעמער גלות! וואס ער שטעהט דאס נעבעך אויס פוו די אידען!

פאַל גיט אראָב ביי ז י ך און הויב זיך ניט אויף פאַר אנדערע, זיי אזוי ווי דו ביזט, זיי א מענש.

* * *

מאַנכע מענשען פערמעסטען זיך מעהר ווי זיי מעסטען.

* * *

אז דער נאַר ווייל ווערען א בעל צדקה גיט ער זיך אליין אוועק.

* * *

קען דיך דער יונגאַטש ניט צומישען, זוכט ער דיר איבער צו מישען.

* * *

גין זיך צו טהאָן גוטעס מיט דיין גאָלד (אויב דו האָסט דאָס) וועסטו האָבען גין־גאָלד.

* * *

וועז דער נאַר איז ביים טהוט ער אַן עולה, אוז דער חכם ווייכט פון צאָרן.

* * *

א פרוי איז שטענדיג גרייט עפעס צו דערצעהלען אחוץ איהרע יאָהרען, זיי „דערצעהלט" זי ניט.

* * *

פערשווייג וואָס דו וויסט ניט אוז זיי זיך מישב צו זאָגען וואָס דו וויסט.

* * *

דער חצוף איז שטאַלץ אויף זיין חוצפה, ווייל ער וויס, אז דער סטאַטיק קען דאָס איהם ניט נאָכטהאָן.

* * *

זיי ניט מקנא דעם קאַרגען זיין געלד, ווייל דאָס איז אַלץ וואָס ער האָט, אוז דאָס איז פערדאָמט ניט פיעל.

אנטלויף ניט פאר א הונד, ער וועט דיר נאכלויפען, און שטעל זיך ניט געגען א טכויר. עס איז א חרפה, דעם ערשטען זאלסטו „דערלאנגען" און דעם צווייטען — איגנאירען.

* * *

דער „בארגיין קאנטער" פון אידעען האט ניט פאר דיר די ריכטיגע סחורה. דאס רוב איז „עפעס דער מעהר" מיט זיי. עס איז ניטא קיין מציאות אין אידעאלען. וואס טהייערער דו בעצאהלסט פאר א אידעע אלץ בעסער איז זי.

* * *

ניט בעריהם זיך מיט דיין כח; א פערד האט דאס אויך. ניט שטאלציר מיט דיין שכל; א פוקס האט דאס אויך. ניט האלט זיך גרויס מיט דיין אפעטיט; א חזיר האט דאס אויך. ניט לויב זיך מיט דיין וואכזאמקייט; א הונד האט דאס אויך. בעריהם זיך נאר ניט. זיי א מענש, און מענשליכקייט האט נאר דער מענש אליין.

* * *

דער נאר וועט בעסער זיך שאדען איידער יענעם העלפען, און דער חכם וועט בעסער העלפען יענעם איידער שאדען זיך. פערשטעה אליין דעם אונטערשיעד.

* * *

פערהער זיך ניט מיט דער אונפערשעהמטקייט, זי וועט זיך דערמיט בעריהמען, און לאך ניט פון דער שעהמעווידיגקייט, וויל זי וועט דיר ניט ענטפערען.

* * *

אויב דו דיענסט די קונסט, ביזטו ווייט פון א „דינער".

* * *

זיי ניט צופיעל „פערשפיצט", כדי דו זאלסט ניט גרינג „אבגעבראכען" ווערען.

וועז דער יונגאטש וויל א נאמען „פערדיענען", וועלט ער גראב.

* * *

א פאהן, אויף וועלכע מען דארף „בלאזען", אז זי זאל פלאטערען, איז קיין בלאז ניט וועכט.

* * *

שטאנדהאפטיגקייט, — א פלאקען שטעהט אויף אויף דעם זעלבען שטאנדפונקט, און איז דאך א פלאקען.

* * *

מען קען גיכער פערבלאנדזשען אין די ווילדערנים פון לעבען ווי אין דעם געדיכטעסטען וואלד. מאך די פערנונפט אלס דיין וועגווייזער.

* * *

דו קענסט ניט אבנארען די וועלט, אז דו זאלסט ניט נארען זיך אליין, וויל דו ביזט א טהיל פון איהר, און אזוי ווי דו ביזט דער נעהנטסטער צו דיין טעות, נארסטו זיך דער ערשטער.

* * *

פערלאנג ניט צופיעל פון דער געזעלשאפט, וויל דו אליין וועסט אויך דארפען בייטראגען דערצו אזא גרויסען טהיל, וואס דו קענסט ניט בעהויפטען. געדענק, אז עס איז שטענדיג לייכטער צו פערלאנגען ווי צו דערלאנגען.

* * *

היט זיך פאר אנדערע, אבער נאך מעהר פאר זיך אליין, דען קענענדיג דיינע אייגענע שוואכקייטען, וועסטו זיך קענען לייכטער אבנארען און דו ביזט מיט זיך מעהר ווי מיט אנדערע.

* * *

די ערגסטע „נעטער" זיינען די, וואס ווילען קיינמאל ניט „אבראנקען", און ניט „מוחל זיין".

וועז דו הערסט, אז דיין פרוי לויבט אן אנדערען, טאָ זעה, אז זי זאָל דיך אויך לויבען, ווייל דאָס איז אפשר אלץ, וואָס זי איז אויסען.

* * *

מאנכער מיינט, אז א פרינציפ איז גראניט, און מאנכער, אז א מאנכער מיינט, אז א פרינציפ איז גראניט, און מאנכער, אז א פרינציפ איז גומעלאסטיק. ענדליך האָבען זיי ביידע קיין פרינציפ ניט, איינער האָט א שטיין, דער אנדערער — א פילקע.

* * *

דאָס אייביגע ווערט צוויי מאָל לעבעדיג געבאָרען: איין מאָל אין דער נשמה, דעם צווייטען — אויף דער וועלט. דאָס דערווייליגע איז צווי מאָל א מיסגעבורט: פאלש פערבונדען און פאלש ענטבונדען — טויט!...